OM EEN RODE OF GROENE MERDEKA

~~4412 A+2~~
NEg2G4007

OM EEN RODE OF GROENE MERDEKA

10 JAREN BINNENLANDSE POLITIEK
INDONESIË 1943–1953

HENRI J. H. ALERS

★

UITGEVERIJ VULKAAN EINDHOVEN

1956

Aan de beide Tiesjes

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

INHOUD

VOORWOORD 7
OVER DE TITEL 10
CHRONOLOGISCHE TABEL 18

Hoofdstuk I

HET VOORSPEL TOT DE MARHAENISTISCHE REVOLUTIE

1. Beschouwingen over Feodalisme, Kolonialisme en Fascisme 26
2. Het Marhaenisme 37
3. De Pseudomorphose van het Marhaenisme . . . 44
4. Pantja Sila als de Zuilen van de Staat 54
5. De Rode Ondergrondse 64
6. De laatste dagen als Wingewest. 68

Hoofdstuk II

DE ISLAMITISCHE CRISIS

7. Het veelvoudig cultuurpatroon in de Archipel . 74
8. De Islam als Politiek Instrument (I) 80
9. Atjeh 84
10. De Masjumi 93

Hoofdstuk III

DE NIHILISTISCHE MACHTSGREEP

11. De Onafhankelijkheidsverklaring in het licht der Maeda-politiek. 98
12. Tan Malaka 102
13. De gewapende groepen als Politieke factor . . . 106

14. Het Eenheidsfront 110
15. De Putsch van 3 juli 1946 118

Hoofdstuk IV

DE FEODALE CONTRA-REVOLUTIE

16. Federalisme en Feodaliteit 129
17. Tani en Pangerang 132
18. De Feodalen te Malino, Linggardjati en Den Passar 135
19. De Feodale krachten in Oost Indonesië 143
20. De Feodale krachten op Borneo en Sumatra . . 152
21. De Feodale krachten op Java 158

Hoofdstuk V

DE COMMUNISTISCHE MACHTSGREEP

22. Het Communisme in de Binnen- en Buitenlandse Politiek 170
23. Het Front Demokrasi Rakjat 179
24. De Madiun-opstand 188
25. Analyse van een mislukking 194

Hoofdstuk VI

DE ONDERGANG DER FEODAAL-FEDERALEN

26. Het échèc van Generaal Spoor 198
27. De Opheffing der deelstaten 209
28. De Liquidatie der Deelstaten op Java 212
29. De Liquidatie der Deelstaten op Sumatra en Borneo 221
30. De Liquidatie van de Deelstaat Oost-Indonesië . 227

Hoofdstuk VII

DE ISLAMITISCHE MACHTSGREEP

31. Negara Islam Indonesia 240
32. De Islam als Politiek Strijdmiddel (II) 250
33. Practische Doelstellingen van de Islamitische Staat 255
34. Zuid Celebes en de N.I.I. 260
35. Negara Islam Indonesia in Atjeh 265

Hoofdstuk VIII

HET RODE MONSTERVERBOD TUSSEN P.N.I. EN P.K.I.

36. De Thermidorse reactie en de P.N.I. 275
37. De 17-oktober affaire 284
38. There is no yourneys end... 294

AANBEVOLEN LECTUUR 298

VOORWOORD

Het werk, dat thans voor u openligt, wil geen volledige geschiedschrijving van het moderne Indonesië zijn. Veeleer is het een beschrijving van sluimerende krachten in het Indonesische volk, welke eerst na de 17 augustus-proclamatie voor een ieder zichtbaar werden.
Het spreekt welhaast vanzelf, dat in de chronologische volgorde de ene kracht niet ophoudt waar de andere aanvangt; het ontstaan van Indonesië is nu eenmaal geen estafette van gebeurtenissen. Tengevolge daarvan overlappen bepaalde episoden elkaar en ik kan bij de behandeling niet van de hak op de tak springen, enkel om aan de eisen van een chronologische opeenvolging te voldoen. Als geschiedkundig beeld is het dan ook als het ware een gedifferentieerd beeld. Ten behoeve van de lezers, die daardoor op een bepaald moment niet precies zouden weten in welk stadium van ontwikkeling een andere kracht verkeert, zal ik vooraf een tabel geven, welke de gebeurtenissen tot een chronologisch beeld integreert.
De beschrijving van de gebeurtenissen langs haar krachtlijnen is door en door Faustiaans, Westers in geest en opzet. Desalniettemin is dit boek niet alleen geschreven voor de Westerse mens, i.c. de Nederlandse vertegenwoordigers daarvan. Het is zelfs de vraag, of het heersende intellectuele snobisme waardering heeft voor opvattingen, welke zich niet nauwkeurig langs de banen van het autoritatieve weten bewegen en veel voetnoten-autoriteit bestaat er nu eenmaal in de moderne Indonesische geschiedenis voor dezulken niet.
Dit werk is met al zijn Westerse dynamiek bedoeld voor het huidige en komende geslacht in Indonesië. De hier beschreven krachten zijn de krachten, die Indonesië „in vorm" moeten brengen, zoals een voetbal-team „in vorm" moet zijn, wil het iets presteren en ook een

leger, ja, ieder levend organisme. Maar ik geef de contouren van die vorm niet, kan die ook niet geven. Zij zullen een resultante van de door mij beschreven krachten zijn.
Er is nog een andere reden, waarom ik voor de Indonesiërs schrijf en wel deze: de Indonesiër heeft als erfenis van de oude Sjiwaïtische Hindu-cultuur een a-historische „Weltanschauung" behouden. Wat is, wat wordt, dat telt, wat geweest is wordt tot mythe. Het is in dit verband leerrijk, de „Perpustakaän Sedjarah Politik dan Social" te Djakarta binnen te lopen en na te gaan hoeveel serieuze, door Indonesiërs samengestelde werken er gedurende de afgelopen kwarteeuw, welke immers zo geladen was met betekenisvolle gebeurtenissen, voor de geschiedschrijver van belang zijn. Niet veel, verzeker ik u. Hier kan de Westerling, met uitsluiting van ieder „baboe-isme", nog een bescheiden rol spelen.
Geschiedenis, vooral politieke geschiedenis, is in hoge mate een geschiedenis van Staten. Zolang Indonesië haar inwendige vorm nog niet gevonden heeft, is er van een Indonesische geschiedenis *als staat* nog nauwelijks sprake; men kan dan ook vaak moeilijk spreken over deze of gene maatregel, die „Indonesië" getroffen heeft; men zal daar vrijwel steeds aan toe moeten voegen: het republikeinse, het federale of ook het Islamitische Indonesië. Wel, ook uit dezen hoofde is het in het huidige stadium juister, de gebeurtenissen via de haar veroorzakende krachten te beschrijven dan deze als een algemene geschiedenis van Indonesië vast te leggen. De laatstgenoemde taak is voor de toekomst weggelegd.

Er bestaat een streven om problemen, welke de mens als groep raken, op congeniale basis te beschrijven. Sociale, culture en godsdienstige systemen worden daarbij van binnenuit beschreven; de onderzoeker tracht zich op het standpunt van een lid van het te beschrijven groepssysteem te stellen. Dit is een loffelijk streven, typerend voor de Westerse geest, maar het blijft toch altijd een streven. Het is namelijk onmogelijk zich op het standpunt van een lid van een andersoortige groep te stellen, omdat de onderzoeker zelf kennis behoudt van zijn eigen specifieke plaats in de sociologische constellatie. Kan men met deze congeniale methode geschiedkundige kwesties uit een ver verleden zeer zeker begrijpelijker maken, voor de beschrijving van recente gebeurtenissen, waarvan de gevolgen nog voelbaar zijn en welke dan ook als historisch gebeuren nog geenszins zijn afgesloten, is deze methode ondoenlijk. En daar de Indonesische revolutie zeker nog niet afgesloten is, meen ik, dat de beschrijving van bepaalde facetten van die revolutie niet gediend wordt om middels een quasi-abstracte opzet een zekere finaliteit te suggereren.

De opzet van dit werk is reeds in zoverre congeniaal, dat ik de verhouding Nederland-Indonesië niet als hoofdthema neem en ik zal hier duidelijk maken waarom. Bij een nadere confrontatie met het probleem Nederland – Indonesië zal een ieder inzien, dat er een zekere incongruentie bestaat: voor Nederland was het „de Indonesische kwestie", belangrijk – zeer zeker – maar toch altijd slechts een kwestie, zoals er zovele kwesties waren. In rangorde ging zij voor de gemiddelde Nederlander niet uit boven de prijs van margarine, het huisvestingsprobleem, distributie of de Benelux.
Voor Indonesië was het niet slechts een „kwestie", niet slechts een revolutie, maar DE revolutie. Het was voor de Indonesiërs niet slechts „to be or not to be", het was „to become" en dat zonder alternatief! En in deze revolutie speelde Nederland als macht een belangrijke rol, zeer zeker, maar toch altijd slechts een rol, zoals zovele machten een rol speelden. In dit boek vindt u immers een verslag, niet over de „kwestie", maar over de „krachten", welke een rol speelden in die revolutie.
De incongruentie tussen beide begrippen is oorzaak, dat de „kwestie" en de „revolutie" in de mechanische opeenvolging van tijd niet samenvallen. De „kwestie" eindigde op 29 december 1949, de revolutie daarentegen was toen nog in volle gang.
Uit het bovenstaande blijkt reeds, dat ik het niet mogelijk acht de Indonesische revolutie thans reeds abstract – in de zin van fossiele waarheid – te beschrijven. Objectiviteit, altijd reeds een teer kasplantje, moet noodzakelijk tot een zekere subjectiviteit komen, maar het zal noch een Indonesische, noch ook een Nederlandse visie zijn, maar een persoonlijke, waarbij het subjectieve begrip „gelijkhebben" zo veel mogelijk uitgeschakeld is. De Nederlandse lezers doen goed, zich op de sociologische betekenis van woorden als fascisme en feodalisme te bezinnen. Vooral fascisme heeft een ongunstige klank, maar een dergelijke subjectieve beoordeling kan nimmer leiddraad voor de socioloog zijn. Hij *beschrijft* slechts, in reine onwetendheid van goed en kwaad...
Tot slot de gebruikelijke opmerking over de spelling. Ik heb mij aan de algemeen in Indonesië gangbare spelling gehouden en zo de u inplaats van de oe gebruikt. Ik heb dit ook gedaan voor de namen van personen, die zelf de oe in hun eigen naam nog gebruiken. Soekarno wordt dus Sukarno, zelfs indien Sukarno Soekarno prefereert.

OVER DE TITEL

Als een Rousseau zijn opvattingen over vrijheid lanceert, dan geeft hij – als kind van de Verlichting – slechts het vrijheidsverlangen van de intelligentia weer en al zijn deze dan anders dan de vrijheidsopvattingen van het Ancient Régime, beperkt blijven zij. Ook in latere revoluties formuleerde men het vrijheidsverlangen nimmer als een drang, welke bij alle mensen, overal en altijd zó, en niet anders, moet zijn ontstaan. Toch is een nadere kennismaking met het wezen van dat ogenschijnlijk weinig omlijnde verlangen essentieel in een boek, dat dit vrijheidsstreven van een gemeenschap als Leitmotief heeft en het moet uiteindelijk zo zijn, dat de hier in de inleiding à prioristisch uiteen te zetten theorie in het boek zelve de à posteriorische bevestiging vindt.
Vrijheid staat diametraal tegenover dwang. Dwang is het tovermiddel, dat de mens vanuit zijn primitieve naar zijn geciviliseerde staat voerde. Deze dwang heeft zich in duizenderlei vormen gemanifesteerd, subtiele zowel als brute, doch één vorm heeft vanaf de grijze oudheid alle andere in grootte-orde overtroffen: de brute dwang, waarmede veroveraars overwonnen volkjes en stammen van jagers, herders of vissers aan de zware landarbeid zetten. Door slavenarbeid werden de hogere beschavingen mogelijk gemaakt, maar zulks betekende verlies van de beweging in de „vrije natuur"! Er ontstond bodemgebondenheid en daarmede de nauwe gebondenheid aan cosmische cycli als winter en zomer, of droogte en regen. Vrijheid in haar essentie werd zodoende als een bevrijding van de bodemgebondenheid gevoeld, ofschoon men deze waarheid in de loop van een honderdtal eeuwen vergat.[1])
In een landbouwende beschaving kan de bodemgebondenheid slechts op één wijze worden ontgaan, namelijk door de ontwikkeling van de

1) Aannemende, dat landbouw reeds 10.000 jaar beoefend wordt.

stad. En daarom zal het probleem „vrijheid" zich slechts voordoen, indien de landbouwende beschaving tot de vorming van steden is geëvolueerd, welke structuur wezenlijk los van het „land" is. En ook dan zal de oproep tot vrijheid niet bij de boer, maar bij de stedeling aanvangen, omdat slechts de stedeling voor zijn eigen ogen ziet, dat de cyclische gebondenheid aan de macrocosmos voor de mens – dank zij zijn intellect – ontgaan kan worden – tot op zekere hoogte althans. Daarom zal in die stad het intellect aanbeden worden, zoals op het platte land de beheersers van de macrocosmos aanbeden worden. Godsdienst wordt dan tot rationalisme; steden zijn God-loos. Het zijn slechts de intellectuele stedelingen, die een vrijheidsgedachte kunnen ontbranden en zij zullen in de eerste plaats het stedelijk proletariaat als werktuig gebruiken. Waar geen steden zijn, kan geen vrijheidsstrijd bestaan. Zo ook zien thans de intellectuele Indonesische stedelingen de strijd van een Diponegoro als een vrijheidsstrijd, een gedachte, welke hem, de Pangerang, waarschijnlijk met verachting vervuld zou hebben, daar het vrijheidsstreven in wezen een hiërarchische onderstelling betekent voor de strevende partij. Men bevrijdt zich immers slechts dan, indien men vroeger overwonnen is. Deze opvatting kan blijken uit het feit, dat hij niet met kolonel Cleerens wenste te onderhandelen, daar hij deze te laag in rang vond. Slechts de vijandelijke commandant, generaal de Kock zelve, was „ebenbürtig".[1])
Het is dan ook in het geheel geen toeval, maar een historische noodzakelijkheid, dat in het begin van deze eeuw de eerste sporen van „nationalisme" (een versluierend woord voor „vrijheid") ontstonden, daar er eerst toen in Indonesië steden, los van de landbouwende bevolking groeiden. Met het ontstaan van die steden is de intellectuele ontwikkeling van de Indonesiërs ten nauwste verbonden. Indien men de werken van de Kat Angelino bestudeert, dan leert men daaruit, dat de Javaanse steden van de vorige eeuw geen steden waren, maar een verzameling van landelijke dorpen. De grootste plaats op Java, Batavia anno 1900, mocht dan al 150.000 inwoners tellen, in wezen was deze „stad" niets anders dan een aantal kampongs, welke door enige grote wegen met elkaar verbonden waren. Langs die grote wegen woonden dan de Europeanen, vóór 1900 eveneens hoofdzakelijk in landbouw geïnteresseerd. De kampongs waren nog niet in het stadsbeeld vergroeid, net zomin als heden ten dage de kampongs tussen Kebajoran en Djakarta reeds „steeds" zijn, terwijl de vlottende Europese bevolking niet talrijk en niet veelzijdig genoeg ontwikkeld was, om de stad als zelfbesloten eenheid een eigen leven te schenken. Djakarta van voor 1900

1) De Graaf; Geschiedenis van Indonesië.

was een aan het land gebonden dorp, maar uit haar functie als stapelplaats groeide na 1900 snel de stad.
Dit stad-worden wordt betekenisvol gedemonstreerd door de z.g. Kleine Decentralisatie van 1903 tot 1905. Nu eerst werden locale raden, d.w.z. stadsgemeenteraden ingevoerd in tegenstelling tot de invoering van landschapsraden op het platteland. En eerst nadat een generatie in de stadssfeer was opgegroeid, eerst een kwarteeuw na de Kleine Decentralisatie, konden de stedelingen het vrijheidsprincipe algemeen aanvoelen, ofschoon maar enkelen het reeds scherp onder woorden konden brengen. Hierin schuilt ook de historisch gedetermineerde positie van een Sukarno. In 1907 zou hij geen bijval en in 1917 een avant-gardistische bijval gevonden hebben. Maar in 1927 vond hij een hele generatie opgewonden naar het ideaal van „vrijheid" luisteren. Aan de ontwikkeling van de landelijke dorpen als Batavia, Bandung, Semarang en Surabaia tot waarachtige steden deed de Indonesische bevolking nolens volens mee; zij werd „ontworteld" [1]) en parallel aan deze ontworteling ontstond de drang naar intellectuele ontwikkeling, als middel om zich in de nieuwe omgeving te doen gelden.
Van Idenburg begon met de stichting van de volksscholen in de steden; spoedig verschenen daar de Hollands-Inlandse scholen, de Mulo, A.M.S., H.B.S., Hoge School en Universiteit en het is wederom geenszins toevallig, dat er circa twintig jaren liggen tussen de oprichting van de volksscholen en het begin van universitair onderwijs.[2])
De instellingen van hoger onderwijs werden eveneens door Indonesiërs bezocht en zulks niettegenstaande een zeker obscurantisme bij de overheid. Maar de drang naar intellectualisme van de stedelijke Indonesiër was te groot en het klare inzicht in de onvermijdelijke consequentie bij de overheid te gering, dan dat men dit streven geheel en al in de kiem smoorde.
Aan de andere kant kunnen wij zien, dat vóór de ontwikkeling van de steden het intellectualiseren der Indonesiërs als een vanzelfsprekende onmogelijkheid beschouwd werd. Indien men de „Herinneringen van Pangeran Achmad Djajadiningrat" erop naleest, dan blijkt, dat deze telg uit het zeer voorname, adellijke regentengeslacht van Bantam slechts onder de Nederlandse schuilnaam „Willem van Bantam" een enigszins redelijk onderwijs kon volgen. Ook een figuur als Raden

1) In de betekenis van losgemaakt van de voorouderlijke bodem.
2) 1920 Technische Hooge School; Bandung
1924 Rechts „ „ ; Djakarta
1927 Medische „ „ ; Djakarta; de „Dokter Djawa" school van 1851 leidde niet op tot intellectualisme, maar tot een handwerk, namelijk dat van vaccinateur.

Adjeng Kartini kon niet anders dan in deze „voor-stedelijke" tijd ontstaan, want zij behoorde tot de periode, waarin ook in Indonesische kringen het obscurantisme aanvaard werd. En het is wederom tekenend, dat haar briefwisseling in 1904 gepubliceerd werd; op ieder ander moment zouden die openbaringen zonder betekenis zijn gebleven.[1]) Ook hier: een historisch gedetermineerde figuur.
Zo kan men met deze enkele Indonesische voorbeelden reeds oppervlakkig aantonen, dat het vrijheidsbegrip eerst na de vorming van steden kon ontstaan, parallel als het moest lopen aan het stedelijke intellectualisme. Dit vrijheidsstreven werd van den beginne af samengevat tot het betrekkelijk enge begrip van de Merdeka, een begrip dat in de allereerste plaats gold voor een bevrijding van de Nederlanders, ofschoon het in feite niets anders dan een algehele sociale revolutie inhield, zoals ook Rousseau's vrijheidsidee voor de Europese intelligentia een revolutie verborgen hield.

Het streven naar Merdeka heeft de laatste 30 jaar een integrerend deel van het Indonesische intellectuele leven uitgemaakt en geen enkele Indonesische intellectueel heeft zich aan een bespiegeling hieromtrent kunnen onttrekken. Het ligt echter in de aard van de voormalige verhoudingen, dat deze bespiegelingen een sterk negativistisch karakter moesten bezitten: de kernvraag was, hoe een bestaande orde te *vernietigen*. Zolang die orde niet vernietigd was bleef de vraag, welke nieuwe orde voor de te vernietigen orde in de plaats zou moeten treden, van secundair belang. Het is niet zo, dat men zich hieromtrent in het geheel geen opinie had gevormd, doch het bleek alras, dat de opvattingen over de inhoud, welke men aan de eens te bereiken Merdeka wilde geven, nogal sterk uiteenliepen. De nieuwe orde, welke zich toch allereerst zou moeten manifesteren in een nieuwe wetsstructuur, bereikte daardoor zelfs tot kort voor het verkrijgen van die Merdeka het blauwdruk-stadium niet. Er heeft zich zodoende een strijd ontwikkeld tussen verschillende groeperingen in de Indonesische samenleving. Deze groeperingen hebben zich, zoals begrijpelijk, vooral gevormd rond sociale, ethnologische en religieuze factoren, rond de voornaamste cultuur-anthropologische momenten derhalve. Indien men de pogingen, om van deze groeperingen de Merdeka een door hen zelf wenselijk geachte inhoud te geven bestudeert, dan ziet men alras twee hoofdrichtingen, welke de Indonesiërs intuïtief rood en groen hebben genoemd. Dit zijn echter voor de Westerse mens geheel nieuwe begrippen, welke dan ook slechts in de Indonesische samenleving gelding hebben. Het is lang niet eenvoudig

1) „Van Duisternis tot Licht", uitgegeven door de toenmalige dir. van Onderwijs, mr. Abendanon, juist in de periode, dat de dorpen tot steden werden.

deze begrippen te definiëren, daar zij elders nauwelijks haar equivalenten hebben. Trouwens, ook van Indonesiërs heb ik nimmer een treffende definitie vernomen en het is daarom des te merkwaardiger, dat men aldaar deze begrippen in al haar nuances met zulk een intuïtieve zuiverheid hanteert. Welnu, misschien is het de beste oplossing deze begrippen min of meer in de vorm van een analogie met rechtsbegrippen toe te lichten, temeer, daar het ingewikkelde stelsel van geschreven wetten en ongeschreven normen in wezen de structuur van de staat bepalen.

„Groen" assimileert zich dan tot op zekere hoogte met wat wij de autoritatieve, of ook wel legistische rechtsopvattingen noemen. Het oordeel-van-boven praevaleert over het oordeel-van-beneden, van de gemeenschap derhalve. In dit stelsel is „recht" uitsluitend dat, wat de autoritatieve wetgever beveelt, ook al druist dat rechtstreeks in tegen het rechtsgevoel van de gemeenschap. Zulk een rechtstelsel behoeft niet steeds dictatoriaal te zijn, want de autoritatieve groep kan zichzelf – nadat dus de wet eenmaal gemaakt is – daaraan onvoorwaardelijk onderworpen verklaren.
„Rood" assimileert zich min of meer met de sociologische of realistische rechtsopvatting. Het oordeel-van-boven moet wijken voor het oordeel van de gemeenschap. Ongeschreven wetten zijn à priori realistisch. Deze rechtsopvatting is te beschouwen als het rechtsbewustzijn van het volk en het bevat elementen van de „kedaulatan rakjat" – opvattingen gedurende de eerste jaren van de revolutie. De autoritatieve rechtsopvattingen in sommige Westerse landen komt aan de realistische op treffende wijze tegemoet door de instelling van de jury, welke het rechtsgevoel van de gemeenschap in het stelsel levendig moet houden. De grote kwestie, welke groen en rood verdeelt is dus, op welke manier wijzigingen in de rechtsstructuur (en daarmede in de staatsstructuur!) moeten worden aangebracht.
Men bedenke evenwel dat er verschillende vormen van rood en groen bestaan, welke elkaar onderling fel bestrijden, want groen of rood houdt niet persé een bepaalde sociologische philosophie in, maar per definitie de weg, de wijze waarop een bepaald stelsel, welk dan ook, tot stand dient te komen.[1])
Het is zonder meer duidelijk, dat een religieus stelsel, hetzij Islamitisch, hetzij Christelijk, de groene weg moet gaan. Men gehoorzaamt daarbij immers aan de allerhoogste, de absoluut-autoritatieve wetgever: de Godheid zelve. Indien de Islamiet gelooft, dat de staat volgens de Koran dient te worden ingericht, omdat daarin door Allah via de aartsengel

1) De titel is feitelijk een inconsequentie, welke echter gewoonterecht verkregen heeft. Zie ook „politionele actie" inplaats van politiële actie.

Gabriël en de Profeet Mohammed de na te leven wet wordt voorgeschreven, dan is zulk een wet door en door legistisch. Trouwens, het woord „groen" stamt van de hierarchische kleur der Islam. En indien een Christelijke partij zich houdt aan het Quadragesimo Anno of het Rerum Novarum, dan doet zij dit op gezag van de Paus en dan is ook zij legistisch. Indien niet de Islam, maar de Rooms Katholieke Kerk de grootste religieuze aanhang in de archipel had bezeten, wellicht sprak men dan thans van rood en geel; het probleem was echter gelijk gebleven. Ook een feodale maatschappij, waar het machtsaccent op de bovenste bevolkingsgroep ligt, heeft een legistische wetsstructuur, evenals de uitgesproken kapitalistische gemeenschappen. Een maatschappij is namelijk alleen maar typisch kapitalistisch, indien het kapitaal zich in handen van een kleine topgroep bevindt en niet in handen van de „gemeenschap". Dit zijn allemaal simpele voorbeelden. Veel moeilijker wordt het om in te zien, dat de huidige vorm van Marxisme in de U.S.S.R. de groene weg bewandelt. De overgang van de feodaal-kapitalistische naar de klasseloze maatschappij moet volgens Marx via de dictatuur van het proletariaat geschieden. In dit dictatoriale stadium verkeert de U.S.S.R. reeds geruime tijd, doch een dictatuur is per definitie in handen van een topgroep. Er is in dit stadium van de Marxistische ontwikkeling geen sprake van, dat de onderste bevolkingsstrata de wet zouden kunnen wijzigen. Hier geldt: *vóór* U, niet *dóór* U. Toch zal een ieder het moeilijk vinden een communistisch regiem niet onder rood te rangschikken en het is dan ook typerend voor de geestelijke atmosfeer, waarin de begrippen rood en groen konden ontwikkelen, dat de Marxistische dictatuur, zoals die thans in de U.S.S.R. beleefd wordt, in het Indonesische denkpatroon eenvoudig onbestaanbaar is. Het Indonesische communisme bewandelt steeds de rode weg [1]) en dit is principieel onverenigbaar met een dictatuur à la Moskou, hetgeen overigens door de Sovjet-leiders aanzienlijk eerder en helderder ingezien werd dan elders. Het is in dit verband ook vol van betekenis, dat de leiders van de Partai Kommunis Indonesia zich allereerst nationaal kunnen uitspreken, zonder door „Moskou" als dissident te worden gequalificeerd, of beter: gedisqualificeerd, ofschoon nationalisme op het P.K.I.-niveau allerminst orthodox is volgens de leer van Marx.

Het wordt zo reeds duidelijker, dat rood niet à priori samenvalt met een socialistisch programma. Indien een socialistische partij haar doel langs streng-legistische weg nastreeft – ofschoon dat naar mijn mening een zeer zware of onmogelijke opgave is – dan zal haar weg groen zijn, zoals socialistisch Nederland in Indonesische ogen „groen" is.

1) Frappant is in dit verband, dat zelfs de communistische opstand te Madiun niet door de partijleiders gecommandeerd werd, maar „uitbrak".

De vergelijking met het legistische recht gaat – als alle vergelijkingen – een tikje mank. Men moet zich namelijk bij woorden als „volkswil" en „volkssouvereiniteit" niet de voorstelling maken van de meerderheid in den lande plus één. In de praktijk is het zelfs een zeer beperkt „volk", waarvan sprake is, soms niet meer dan een opgewonden menigte op een aloonaloon. Het begrip „volk" dreigt daarbij onmerkbaar over te gaan in „mob" of „horde" in Ortega y Gasset's zin, welke op dat speciale ogenblik en die speciale plaats een bepaalde wil heeft. Onnodig te zeggen, dat een revolutie steeds sterke elementen van de rode weg heeft. „Wherever possible the formation of hordes must be stifled in its birth", verkondigde prof. van Wulften Palthe dan ook zo typerend als zijn psychologische bijdrage tot het oplossen van de Indonesische kwesties.[1]) In deze zin bezigt de Darul Islam, indien ge die beweging tenminste als revolutie wilt zien, zeker geen rode methode, daar zij volgens haar eigen legistische opvattingen te werk gaat, waarbij strijd tegen de kafirs uitdrukkelijk is toegestaan. Dit impliceert natuurlijk weer niet dat de tegenstanders, i.c. de wettige Indonesische regering, werkelijk uit kafirs bestaat. Maar de D.I. ziet dat zo en dus achten zij het gerechtvaardigd „hun geloof met vuur en te zwaard te verbreiden" – overeenkomstig het woord van de Profeet, dat voor hen Wet is.
Het kan bestaan, dat een politieke partij met een sterk socialistisch programma van rood groen wordt of omgekeerd, omdat zij uit practische overwegingen de legistische voor de realistische methode verwisselt, of omgekeerd. De Partai National Indonesia geeft hiervan een voorbeeld. Vormde zij eerst, ondanks haar socialistische programma, met de Masjumi de Benteng Indonesia, de Groene vleugel in het politieke leven, later zou zij met P.K.I. en geaffilieerde groeperingen de Sajap Kiri, de linkervleugel, beheersen. Maar hiermede zijn slechts haar methodes, niet haar doelstellingen gewijzigd.
Men bedenke wel, „rood" en „groen" gelden slechts in Indonesië. In Europa heeft men een onderscheid tussen links en rechts, historisch uit de gebezigde zaalhelften der parlementen gegroeid, maar in Indonesië zitten linkse en rechtse groeperingen dan ook willekeurig door elkaar heen, de huidige onwaarde van die Europese begrippen voor een politieke onderscheiding demonstrerend.
De tegenstelling rood en groen heeft een lange geschiedenis. Toen de Communisten in de vooravond van de P.K.I.-opstand in het midden der twintiger jaren steeds driester begonnen op te treden, werd als reactie de z.g. Barisan Idjo [2]) opgericht. De Communisten probeerden

1) Psychologisch Aspect of the Indonesian Problem; Prof. dr. P. M. van Wulften Palthe.
2) letterlijk: Groene Leger.

vooral in de jeugdbewegingen en de scholen te infiltreren en zij hadden daartoe hun „Barisan Muda" (Jeugdleger) opgericht. Daar de Sarekat Idjo (of Hedjo = Groene Vereniging) als de tegenstroming van de Barisan Muda moet worden opgevat is het begrijpelijk, dat ook zij een hoog percentage jeugdige personen onder haar leden telde. Oorspronkelijk in Sumedang door bestuursambtenaren opgericht, verspreidde de beweging zich snel. In Madiun, Bandung en Tjiamis kwam het in 1925 zelfs tot botsingen tussen de rode en groene jeugd.

Een sociologisch getinte morphologie van de Indonesische geschiedenis der laatste 10 jaren heeft als hoofdthema de strijd van de rode, revolutionaire marhaenisten tegen de groene Nederlanders. Maar in 1945 waren er in Indonesië geen Nederlanders, behalve dan die achter prikkeldraad, en men zal de terugkomst der Nederlanders eerder als een contra-revolutie moeten zien. Zo althans is de congeniale geschiedenis van Indonesië slechts te vatten. Van binnen uit gezien noopt zij welhaast tot Hegeliaanse dialectiek, zozeer zijn wij gewend in andere categorieën te denken, de revolutie van boven af te zien. Men kan de morphologie van de Indonesische geschiedenis op congeniale basis zien als een viervoudige actie om de marhaenistische groep Sukarno-Hatta, die de 17e augustus 1945 aan de macht waren gekomen, ten val te brengen. Twee van deze pogingen waren groene pogingen en twee waren rood, d.w.z. nog roder dan de gematigde rode marhaenisten Sukarno-Hatta. Deze vier pogingen zijn:

1. Een rode actie van oktober 1945 tot 3 juli 1946 onder leiding van Tan Malaka.
2. Een groene actie van medio 1946 (Malino!) tot februari 1949 onder leiding van de Nederlanders.
3. Een rode actie van februari 1948 tot november 1948 onder leiding van de Partai Kommunis Indonesië (P.K.I.).
4. Een groene actie van 7 augustus 1949 tot heden onder leiding van de Islamitische Kartosuwirjo.

Een van de grote bijzonderheden van de strijd om een rode of groene merdeka is dan ook, dat de machtsgroep Sukarno-Hatta alle vier aanvallen te boven is gekomen, hetgeen een ongewone gang van zaken is gedurende een revolutie. Dit feit zal dan in het jaar 1951 en ook later tot nieuwe moeilijkheden aanleiding geven, waarvan het einde nog niet in zicht is. De strijd om een rode of groene merdeka gaat dan ook nog steeds voort.

CHRONOLOGISCHE TABEL

9 Dec. 1941	Ned. Indië verklaart de oorlog aan Japan.
8 Maart 1942	Capitulatie van Nederlands Indië
29 April 1942	Triple-A beweging.
November 1942	Stalingrad, El Alamein, Slagen bij Imphall, Salomonseilanden, Keerpunt van Wereldoorlog II.
7 December 1942	Koninklijke Rede.
Medio Dec. 1942	Begin der Heiho-organisatie.
8 Februari 1943	Japan verlaat de Salomonseilanden.
9 Maart 1943	Putera op Java en Madura opgericht.
29 April 1943	Seinendan opgericht.
Mei 1943	De U.S.A. veroveren de Aleoeten.
1 Augustus 1943	Japan proclameert de onafhankelijkheid van Burma.
5 September 1943	Centrale Advies Raad opgericht.
Medio Sept. 1943	Peta opgericht.
14 Oktober 1943	Japan proclameert de onafhankelijkheid der Philippijnen.
10 November 1943	Sukarno, Hatta, Dewantoro naar Japan.
8 December 1943	De plannen voor een Nederlandse Expeditionaire macht in Washington voorgelegd.
23 December 1943	Staatsbladen D 65, D 66; wederinstelling van een Indische Regering.
4 Februari 1944	Nederlandse expeditionaire macht zal door Engeland worden getraind.
29 Februari 1944	Sjariffudin c.s. door Japanners ter dood veroordeeld.
1 Maart 1944	Oprichting Djawa Hokokai.
Juni 1944	Ankatan-Muda organisatie gesticht.
Juni 1944	U.S.A. veroveren Saipan.
7 September 1944	Comité van Onderzoek v/d Voorbereiding der Onafhankelijkheid opgericht.
4 Oktober 1944	Premier Kaiso geeft onafhankelijkheidsbelofte.
Oktober 1944	Maeda-politiek; oprichting Asrama Indonesia Merdeka.
5 Februari 1945	U.S.A. heroveren Manilla.
16 April 1945	Nederland krijgt geallieerde vergunning om 5400 man troepen naar Australië te zenden.
29 April 1945	Instituut voor 's Lands Opbouw opgericht.
7 Mei 1945	Duitsland capituleert.

Mei 1945	Tarakan heroverd.
28 Mei 1945	Eerste Algemene Vergadering Comité van Onderzoek v/d Voorbereidingen der Onafhankelijkheid.
1 Juni 1945	Sukarno's Pantja Sila – rede.
Juni 1945	Balikpapan heroverd.
10–17 Juni 1945	Tweede Algemene Vergadering Comité van Onderzoek v/d Voorbereidingen der Onafhankelijkheid.
27 Juni 1945	Optreden kabinet Schermerhorn.
17 Juli 1945	Tokio belooft Indonesië spoedige onafhankelijkheid.
27 Juli 1945	Centrale Raad van Advies voor Sumatra gesticht.
17 Juli–2 Aug. 1945	Conferentie te Potsdam.
6 Aug. 1945	Hiroshima.
8 Augustus 1945	Rusland verklaart Japan de oorlog.
9–14 Augustus 1945	Sukarno's bezoek aan Terauchi.
10 Augustus 1945	Japan aanvaardt de voorwaarden van Potsdam.
14 Augustus 1945	Kartosuwirjo roept Dar-ul Islam uit.
15 Augustus 1945	Capitulatie van Japan.
16 Augustus 1945	Sukarno en Hatta ontvoerd.
17 Augustus 1945	Onafhankelijkheidsproclamatie.
19 Augustus 1945	Voorlopige Indonesische regering benoemd.
22 Augustus 1945	P.N.I. opgericht.
29 Augustus 1945	B.K.R. (veiligheidsleger) opgericht.
2 September 1945	Officiële overgave te Tokio.
6 September 1945	Indonesische regering bevestigd.
8 September 1945	Britse missie landt te Kemajoran.
14 September 1945	H.M.S. „Cumberland" te Priok.
23 September 1945	Moeilijkheden te Surabaja.
28 September 1945	Australische havenboycot tegen Nederland.
1 Oktober 1945	Politiek Testament.
2 Oktober 1945	Van Mook landt op Java.
2 Oktober 1945	Revolutie te Surabaja.
5 Oktober 1945	T.K.R. Republikeinse weermacht opgericht uit de B.K.R.
1–14 Oktober 1945	Gevechten tussen Japanners en Indonesiërs.
10–23 Oktober 1945	Simpang-club drama.
16 Oktober 1945	K.N.I.P. wettig geïnstalleerd.
21 Oktober 1945	P.K.I. opgericht.
25 Oktober 1945	29th Indian Inf. Brigade landt te Surabaja.

Oktober 1945	Tan Malaka actief bezig het presidentschap te verwerven.
28 Oktober 1945	Gevechten te Surabaja.
29 Oktober 1945	Sukarno naar Surabaja.
Okt./Nov. 1945	Tiga Daerah kwestie.
1 November 1945	Politiek Manifest.
7 November 1945	K.N.I.P. krijgt bevoegdheden.
7 November 1945	Masjumi opgericht.
9 November 1945	5th Indian Division te Surabaja geland.
9 November 1945	Partai Buruh Indonesia opgericht.
10 November 1945	Algemeen Brits offensief te Surabaja.
10 November 1945	Partindo opgericht.
	Pesindo opgericht.
14 November 1945	Kabinet-Sjahrir treedt op.
20 November 1945	Partai Rakjat Socialis opgericht.
23 November 1945	Rode Raden geliquideerd.
December 1945	Strijd tussen Ulama's en Uleëbalang te Atjeh uitgebroken.
16–24 Dec. 1945	Sukarno maakt tournee door Java.
Dec. '45/Jan. '46	Sociale Revolutie uitgebroken.
4–5 Januari 1946	Congres van het Eenheidsfront te Purwokerto
15–16 Januari 1946	Congres van het Eenheidsfront te Solo
Februari 1946	In de Minahassa staat het leger tegen de Nederlanders op.
4 Februari 1946	Pesindo en Partai Socialis verlaten het Eenheidsfront
10–14 Februari 1946	Tjirebon-affaire
16 Februari 1946	Verklaring v/d Ned. regering inzake Federalisme
Februari 1946	De Pusa van de Ulama klasse verslaat de Uleëbalang klasse in Atjeh.
25 Februari 1946	T.K.R. wordt T.R.I.
28 Februari 1946	Sjahrir vraagt ontslag.
1 Maart 1946	Yusuf als voorzitter van de P.K.I. afgezet.
1–3 Maart 1946	P.K.I. congres te Djokja veroordeelt Tjirebon-affaire.
3 Maart 1946	Eerste aanval op de Sultan van Serdang, voorloper van de sociale revolutie op Sumatra.
7 Maart 1946	Aanval op Sultan van Langkat.
17 Maart 1946	Tan Malaka c.s. gearresteerd.
4 April 1946	Conferentie op de Hoge Veluwe.
11 Mei 1946	Konsentrasi National.
17 Mei 1946	Kabinet Schermerhorn gevallen.

18 Mei 1946	De sociale revolutie op Sumatra breekt uit.
29 Mei 1946	Sjahrir komt van de conferentie op de Hoge Hoge Veluwe terug.
7 Juni 1946	Chinezen-moord te Tangerang
7 Juni 1946	Staat van Beleg voor Republikeins Java afgekondigd.
27 Juni 1946	Tan Malaka c.s. bevrijd.
28 Juni 1946	Sjahrir ontvoerd.
29 Juni 1946	2e Kabinet Sjahrir
3 Juli 1946	Putsch van Tan Malaka c.s.
Juli 1946	Kabinet Beel treedt op.
14 Juli 1946	Britten dragen het gezag over aan de Nederlanders.
16 Juli 1946	Malino-conferentie begint.
12 Augustus 1946	Alimin arriveert in Indonesië.
Sept./Nov. 1946	Geïnterneerde Nederlanders bevrijd.
12 September 1946	Commissie Generaal geïnstalleerd.
15 September 1946	Nederlandse onderhandelaars te Djokja.
27 September 1946	7 December divisie gaat scheep.
1 Oktober 1946	Conferentie te Pangkal Pinang.
1 Oktober 1946	Regeringscoalitie „Benteng Indonesia" gevormd.
2 Oktober 1946	3e Kabinet Sjahrir.
14 Oktober 1946	Militaire bestandsovereenkomst tussen Nederlanders en Republikeinen.
15 November 1946	Linggadjati-overeenkomst geparafeerd.
18 November 1946	Partai Rakjat Pasundan opgericht.
30 November 1946	Britten verlaten de archipel.
7 December 1946	Staakt vuren te Medan.
7 December 1946	Conferentie te Pangkal Pinang.
11 December 1946	Staakt vuren te Padang.
18–24 Dec. 1946	Den Passar - conferentie.
20 December 1946	Linggadjati overeenkomst van kracht.
24 December 1946	Oprichting deelstaat Oost Indonesië.
29 December 1946	Presidentieel decreet no. 10 i.z. K.N.I.P.
Dec. '46–Maart '47	Actie van Westerling in Zuid Celebes.
13 Januari 1947	Congres „Ankatan Muda Pembangungan Republik Indonesia" te Solo.
26 Febr./6 Mrt. 1947	Congres v/h K.N.I.P. te Malang.
25 Maart 1947	Nederland tekent akkoord van Linggadjati.
27 Maart 1947	Deelstaat Kalimanten opgericht.
April 1947	Anti-federalistische acties van de T.R.I. op West-Java.

23 Mei 1947	Federalistische putsch te Buitenzorg.
27 Mei 1947	Nederlands ultimatum aan Sjahrir.
3 Juni 1947	T.R.I. wordt T.N.I.
11 Juni 1947	Vriendschapsverdrag Egypte-Indonesië.
20 Juni 1947	Sjahrir's tegenvoorstellen overhandigd.
26 Juni 1947	Sjahrir treedt af.
27 Juni 1947	Republiek kondigt noodtoestand af.
28 Juni 1947	Aide-memoire van de U.S.A.
3 Juli 1947	Kabinet Sjarifudin treedt op.
20 Juli 1947	Interim voorstellen naar Nederland.
25 Juli 1947	1e Politionele actie ingezet.
30 Juli 1947	Brits wapenembargo tegen Nederland afgekondigd.
31 Juli 1947	India en Australië brengen Indonesische kwestie voor bij U.N.O.
4 Augustus 1947	„Cease-fire" resolutie van de U.N.O.
5 Augustus 1947	Einde 1e politionele actie.
14 Augustus 1947	Sjahrir verschijnt voor de U.N.O.
20 Augustus 1947	Commissie van Goede Diensten wordt opgericht.
25 Augustus 1947	Commissie van Beroeps Consuls opgericht.
29 Augustus 1947	Nederlanders proclameren „Van Mook"-lijn.
21 September 1947	Nadjamuddin als premier Oost Indonesië afgezet.
16 Oktober 1947	Eerste West Java conferentie.
19 Oktober 1947	Hamid II bezoekt het Midden Oosten.
27 Oktober 1947	Commissie van Goede Diensten arriveert te Batavia.
4 November 1947	Federalistisch Komité Indonesia Serikat opgericht.
11 November 1947	Nederlandse troepen bezetten geheel Madura.
17 November 1947	Deelstaat Oost Indonesië gesticht.
8 December 1947	Renville-overleg begonnen.
11–19 Dec. 1947	Renville-conferentie.
15–20 Dec. 1947	2e West Java conferentie.
3 Januari 1948	K.I.S. dient motie tot vorming van V.S.I. in.
9–10 Januari 1948	Oprichting Madjelis Islam.
14 Januari 1948	Daerah Bandjar in het leven geroepen.
17–19 Jan. 1948	Renville-overeenkomst getekend.
21 Januari 1948	Madura's streven door v. Mook erkend.
23 Januari 1948	Plebisciet op Madura.
29 Januari 1948	Deelstaat Oost Sumatra opgericht.
11 Februari 1948	Partai Socialis splitst zich.

20 Februari 1948	Deelstaat Madura opgericht.
23 Februari 1948	3e West Java conferentie.
26 Februari 1948	Oprichting Deelstaat Pasundan.
26 Februari 1948	Front Demokrasi Rakjat opgericht.
Eind Februari 1948	Evacuatie „pocket-troops" voltooid.
9 Maart 1948	Oprichting Interim-gouvernement.
24 April 1948	Erkenning Deelstaat Pasundan.
22 Mei 1948	Suripno tekent te Praag overeenkomst tussen Rusland en Indonesië.
26 Mei 1948	Australische boycot tegen Nederland opgeheven.
27 Mei 1948	2e Federale Conferentie
4 Juni 1948	Gerakan Revolusi Rakjat
10 Juni 1948	Dubois-Critchley Plan.
11 Juni 1948	Alimin en Setiadjit besluiten tot samenwerking.
10 Juli 1948	Wet no. 22 betreffende autonome provincies in de Republiek aangenomen.
20 Juli 1948	Nederlandse voorstellen over definitieve Interim-regering ingediend.
27 Juli 1948	Kabinet-Hatta accepteert Nationale Programma.
3 Augustus 1948	Musso en Suripno arriveren te Bukit Tinggi.
11 Augustus 1948	Musso en Suripno arriveren te Djokja.
Augustus 1948	Republikeins offensief in West Java.
17 Augustus 1948	Strafwijziging Tan Malaka c.s.
17 Augustus 1948	Petitie voor oprichting deelstaat Zuid Sumatra ingediend.
29 Augustus 1948	Sjarifuddin sluit zich aan bij de P.K.I.
30 Augustus 1948	Deelstaat Zuid Sumatra opgericht.
1 September 1948	Nieuw Politbureau der P.K.I.
9 September 1948	P.K.I. biedt samenwerking aan met Masjumi en P.N.I.
10 September 1948	Opstand van Timur Pané in Tapanuli en Bedjo in Asahan.
10 September 1948	Merle Cochran's draft agreement.
13 September 1948	P.K.I.-ers te Blitar gearresteerd.
16 September 1948	Tan Malaka c.s. in vrijheid gesteld.
15–17 Sept. 1948	Slag om Solo.
18 September 1948	P.K.I. opstand te Madiun.
24 September 1948	Sarangan op de Communisten heroverd.
26 September 1948	Magelan heroverd.
30 September 1948	Kolonel Sadikin herovert Madiun.
2 Oktober 1948	Ponorogo heroverd.
15 Oktober 1948	Staat van Beleg in Asahan.

1 November 1948	Musso sneuvelt.
21 November 1948	Deelstaat Oost Java in het leven geroepen.
28 November 1948	Djokosujono en Marutu Darusman gevangen.
1 December 1948	Amir Sjarifuddin en Suripno gevangen genomen.
11 December 1948	Nederlanders breken onderhandelingen met Republiek af.
14 December 1948	Nederland besluit tot instelling Interim-regering.
19 December 1948	2e politionele actie. Djokja bezet.
	P.K.I. voormannen gefusilleerd.
	Noodregering onder Mr. Sjafruddin.
31 December 1948	Staakt vuren voor Java tussen Nederland en Republiek.
5 Januari 1949	Staakt vuren voor Sumatra.
28 Januari 1949	Resolutie der Veiligheidsraad inzake de Republikeinse gevangenen.
11 Februari 1949	Sassen als minister van Overzeese Gebieden ontslagen.
12 Februari 1949	Tan Malaka doodgeschoten.
26 Februari 1949	Uitnodiging van de B.F.O. voor R.T.C.
7 Mei 1949	v. Rooijen-Roem overeenkomst.
17 Mei 1949	Hassan Basri proclameerd aansluiting Borneo bij Republiek.
30 Juni 1949	Nederlanders verlaten Djokja.
Juli 1949	Sukarno terug in Djokja.
13 Juli 1949	Republikeinse noodregering geeft mandaat terug.
19–22 Juli 1949	Inter-indonesische conferentie te Djokja.
30 Juli–2 Aug. 1949	Inter-indonesische conferentie te Batavia.
4 Augustus 1949	Herschikking in kabinet Hatta.
7 Augustus 1949	Republikeinse aanval op Solo.
7 Augustus 1949	Kartosuwirjo proclameert Negara Islam Indonesia.
11 Augustus 1949	Staakt vuren voor Java.
15 Augustus 1949	Staakt vuren voor Sumatra.
Augustus 1949	Noodregering bezoekt Atjeh.
17 Augustus 1949	N.I.I. verklaart R.I. de oorlog.
Aug./Sept. 1949	Algemene aanval der N.I.I.
23 Aug./2 Nov. '49	R.T.C.
14 December 1949	K.N.I.P. ratificeert R.T.C.
19 December 1949	Zakenkabinet onder Hatta gevormd.
21 December 1949	Nederlands parlement ratificeert R.T.C.
27 December 1949	Overdracht souvereiniteit.

31 December 1949	Grote aanval N.I.I. op Garut.
5 Januari 1950	Ultimatum van Westerling.
9 Januari 1950	Kabinetscrisis in Pasundan.
12 Januari 1950	Pasundan erkent status van Westerling.
16 Januari 1950	Wali Negara stelt mandaat ter beschikking.
22 Januari 1950	Westerling's actie.
23 Januari 1950	Bandoeng bezet.
26 Januari 1950	Djakarta geïnfiltreerd.
27 Januari 1950	T.N.I. valt Malangbong, zetel van de Imam aan.
29 Januari 1950	Generaal Sudirman te Djakarta overleden.
30 Januari 1950	Wali Negara Madura treedt af.
	Pasundan-regering stelt mandaat ter beschikking van V.S.I.
10 Februari 1950	Zuid Sumatra geeft mandaat terug.
14 Februari 1950	Warouw-brigade repatrieert.
24 Februari 1950	Mandaat Z. Sumatra overgedragen aan V.S.I.
27 Februari 1950	Mandaat Oost Java overgedragen aan V.S.I.
2 Maart 1950	Motie Yamin i.z. opheffing der Deelstaten.
9 Maart 1950	Pasundan opgeheven.
5 April 1950	V.S.I. troepen naar Makassar.
5 April 1950	Andi Azis grijpt de macht in Makassar.
5 April 1950	Hamid II gearresteerd.
13 April 1950	Sukarno verklaart Andi Azis tot opstandeling.
21 April 1950	V.S.I. troepen trekken Makassar binnen.
22 April 1950	West Borneo geeft mandaat terug.
25 April 1950	Uitroeping republiek der Zuid Molukken.
4 Mei 1950	Noord Molukken sluiten zich bij de Republiek Indonesia aan.
13 Mei 1950	Oost Indonesië geeft mandaat aan V.S.I.
15–20 Mei 1950	Gevechten te Makassar.
19 Mei 1950	Unitaristische staat R.I. geproclameerd.
16 Juli 1950	Aanval op Buru ingezet.
22 Juli 1950	Aanval op Ceram ingezet.
5–10 Augustus 1950	Gevechten te Makassar.
17 Augustus 1950	Formele opheffing V.S.I.
22 Augustus 1950	Kabinet Natsir treedt op.
26 September 1950	Landing op Ambon.
3 November 1950	Ambon bezet.

HOOFDSTUK I

HET VOORSPEL TOT DE MARHAENISTISCHE REVOLUTIE

1. Beschouwingen over Feodalisme,[1]) Kolonialisme en Fascisme

Het is nog niet zo lang geleden, dat de Westerse intelligentia de Atheense stadsstaat placht te verheerlijken. Waar vond men rechtvaardiger staatsstructuur dan juist in die prachtige oude stad en waar vormde het souvereine volk, in vergadering bijeen, de hoogste autoriteit? Thans past ons nog slechts een ironische glimlach voor dat „souvereine" volk, waarvan slechts zij deel uitmaakten, door wier aderen het Attische bloed vloeide, van vreemde smetten vrij. Deze kleine kring van raszuivere Attiërs vormde de demos, het „volk"; alle andere bewoners waren vreemdelingen of slaven. Indien wij thans het Atheense begrip demos zouden moeten vertalen, dan zouden daar gedachten aan regerende kaste, oligarchie of fascistische Ariërs in doorklinken. Maar vroeger doorzag men dat blijkbaar niet en assimileerde men de Atheense demos met het begrip volk in de zin van alle bewoners van een bepaald land. Het begrip democratie werd tot een regerings-stelsel, waarbij men rekening hield met de wensen van het grootste aantal leden van dat volk, terwijl het in Athene inhield, dat men slechts rekening hield met de wensen van de meerderheid van de raszuivere Attiërs, die volgens Kohnstamm dan ook „leefden van onderdrukking en uitbuiting van allen ten koste van enkelen". En het woord „democratie" stamt dus van een heel zuivere vorm van fascisme af. Maar Athene had zeker niet het monopolie van de fascistische staatsstructuur. Wenden wij de blik naar Indonesië.

1) Feodalisme wordt door mij nimmer in zijn beperkte betekenis van Feodum = leen gebruikt, doch steeds in de zin van een op wapengeweld berustende staatsstructuur, welke slechts in een zeer bepaalde periode en onder zeer bepaalde omstandigheden tot het leenstelsel heeft geleid.

De Zuid-Oost-arm van het grillig gevormde eiland Celebes is weinig beroerd door de grote, vaak gewelddadige cultuurstromingen, welke de gemakkelijker bereikbare en vruchtbaarder delen van de wereld bij tijd en wijle uit haar voegen gelicht, gereformeerd, bevrucht en ook wel voorgoed vernietigd hebben. Ergens in die eenzame heuvel- en bergstreken woont het volk van de To Mori. Het isolement van dit volkje is reden, dat wij daar nog vele cultuur-anthropoligische bijzonderheden in de structuur van de samenleving kunnen vinden, welke elders – ofschoon aanwezig – begraven liggen onder een dikke laag van vreemde cultuur-traites: geïmporteerde Godsdiensten, namaak-regeringssystemen, lippenstift, jitterbug en Coca-cola.
Welnu dan, deze To Mori-samenleving geeft een diepe kloof te zien tussen de adelsgroep en de volkse massa. Daartussen bestaat een stand van volkshoofden en notabelen, bonto's genaamd, welke volks van origine zijn, doch zich gaarne sieren met de fraaie adellijke pluimen. De adelsgroep heet mokole en het interessante is, dat men nog gemakkelijk kan aantonen, dat zij van vreemde herkomst is. Het zijn latere immigranten, veroveraars, met een andere adat, die een overheersings-cultuur hebben geschapen. De volkse man gelooft, dat zij uit de hemel neergedaald en essentieel anders zijn dan hijzelf, een opvatting, welke in het Nederlands met betrekking tot de adelstand uitdrukking vindt in het gezegde omtrent „blauw bloed". [1])
Ook onder de West Toradja's bestaat een adel van vreemde herkomst, welke nog een aantoonbare andersoortige cultuur heeft dan het gewone volk. Ook hier zijn zij overheersers en zij hebben zich als zodanig van het bezit van slaven, runderen en sawah-gronden verzekerd. Hoe kan het anders; macht en bezit gaan traditioneel hand in hand. Het Sultansgeslacht van Sumbawa is uit Gowa afkomstig en de „upper ten" aldaar heeft een adat, welke, in afwijking van de onderste lagen van de bevolking, op Zuid Celebes is georiënteerd. In West Borneo wordt de rol van heersers eveneens door de latere immigranten, de Maleiers, vervuld. Oorspronkelijk misschien als zeerover-benden gekomen, vormen zij er thans de adelijke en bovenste bevolkingslaag, met een geheel afwijkende cultuur van die der onderworpen Dajak-stammen. Het proces is nog zo jong, dat de beide componerende elementen zich nog niet als één gemeenschap identificeren en het beeld wordt aldaar nog weer ingewikkelder door de aanwezigheid van een groot aantal raciaal-vreemde Chinezen. Ook op Java is een verovering en overheersing als een praefeodaal gebeuren aan te wijzen. De sterk feodale structuur in historische tijden vormt een niet te miskennen aanwijzing voor zulk een openbreken

1) Ontleend aan Dr. H. Th. Fischer: Inleiding tot de Culturele Anthropologie van Indonesië.

van de allodiale maatschappij. Onderzoekingen in deze richting hebben het waarschijnlijk gemaakt, dat het woord Djawa niet afkomstig is van Jawadwipa (rijsteiland), maar van Wong Djawa, hetgeen „mensen van buiten" betekent. Het van Sanskriet afgeleide woord Jawadwipa zou door de Hindu's aan Java gegeven zijn en daar de rijst een Hindus cultuurelement op Java was, is deze benaming toch wel wat onwaarschijnlijk, zoals ook de Westerling Malakka nimmer „rubberland" zal noemen, eenvoudig omdat hij er de rubber zelf bracht. Het organische dualisme, het krama tegenover naga; dat alles wijst op de heersers- en overheersten-cultuur.

In deze opzichten verschilde de toestand in het Indonesië van voor de komst der Westerlingen niet van het klassieke Athene. Wij moeten ons voorstellen, dat een gesloten, allodiale maatschappij met al dan niet een eigenerfden adel geattaqueerd en veroverd wordt. Die veroveraars breken de besloten gemeenschap als het ware open en vormen daarin zelf een adelijke heersersgroep, terwijl zij zich veelal met de allodiale adel verbinden. Zodra deze met geweld opengebroken maatschappij een zekere geslotenheid herneemt, doet zij dit volgens de richtlijnen van de machtsgroep; dus van de demos, mokole, feodale adel of hoe men de aan de macht gekomen groep ook noemen wil. Er doen zich natuurlijk allerlei mogelijkheden voor: de overheersersgroep kan zich qua ras, volk of stam gaan identificeren met de overwonnenen en slechts als maatschappelijke klasse blijven voortleven. Zij kan zich ook lang strikt afgescheiden houden. De aldus ontstane gemeenschap kan door een andere groep worden aangevallen en het proces kan zich, in ingewikkelder vorm, herhalen. Dat alles hoort thuis in een leerboek voor de sociale anthropologie; de kern van de zaak is, dat de machtsgroep de gemeenschapsstructuur bepaalt. *Haar* rechtopvattingen worden *de* rechtsopvattingen en voor de overwonnenen geldt hoogstens nog een rudiment van het oorspronkelijke, vaak allodiale recht, hetwelk echter nimmer voor de „mokole-groep", de demos, van kracht is.

Zeer veel van deze heersersgroep-gedachte kan men in het fascisme terugvinden, hetgeen dan ook in wezen een modern uitgewerkt feodalisme is en wel op welhaast wereldwijde schaal. Indien men woorden als Attiër of mokole door Ariër vervangt, Athene en Celebes door de ganse wereld, dan heeft men de fascistische opvatting ten voeten uit. De feodale trouw van de „man" aan de „heer" wordt dan de Führertreue en zo zou men door kunnen gaan de binding tussen feodalisme en fascisme aan te tonen. Daartussen staat het „kolonialisme" in zijn verscheidene vormen; het heeft van beide zeer veel weg. Nietzsche, de geestelijke vader van het fascisme, schreef: „Een kudde van blonde roofbeesten, ras van veroveraars en heersers, met militaire organisatie,

met het vermogen tot organiseren, die meedogenloos hun vreselijke klauwen in een bevolking sloegen, die in aantal misschien verreweg de meerdere was... deze kudde stichtte de staat". Deze romantische woorden van de grote filosoof zijn letterlijk op het kolonialisme van toepassing, ofschoon zij daar niet speciaal voor geschreven werden. Of handelswinst het voor de hand liggende motief voor de koloniale expansie zou zijn, doet hier verder niet terzake.

Hoe het zij, wij zien deze blonde roofbeesten de gesloten eenheid van de overwonnenen met geweld openbreken om daar zelf een rol als leidende klasse, als mokole, te spelen. *Hun* recht wordt *het* recht, het prae-Westerse recht wordt tot „gugan tuhan" (Javaans), „agama" (Sanskriet), of „adat" (Arabisch) „verlaagd" en heeft nimmer gelding voor de vertegenwoordigers der heerserscultuur. De prae-Westerse adel in Indonesië, grotendeels reeds feodaal, hier en daar allodiaal, vormde een „bontoklasse", welke sterk tegen de heersersklasse aanleunde.

Veroveraar en veroverden groeien naar elkaar toe, vormen één gemeenschap en zullen op hun beurt weer veroveraars – of veroverden – worden. Of ook, zij groeien niet naar elkaar toe, de veroverden worden zich hun kracht bewust en slaken hun boeien. Elementen van laatstgenoemde ontwikkeling vindt men terug in de Franse en Russische Revolutie, duidelijker zien wij haar in de Zuid Amerikaanse en Mexicaanse revoluties en ook in de Indonesische en Chinese revoluties. In laatstgenoemd land speelden de Manchu's de rol van „roofbeest" of mokole.

Het fascisme van Hitler-Duitsland wilde de Nietzschiaanse philosophie op wereldwijde schaal toepassen zonder het – in zijn ogen – misselijke bekrompen kolonialistische onderscheid tussen blanke heersers en bruine slaven, hetgeen immers een principiële gelijkstelling van alle blanken inhield. Neen, thans was het letterlijk: Deutschland über alles! Niet de blanke, maar een gedeelte daarvan, de rein-Arische Uebergermanen, mochten de rol spelen, welke zoveel eeuwen geleden reeds door de vergeten mokole van Celebes en vele honderden andere stammen en volkeren opgevoerd was. En niet meer was de beperkte „donkere gordel dezer wereld" het operatie-terrein van de blonde roofbeesten, doch Gods, neen, Hitler's hele wijde wereld. De West Europeanen vonden het niet bepaald prettig, niet meer mokole, maar To Mori-rollen te moeten vervullen, want het Duitsland anno 1940 vatte Nietzsche's woorden wel wat erg letterlijk op. En had hij niet geschreven, dat de blonde Teutonen als juichende monsters terugkeerden van een verschrikkelijke reeks van moorden, brandstichtingen, roof en marteling, met een aanmatiging alsof niets dan een studentenstreek was verricht en dat zulks deze mensen tot een prachtige heersersklasse stempelde? Zo kreeg het fascisme een minder prettige klank in de wereld, ofschoon

die wereld wezenlijk vol fascisme zat. Het kolonialisme is sociologisch gezien zonder enige twijfel één van die vormen van fascisme.
De kentekenen zijn niet mis te verstaan. Daar is het eerste fascistische kenmerk: de raciale ongelijksoortigheid, waar de gehele theorie over Herren- und Herden-moral op gebaseerd is. Daar is het tweede kenmerk: de economische macht ligt bij de veroverende groep. Hiermede is Nietzsche's verheerlijking van de roof beschaafd geformuleerd. Het derde kenmerk is het gecentraliseerde absolutisme. In laatste instantie is de feodale Heer de absolute monarch. Hitler's absolutisme verschilt niet van dat van de Zonnekoning, toen hij het „L'état c'est moi" uitsprak.
Nederlands-Indië was zulk een feodaal-fascistische staat. Het fascistische element van de raciale ongelijksoortigheid in Nederlands-Indië is waarschijnlijk een ieder wel duidelijk. Politiek liep deze ongelijksoortigheid vanaf de top der pyramide over de halfbloeden en feodale inheemse hoofden naar de amorphe massa, economisch vanaf de blonde roofbeesten over de Chinezen naar dezelfde massa. De ongelijksoortigheid was niet slechts traditioneel, zij was wettelijk erkend en in ieder onderdeel van het dagelijks leven voelbaar. Zij kwam het beste tot uiting in het feit, dat de „inlander" bij wijze van grote gunst „gelijkgesteld" kon worden, d.w.z. hij kon een positie verkrijgen, die verdacht veel op die der bonto's leek.
Het fascistische element van de concentratie van de economische voordelen in enkele handen hing ten nauwste samen met de historische ontwikkeling van het groot-kapitalistische exploitatie-systeem, waarvan de V.O.C., het Cultuurstelsel en het monopolie van de Nederlandse Handel Maatschappij de exponenten par exellance zijn. De moderner Nederlands-Indische arbeidswetgeving met zijn verbod tot staken was een iets fijnere, doch niet minder efficiënte methode om eenzelfde doel te bereiken.
Tenslotte is er het fascistische element van de dictatoriaal geregeerde staat. Het absolute gezag in Nederlands Indië lag bij de Gouverneur-Generaal, die bij Besluit regeerde. Er was geen sprake van een binnenlands beleid, dat het principe der trias politica erkende; dat principe past niet in een feodaal-fascistisch staatsbestel. Ook de Gouverneur en zelfs de Resident kon voor zijn ressort besluiten uitvaardigen en zoals de Gouverneur-Generaal middels de exorbitante rechten grote rechterlijke bevoegdheden bezat, zo ook was de Gouverneur en de Resident naast het Hoofd van het regionale bestuur tevens Hoofd van de politie. En het is zelfs niet zo lang geleden, dat zij daarnaast via de politie-rol nog rechterlijke bevoegdheden bezaten ook! Inplaats van de trias politica bestond een andere drie-eenheid: de Procureur-Generaal, de Perintah

Alus en Boven-Digul. Wie echter mocht denken, dat in de politiestaat Nederlands-Indië een terreur heerste als in het Derde Rijk heeft het toch mis; de overeenkomst is slechts sociologisch. Een politie-staat was het overigens zeer zeker; daar getuigt het reglement van het Koninklijke Nederlands Indische Leger (K.N.I.L.) voor: de eerste taak van het K.N.I.L. immers was een politionele! Wat een gevoel moet het voor de modern georiënteerde Indonesiër à la 1930 geweest zijn, te weten, dat hij belasting betaalde voor een leger, dat in allereerste instantie tegen hemzelf gericht was; het bewuste reglement was dan ook zeker geen staaltje van fijngevoeligheid! Maar de terreur als zodanig, welke bijna alle absoluut geregeerde landen pleegt te teisteren, viel meestal mee, omdat er nog altijd een instantie boven de dictator stond: de Nederlandse Tweede Kamer. Schimmig weliswaar, maar zij bestond. En dan, het feodale fascisme in Nederlands-Indië was oud en afgeleefd. Het had zijn klauwen reeds zo heel lang geleden in dat weke vlees van de prooi geslagen en zich al zo heel erg lang aan dat vlees verzadigd. Het was al even bevreesd voor de jonge, nog hongerige fascistische horden op deze wereld, als het socialisme zelve. Dit was niet overal bekend; elders zag men het nuanceverschil niet tussen het haar doel reeds bereikt hebbende fascisme en het opkomende fascisme. Zelfs de fascisten in Nederlands-Indië zagen dat niet altijd en zo kon de paradox ontstaan, dat zij grote bijdragen gaven aan het jonge fascisme van Hitler-Duisland en Mussert, waarmede zij *wel* de ideologie gemeen hadden, maar *niet* de practische doelstellingen. Het toekomstige slachtoffer, dat zijn slachter vetmest... Ook Amerika bleef een fascistisch gevaar in de Nederlanders zien en zo kon het bestaan, dat toen Admiraal Thomas C. Hart met een deel van de Aziatische Vloot van de Verenigde Staten in die bange Decemberdagen van 1941 naar Java kwam, er geen uitwisseling van de vloot-code plaats vond en de Amerikaanse zee-officieren speciaal op het gevaar van fascistische verraders in hoge regeringsposities in Nederlands-Indië gewezen werden! Welja, kwam niet ook Mata Hari uit dat geheimzinnige land? De Engelsen, die het koloniale fascisme zelf zo goed kenden, lachten om deze voorzorg en terecht. Zij kenden Ruyard Kipling's lofzangen en waar Nietzsche van bloeddruipende roofbeesten sprak, jubelde hij over de white man's burden.

Het zal wel altijd een punt van dispuut blijven, of dit milde Nederlandse fascisme, deze white man's burden, waarop blijkbaar toch zoveel prijs werd gesteld, als een voor- of nadeel voor Indonesië moet worden beschouwd. Ja, het zal zelfs betwijfeld worden of dat fascisme wel zo mild was en of de burden niet juist op de bruine inplaats van op de blanke ruggen lag. De ex-Digulisten althans zullen de mildheid nauwelijks kunnen beamen, want Tanah Merah was niet erg gezellig.

Het doet er hier allemaal minder toe en het oordeel van de geschiedenis kunnen wij voorlopig afdoen met de wijze woorden van wijlen Mr. Amir Sjarifuddin: „Gij hebt ons goed geregeerd, maar gij hebt ons geregeerd". Veel belangwekkender is de vraag, hoe de innerlijke toestand van het Nederlandse bestuur was, toen het Marhaenisme opkwam.

Ik constateer, dat er in de koloniale landen van Zuid Oost Azië een feodaal systeem gefossilieerd was, dat in West Europa sinds lang was afgeschaft en dit systeem vertoonde in Indonesië reeds jaren lang kenmerken van broze verstening. Het is dan ook niet zoals een overigens zeer progressief man als de Kadt de Indonesische kwestie ziet: een treurspel van gemiste kansen. Integendeel, het versteende feodale systeem was ook met een progressieve politiek in den jare 1945 geenszins te redden geweest. De revolutie was reeds lang onderweg en slechts bruut geweld zou haar hebben kunnen stuiten – en ook dan nog slechts tijdelijk.

De Nederlander, die voor de Japanse inval in Indonesië leefde, placht zeer ingenomen naar „zijn" staatsbouwsel te schouwen, een zelfgenoegzaamheid, waaraan niemand ontkwam. Men vond de weermacht klein, maar bijzonder goed, de politieke lijn stug, maar bijzonder betrouwbaar, de economie niet altijd helemaal bevredigend, maar toch bijzonder knap van opzet. Na de Japanse bezetting had men zijn antwoord gereed: inderdaad, het leger deugde niet, maar wat wil je ook, met slechts 50.000 totoks in dat grote land? Maar... staatsbouwsel en economie, dat waren pas prestaties! Prestaties waren het inderdaad, dat wil zeggen, negentiende eeuwse prestaties of nóg ouder en toen dat staatsbouwsel tussen 1945 en 1949 jammerlijk bezweek – door de oppositie van een „handjevol lamlendige inlanders" nog wel – bleef als laatste trots: de economie. Maar ook deze zal in de val worden meegesleurd. Er kan nu eenmaal geen onderscheid gemaakt worden tussen het militaire, staatkundige en economische bestel. Het zijn facetten van één socio en deze socio in Indonesië was versteend, broos. Een enkele stoot en het gehele bouwwerk gaat tegen de vlakte. Ik zal hier thans de zwakte van dat bouwwerk anno 1941 blootleggen en daarbij gebruik maken van een treffend beeld van de grote Engelse historicus Toynbee.[1]) Hij ontleent dit beeld aan een treffen tussen de oude beschavingen van Griekenland en Syrië. Onder de schok van het Hellenisme gedurende de eeuwen voor het begin onzer jaartelling splitsten zich de Joden in twee partijen: „zeloten" en „Herodianen". De Zeloot is de man, die op het onbekende reageert door zijn eigen methode voortdurend te verbeteren. Wanneer hij slaags raakt met een superieure vreemdeling en hij merkt, dat hij het onderspit gaat delven, dan antwoordt hij door

1) Arnold Toynbee – De Wereld en het Westen.

zijn eigen traditionele oorlogskunst met abnormale preciesheid uit te oefenen. Het is een archaïsme, verstening, maar dan door vreemde druk opgeroepen. Toynbee noemt als gelukkige voorbeelden de tegenwoordige Wahhabis uit Centraal-Arabië en de Senussis van Noord-Afrika, stammen, die de „challenge of the West" beantwoorden door weg te duiken in hun eigen vormwereld.

De Herodiaan neemt de superieure methode van zijn tegenstander over en tracht zich zo te redden. Overigens is dit eveneens een gevaarlijke onderneming, want het betekent dat men onder druk van wapens moet veranderen en dan bestaat altijd het risico, dat er een moment komt waarop die druk niet weerstaan kan worden. Japan is een goed voorbeeld van zelotisme en Herodianisme. Tussen 1630 en 1860 reageerde het zeer bepaald zelotisch op de Westerse druk, doch toen admiraal Perry had aangetoond, dat die methode tot zelfmoord voerde, draaide men welbewust om en werd men Herodiaans; men nam de nieuwe superieur gebleken Westerse methoden over.

Welnu, ik ben van mening, dat de Nederlanders in Nederlands-Indië een zelotische koers voeren, toen zij na de eerste wereldoorlog geconfronteerd werden met wat wij de democratisering van de wereld plegen te noemen.

Noch in militair, noch in politiek, noch ook in economisch opzicht wijzigde men de koers. Men perfectionneerde slechts de oude methoden. En dit zelotisme is niet slechts geëindigd met de militaire catastrophe van 1942 of de politiek van 1949, het zal de Nederlandse invloed in het economische leven even stellig vernietigen en misschien wel weer met een interval van een jaar of tien!

Van het militaire zelotisme hebben wij een serie voorbeelden, waar men de ogen toch moeilijk voor kan sluiten. Daar is in de eerste plaats de strijd-methode. Het Koninklijk Nederlands Indische Leger had de Archipel veroverd en beheerst met strijdmethoden uit de negentiende eeuw. Hiermede was men zodanig verguld, dat men in 1941 zelfs op de officiersopleiding de methoden uit de Atjeh-oorlog nog doceerde. Het gevolg was, dat men uitstekend in staat was om een kamponghuis te „belabberen", dat wil zeggen, men sloot het van twee kanten op 5 meter afstand in, mannetje naast mannetje, recht overeind staand. Indien de cadet dom genoeg was te suggereren, wat er zou geschieden indien de vijand in het huis over een simpel automatisch pistool zou beschikken, werd hij als een radicaal denkend, niet in de organisatie passend element van de opleiding verwijderd. Een ander schitterend en in 1941 nog altijd druk beoefend overblijfsel van de theorie van een zekere majoor J. B. van Heutz, daterend uit de tachtiger jaren van de vorige eeuw, was de „sikap awas", een taktische positie, welke erop neer kwam, dat men op

een hoopje ging staan, er weer vast op vertrouwend dat de vijand met de blote vuist zou vechten. Ik zie geen verschil tussen deze militaire opvatting in 1941 en het primitieve geloof in een onkwetsbaarheids-amulet anno 1941 vóór Christus! Ook de uitrusting was gedeeltelijk negentiende eeuws; het infanterie-geweer (m. 95) dateerde van 1895 en gold – natuurlijk – als het beste ter wereld. Begin 1941 werd voor het eerst de vrachtauto als militair transportmiddel getest; de tank was toen reeds afgekeurd als niet in de organisatie passend. Men kon er immers niet mee door de sawah rijden! Het ergste was echter de archaise geest van het grotendeels uit beroepstroepen bestaande leger. De discipline was de uiterlijke discipline van de beroepsmilitair tegenover de meerdere, zoals die gold in de legers van het Ancient Régime, doch nimmer de discipline tegenover het doel, kenmerk van de moderne volkslegers. Het is blijkbaar nimmer bij de leiding opgekomen, dat men de aard van dit leger moest vergelijken met de Duitse legers, welke het onderspit dolven tegen de Franse volkslegers bij Valmy en de betekenis van de wereldbekende woorden van Goethe: „Hier en thans begint een nieuw tijdvak in de wereldgeschiedenis en gijlieden kunt zeggen dat ge erbij geweest zijt", waren anderhalve eeuw later blijkbaar nog steeds niet tot het zelotische brein doorgedrongen.
Heel dit verouderde militairisme werd met groot fanatisme nageleefd, zodat het de indruk wekte van een onaantastbare organisatie. Dat was het ook, mits slechts met even verouderde instituten geconfronteerd! Maar zodra dit zelotisme tegenover de Herodiaanse Japanners kwam te staan, ging het geheel fout. En dan was het niet zozeer het feit, *dat* het KNIL verslagen werd, maar vooral *de wijze waarop*. Dit was namelijk dezelfde wijze als waarop een handjevol Herodiaanse Britten onder Kitchener de zelotische Mahdi Mohammed Ahmed met zijn tienduizenden in de Sudan kon verslaan, of zoals zij de Mogul Nawab en zijn Indiërs in de slag bij Plassy door een moderner oorlogsconceptie wisten te vernietigen. Hetzelfde zelotische archaïsme, de broze verstening van een systeem, treffen wij op politiek niveau. Ook daar zetten de Nederlanders geen nieuwe koers uit onder druk der nationalistische beweging, doch verfijnden zij slechts het eeuwenoude feodale systeem, waardoor het een modern-fascistisch aanzien kreeg. Een compromis met de nationalisten was in 1945 dan ook principieel onmogelijk. De grootmachten, die juist een wereldkrijg tegen het fascisme hadden gewonnen, konden natuurlijk allerminst in deze versteende politieke termen denken. Hierin ligt de kern van het feit, dat de Nederlandse „oplossing" van de Indonesische „kwestie" weinig internationale bijval vond. Het was een zelotische, archaïsche oplossing en het resultaat is bekend.
Maar ook de Nederlandse economie was versteend en niet in staat onder

gewijzigde omstandigheden een nieuwe koers te varen. Die omstandigheden wijzigden zich dramatisch in het begin der dertiger jaren en wel zelden kan men zo nauwkeurig de maatregel aangeven welke het bewijs van verstening zou leveren, namelijk 22 januari 1935, de datum, waarop de Nederlands Indische overheid, gebruik makend van de op 19 september 1933 in werking getreden Crisis-invoerordonnantie, de Invoerlicentieringsverordening in werking bracht. Deze verordening was het „mene mene tekel" van de Nederlandse positie in Indonesië, politiek, militair en economisch.
Na de eerste wereldoorlog en parallel met de „ontwaking van het Oosten" was Japan's economische invloed op de wereldmarkt toegenomen. De Japanse expansie bereikte in de dertiger jaren een dergelijke kracht, dat zij Nederland bijna geheel uit de Indonesische markt dreigde te verdringen. Ter illustratie diene, dat in 1931 de Nederlandse import nog 98 millioen guldens bedroeg tegen 92 millioen uit Japan, doch in 1933 waren die cijfers respectievelijk 39 millioen tegenover 98 millioen! Op zichzelf zou deze onaangename ontwikkeling niet catastrophaal behoeven te zijn. De Nederlanders hadden in Indonesië reeds een halve eeuw de „open deur-politiek" gehandhaafd en het was juist deze opendeur-politiek, waardoor de wereld het merkwaardige schouwspel had beleefd, dat Nederland – als weerloze kleine mogendheid – Indonesië dwars door de imperialistische periode heen had kunnen behouden! Maar nu Japan opkwam, verliet men de traditionele politiek!
De achtergrond van deze koerswijziging was, dat de koloniale structuur de concurrentie met de Japanners niet kon verdragen. Het ging niet zozeer om de Japanse goederen die binnenkwamen, alswel om het feit, dat met de goederen Japanners ten tonele verschenen, die de grootste handelshuizen in Indonesië eenvoudig dreigden te verdringen. Dit nu hadden andere koloniale mogendheden, met name de Britse en Franse, niet kunnen presteren. Het gevaar was acuut, dat de Japanners naast hun goederenvoorziening het gehele economische leven in Indonesië zouden gaan beheersen. Hun kracht lag voornamelijk in de simpele waarheid, dat goedkope krachten de dure (Europese) verdrongen. Inplaats van „bad money drives out good" kan men zeggen „cheap labour drives out expensive". Het onafwendbaar lijkende gevolg zou zijn geweest dat er een Nederlands Indië zou ontstaan, dat economisch aan Japan gebonden was, terwijl Japanners ook intern, vooral in de economische sector, de eerste viool zouden spelen. Het zou dan nog slechts een kwestie van tijd zijn, voor men van een Japans Indië zou moeten spreken.
Het kwam er op neer, dat de particuliere Nederlandse ondernemingen op koloniale basis niet in staat bleken te zijn, tegen de Japanners te

concurreren. Er stonden haar twee mogelijkheden open: de eerste was, de eigen structuur op Herodiaanse wijze te rationaliseren, zodat men tot concurreren in staat zou zijn geweest en de tweede, de Japanners middels licentiering, contingentering en immigratiepolitiek de pas af te snijden. De tweede methode is gevolgd, waardoor de particuliere ondernemingen hun archaïsche en patriarchale structuur konden behouden. Indien echter oorlog een voortzetting is van diplomatie met andere middelen, dan had men als gevolg van de licentieringswet van 22 januari 1935 de oorlog van 1941 reeds kunnen voorzien.

Natuurlijk was voor het zwakke Nederland de eerste methode geboden geweest. Rationalisatie van de in Indonesië bevestigde bedrijven zou volkomen in het kapitalistische systeem van vrije concurrentie en „survival of the fittiest" hebben gelegen en een veel gezonder basis hebben gevormd dan de kunstmatige wettelijke bescherming, temeer, daar die wetten niet op een bijzonder sterke arm konden bogen. Deze rationalisatie had betekend, dat men inplaats van de kostbare Europese staf met een zeer goedkope inheemse staf zou hebben moeten gaan werken. Maar het inheemse materiaal hiervoor bestond niet, omdat ons obscurante koloniale systeem erop gericht was, de ontwikkeling van de Indonesiërs tegen te gaan! Gezien het in geding zijnde principe van cheap labour drives out expensive, zou slechts een goed opgeleide Indonesische staf in staat zijn geweest de Japanse penetratie te voorkomen en voor de Nederlanders was dit denkbeeld misschien nog moeilijker te verteren dan de idee van Japanizering van het economische leven!

Indien men dus de positie van het leger, de staat en de economie in de dertiger jaren bekijkt, dan valt op, dat geen van deze drie onderdelen zonder uitgebreide inschakeling der inheemsen een nieuw leven in te blazen zou zijn geweest. De weermacht zou de Indonesiërs nodig hebben gehad om een volks- of militieleger te formeren, de staat om de nationalistische tendenzen te kanaliseren, de economie om te kunnen concurreren.

Dit alles wijst op één punt: de algehele inschakeling van de Indonesiër, hetgeen minstens dominion-status had betekend. Dit kon en wilde Nederland niet toestaan, omdat het zich niet in staat gevoelde het benodigde economische, militaire en culturele krachtveld op te roepen, waardoor Indonesië ook vrijwillig met haar verbonden zou blijven. De Nederlandse machtspositie in Indonesië was onder de omstandigheden van de jaren dertig een teken van zwakte.

Vanuit dit gezichtspunt bekeken wordt de Indonesische „kwestie" slechts een wanhopige poging een in elkaar gestort fossiel systeem opnieuw op te bouwen. Die wanhopige poging was vanuit een bepaald

aspect nog groots, doch de toen getoonde kracht school in de steun vanuit Nederland. De Nederlanders in Indonesië zelf hadden geen noemenswaardige tegenkrachten tegen de marhaenistische revolutie kunnen oproepen.

2. Het Marhaenisme

In de voorgaande bladzijden heb ik getracht om in kort bestek een beeld te geven van het kolonialisme als feodaal-fascistisch facet en ik hoop daarbij tevens duidelijk te hebben gemaakt, dat zulk een feodaal-fascistische structuur voor de socio aldaar allerminst een geheel nieuw verschijnsel was. Dit mag echter ook weer niet tot de conclusie leiden, dat de Indonesiër „dus" typisch geschikt is voor een autoritatief bestel en dat derhalve de groene weg voor haar haar de „logische" is. Zo gesteld, zou het erop neerkomen, dat het Indonesische volk slechts geschikt zou zijn voor een dictatuur, een mening, welke tamelijk algemeen verbreid is. Maar wij moeten in gedachte houden, dat het feodale fascisme zich in de hogere kringen van de samenleving afspeelt; de eenvoudige man heeft nog zeer veel van de communale sfeer uit allodiale tijden behouden. Van Mook merkt dan ook terecht op, dat de Indonesiër juist zo gaarne breedvoerige discussies over al zijn problemen houdt [1]) en zijn geestesgesteldheid neigt allerminst naar de „zu Befehlen"-discipline. Maar verzet tegen een feodaal-fascistisch regime komt nimmer van de kant van de eenvoudige landman. Indien het landvolk een bepaald feodaal-fascistisch regiem moe is, dan sluit het zich aan bij een opstandige edelman, de gelijke in rang van de feodale heersers. Dit is als een sociologische wet, welke niet alleen voor Indonesië geldt. Daar is het verlangen naar de Ratu Adil, hetwelk in zware tijden steeds weer terugkeert, het symbool van de rechtvaardige prins, die het feodale landvolk van een onhoudbare druk zal verlossen. Doch het landvolk assimileert dat verlangen geenszins met vrijheid; de ratu adil zou zeer zeker verondersteld worden dezelfde prerogatieven als de verjaagde vorst te genieten en men zou slechts hopen, dat hij deze machtsprerogatieven rechtvaardig zou toepassen. Ik zette reeds uiteen, hoe het vrijheidsverlangen slechts in grote steden kan worden geboren en de huidige wereldomstormende roep om „vrijheid" – welke dan ook – houdt ten nauwste verband met het ontstaan van steden in wereldwijd verband. Slechts in steden wordt het feodale facisme als een „onnatuurlijke" vrijheids-beknotting gevoeld en zal men er keer op keer tegen opstaan, zonder naar de „ebenbürtige" leider te zoeken.

1) The States of Democracy in South East Asia; H. J. van Mook.

Deze reactie op het feodale fascisme kan men enigszins zien als democratie (in de Westerse zin van het woord) maar veel duidelijker als Socialisme en Marxisme, althans in zijn klasseloze eindphase. In dit utopia van een klasseloze maatschappij kunnen wij weer iets van de oorspronkelijke prae-feodale toestand navoelen: het allodium met zijn communale dorpshuishouding, waar het gemeenschapshoofd gekozen wordt en waar het privébezit „zich beperkt tot de tandenborstel", maar dit alles dan op wereldwijde schaal, zoals fascisme juist de principiële ongelijksoortigheid, de feodaliteit op wereldwijde schaal beoogt. Nu de wereld een stedenwereld wordt, zal het fascisme – uiterst langzaam – terrein verliezen; reeds thans voelen millioenen mensen het aan „als van de duivel", terwijl het toch zoveel tientallen eeuwen en even zovele beschavingen algemeen geweest is. Men denke aan de demos van Athene! Socialisme, Communisme en Marxisme, tezamen het intellectualistisch socialisme vormend, is de „natuurlijke" tegenhanger van het feodale fascisme, „natuurlijk" in de Hegeliaanse zin van these, antithese, synthese. Het feodale fascisme stelt de staatscheppende these voor en het intellectuele socialisme de antithese, welke er in haar uiterste consequentie naar streeft de staat – in haar beperkte nationale zin – te liquideren. Men kan het staatsnihilisme onder het intellectuele socialisme rangschikken en daarvan zullen wij in de politieke geschiedenis van Indonesië nog treffende voorbeelden tegenkomen ook!
Het is wel aannemelijk, dat de tegenstanders van het Nederlandse feodale fascisme in Indonesië naar „links" neigende anti-kapitalisten waren. De vrijheid kon dan ook niet slechts bevrijding van de Nederlandse raciale suprematie betekenen; indien dit slechts de doelstelling was, dan zou het gehele begrip vrijheid er niet bij gehaald zijn en de leiding zou niet in handen van Ir. Sukarno, maar in die van iemand als Zijne Hoogheid Sultan Hamenku Buwono of een Pangeran Djajadiningrat gelegen hebben, ja, bij een groot deel van de lieden, die in Malino zouden verschijnen. Er zou een tweede Java-oorlog zijn ontbrand, maar geen vrijheidsstrijd. Doch historisch was deze gang van zaken niet meer mogelijk; het intellectualisme was met de steden ontstaan en daarmee was de ontwikkelingsgang in grote lijnen gepraedestineerd. De vrijheid betekende alzo de liquidatie van de raciale ongelijksoortigheid, maar daarmede ook de liquidatie van de economische macht in handen van de feodaal-fascistische „kapitalisten" [1]) en tevens de liquidatie van de dictatoriale machtsconcentratie. Dit alles vormde een onontwarbaar geheel van een socialisatieproces. Men kan niet de raciale gelijksoortigheid liquideren, maar de economische macht in handen van die raciale groep

1) Tussen aanhalingstekens, omdat de uitvoerders zelf geen kapitalisten waren, maar in loondienst voor absentistische eigenaren werkten.

laten, zomin als de dictatoriale instellingen ten faveure van het grootkapitaal geaccepteerd worden door lieden, die goed en bloed gaven om de feodaal-fascistische structuur af te breken. In harde, realistische woorden komt het erop neer, dat men na het neerhalen van de Nederlandse vlag de economische positie van de Nederlanders aan zal tasten, alsook die van de Chinezen. Dit is de uiteindelijke consequentie van het streven van de Indonesiërs tot verkrijging van politieke onafhankelijkheid; het kon niet anders dan links georiënteerd zijn. Het was ook een communistische opstand, welke reeds in 1925 en 1926 uitbrak en geen Mohammedaanse. Geen Ratu Adil stond op en de „bonto"-klasse onthield deze opstandelingen haar sympathie. Reeds toen had de tendens duidelijk moeten zijn!

Wanneer men de programma's van de Indonesische partijen vanaf de jaren '20 critisch bekijkt, dan valt een zekere leegte op. Het zijn feitelijk meer een serie vage beloften dan concrete programma's. De nadruk werd sterk gelegd op de een of andere vorm van politieke onafhankelijkheid, hetzij totale Merdeka, hetzij dominion status. Deze onafhankelijkheid stond dermate in het centrum van de overwegingen, dat de gedachte zich kon ontwikkelen van onafhankelijkheid als doel op zichzelf en vooral daardoor bleven de linkse programma's zo vaag. Werden zij scherper omlijnd, dan dreigde bovendien al spoedig het etiket communistisch te worden gebruikt en dan kon men op efficiënte liquidatie van de Nederlands-Indische overheid rekenen. Maar de onafhankelijkheidseis werd ook geaccentueerd, doordat er zoveel Islamieten onder het gehoor aanwezig waren, die nu eenmaal op religieuze gronden de sterk linkse tendenties afwezen. Voor het hele complex van vage, linkse theorieën, welke zulk een integrerend deel van de onafhankelijkheidsgedachte moest uitmaken, creëerde Sukarno in 1928 de gelukkige naam van Marhaenisme. De Marhaen was de Indonesische proletariër. Het kwam allemaal neer op een vaag socialisme, zo vaag, dat het niemand tegen de borst zou stuiten. Maar ondanks alle vaagheid voldeed de idee; onafhankelijkheid en „vrijheid" werden beter dooreengevlochten.

Was het linkse element in het Marhaenisme als exponent van de nationalistische beweging een historisch onvermijdelijk proces, anders was het gesteld met haar kleur; zij zou de rode weg bewandelen, doch dat was niet strikt noodzakelijk. Vele Indonesische nationalisten hebben tijdig aangedrongen op een Indonesische meerderheid in de Volksraad; met een beetje tactisch gemanoeuvreer hadden de Nederlanders daar de feodale „bonto"-klasse de leiding kunnen geven, waardoor het feodaal-fascistische staatsbouwsel te zijnertijd langs groene weg geliquideerd

had kunnen worden, zoals dat in de Philippijnen min of meer geschied is. Zulk een „parlementaire" meerderheid had de marhaenisten wellicht nog lange tijd de wind uit de zeilen kunnen nemen. Maar het Nederlands-Indische bewind kon zelfs dat beetje fantasie niet meer opbrengen. Een man als Sukarno heeft dan ook nimmer getracht om zijn ideeën van boven af ingang te doen vinden; hij sprak rechtstreeks tot de Marhaen en hij trachtte daar een volkswil op te wekken, die sterk genoeg moest worden om de wetten te wijzigen. Hij dacht van den beginne af langs rode weg. Wellicht had hij reeds het een en ander van zijn pleegvader in Surabaja, de oude nationalist Tjokroaminoto omtrent de volstrekte onbewogenheid van de overheid vernomen, want anders mag men zich afvragen, waarom hij althans niet gepoogd heeft, de ogen van individuële Nederlanders te openen. Deze laatsten zagen wel wat in de intelligente student aan de Technische Hogeschool en het is een feit, dat Prof. Wolff Schoemaker hem reeds in 1923 het eervolle aanbod deed om als zijn assistent op te treden, hetgeen hij weigerde. Men zou zich – theoretisch – Sukarno kunnen voorstellen als de wetenschappelijke assistent, die zijn leven lang zou trachten de Nederlanders de ogen te openen, in stede van zich rechtstreeks tot de Marhaen te wenden en zo zou hij zijn taak ook „van boven af" hebben kunnen trachten te volbrengen, zoals Multatuli dat getracht heeft. Hetzelfde geldt voor de meeste nationalisten, want de Nederlanders, zelfs zij, die hier dertig en meer jaren woonden, hadden vóór 1945 nimmer persoonlijk van enig Indonesiër een duidelijk en rechtstreeks inzicht in hun verlangens vernomen. De onwetendheid van de in Indonesië werkende particuliere Nederlanders was op dit punt dan ook verbluffend, ja, welhaast pathalogisch. Wellicht wilde men niet weten. Hoe dan ook, hier ligt misschien toch een tekortkoming van Indonesische zijde, hetgeen een wel wat ongebruikelijk verwijt is.

Het is hier niet de plaats de geschiedenis van de nationalistische beweging in Indonesië te herschrijven, maar enkele grepen, welke wellicht het marhaenistische socialisme kunnen verduidelijken, wil ik er toch uit doen.
In juli 1924 had de bekende nationalist Dr. Sutomo zijn Indonesische studieclub opgericht; Sukarno volgde dit voorbeeld door oprichting van zijn Algemene Studieclub, welke nauw contact onderhield met de organisatie van Indonesische studenten in Nederland, de in 1922 opgerichte Perhimpuan Indonesia onder leiding van Mohammed Hatta. Het contact van beide mannen dateert dan ook reeds uit het midden der twintiger jaren. Het is bijzonder instructief, deze Perhimpuan Indonesia nader te belichten. In het bestuur van 1923 treffen wij namen als Iwa Kusuma

Sumantri,[1]) de extreem linkse politicus, Mohammed Hatta, Sastromuljono en Mangun Kusumo aan. Het programma was – uiteraard – links, maar niet dictatoriaal-communistisch. „De toekomst van het volk van Indonesië is uitsluitend gelegen in de instelling van een regeringsvorm, die aan het volk zelf verantwoordelijk is", heette het in de beginselverklaring. De Perhimpunan Indonesia zocht en verkreeg contact met de communistisch georiënteerde „Liga tegen Koloniale Onderdrukking"; men durfde dus wel zeer links te zeilen. Een man als Hatta heeft in februari 1927 een deputatie naar het internationale Liga-congres te Brussel geleid.
De Perhimpunan Indonesia wenste haar activiteiten naar Indonesië te verleggen, om alhier een grote volksbeweging te organiseren. Het hoofdkwartier zou in Bandung worden gevestigd en in Ir. Sukarno zag men de aangewezen leider! Het is goed, indien wij er ons van doordringen, dat de Perhimpunan Indonesië, waarvan zoveel huidige intellectuelen lid waren, de samenwerking met de communisten niet afwees, *mits de centrale leiding in handen van de nationalistische intellectuelen zou blijven.* Dit is de marhaenistische politiek tot op de dag van heden gebleven; links, doch zonder de dictatuur van Moskou. Op 4 juli 1927 werd de Perserikatan National Indonesia als verlengstuk van de Perhimpunan Indonesia opgericht, onder leiding van Ir. Sukarno, Mr. Iskag Tjokrohadisurjo en dr. Tjipto Mangunkusomo. Spoedig werd de naam gewijzigd in Partai National Indonesia (P.N.I.).
Het is niet te verwonderen, dat een links en seperatistisch streven de aandacht van de regering voor de Perhimpunan Indonesia wakker maakte en zij sloeg spoedig toe. Hatta, Ali Sastroamidjojo en Mohammed Nazir werden in Nederland preventief gesteld. Het is wel tekenend, dat deze drie gearresteerden het tot premier van het vrije Indonesië zouden brengen. De P.N.I. zette haar actie echter onverdroten door. „Sinds de jongste onlusten [2]) is de Regering er op uit geweest om het communisme in Indonesië uit te roeien. Zij is erin geslaagd, de P.K.I. neer te slaan. Maar daarmede heeft zij de baan vrij gemaakt voor de komst van een zuiver nationalistische volksbeweging met radicale grondslag".[3])
De grote lijn van de ontwikkeling had iedere politicus duidelijk moeten zijn. Zij is in forse trekken te schetsen. De associatie van het vreemde bewind met de kapitalistische economie deed de toestand ontstaan, dat het nationalisme een sterk socialistisch karakter ging dragen. In 1926, toen er een geweldige hoogconjunctuur bestond, deed de P.K.I. als één van die socialistische tendenzen een poging tot revolutie. Het moment

1) Hij had o.a. in Moskou gestudeerd.
2) De Communistische van '26.
3) Verschenen in de „Perhimpunan Indonesia".

was wel zeer ongelukkig gekozen, want zulke revoluties plegen nooit te gelukken gedurende een hausse-periode, daar de massa dan niet voldoende geprikkeld is.
Niemand zal dan ook verwonderd zijn geweest, dat de Nederlanders de opstand in de kiem konden smoren; duizenden verzetslieden werden naar Boven Digul gezonden. Hardhandig optreden hielp echter niet, want een goed jaar na de P.K.I. kwam de P.N.I. reeds op, hetgeen een aanwijzing had moeten zijn, dat de sociologische momenten, welke tot die opstand hadden geleid, zeker reëel waren en een veel groter deel van de bevolking beïnvloedde, dan alleen de communisten. De winsten van de Nederlanders in deze hausse-periode waren dermate fantastisch groot, dat men zich in verbazing moet afvragen, waarom men er niet een gedeelte van reserveerde om de Indonesiërs in het welzijn van het kapitalistische productie-apparaat te interesseren. Zulk een politiek had het nationalisme niet tegengehouden, doch er was zeer zeker een basis geweest, om dat nationalisme haar rode karakter te ontnemen. Men deed zulks evenwel niet, maar richtte wel een reactionaire partij als de „Vaderlandse Club" op. De politieke toestand spitste zich hierdoor toe: er ontstond een onoverbrugbare kloof tussen het kamp van anti-Nederlandse en anti-kapitalistische Indonesiërs en het kamp van anti-inlandse en anti-linkse Nederlanders. Men drong elkaar in deze posities, doch het was aan de Nederlanders, als de bovenliggende en leidende groep geweest, hier welbewust in te grijpen. Men greep weliswaar in, maar op de fascistische wijze van een politiestaat. Sukarno en de P.N.I. werden namelijk aangepakt; hijzelf werd veroordeeld en zijn schepping ontbonden.
In de eerste der dertiger jaren begon zich de catastrophe, die zich over de Nederlanders in Indonesië zou voltrekken, reeds af te tekenen. In 1929 was het economische leven in elkaar gezakt en kort daarna was het enorme Japanse economische offensief begonnen. Om dat offensief te keren, kon men geen gebruik maken van de goedkope Indonesische krachten, omdat de binnenlandse politiek anti-inlands was geworden. Men moest het dus met anti-Japanse verbods-bepalingen doen en zodoende stapte men van de traditionele open-deur politiek af. Dit geschiedde op een moment, dat Indonesië als grondstoffenproducerend land zeer zwaar onder de crisis leed en niet in staat was, het verlaten van de open-deur politiek parallel te doen lopen aan een drastische uitbreiding van de weermacht. Integendeel, men kon vanwege de anti-inlandse ontwikkeling geen goedkope inlandse militie in het leven roepen en moest het dus met een relatief zoveel duurder en kleiner beroepsapparaat doen. Men kon of wenste deze weermacht niet voldoende te betalen, hetgeen tot muiterij op de „Zeven Provinciën" aanleiding gaf,

maar al deze feiten vermochten de Nederlanders niet van hun zelfgenoegzaamheid te bevrijden.

Na het échèc van de P.N.I. werden de nationalisten voorzichtiger. Het heette al spoedig, dat de nationalistische beweging dood was, hetgeen Pluvier [1]) in een uitgebreid werk heeft trachten te weerleggen. Deze weerlegging is echter niet helemaal succesvol, omdat hij de hevige uitwerking van de Dimitrov-doctrine niet aan een beschouwing onderwerpt. Op het 7e Komintern-Congres (juli–augustus 1935) hield Dimitrov een rede, waarvan de essentie was dat in verband met het dreigende fascistische gevaar de koloniale agitatie moest ophouden. Het Kremlin zag blijkbaar toen reeds in, dat Duitsland met behulp van de koloniaal-kapitalistische landen moest worden weerstaan en hun verzwakking niet in het belang van Rusland was. De verbluffende consequentie van deze politiek was, dat het Stalinistische communisme de rood-nationalistische beweging haar morele en praktische steun onthield!

De Communistische Partij Holland heeft vanwege deze Dimitrov-doctrine de vrijheid van Indonesië tot 1947 uit haar programma gehouden. Ten gevolge van deze ontwikkeling moesten de nationalisten nolens volens groene wegen bewandelen en poogden zij door moties en dergelijke steriele acties een Volksraad-meerderheid te verkrijgen.

En daar kwam nog iets bij. In deze periode begonnen vooraanstaande Indonesiërs een kansje te zien, het gehele Nederlands-Indische bouwsel „lock, stock and barrel" over te nemen, door een aantal vooraanstaande posities in te nemen, waaronder die van Departementshoofd. Met zulk een nationalistische beweging zou het bestaande kapitalistische systeem „gered" kunnen worden. Maar zelfs deze mensen moesten al spoedig iets van het Marhaenisme in hun programma zetten, wilde men überhaupt van een partij met aanhangers kunnen spreken. Zij kregen de treffende naam van Kaum Packard. Zulk een vereniging was de Budi Utomo. Als een eng-Javaanse, cultuurbevorderende vereniging werd zij op het Congres te Weltevreden van 4 april 1931 tot een algemene partij uitgebouwd. „Een mijlpaal in de geschiedenis der Indonesische volksbeweging", noemde het Indonesische dagblad Bintang Timur dit. Op het congres van 16 mei 1932 werd zelfs een voorstel aangenomen, om de vereniging te baseren op het streven naar een vrij verenigd Indonesië. De Indonesische chroniqueur van De Stem schreef naar aanleiding van de plannen van Budi Utomo om een fusie aan te gaan met de nationalistische partijen nogal optimistisch: „dan zullen de coöperatieve partijen... herbouwd worden tot één grote vereniging met het Indonesische nationalisme als grondslag... De rechtervleugel van de nationale be-

1) Dr. J. M. Pluvier – Overzicht van de ontwikkeling der Nationalistische beweging in Indonesië 1930–1942.

weging zal dan hecht en sterk als één massaal bloc zijn georganiseerd".[1])
Na al hetgeen in de voorgaande bladzijden over de historische ontwikkeling tussen Indonesiërs en Nederlanders gezegd is, zal het de lezer wel niet bijster verwonderen, dat van dit „massale rechtse bloc" zo goed als niets terechtkwam. Pluvier weet mede te delen, dat reeds op het Solo-congres van 25 december 1932 zelfs de Budi Utomo in radicale richting begon af te glijden, een consequentie, welke onder de gegeven omstandigheden onvermijdelijk aan het nationalisne vastzat. Toch doet het een ietwat lachwekkend aan, dat een links-georiënteerde partij als de huidige P.N.I. het doet voorkomen, alsof zij via Partindo en P.N.I. à la 1927 van de Budi Utomo af zou stammen.[2])
Er bleef één grote richting, welke het marhaenisme niet van ganser harte aanhing. Zij trachtte haar kracht te putten niet uit de historische, sociologische tegenstelling tussen feodaal-fascisme en marhaenisme, maar uit de Koran. Het is de Islamitische beweging, dewelke in de schaduw van de felle agitatie voor een rode merdeka de moeilijke rol vervulde om een groene merdeka te bewerkstelligen. Dat de Kaum Packard in de nationale beweging een rol kon spelen, komt in niet geringe mate door deze Islamitische tegenstroming in het Indonesische streven. Het Islamitische streven was een nuancering minder „nationaal". Haar wederwaardigheden vormen een boekdeel op zichzelf.

3. De Pseudomorphose van het Marhaenisme

De Japanse invasie kwam niet plotseling en onverwacht. Grote gebeurtenissen plegen hun schaduw vooruit te werpen en de schaduw, welke over deze groene gordel van smaragd hing, was reeds in het begin der dertiger jaren zichtbaar voor hen, die ogen hadden. Zij beroerde ook al spoedig de inheemse maatschappij. Het krasse optreden van het krijgshaftige Japanse volk had reeds vanaf het begin van deze eeuw in sommige harten een zwakke hoop geplant en deze hadden in de nederlaag van Rusland, deze half-Westerse grote mogendheid, het bewijs gezien, dat de Westerse suprematie geen Gods-gebod kon zijn; de blanke suprematie was tot een mythe teruggebracht. Hadden niet reeds in 1906 de Annamieten schone lotusbloemen op hun rijstveldjes geplant ter ere van de

1) De Stem III, nr. 11. De stemgroep was de enige, die een vaag inzicht in de consequenties van een anti-inlandse politiek had.
2) P.N.I. is een veel misbruikte benaming. Zij werd gebruikt om een beweging in sept. '45 te benamen, welke Sukarno's steun had. Deze beweging werd geliquideerd en in nov. '45 ontstond de nieuwe P.N.I., welke niets met Sukarno uitstaande had. Eerst in 1950 zou Sukarno zich met deze partij associëren.

Japanse doden, daar langs de verre Amur? En zochten niet de Atjehse verzetslieden contact met de verre Mikado. Om deze brieven welke op de lijken van de gesneuvelde Atjehers werden aangetroffen, lachte men toen; thans echter niet meer....
Japan werd op haar beurt een mythe. Waren er niet de voorspellingen van de wijze koning van Djojobojo, de legendarische man, die men zoveel pralambangs in de mond gegeven heeft. En voorspelde deze wijze niet, dat er kleine, gele mannen zouden komen, alvorens de blanken voorgoed zouden verdwijnen? Maar dat blanke gezag leek voorlopig formidabel in zijn zwaarwichtige onaantastbaarheid.
Aan waarschuwingen aangaande de volksstemming in deze heeft het niet ontbroken. Op 28 oktober 1937 kon een man als Sjahrir vanuit ballingschap schrijven, dat de Indonesiërs door onderbewuste oorzaken, namelijk ter compensatie van de Aziatische minderwaardigheidsgevoelens, Japan glorifieerden. Letterlijk schreef hij: „Men bewondert Japan, men dweept met Japan, om de vermeende kracht van Azië, die men in dat land gelooft te zien. Men assimileert het geldingsstreven van zichzelf met de geduchtheid van Japan... [1]) Het zouden profetische woorden blijken!
Toen de Japanner eindelijk kwam, keek de millioenen-bevolking in Indonesië met over elkaar geslagen armen toe. De lichte vrees, welke velen bevangen zal hebben bij dit grootste schouwspel uit de Aziatische geschiedenis sedert de Britten het Indische schiereiland veroverden, werd gecompenseerd door een onberedeneerd en wel prettig gevoel, dat er iets geheel nieuws in de lucht hing. Dit was prikkelend als de lucht na een onweersbui; het maakte Zuid Oost Azië dronken.
In retrospect kunnen wij zien, dat de Nederlands-Indische regering twee kardinale fouten beging. De eerste – vergeeflijke – was, dat zij Japan de oorlog verklaarde, alvorens er enige agressie tegen haar grondgebied begaan was; de tweede – onvergeeflijke, dat zij vloot en luchtmacht opofferde, maar het leger, de Kompenie, dit eeuwenoude symbool van haar Gezag, practisch zonder één schot, in de kampen liet opsluiten. Noblesse oblige...! Hier kan geen enkel argument omtrent de militair-strategische onwaarde van een verdediging tegenop. De Japanner buitte beide fouten uit. Snel, zakelijk en disciplinair bezette hij de archipel en begon onmiddellijk een grote, anti-Westerse en anti-Nederlandse campagne, waarbij vooral niet vergeten werd de nadruk te leggen op het feit, dat het millioenen-volk van Indonesiërs buiten haar voorkennis en wil in de oorlog was betrokken, maar dat zij, toen het uur des oordeels had geslagen, jammerlijk in de steek was gelaten. Zij, die deze smaad hebben medegemaakt, zullen wel nimmer de treffende slogans vergeten,

1) Sjaharazad: Indonesische Overpeinzingen.

waarmede de Japanner het volk trachtte te winnen. „Hidup la, Indonesia" en „Asia buat Bangsa Asia" klonk het alom en het feit, dat de altijd jolige Sundanezen er – binnensmonds – al spoedig „Asia buat bangsat Asia" [1]) van maakten, deed aan de effeciency van de slogan weinig af. Integendeel, scherts toont aan, dat de gedachte inslaat!

De Japanners, veel minder zelotisch dat het afgeleefde Nederlandse bewind, zochten onmiddellijk contact met de nationalistische beweging. Trouwens, bijzonder lang behoefden zij niet te zoeken, want verschillende nationalisten, die immers reeds zo lang op dit ogenblik gewacht hadden, boden zich terstond aan. De Kadt [2]) weet te vertellen, dat Abikusno Tjokrosujoso zich als de aanstaande president van Indonesië kwam melden, voorzien van een complete lijst van aanstaande ministers. Doch de Japanners waren goed geïnformeerd. Zij kenden ongetwijfeld Abikusno's voortvarendheid, welke zich immers reeds op het negentiende P.S.I.I.-Congres van maart 1933 gemanifesteerd had en waar zijn Agrarisch programma door de reëele politieke inzichten van Moh. Hatta gedwarsboomd was geworden. Ook wisten de Japanners ongetwijfeld van de door Abikusno in 1935 veroorzaakte splitsing in de P.S.I.I. af, zodat diens gezag in de kringen der nationalisten niet algemeen genoemd kon worden. Men wendde zich dan ook tot een man van groter portuur: Mohammed Hatta, die door de Nederlands-Indische regering tezamen met Sjahrir kort na de oorlogsverklaring van zijn ballingsoord Banda naar Java was overgebracht.

Het schijnt, dat Hatta de Japanners erop attendeerde dat niet hij, doch de in Padang [3]) verblijvende Sukarno de meest geschikte nationalistische leider was. Hoe het zij, reeds kort na de Nederlands-Indische capitulatie begon die samenwerking van Sukarno-Hatta met Japan, hetgeen tot zulke bittere commentaren aanleiding zou geven. Maar als men nagaat, dat Sukarno in 1930 en 1931 gevangen heeft gezeten, dat hij in 1933 verbannen werd, eerst naar Flores en vanaf 1937 in Benkulen, vanwaar hij begin 1942 naar Padang werd overgebracht, indien men dus uitrekent, dat hij elf jaar lang vrijheidsbeknotting heeft moeten ondergaan van de zijde van een bewind, dat zich zogenaamd bij de democratische en „vrije" wereld had aangesloten, dan kan men toch lastig verwachten dat hij de vijanden van dat regiem tot zijn vijanden zou maken. Ook het standpunt van de Kadt is aanvechtbaar. Hij zegt, dat Sukarno niet vanuit Nederlands standpunt kon worden veroordeeld, maar wel vanuit een hoger standpunt, namelijk vanuit het standpunt der democratie.

1) Bangsat in de betekenis van schoffies.
2) De Kadt: De Indonesische Tragedie.
3) Sukarno was in Benkulen geëxterneerd, maar na de val van Palembang naar Padang overgebracht (febr. 1942).

Dit laatste is natuurlijk onzin; zoiets veronderstelt, dat ook Marsbewoners de Japanners als d e „slechte" en de geallieerden als de „goede" partij zouden zien. Het veronderstelt een aanwijsbare en absolute oorlogsschuld en deze ligt nu eenmaal altijd bij de verliezer; zij heeft dan ook meer met productiecijfers dan met redelijke argumenten te maken. Men moet de mens, die geroepen wordt om een historische rol te spelen, nimmer als mens beoordelen, maar slechts als speler in zijn rol. Dan kan men de Sukarno als recalcitrante patriot waarderen, als Japanse marionet begrijpen, als vrijheidsstrijder bewonderen, maar als machthebber zal hij de volle wind, dat erfdeel der hooggezetenen, hebben te verduren. En dan ook weer niet als mens, want ook Ceasar was potsierlijk in zijn ondergoed.
Men zal de hele zaak dan ook moeten omkeren en niet langer vragen, waarom Sukarno met de Japanners samenwerkte, doch zich af moeten vragen, waarom de Japanners Sukarno accepteerden! En ik mag hier nog wel even in herinnering brengen, dat toen duidelijk was, dat de opmars der Japanners niet meer te stuiten zou zijn, Sukarno de Nederlandse regering herhaaldelijk en dringend om evacuatie verzocht heeft! Er bestond voor hem, Sukarno, met zijn marhaenistisch verleden, zeker alle aanleiding om de komst der Japanners, met hun dodelijke haat tegen alles wat naar „dangerous thoughts" zweemde, met een ongerust hart af te wachten.
Als men zich deze zienswijze eigen maakt, dan kan men zich niet aan de indruk onttrekken, dat de Japanners wel degelijk van plan waren in het kader van hun Groter Oost Aziatische Welvaartssfeer een serie nationale staten te scheppen. De geallieerde propaganda heeft dat plan gedurende de oorlog vanzelfsprekend verdoezeld en de Nederlandse propaganda heeft dat daarna gedaan, maar als men even verder kijkt, kan men toch zien, dat Japan deze zelfde weg reeds met betrekking tot Manchukwo gevolgd had en zelfs enigszins met China's Wang Chin Whei-regiem. Natuurlijk zouden dit puppetstaten worden, maar men had met het bewind van Keizer Pu-yi [1]) ervaren, dat het voordelig kan zijn een puppet-heerser te installeren, die tevens gezag bij de bevolking heeft. En een puppet-regiem was toch altijd heel wat meer dan helemaal geen regiem met verbanning naar Boven Digul of Benkulen op de koop toe. Men dient deze kwestie dan ook congeniaal te beschouwen. Indien men de Japanse propaganda in Zuid Oost Azië gevolgd heeft, dan moet men tot de conclusie komen, dat zij waanzinnig zou zijn, indien zij hetzelfde soort koloniale verhoudingen als van de Westerse landen beoogde. Maar dat beoogde zij dan ook niet, want de Japanners waren in het geheel niet zo zelotisch, dat zij langs deze oude,

1) Pu-yi was de laatste telg uit de Manchu-dynastie.

vermolmde banen dachten. Het ging hen om een satellieten-structuur, zoals de U.S.S.R. die na de tweede wereldoorlog zo kundig om zich heen verzameld heeft en zoals in zekere zin Amerika die aan het opbouwen is. Dit is het imperialisme van de moderne wereld, waarbij vergeleken het koloniale imperialisme alweer ouderwets aandoet. En de keuze tussen het moderne satellieten-systeem of het ouderwetse koloniale systeem moet Sukarno beslist niet zwaar gevallen zijn, temeer daar hij een Japanse overwinning waarschijnlijk achtte! Dat andere nationalisten als Sjahrir en Mr. Amir Sjariffudin een derde mogelijkheid zagen, is weer iets geheel anders. Zeker is, dat het alleen in het brein van lieden, die dertig jaren lang de ontwikkeling en het wezen van de nationalistische beweging weigerden in te zien, op zou komen om Sukarno en Hatta als collaborateurs van het Nederlandse genre anno 1940–1945 te doodverven.
Daar blijft echter het feit, dat de linkse, rode opvattingen van de marhaenistische leiders moeilijk te rijmen vielen met de fascistische rechtse en groene opvattingen van Dai Nippon, dat immers met zijn Tenno Kodo Seishin [1]) wel het voorbeeld van gezag-van-boven par excellence is. Maar dit was een probleem, dat die marheanistische leiders in de eigen ziel moesten uitvechten. De groene Japanse opvattingen sloten verder geheel aan bij het bestaande Nederlands-Indische systeem, zodat deze tegenstrijdigheid geen practische kant had. En voor de Islamitische groeperingen bestond zij vrijwel niet.
Van Sjahrir vernemen wij nog iets van deze tegenstrijdigheid en wel in zijn kleine boekje „Our Fight" (1945). Het is in vele opzichten leerzaam; niet de Nederlanders, maar kapitalisme en imperialisme moeten worden bestreden zegt hij. Het is duidelijk, dat onze revolutie door een revolutionnaire democratische groep geleid moet worden en niet door een nationalistische groep, welke zich eens als slaven onderwierp aan andere fascistische vertegenwoordigers, hetzij het Nederlandse koloniale fascisme of het Japans militaire fascisme..... Bij deze Marhaenist was dus, in tegenstelling tot Sukarno, niet de haat tegen de Nederlandse koloniale vorm van fascisme, maar tegen het fascisme in het algemeen het Leitmotiv. Sjahrir had dan ook „ondergronds" gewerkt. Ik geloof niet dat ik een geheim verklap, indien ik constateer, dat daar niet zo heel veel van terecht is gekomen; de kempetai was en bleef meer dan een match...

Men moet het zich niet zo voorstellen, alsof Japan erop uit was de Indonesiërs zo spoedig mogelijk de onafhankelijkheid te bezorgen. In het denkpatroon van de Japanners behoorde de satellietenstructuur eerst

1) De eredienst, welke de Japanse Keizer als middelpunt van het heelal beschouwt.

nà de beëindiging van de oorlog te worden opgezet. De weerslag van deze opvatting vinden wij nog terug in de Toegevoegde Voorzieningen van het voorlopige ontwerp van de Indonesische grondwet anno 1945, dat immers spreekt over het uitvoeren van die grondwet, zes maanden nà het beëindigen van de oorlog in Oost Azië. Een moeilijkheid, welke de Japanners zeer wel inzagen, was immers nog, dat het nationalisme principieel links en rood was. Een heftige haatcampagne tegen de Westerse democratieën, waarbij men het begrip democratie met imperialisme poogde te assimileren, moest daaraan voorafgaan en daarin is de Japanner tot op zekere hoogte geslaagd. Feitelijk brachten zij het woord democratie terug tot haar eigenlijke Atheense waarde van de heersende demos over een groot aantal andersoortigen en slaven. Dat zijzelf gedurende de oorlog de demos-rol moesten spelen, begreep zelfs de meest linkse Indonesiër, maar hun demos-rol in de komende na-oorlogse jaren trachtten zij, zoals uiteengezet, achter de satellieten-structuur te verbergen. Om deze reden verboden de Japanners alle politiek. In politieke uitingen zouden de oude, anti-fascistische stromingen weer als vanzelf boven komen drijven en zulks was zeker niet gewenst, voordat de Indonesische satellietstaat stevig in de Japanse Groter Oost Azië sfeer verklonken lag; er moest eerst een stevige, pro-Japanse demos gevormd zijn. Eén van de eerste maatregelen van de Japanners op staatkundig gebied was de onderverdeling in drie delen: Sumatra, Java en het overige deel van Indonesië. Beide eerstgenoemde gebieden stonden onder een legerautoriteit, het overige deel onder de Japanse marine. De afscheiding tussen de onderscheiden delen was welhaast waterdicht en zou gedurende het verloop van de oorlog nog veel dichter worden. Alle drie gebieden stonden rechtstreeks onder het centrale gezag van de Japanse opperbevelhebber in Zuid Oost Azië, Veldmaarschalk Graaf Terauchi, wiens hoofdkwartier eerst te Singapore en later te Dalath, op geruime afstand van Saigon, Indo China, gevestigd was. Reeds precies een jaar na de Japanse verovering, op 9 maart 1943, bracht men de pro-Japans geachte Indonesische voormannen samen in de Pusat Tenaga Rakjat, de Volkskracht Centrale, waarin nagenoeg alle op Java nog bestaande verenigingen en organisaties opgenomen werden met als eerste doelstelling de gehele bevolking langzamerhand politiek en economisch in te schakelen in de Japanse oorlogsvoering. Als tweede, uiteindelijke doelstelling gold de pro-Japanse demos voor de toekomst te vormen. Deze Pusat Tenaga was opgericht onder leiding van Ir. Sukarno, Drs. Moh. Hatta, K. H. Dewantoro en K. H. M. Mansur, het z.g. Klaverblad van Vier (Ampat Serangkai). Hiermede had men echter nog maar een uiterst geringe invloed op het bestuur van Java. Dit werd beter toen op 5 september 1943 de oprichting van de Tjuo Sangi In, de Centrale Raad van

Advies, bekend werd gemaakt, hetgeen werd beschouwd als „een eerste gelegenheid voor de Inheemse bevolking van Java om deel te nemen aan het Stadsbestuur en om het (Japanse) legerbestuur vlot te doen functioneren". Gelijktijdig werden adviesraden voor de residenties, de Sju Sangi Kai en voor de gemeenten, de Si Sangi Kai bekend gemaakt. Tot eerste President van de later zo belangrijke Centrale Raad van Advies werd ir. Sukarno benoemd. Zijn beide vice-presidenten waren: R.M.A.A. Kusomo Utoyo, de vroegere vice-president van de Nederlands-Indische Volksraad en Dr. R. Buntaran Martoatmodjo, die eveneens een hoge positie in het Nederlands-Indische bestel bekleed had. Men zou hier – met Sutan Sjahrir – misschien kunnen opmerken, dat Sukarno's pro-Japanse houding veel zuiverder was, daar hij steeds principieel een positie onder Nederlands-Indische supervisie geweigerd had, zulks in tegenstelling tot de beide anderen.
Op 10 november 1943 vertrok een delegatie van de Centrale Advies Raad naar Japan, om de Japanse regering „de dank van 50 millioen Indonesiërs op Java over te brengen voor het mogen deelnemen aan de landsregering". De delegatie stond onder leiding van Ir. Sukarno, terwijl drs. Moh. Hatta en Ki Bagus Hadikusumo als leden meetogen. Daar, in het fascistisch land van de Rijzende Zon ontving de marhaenist Sukarno een hoge onderscheiding: de Ster van het Heilige Juweel tweede klasse. Hatta kreeg deze Ster in de derde-klasse uitvoering, waarmede reeds toen de hierarchische rangschikking tussen beide leiders tot uitdrukking werd gebracht, welke steeds gehandhaafd zou blijven en welke ondanks vele persoonlijke tegenstellingen tot een hechte samenwerking in de vrijheidsstrijd zou uitgroeien.
Is deze rol van de beide Indonesische voormannen onbegrijpelijk? Voor mij is het als een symbool voor de zeer moeilijke positie, waarin zij verzeild waren geraakt en waar te weinig de nadruk op is gelegd. Er begonnen zich namelijk drie verschillende factoren in de Japans-Indonesische verhoudingen af te tekenen, welke ik hier achtereenvolgens zal uiteenzetten.

De eerste factor is, dat de Indonesische nationalisten, die zich aan de zijde van Japan geschaard hadden, niets menselijks vreemd was en waar zij eerst uit pro-Japanse gevoelens de overwinning van het Land van de Rijzende Zon hadden gewenst, speelde al spoedig de angst omtrent hun eigen lot, indien alsnog de geallieerden sterker zouden blijken te zijn, een niet te miskennen rol. Dus, toen de Japanners bij het verslechteren van hun posities de economische duimschroeven steeds vaster gingen aandraaien, konden zij niet anders, dan hun hoop in Japan blijven stellen en haar weermacht werd dan ook zo goed mogelijk gesteund. Wij behoe-

ven ons hieromtrent geen illusies te maken. De Romusha's, de slavenarbeiders, die achter de Japanse linies werkten, zijn daar een bewijs van, evenals het daadwerkelijk aan de strijd deelnemen van enkele Indonesische legereenheden. Het inzetten van de Romusha's is een verschrikkelijk drama geworden, dat Sukarno van alle kanten voor de voeten geworpen is, doch de opzet was toch niet zo onlogisch. Sukarno en de met hem samenwerkende Indonesiërs verwachtten het landsheil immers van een Japanse overwinning. Wat is dan logischer, dan zulk een overwinning met der daad te steunen? Deze steun kon men het superieure Japanse leger maar nauwelijks in de vorm van soldaten geven en het lag voor de hand, dat arbeids-bataljons geleverd werden, waar een schreeuwende behoefte aan bestond. Dat die behoefte zo schreeuwend was, omdat die arbeiders als ratten stierven, lag niet à priori in het systeem opgesloten. Hier is de fascistische geestesgesteldheid, welke de totale onwaarde van de enkeling leert, de diepere oorzaak van. Maar hoe wreed ook, het sterven van een 60.000 slavenarbeiders langs de Burma-spoorweg of bijkans een zelfde aantal op het strijdtoneel in de Pacific heeft zeer betrekkelijke betekenis, waar het om de geschiedenis van hele staten gaat. En op dit punt begon zich langzamerhand een angstig vermoeden van de Indonesiërs meester te maken, want de tweede factor, waar zij al betrekkelijk spoedig mede te maken kregen, was de hermetische afsluiting tussen de drie delen van Indonesië.
Indien ik ergens in het begin van dit hoofdstuk geponeerd heb, dat de Japanners van plan waren Oost Azië in een satellieten-structuur te herscheppen, dan is daarmede nog geenszins gesteld, dat die staten ook dezelfde grenzen als de voormalige koloniën zouden moeten bezitten. In de onderscheiden delen van Indonesië werd een totaal verschillende politiek gevoerd en indien men het sterk centrale regeringssysteem van de Japanners, hun voorliefde voor straffe uniformiteit, in aanmerking neemt, dan moet men toch aannemen, dat die discriminatie met een bepaald doel geschiedde. Het was opvallend, dat de satellietstaten in dichtbevolkte gebieden werden opgezet, zoals Manchokwo, China, Luzon, de Irrawadi-delta; Siam zou als satelliet binnen de Groot-Oost Azië sfeer getrokken zijn en ook Java. Deze ontwikkeling deed de vrees ontstaan, dat de status van de dunbevolkte streken wel eens een geheel andere kon worden, daar Japan toch op de een of andere wijze een oplossing voor zijn nijpend bevolkingsvraagstuk moest zien te vinden. Hier en daar kon dan ook de gedachte postvatten, dat Japan alleen Java tot nationale „onafhankelijkheid" zou voeren, maar dat zulks geenszins voor Sumatra, Borneo, Celebes en bepaalde strategisch gelegen eilanden in de Molukken zou gelden. Indien de Japanners naar het centrale deel van Zuid Oost Azië zouden migreren – zoals de Chinezen reeds voor

hen gedaan hadden – dan zouden zij mettertijd een wel zeer sterke positie gaan innemen, daar het centrale deel niet slechts strategisch gunstig gelegen is, doch tevens de strategische grondstoffen als olie, rubber en tin oplevert. Indien men in aanmerking neemt, dat de voorbereidingen tot de Merdeka in sommige delen van Indonesië slechts kort voor de Japanse capitulatie aanvingen en daarvóór systematisch alleen over Java gesproken werd, kan men zich de bezorgdheid van de leidende Indonesiërs voorstellen en begrijpen. Zij lieten dan ook geen enkele gelegenheid voorbij gaan om op de eenheid van Indonesië te wijzen. En het is ook deze reële angst, waardoor in de voorlopige grondwet van 1945 expliciet over een éénheidsstaat gesproken werd. Dat dit alles later, onder druk van de Malinopolitiek, een geheel andere waardering zou vinden, is weer iets geheel anders. Voorlopig zaten de leidende Indonesiërs in de ongemakkelijke dwangpositie enerzijds om Japan met alle middelen te moeten steunen en anderzijds vreesden zij een verscheuren van Indonesië, indien de Japanners de overwinning inderdaad zouden behalen. Maar er kwam nog een derde factor bij.

Indonesië is een grondstoffen-producerend land en na de ineenstorting van het Nederlands-Indische bewind was Japan het enige industriële afzetgebied voor die grondstoffen. De verbindingen met Japan werden echter reeds in een vroeg stadium der krijgsoperaties ernstig verstoord en bovendien kon Japan de meeste produkten, waaronder vooral rubber en copra, dichter bij huis, in Indo-China en de Philippijnen verkrijgen. Dat bespaarde scheepsruimte! Zo ontstond er al spoedig een economische wantoestand op Java, welke tenslotte zelfs tot opstandjes aanleiding gaf. De verhoudingen tussen Japanners en Indonesiërs werd ernstig vertroebeld en dat juist op een moment, dat de Japanners meer rijst en werkkrachten nodig hadden dan ooit te voren. Om zijn doel onder dergelijke omstandigheden te bereiken, verviel Japan in wel zeer hardhandige fascistische dwangmethoden. Vergeleken bij dit optreden leek het Nederlandse bewind een dorado van vaderlijke zorg, maar de reactie was precies dezelfde: een ondergronds groeiende linkse en rode tendentie. Men snakte naar een regiem, dat geen dwang zou kennen, geheel „eigen" en „volks" zou zijn. En hoe meer Japan in de knel kwam, hoe meer haar streven naar een rechtse en groene „demos" mislukte. Wel trachtten zij zich nog welbewust te associëren met de Islamieten, want pro-Islamitisch werd zo gemakkelijk tot anti-Christelijk, anti-Westers en anti-blank. Maar zij hadden zich reeds van den beginne gedistancieerd van de veelal pro-Nederlandse feodaal-fascistische bestuurs-elite en de Japanners konden bezwaarlijk op deze zijde van hun politiek terugkomen, ofschoon zij dat tot op zekere hoogte wel degelijk deden.

Liet men in de aanvang van de bezetting personen uit de regenten-klasse wel in klapperbomen klimmen – en dat ten aanschouwe van de gehele bevolking – later ontzag men deze mensen wat. Maar met dat al kwamen de marhaenistische leiders tussen twee vuren te zitten. Aan de ene kant konden zij de Japanners niet laten vallen en aan de andere kant moesten zij op de een of andere wijze contact met het meer en meer anti-Japanse en vooral anti-fascistische volk zien te behouden.
Het is wel eens aan Sukarno's Javaanse syncretisme – het vermogen iets te zeggen, maar onderwijl een geheel andere gedachte op te wekken – toegeschreven, dat onder al die Japanse propaganda nationalisme en marhaenisme zo gestimuleerd konden worden. Van Mook schrijft: „...hij (Sukarno) deed voortdurende pogingen om het nationalisme in zijn redevoeringen op te roepen, tezamen met bewondering voor Japan en afschuw voor de Westerse naties. Maar hij scheen een vreemde en betoverende invloed uit te oefenen, welke op de een of andere manier het fundamentele verlangen voor onafhankelijkheid belichaamde..." Andere waarnemers achten de natuurlijke afkeer van de Indonesische jongeren tegen een straf bewind, waaronder de bevolking zienderogen verarmde, de voornaamste drijfveer van de toenemende anti-Japanse en de daarmede eveneens toenemende pro-marhaenistische gevoelens, zulks in analogie met de socialistische en communistische prestigevermeerdering na de Duits-fascistische overheersing van Europa. Veel van die linkse en rode ontwikkeling kan naar die mening aan de Japanse propaganda zelve worden toegeschreven. Zij werd gevoerd via het toneel (de bangsawan, later Sandiwara!), de school, de radio en de courant. „In deze volgorde van belangrijkheid", zegt Wehl,[1]) maar dat lijkt twijfelachtig.
Overal verschenen „zingende bomen", die de grootheid en goedheid van Japan verkondigden. Maar of slogans als „Japan is machtig, dus goed", veel begrip ontmoetten...? Wie zal het zeggen. In ieder geval was de anti-Westerse propaganda via de bangsawan uiterst geschikt om het analphabetische landelijke volk anti-Westers te maken. Maar het blijft zeer de vraag, hoe men hen via dit medium ooit pro-fascistisch zou kunnen krijgen. De school, radio en courant waren daartoe beter geschikt, maar onder een volk, dat voor 90 procent uit analphabeten bestond en voor 98 procent geen radio bezat, kon men niet veel succes bij het landelijke, zich met de adat-groep associërende deel verwachten. Deze vorm van propaganda had slechts agitatie onder het stedelijke proletariaat, de half-intellectuelen en onderwijzers ten gevolge; daar bruiste het al spoedig, maar het leven des gerusten landmans daarentegen bleef in de vertrouwde banen. Het waren vooral de groeperingen, die

1) David Wehl: The Birth of Indonesia.

historisch tot het socialisme neigen, welke tot nieuw leven gewekt werden en deze opgekropte gevoelens behoefden maar een fikse stoot te ontvangen om niet fascistisch, maar fel rood en anti-Japans uit te slaan! Hoe het zij, het marhaenisme, vaak in uiterst radicale vorm, vrat onder de Japanse hiel door. Het is de pseudomorphose, de geschiedkundige schijngestalte van de anti-fascistische stroming in een maatschappij, welke op het historische punt was aangekomen, waarop het zijn feodaal-fascistische kluisters wenste te verbreken. Dit nu is nimmer voldoende onderkend. Vooral de Nederlanders redeneerden wel heel kinderlijk. „Na de Japanse verschrikking zullen wij wel met bloemen worden ingehaald", zo ongeveer was de gedachtengang. Gouverneur van der Plas, die Indië-kenner, zou het zelfs letterlijk gezegd hebben.[1]) Men miste volkomen het begrip, dat het optreden van fascistisch Japan het linkse en rode marhaenisme tot haar kookpunt had gebracht en dat deze gevoelens zich tegen ieder feodaal-fascistisch element in het bestuur van het land zouden verzetten. En er was een sociale revolutie uit voortgekomen, ook wanneer de Nederlanders nimmer een poging gedaan hadden, op Java terug te keren. Figuren als Bung Tomo, Sudirman en Tan Malaka kwamen maar niet plotseling bovendrijven, toen de Engelsen en Nederlanders hun gezicht lieten zien. Integendeel, zij waren zeer zeker historisch gedetermineerd.
Is het aanzwellen van deze radicale ondertoon onder het Japanse bewind het ene belangrijke facet in de wordingsgeschiedenis van Indonesië, het tweede, niet minder belangrijke punt is de poging van Sukarno om op de vooravond van de onafhankelijkheid alle Indonesische stromingen te verzamelen in één brede, voor de nationale onafhankelijkheid strijdende beweging. Dit was zeer hard nodig, want naast het linkse en rode marhaenisme was ook de rechtse en groene Islamitische invloed zeer in kracht toegenomen, maar door enigszins andere oorzaken. Een synthese te vinden tussen deze beide, in kracht toegenomen bewegingen, werd een eerste voorwaarde voor de onafhankelijkheid en Sukarno heeft deze synthese gepoogd tot stand te brengen in de opstelling van de Pantja Sila.

4. Pantja Sila als de Zuilen van de Staat

De collaboratie-strijdvraag stond niet op zichzelf; parallel daaraan liep de kwestie, of de Republiek Indonesië al dan niet een Japans maaksel was. De Nederlandse mening luidde aldus: de Japanners waren nimmer van plan de Indonesiërs ook maar de geringste vrijheid te schenken.

1) De Kadt: De Indonesische Tragedie.

Eerst toen zij de oorlog dreigden te verliezen, hebben zij het perfide plan opgevat, deze rijke gebieden door middel van een vrijheidsproclamatie toch nog aan de Westelijken te onttrekken. Indien deze redenering juist is, dan zou de Republiek dus niet het gevolg zijn van de Japanse, doch van de Amerikaanse opmars. Ik meen echter, dat het hoegenaamd niet interessant is, door wier toedoen zij tot stand kwam. Dit wordt alles zo typisch bekrompen gezien en het had slechts tot doel die Republiek als Japans produkt in een ongunstig daglicht te stellen, waarbij men weer van de zeer subjectieve gedachte uitging, dat Japan in wezen „slecht" was.

Kijken wij echter naar het feit, dat de politieke ontwikkeling op Java in 1943 langzaamaan in de richting van een satellietstaat ging, doch dat die ontwikkeling vanaf 7 september 1944 plotseling sterk versneld werd, terwijl ook spoedig bepaalde achtergebleven delen in de Buitengewesten gingen „meedoen", dan krijgt men inderdaad de indruk, dat de Japanners omstreeks die tijd hun posities in de Nan-yang als hopeloos gingen beschouwen. Het ligt volkomen voor de hand, dat zij de uitroeping van satelliet-staten trachtten te doen plaatsvinden, voordat de geallieerden vaste voet hadden, daar dit de Japanners toch altijd een zekere goodwill zou verschaffen. Zo werd de onafhankelijkheid van Birma, waar ieder ogenblik een groot geallieerd tegenoffisief verwacht kon worden, reeds op 8 mei 1943 voorbereid, na inleidende besprekingen tussen de Birmaan, Dr. U Ba Mau en de Japanse premier Todjo met zijn minister voor Oost Aziatische zaken Kazuo Aoki. En op 1 augustus 1943 werd de onafhankelijkheid reeds door luitenant-generaal Masa Kasu Kawabe, opperbevelhebber in Birma, uitgeroepen ook! Tenslotte heeft het geallieerd offensief aldaar niet eerder plaats gevonden dan begin 1945, doch dit konden de Japanners niet weten. Dit ietwat bevreemdende feit werd namelijk veroorzaakt, doordat de Amerikanen geen kans zagen met het territoriale Brits-Indische leger tot een bevredigende samenwerking te geraken.

In de Philippijnen werd vanaf 17 Juni 1943 serieus aan de onafhankelijkheid gewerkt, daar op die datum luitenant-generaal Hsigenori Kazodo de „Kalibapi"-beweging opdroeg een „Comité ter Voorbereiding van de Philippijnse Onafhankelijkheid" te vormen. Op 14 oktober 1943 werd President José Laurel als President van de „onafhankelijke" Philippijnen benoemd.

Men moet de indruk, welke deze gebeurtenissen op de Indonesische leiders maakten, niet onderschatten. Hier nu zagen zij met eigen ogen, dat de op 9 maart 1943 ingezette politieke samenbundeling in de Volkskracht Centrale wel degelijk het voorspel voor de onafhankelijkheid was. Dat de snelheid, waarmede die onafhankelijkheid in Burma en de

Philippijnen werd uitgeroepen, een gevolg was van de geallieerde druk, ontging hen wel niet geheel, doch dit bleef toch zeker van relatieve betekenis, uitgedrukt in het zinnetje: het geschiedde daar om die reden *éérder*. Toen dan ook premier Kaiso op 7 september 1944 in de 85e zitting van het Japanse parlement officieel mededeelde dat hij de tijd gekomen achtte, ook aan „Hindia Timur" (sic!) de onafhankelijkheid zo spoedig mogelijk te verlenen, moest dit wel grootse verwachtingen bij de Indonesiërs opwekken, temeer daar Birma en de Philippijnen toen nog niet verloren waren, waardoor de onmiddellijke samenhang tussen de vrijheidsproclamaties en de militaire situatie aanzienlijk vertroebeld werd. Uit de merkwaardige term „Hindia Timur" kan men echter opmaken, dat het nog altijd niet Japan's uitgesproken bedoeling was één Indonesië te scheppen. Men krijgt zelfs sterk de indruk, dat eigenlijk alleen Java bedoeld werd en deze mededeling werd bijvoorbeeld in Atjeh met geruime vertraging doorgegeven, terwijl zij voor West Borneo en Zuid Sumatra in het geheel geen effect had. Maar op Java werd de Rood-Witte-vlag herinnering aan Modjopait en Diponegoro als nationaal dundoek erkend, Supratman's Indonesia Raya officieel tot volkslied verheven. De mededeling van premier Kaiso had tot gevolg, dat bij besluit van de Japanse bevelhebber op Java het Dokuribu Zyunbi Tyoosaki (Comité voor Onderzoek van de Voorbereidingen voor de Onafhankelijkheid) werd opgericht, thans eens niet onder leiding van Sukarno, doch onder die van dr. Radjiman Wediodiningrat, de vroegere hofarts van de Susuhunan van Solo. Maar Sukarno en ook Hatta waren wel lid, tezamen met nog een zestig-tal vooraanstaande nationalisten, „alle lagen en groepen van de bevolking vertegenwoordigend", benevens een achttal Japanners als buitengewoon lid, zodat dit college niet altijd het meest geëigende instituut leek om de werkelijke nationalistische doelstellingen onder elkaar te bespreken. In de praktijk heeft het echter uitstekend voldaan en reeds gedurende haar eerste bijeenkomst zou de Pantja Sila geboren worden.

Uit de naam van het comité bleek weer niet, of een vrij Java dan wel een vrij Indonesië bedoeld werd, maar het feit, dat de Japanse bevelhebber op Java geen enkele bevoegdheid had om comité's op Sumatra of de andere eilanden op te richten, doet haar betekenis tot Java beperken. Niettemin lieten de Indonesiërs de Indonesische naam voor het comité, namelijk Badan Penjelidik Usaka 2 Persiapan Kemerdekaän, welbewust door het woord Indonesia volgen, als om aan te geven, dat het om één Indonesische staat ging. Terzake op de man af gevraagd gaf het (Japanse) hoofd voor Algemene Zaken van de Gunseikanbu, de Soomubutyoo (Nishimura Otozi), echter een ontwijkend antwoord. „Weliswaar waren in de andere gebieden met een eigen apart karakter

eveneens soortgelijke comité's opgericht, doch de positie van Java in Indonesia was nu eenmaal, zowel uit historisch als uit geographisch oogpunt, zeer belangrijk, zodat men de arbeid van het Comité op Java zo goed mogelijk en in het volle besef van de invloed op het gehele gebied van Indonesië diende te verrichten". Nishimura Otozi sprak maar gedeeltelijk de waarheid, want eerst op 27 juli 1945 werd een overkoepelend orgaan als de Centrale Raad van Advies voor Sumatra te Bukit Tinggi geïnstalleerd en op Borneo, Celebes en de Molukken werd eerst op 7 augustus 1945 zulk een organisatie op last van de Japanse marine gevormd, dus wel vlak voor de ineenstorting.
Op 28 april 1945 zette deze Japanse functionnaris nog eens duidelijk uiteen, dat de tijdsduur van de arbeid van het onafhankelijkheidscomité niet kon worden gedefinieerd, „aangezien deze niet slechts verband hield met de efficiency van het comité zelve, doch ook met het algemene verloop van de oorlog en nog andere omstandigheden". Welke omstandigheden werden met deze laatste bijvoeging bedoeld? Ik ben geneigd aan te nemen, dat omstreeks deze tijd de Japanners de kwestie overwogen, of al dan niet aan de wens van de Indonesiërs om één staat, welke de grenzen van het voormalige Nederlands-Indië zou hebben, tegemoet moest worden gekomen. Het feit dat de begrenzing van de staat niet in de omstreeks deze periode samengestelde voorlopige grondwet opgenomen is, terwijl die kwestie toch zozeer de aandacht van de Indonesiërs had, spreekt boekdelen. In ieder geval leek het er spoedig op, dat de „loop van de oorlog" zijn medewerking zou geven, want reeds op 29 april 1945, de verjaardag van Tenno Heika, werd tenminste het Kenkoku Gakuin, het Instituut voor 's Lands opbouw, officieel geïnstalleerd. Instructief is het te lezen, dat de Japanse president van dit Instituut als het voornaamste doel de bestrijding van de democratische opvattingen van de vijand opgaf.
De eerste algemene vergadering van het Comité van Onderzoek van de Voorbereidingen voor de Onafhankelijkheid kwam van 28 mei tot 1 juni 1945 in het gebouw van de Centrale Raad van Advies, het voormalige Volksraadgebouw, bijeen. Deze bijeenkomst acht ik van het grootste belang om een inzicht te verkrijgen in de botsende opvattingen tussen rood en groen. Deze groepen zaten daar voor de eerste maal in de wordende geschiedenis van Indonesië openlijk en met de Merdeka nabij om de raadstafel.
Dr. Radjiman, de Voorzitter, had een bijeenkomst geconvoceerd, opdat men tot een opstelling van de Grond-principes voor het vrije Indonesië zou kunnen komen. Is het verwonderlijk, dat de grondprincipes van een „rood" iemand als Mr. Mohammed Yamin diametraal stonden tegenover die van Islamieten als dr. Sukiman of Ki Hadji Dewantoro?

Al spoedig was iedere groepering druk bezig haar blauwdruk van een vrij Indonesië tot in bijzonderheden nauwkeurig te poneren. Daarnaast waren er vertegenwoordigers, die het aan zelfvertrouwen ontbrak. De vrijheid kon niet verkregen worden, zolang het Indonesische volk physiek ziek was, aan malaria, dysenterie, hongeroedeem, frambosia en andere ziekten leed. Een ander achtte het Indonesische volk eerst rijp voor de vrijheid, indien deze in alle harten van de zeventig millioen Indonesiërs leefde: Ook de staatvorm kwam ter sprake: unitiarisme of federalisme. In dit Babylonische spektakel van op elkaar botsende meningen bleef één stem onhoorbaar: die van het lid Sukarno!
Eerst op de vierde dag van de bijeenkomst, de eerste juni 1945, verzocht en kreeg hij het woord. Er viel een stilte, de vergadering spitste haar oren. Indien thans geen constructief plan naar voren zou komen, zou de Merdeka een doodgeboren kind zijn.
Sukarno begon uiteen te zetten in welk opzicht, naar zijn mening, de convocatie van de voorzitter door de meeste leden onjuist was geïnterpreteerd. Niet een opinie over de brandende kwesties werd gevraagd, doch een philiosophische grondslag als fundament voor de staat, waarbinnen men alle brandende problemen tot oplossing zou kunnen brengen. Maar vóór alles moest de vrijheid verkregen worden. „Ik was bang, dat zij (de andere sprekers) alleen over de vrijheid zouden durven spreken, nadat zij de kleine aangelegenheden uit elkaar geplozen hadden". Daarom verzocht hij allereerst zijn opvatting over vrijheid aan de vergadering uiteen te mogen zetten, alvorens verder te gaan met zijn philosophische grondslag voor het vrije Indonesië.
Sukarno wees er vervolgens op, welk een groot verschil tussen de vrijheidsconceptie van landen als Duitsland, Saudi Arabië, Iran, China, Japan, Amerika, Engeland, Rusland en Egypte bestond. „Waarom is Saudi Arabië vrij, terwijl 80 procent van zijn bevolking uit Bedouïnen bestaat, die in het geheel geen begrip van zulke kwesties hebben?" Het antwoord kwam een eind verderop: voor de vrijheid is slechts één volk, één land en één regering nodig. Wordt deze drieëenheid erkend, dan is de vrijheid er al. Zij is echter als een brug. Eerst als men er over is, kan aan de andere zijde met de opbouw van een gelukkige staat begonnen worden. Eerst daarna kan men alle, op deze vergadering besproken problemen gaan oplossen, doch niet daarvoor! En als voorbeeld haalde hij de Leninistische schepping van de Sovjet-staat aan. „Bezat Lenin de Dnepropetrovsk, de reusachtige dam in de Dnepper, toen hij de vrije Russische Sovjet Staten grondvestte? Had hij reeds een radiostation, waarmede hij de wereld kon bereiken? Bezat hij reeds voldoende spoorwegen om de gehele Russische Staat te bereizen? Kon iedere Rus reeds lezen en schrijven, toen Lenin een Vrij Sovjet Rusland schiep?

Neen, heren! Aan het andere einde van de, door Lenin gebouwde, gouden brug begon Lenin pas radio-stations te bouwen, begon hij juist scholen te openen, begon hij kindertehuizen en de Dnepropetrovsk te bouwen!"
Deze voor Lenin en de Sovjet-Unie zo vleiende woorden werden gesproken in een college, waarvan acht Japanners lid waren. Zij tonen het Javaanse syncretisme wederom aan; gelet op het verband, waarin deze loftuigingen geuit werden, zou zelfs de Mikado daar geen bezwaar tegen hebben. Nochtans deden zij bij de toehoorders een warm gevoel voor die kameraad Lenin, die dat toch maar allemaal gepresteerd had, ontstaan.
Daarop zette Sukarno uiteen, wanneer een volk rijp voor onafhankelijkheid is. Uit zijn rede zou men kunnen distilleren, dat vele aanwezigen niet zo vast van die rijpheid overtuigd waren. „En nu staan wij van aangezicht tot aangezicht met de gelegenheid om een Vrij Indonesië te scheppen en toch worden wij zwaartillend en ons hart wordt wankelmoedig!" Maar dat is niet nodig, want vanaf het ogenblik dat een volk, het Indonesische volk, bereid is de vrijheid te verdedigen, als is het met bamboe-speren, dan is het rijp voor onafhankelijkheid.
Na aldus zijn mening over de vrijheid uiteen te hebben gezet, ging hij door over de Weltanschauung, waarop dan dat vrije Indonesië zou moeten worden gebaseerd. Wederom volgde de Sovjet Unie als voorbeeld. In tien dagen bouwde Lenin zijn rijk, maar dat was gegrondvest op de beproefde leer van het historische materialisme. Op deze principes kon de gouden brug gebouwd worden, zodat in de jaren na de totstandkoming van de vrijheid aan het heil van de bevolking zou kunnen worden gearbeid. Ook Hitler en Sun Yet Sen kregen een beurt. Daarna kwam Sukarno tot zijn eerste beginsel: „. . . wat ik immer in mijn hart gedragen heb, niet alleen in deze dagen van de zitting van het Onderzoekingscomité, maar reeds vanaf het jaar 1918, gedurende meer dan 25 jaren, is dit: Het eerste beginsel, hetwelk het meest geëigend is om het grondvest van de Indonesische Staat te worden, is het beginsel van nationalisme. Wij zullen een nationale Indonesische staat stichten. . ."
Het is interessant, Sukarno's interpretatie van het woord nationalisme te vernemen. Gelukkig verwierp hij de fossiele theorieën van Ernst Renan en Otto Bauer, doch in plaats daarvan kwam hij via de Geopolitiek op een „B lut und Bodem"-leer, waarin hij het federalisme, dat precies een jaar later door Van Mook als politieke hefboom ontwikkeld zou worden, attaqueerde.
„Indonesiërs zijn wij, allemaal! En onze ouders en grootouders en voorouders waren Indonesiërs". Dat was zijn „bloedzijde" van de theorie. Dit bloed heet dan logisch aan een bodem gebonden en die

bodem wordt niet door de Minangkabau alleen gevormd, niet door Sumatra, Celebes of Ambon, maar door geheel Indonesië, dat daar immers tussen twee oceanen en twee werelddelen „natuurlijk" begrensd ligt. „Zelfs een kind kan aantonen, dat de Indonesische archipel een eenheid vormt". „Van de Noordelijke tip van Sumatra tot Irian", voegde hij er welhaast profetisch aan toe. „Slechts tweemaal hebben wij een nationale staat bezeten; dat was gedurende de tijd van Sriwidjaja en gedurende de tijd van Modjopahit".
Uit politieke overweging waren deze voorbeelden niet slecht gekozen, maar het is objectief op zijn minst twijfelachtig, of deze oude rijken nationalistisch waren in de zin, waarin Sukarno het woord bezigde. Dat nationalisme zou men eerder als een typisch Westers verschijnsel – er is zelfs wel van uitwas gesproken – kunnen beschouwen, hetwelk als culture-traite vooral de laatste eeuw zijn – vaak droeve – zegetocht over de gehele planeet volbracht heeft. Veeleer zijn Sriwidjaja en Modjopahit de equivalenten van de Europese feodale rijken van de Middeleeuwen en de begrenzing van de daaruit gegroeide nationale staten hing ten nauwste samen met het wel en wee van de regerende vorsten-geslachten, welke daar de Nietsziaanse rol van heersers hebben gespeeld. Zij waren het, die de thans nog bestaande staten stichtten. Het is het heersende geslacht van Frankrijk, dat Mediteranen, Auvergners en Germanen in één staatsverband samenvoegde, er Fransen van maakte en hen de Franse taal leerde. Het zijn de edelen van Willem de Veroveraar, deze afstammeling van de gevreesde Noormannen, Nietzschiaanse, van bloed druipende beestmensen als weinig anderen, die Engeland schiepen, Kelten en Angelen en Saksen tot één volk maakten en hen de gemeenschappelijke taal gaf. Het zijn de Hohenstaufen, die Duitsland aaneensmeedden, „mit Blut und Eisen". Uit al deze feodale rijken groeiden nationale staten, doordat de eenheid bleef gehandhaafd, ook nadat de heersende klasse ten onder was gegaan. Nationalisme was het vervangingsmiddel van de loyaliteit aan de heersers, waartoe deze zich eeuwenlang op hun Godsrecht hadden beroepen. Zij waren vorsten bij de Gratie Gods en de kracht van hun zwaard geweest. Sjriwidjaja en Modjopait ontwikkelden zich niet tot nationale staten; zij vielen met hun feodale heersersklasse. En het is toch wel duidelijk, dat de door Sukarno op deze historische eerste juli geadverteerde eenheidsstaat – van Sabang tot Merauke – evenals zijn Westerse voorgangers, evenals zijn Indische zuster, evenals Burma en de Philippijnen, door fascistische heersers,[1]) mit Blut und Eisen, aaneengesmeed was. L'histoire se répète en het zou vanuit dit aspect gezien een historische vergissing zijn geweest, dat het monument van de vermeende grondlegger van die eenheid

1) Niet door Japanners, maar door Nederlandse veroveraars.

uit Djakarta's stadsbeeld verwijderd werd.[1]) Maar van Heutz was niet de grondlegger; hij voltooide slechts.
Dit nationalisme is echter principieel onverenigbaar met de leerstellingen van het internationale communisme. Dit element heeft het marhaenisme van Sukarno steeds net even van het communisme onderscheiden en het heeft zelfs – bewijs van de kracht van deze nationale gedachte – aanleiding gegeven tot de vorming van een nationaal geadverteerd communisme, waar Moskou uit welbegrepen Real-politik min of meer welwillend tegenover stond.
Is Sukarno's eerste beginsel, het nationalisme, als een gloeiend ijzer, dat de vele delen van het zo verscheiden eilandenrijk aaneen moest smeden en dat later een geweldig wapen in de strijd tegen het federalisme van Van Mook zou worden, zijn tweede beginsel was daar feitelijkslechts een toelichting op, waardoor noch fascistische, noch communistische philisophieën een bodem zouden kunnen vinden. Dat tweede beginsel is het internationalisme. Doch, zei Sukarno, niet in de zin van het cosmopolitisme, dat geen nationaliteit erkent, doch in de zin van het humanitarisme, waardoor de volkeren als broeders naast elkaar leven. Want – en hier valt hij het fascisme aan – „het nationalisme dat wij propageren is niet het nationalisme van de isolatie, geen chauvinisme, zoals uitgedragen door mensen in Europa, die zeggen „Deutschland über alles", die zeggen, dat er niets zo groot is als Duitsland, welks inwoners zich super-mensen noemen, blondharige en blauwogige Ariërs, die zichzelf als de grootsten in de wereld beschouwden, terwijl andere volkeren waardeloos zijn..."
Zijn derde beginsel is dat der evenredige vertegenwoordiging van de regering, waardoor hij aan de ene kant de Islamieten niet van zich stoten wil en aan de andere kant wil voorkomen, dat zij – zich à priori als meerderheidsgroep beschouwend – de Islamitische staat, de Darul Islam, wensen te proclameren. „Voor de Islam is dit de beste voorwaarde om de religie vooruit te helpen," zei hij. „Wij zijn Islamieten, ikzelf ook. En dat Islamitische hart van Bung Karno hoopt de Islam door overeenkomst, door discussie te verdedigen!" Hier raakte hij een moeilijk punt en het lijkt wel, alsof hij ook hier een welhaast profetische blik gehad heeft. Immers, het is in de Islamitische godsdienst een punt van twijfel, of het geloof te vuur en te zwaard moet worden verbreid, hetgeen de woorden van de Profeet zelve zijn, of dat zulks langs de aanbevolen weg van het gezamenlijk overleg moet geschieden. En juist deze twijfel heeft de Islamitische partij in later jaren verscheurd. „In het Huis van Afgevaardigden zullen grote conflicten zijn", vervolgde Sukarno, „maar dat

1) In India worden de standbeelden der grote Britse figuren geëerbiedigd, niet het minst om hun verdienste als brengers der eenheid.

hindert niet, neen, dat is zelfs voorwaarde voor een gezonde groei, doch het land moet zich bij het besluit van de meerderheid van de volksvertegenwoordiging neerleggen". Dit leek zo vanzelfsprekend, maar de toekomst zou bewijzen, dat er zeer veel reden voor ongerustheid te dien aanzien bestond. Het frappeert, dat zulks van den beginne af zo sterk is aangevoeld. Overigens is het wel merkwaardig, te lezen dat Sukarno met zijn Oosterse pathos de groeperingen aanspoorde hard te werken, te werken tot de dood erop volgde, om hun ideeën onder het volk te verspreiden. Het wil mij voorkomen, dat Kartosuwirjo zijn woorden wel wat erg letterlijk genomen heeft...

Het vierde beginsel luidt: Er zal geen armoede in een vrij Indonesië bestaan, hetgeen gemakkelijker als beginsel kan worden aanvaard, dan worden uitgevoerd. Sukarno nam hiermede stelling tegen het kapitalisme, hetgeen wij van hem, de marhaenist, verwachten kunnen. Hij wees erop, dat in Amerika en West Europa wel democratie is, maar slechts politieke democratie. „Er is in het geheel geen sociale rechtvaardigheid en geen economische democratie". En daarop parafraseerde hij Jean Jaures: „in de parlementaire democratie heeft ieder mens gelijke rechten. Politieke rechten zijn gelijk, ieder mens kan stemmen, ieder mens mag het parlement binnengaan". En verderop: „een vertegenwoordiger van de arbeidersklasse mag een minister tot aftreden nopen. Hij is gelijk een koning! Maar in zijn werkplaats en in de fabriek, – vandaag kan hij een minister tot aftreden dwingen, morgen kan hij op straat worden gegooid, werkeloos gemaakt, zonder ook maar iets te hebben om van te eten". Deze toestand wenste hij te voorkomen en hij haalde de Ratu Adil aan, waarmede hij wilde suggereren, dat het streven naar de niet-kapitalistische opvatting van sociale rechtvaardigheid een oud erfgoed van de Indonesiërs is, hetgeen, wederom vanuit een bepaald aspect bekeken, juist is. Nergens, in de gehele Indonesische cultuur-provincie, kent men die angst voor menselijke degradatie door individuële armoede, welke het schrikbeeld van de Westerling is.

Hiermede had Sukarno vier beginselen geformuleerd, welke in ieder opzicht tegen een extreme, in Indonesië potentieel aanwezige politieke richting gericht waren. Het nationalisme, tegen de federale stroming. Het internationalisme, tegen het fascisme; de „overeenstemming", tegen een beweging zoals de Darul Islam; de sociale rechtvaardigheid, tegen het kapitalisme. Ik zal verderop uiteenzetten, dat de federale stroming aan het feodalisme is geassimileerd; het is een groene stroming. Ook de overige door hun aangevallen richtingen dragen een groen tintje. Zijn eigen beginselen zijn dan ook duidelijk rood als tegenhanger van de hierboven genoemde groene. Ware het niet, dat in zijn toelichting op het beginsel van internationalisme tevens een zekere negatie van het internationale

communisme schuilt, men zou de orthodoxe Marxist aan het woord wanen! Dat deze opvatting nochtans fout is, wordt door het vijfde beginsel benadrukt: Een vrij Indonesië te stichten met geloof – niet in de almacht van het polit-buro, Kremlin of historisch-materialisme, – maar in de Almachtige God.
Het kan niet ontkend worden, dat de Pantja Sila, deze vijf grondbeginselen van de Indonesische staat, een zekere mate van negativiteit in zich houdt. Wat blijft er over, indien men tegen het feodale federalisme, tegen het fascisme, tegen de Godsdienst-staat, tegen het kapitalisme en tegen het Communisme is? Wel, daar rest het marhaenisme, dat reeds in de dertiger jaren voldoende vaag in haar rose conceptie was om de vele stromingen en tegenstromingen van de zo sterk gevarieerde Indonesische maatschappij te bundelen! En wij mogen wel niet uit het oog verliezen, dat het hier om een wijze van formuleren gaat; tegen de Darul Islam pleziert de linksen, zowel als de burgerlijke kapitalisten en de Christenen, tegen de rode staat plezierde de feodaal-federalen en zo ad infinitum. Maar er blijft een sluimerend gevaar voor het nihilisme, rood ad absurdum, in een staat welks grondslagen zo breed gehouden moeten worden vanwege de sterk uiteenlopende stromingen. Toch blijft deze Pantja Sila een knap staaltje van practische politiek en zij werd dan ook met luid applaus ontvangen; van links zowel als van rechts, van rood zowel als van groen. Het was de enige oplossing in een gevaarlijke pathpositie.
Sukarno was zich de ijlheid van zijn gebouw, alsmede de in wezen marhaenistische grondslag wel bewust. Hij comprimeert zijn vijf stellingen dan ook zelve: eerst in drie beginselen, welke hij Socio-nationalisme, Socio-democratie en Geloof in God noemde. Deze Tri Sila, waaruit het marhaenisme mijns inziens reeds duidelijker spreekt, liet hij volgen door een Eka Sila, één gecombineerd beginsel, hetgeen hij de „Gotjong Rojong" noemt, het onderlinge hulpbetoon, uiting van het sterke gemeenschapsgevoel van alle volkeren binnen de Indonesische cultuurprovincie. Hij appelleerde hiermede aan de prae-feodale toestand, aan de allodiale, communale gemeenschapsvorm. Deze formulering werd met hernieuwd luid applaus ontvangen. Tenslotte is het – op voorstel van Sukarno – de Pantja Sila gebleven. Later werd het beginsel van het Geloof in God nummer één en de Pantja Sila werd gestileerd tot: Geloof in God, Humanisme, nationalisme, souvereiniteit van het Volk en Sociale Rechtvaardigheid.

Indien men deze Pantja Sila met een critisch, Westers getraind oog onder de loupe gaat nemen, dan valt er als staatsphilosophie zo het een en ander op aan te merken en vele Indonesische intellectuelen lachen er maar wat om. Maar een philosophie is nimmer „waar" en een staats-

philosophie wel allerminst. Men moet dan in termen van bruikbaarheid denken en deze Pantja Sila heeft in ieder geval de dreigende impasse in het Comité van Voorbereiding grondig doorbroken. Ook gedurende de vrijheidsstrijd was haar negativisme een punt van belang. Eerst toen men dat vrije Indonesië een „vorm" moest geven schoot zij tekort, omdat de in wezen rode ondergrond zich niet liet verenigen met de groene stromingen.

Het is overigens merkwaardig, dit resultaat van de vergadering van 1 juni 1945 te vergelijken met het Japanse commentaar. Ir. Sukarno, heette het daarin, had „plotseling" een Verklaring van Vastberadenheid gelanceerd. Deze hield niets anders in, dan het gebruikelijke gezwets over het tegenhouden van de geallieerde vijand, terwijl men zijn misnoegen uitsprak over diens offensieve acties tegen Papua (sic!), Tarakan en Moro-Tai. Als doel van de geallieerden werd de herleving van de Volkenbond genoemd, om zodoende deze gebieden weer als vanouds te exploiteren en nog meer van dat fraais. Het „vrij of dood naast de kameraad Nippon" moet men misschien wel ernstig nemen, aangezien de Indonesiërs de onafhankelijkheid wel zeer nabij voelden, hetgeen nog slechts door een voortijdige Japanse capitulatie voorkomen kon worden. En in dit verband zou ik hier met het volgende willen besluiten: het is dwaas, de Indonesiërs te verwijten, dankbaar gebruik te hebben gemaakt van de strijd tussen het feodaal-fascistische Nederlands Indische en het modern-fascistische Japanse regiem, maar aan de andere kant is het wel degelijk aan de betrekkelijk lange weerstand van het Japanse leger tegen het aanstormende Amerika te danken, dat de Indonesiërs de tijd kregen vorm aan hun gedachten te geven, al was dit dan ook maar in de provisorische vorm van een staatsphilisophie als de Pantja Sila. En het is daarom toch op zijn minst ondankbaar, dat diezelfde Indonesiërs de Nederlands-Indische oorlogsschade-claim op Japan zouden overnemen. Men deed beter, hier maar niet meer over te spreken.

5. De Rode Ondergrondse

Indien wij de Pantja Sila bestuderen, dan dienen wij goed voor ogen te houden dat deze het resultaat is geweest van de snelle ontwikkeling van Indonesië tot semi-zelfstandige staat binnen het kader van de Groter Oost Aziatische Welvaartssfeer. De enigszins rode tendenties, welke in de rede te beluisteren waren, hadden Japanse legerkringen ontstemd; zij gaven evenwel een zeer juist beeld van de bestaande tendenties binnen die geprojecteerde satellietstaat. Maar naast deze door het Japanse leger gesteunde ontwikkeling, waren er anti-Japanse ondergrondse bewegin-

gen gegroeid. De voornaamste ondergrondse afdeling stond onder leiding van Mr. Amir Sjarifuddin, die voor dit werk N.I. *f* 25.000,— van gouverneur Van der Plas ontvangen had nog voordat Nederlands Indië officieel capituleerde. Sjarifuddin associeerde zich met de overblijfselen van de in 1926 uiteengeslagen P.K.I.[1]) Begin 1943 werd deze verzetskern opgerold en Sjarifuddin werd, met vele anderen, gearresteerd. Op voorspraak van Sukarno kreeg hij levenslang, doch Pamudji, Sukajat, Abdul Azir en Abdurachmin werden ter dood gebracht.
Naast deze groep werkten nog enkele groepen, waarvan die van Sjahrir, van Sukarni en de studentengroep (Persatuan Mahasiswa) de belangrijkste waren. Aan werkelijk verzet kon nauwelijks worden gedacht. Daartoe miste men de contacten met de geallieerden. Men ontving geen wapenzendingen en aanwijzingen, voornamelijk, omdat de geallieerden weinig strategisch belang aan Java hechtten, aangezien het buiten de opmarsroute lag. De ondergrondse beperkte zich ertoe, de door de Japanners opgerichte organisaties van Indonesiërs te infiltreren en daar een anti-Japanse en pro-geallieerde stemming te doen ontstaan. Het uiteindelijk doel was, de gewapende organisaties anti-Japans te krijgen, zodat gelijktijdig met een geallieerde landing een gewapende opstand tegen de Japanners zou kunnen plaatsvinden. Dit zou de Indonesische onderhandelingspositie tegenover de geallieerden aanzienlijk versterken, meende men.
De verschillende ondergrondse bewegingen onderhielden een betrekkelijk nauw contact met elkaar. Zij stamden feitelijk alle uit eenzelfde milieu, dat uitgesproken links-socialistisch, ja, veelal communistisch georiënteerd was. Het zou de Japanners zeer weinig moeite hebben gekost, de gehele ondergrondse beweging te liquideren, waarmede tevens het marhaenisme een zware klap gekregen zou hebben. Zulk een optreden zou echter voor Japan het einde van haar satellieten-opzet betekend hebben, want de Japanners wisten maar al te goed, dat de leiders van de ondergrondse zeer veel persoonlijke vriendschapsrelaties en bloedbanden onderhielden met de lieden, waarmede men het Groter Oost Azië wilde opbouwen. Men volgde dan ook een andere methode en men kan niet anders dan toegeven, dat hun politiek op dit punt van grotere fantasie en soepelheid getuigt dan de Nederlands Indische. Zij stichtten namelijk de „Ankatan Muda", een beweging voor ontwikkelde jongeren en zij gaven de topposities welbewust aan personen, die van ondergrondse activiteiten werden verdacht. Zo werden zelfs Sukarni,

1) Deze affiliatie met de communisten werpt een merkwaardig licht op mr. Amir Sjarifuddin's latere bewering, dat hij voor de oorlog tot de (illegale) communistische partij behoord had.

Chairul Saleh, Sutomo (de later berucht geworden Bung Tomo) en Ruslan Abdulgani, de leider van Sjahrir's groep, tot hoofden van de Angkatan Muda geproclameerd. Door de drukke werkzaamheden en de openbaarheid van hun optreden werden de ondergrondse werkers in het eigenlijke verzetswerk geremd. Bovendien demonstreerden de Japanners op subtiele wijze, dat zij volledig op de hoogte van de ondergrondse beweging waren.

De hier beschreven ondergrondse activiteit en de Japanse tegenzetten waren zeker niet van grootse allure, hoe handig ook van opzet. Het had au fond allemaal betrekkelijk weinig om het lijf. Op geheel ander niveau ligt echter het optreden van een zekere Japanse vice-admiraal, Maeda. Het Japanse hoofdkwartier voor het grootste gedeelte van de Indonesische wateren was te Makassar gevestigd en Maeda was daar de tweede in rang, benevens marine-commandant voor Java en Madura. Hij was tevens belast met de Marine-intelligence in vrijwel geheel Indonesië en dit stempelde hem tot een expert in Indonesische politieke aangelegenheden.

De activiteiten van deze figuur moet men zien tegen de internationale militaire en politieke situatie. In de tweede helft van 1944 werd de militaire positie van de As slecht, hetgeen er o.a. toe leidde, dat premier Kaiso zijn rede over de onafhankelijkheid van Java hield. Slechts een maniak kon verwachten, dat Japan de strijd zonder de Duitse steun zou kunnen volhouden en maniakken waren de koele Japanse strategen allerminst. Zij voorzagen twee mogelijkheden, waarop Japan haar positie na een eventuele militaire ineenstorting van Duitsland zou kunnen redden. De eerste was, dat Rusland en Amerika direct in conflict zouden geraken, waarbij Rusland, dat nog steeds niet in oorlog met Japan was, vrijwel automatisch een bondgenoot zou worden. De tweede mogelijkheid was, dat onder druk van de militaire ineenstorting van de As een communistische revolutie in Japan zou plaatsvinden en dat Japan dan om die reden door Rusland in bescherming zou worden genomen.

In beide redeneringen bleek dus Japan tegen het einde van 1944 een speculatieve mogelijkheid in het toen nog niet met haar in oorlog zijnde Rusland te zien. (Het verloop van de geschiedenis bewijst, dat deze speculaties allerminst alleen uit wishful thinking geboren waren). In het Westen is men algemeen van opinie, dat de atoombom een einde aan de oorlog met Japan maakte, doch dit lijkt dubieus. Toen Duitsland capituleerde, bleef Japan doorvechten, om de eenvoudige reden dat de Russische speculatiefactor nog bestond. Na de verschrikkelijke offers, welke Japan zich getroost had, zou het onverantwoordelijk zijn geweest, deze laatste kans *niet* uit te buiten. De eigen troepen hield men enthousiast, door reeds op de dreigende oorlog tussen Rusland en Amerika

te wijzen, die „elkaar reeds met bloeddoorlopen ogen over de ruïnes van Berlijn aankijken".[1]) Japan wist vermoedelijk niets van het geheim accoord tussen Rusland en Amerika af, waarbij eerstgenoemd land zich verplichtte om drie maanden na de capitulatie van Duitsland aan Japan de oorlog te verklaren. Rusland heeft zich aan deze afspraak gehouden. Amerika was echter wel gedwongen de atoombom nog net even voor de Russische aanval in te zetten, opdat de wereld niet de indruk zou krijgen dat ook de oorlog met Japan alleen door een Russisch optreden tot een bevredigend einde kon worden gebracht. Het is dus geenszins zo, dat Japan na de val van Duitsland doorvocht omdat het in een hara-kiri stemming was, doch slechts omdat de laatste troef nog niet was uitgespeeld. De atoombom is in dit beeld tot een tegen de U.S.S.R. gerichte politieke demonstratie teruggebracht.
Japan wist zich na de geslaagde invasie in Normandië aan de verliezende zijde. Daar wijst Koiso's rede trouwens duidelijk op. Is het nu reëel te veronderstellen, dat zij geen interne politieke maatregelen namen, maar wel door bleven vechten met Rusland als de mogelijke troef? Dat lijkt immers al te naïef!
De interne politiek werd erop gericht satelliet-staten te stichten, ook voor het geval Japan in een communistisch blok met Rusland verenigd, de strijd zou moeten voortzetten. De uitvoering van deze politiek werd in Indonesië in handen van vice-admiraal Maeda gelegd. Deze begon dan ook in oktober 1944 geheel onafhankelijk van het Japanse leger met de vorming van het communistische kader voor zulk een communistische satelliet! Aan de ene kant werkte derhalve het leger aan een niet-communistische satelliet binnen de kapitalistische Groot Oost Azië Sfeer en aan de andere kant de marine aan een communistische, om alle plannen gereed te hebben, indien Rusland en Japan zouden moeten samengaan. De laatste methode had meteen het voordeel, dat vast anti-kapitalistische en anti-imperialistische kernen werden gevormd, welke de Amerikanen als guerilla-groep zouden kunnen bevechten, indien zij Java zouden veroveren voordat de oorlog ten einde zou zijn. Tot dit doel werden zelfmoord-patrouilles opgericht, die uitsluitend uit Indonesiërs bestonden, de z.g. Djibaku.
In het kader van de Maeda-politiek werd de Asrama Indonesia Merdeka te Djakarta opgericht, terwijl wat later een filiaal in Soerabaja volgde. Op dit instituut ontvingen jongelui een drastische communistische scholing. Bekende linkse figuren als Mr. Iwa Kusuma Sumantri en Wikana doceerden er de marxistische leer, maar ook Sjahrir en zelfs

1) In deze zin spraken unaniem alle Japanse militairen, welke de schrijver in de laatste maanden van de oorlog in Siam ontmoette.

Hatta gaven er wel les. De afgestudeerde, communistisch geïndroctineerde jongeren werden onder de hoede van Mr. Achmad Subardjo, de adviseur voor Indonesische politieke zaken van het Japanse leger gebracht. Subardjo zelve had een communistisch verleden en had o.a. te Moskou gestudeerd. Subardjo liet de aan hem toevertrouwde jeugd een beetje onschuldig ondergronds spelen, doch liet nimmer blijken dat de gehele opzet Japans was.

De verschillende groepen ondergrondse werkers en de groep van Subardjo zouden nog een belangrijke rol gaan spelen in de eerste maanden na de onafhankelijkheidsproclamatie. Uiteindelijk zouden zij uiteenvallen in twee groepen, namelijk in aanhangers van het nationaal-communisme van Tan Malaka en in aanhangers van de extreem-socialistische partijen, welke tegelegenertijd door de officiële P.K.I. zouden worden opgeslorpt. Zij vormden het extreme randgebied van het rode marhaenisme.

Maeda zou naar aanleiding van zijn rol later verklaren, dat hij zichzelf als „vader van de Indonesische revolutie" gevoelde. Met goedwillend vaderschap had dit alles echter niet zoveel te maken, hetgeen moge blijken uit het feit, dat de nationalistische beweging nergens zoveel tegenwerking ondervond als juist in Oost Indonesië, het gebied, dat door de Japanse marine werd bestuurd en waar Maeda ongetwijfeld een geweldige macht bezat. Maeda voerde slechts orders van Tokio uit, waarmede ik niet wil beweren, dat hij de Indonesische revolutie persoonlijk slecht gezind zou zijn geweest.

6. De laatste dagen als Wingewest

Grote gebeurtenissen werpen hun schaduwen vooruit, maar het leek wel of de schaduw van Japan's capitulatie voor de Indonesiërs niet bijzonder goed zichtbaar was. Op die gedenkwaardige eerste juni 1945 – de geboortedag van de Pantja Sila – werd nog niets omtrent de met rasse schreden naderende Japanse ineenstorting vermoed. Ook op de tweede zitting van het Comité van Onderzoek voor de Onafhankelijkheid, die van 10 tot 17 juli werd gehouden en waar op basis van de Pantja Sila een voorlopige vorm aan de Grondwet, het bestuur, de economie, de defensie en het onderwijs werd gegeven, tastte men omtrent de datum van de onafhankelijkheid in het duister. En met het contact met de nationalistische beweging op Sumatra en het overige Indonesië was het nog even droevig gesteld; men moest zich tot snorkende, nietszeggende telegrammen beperken. Zeker was echter, dat de ontwikkeling aldaar nog steeds verre ten achter was, ofschoon men op Sumatra wel spoedig

pogingen aanwendde „bij" te komen. Zoals gezegd, werd daar eerst op 27 juni 1945 de Centrale Raad van Advies te Bukit Tinggi gevormd, waarmede de latere status van deze stad als tweede hoofdstad van de Republiek al enigszins onderstreept werd. Tot voorzitter voor Sumatra werd Mohammed Sjafei benoemd, terwijl de volgende leden min of meer op de voorgrond traden: Dr. Ferdinand Lumban Tobing, Abdul Azis, Radja Saul Lumban Tobing en Sutan Sori Pada Mulia als vertegenwoordigers van Tapanoeli; Aminnuddin, Orang Kaja Muhammed Djamil en Sjamsjuddin van Riouw; Chatib Sulaiman uit West Sumatra; Oen Lam Sing uit Banka en H. Abd. Malik Karim Amrullah van Oost Sumatra. Evenals de openingszitting werd ook de slotzitting op 2 juli 1945 door de Japanse opperbevelhebber op Sumatra met zijn tegenwoordigheid vereerd. Op 25 juli 1945 vaardigde deze Raad een tot alle Indonesiërs op Sumatra gericht manifest uit, waarin werd verklaard, dat „alle leden van de Raad vastberaden zouden doorvechten tot de onafhankelijkheid van Indonesië was bereikt". In verband met daartoe ingediende voorstellen door de Sumatraanse „Centrale Raad van Advies" tijdens zijn eerste zitting, kondigde het Japanse militaire bestuur op Sumatra dezelfde dag – 25 juli 1945 – de instelling af van een „Commissie van Onderzoek voor Voorbereiding der Onafhankelijkheid" (Panitia Pendjelidik Persiapan Kemerdekaan). Bovengenoemde M. Sjafei werd tot Voorzitter benoemd, bijgestaan door Adinegoro als Secretaris. M. Sjafei zou onder het rechtstreeks toezicht van de Japanse opperbevelhebber van Sumatra arbeiden, volgens door het militaire bestuur vast te stellen instructies, hetgeen de indruk wekt, dat zijn vrijheid van handelen wel veel beperkter was dan die van Sukarno.
Het is mogelijk, dat deze plotselinge ontwikkeling op Sumatra samenhing met de door de Japanner verwachte aanval op Singapore vanuit Ceylon en vanuit het door de geallieerden reeds heroverde Burma. Hierdoor lag niet alleen Atjeh in de frontlinie, maar vooral ook Sumatra's Westkust. Een blik op de kaart toont aan, dat de kortste weg naar Singapore over de Minangkabau loopt en de Japanse verdedigingsmaatregelen langs de kust en op de voor de kust liggen de eilanden was dan ook navenant, evenals zulks voor Sabang en sommige delen voor de kust van Atjeh het geval was.
De dramatische ontwikkeling van begin augustus '45 deed de gehele politieke ontwikkeling plotseling versnellen. Op 7 augustus proclameerde Terauchi, de Japanse opperbevelhebber, dan ook reeds zijn goedkeuring met de plannen van de Comité's van Voorbereiding. Maar in het door de Japanse marine bezette deel van Indonesië, waar geen onmiddellijk gevaar meer bestond sedert duidelijk geworden was, dat de Amerikaanse opmars Okinawa en Japan zelf als aanvalsrichting ge-

kozen had, waren niet eens plannen gemaakt, waaraan Terauchi zijn goedkeuring kon hechten! En daarom moest daar de Japanse marine-commandant nog dezelfde dag haastje-repje zulk een Comité van Voorbereiding in elkaar draaien! Het is duidelijk, dat van de voorbereiding zelve niets meer terecht kon komen. De Japanners begrepen, dat het met hun gedaan was en zij aarzelden niet, hun programma nog zo snel mogelijk te volbrengen, omdat zij dit wel degelijk als hun historische taak zagen. Er was thans echter geen enkele reden voor Japan, om de Maeda-politiek te volgen of om niet aan de wensen van de Indonesische nationalisten tegemoet te komen door geheel Indonesië de onafhankelijkheid te schenken, inplaats van alleen het eiland Java en eventueel Sumatra. De 8e augustus bespraken Sukarno en enkele andere leiders de situatie ten paleize van de Japanse bevelhebber van Java en de 9e werden Ir. Sukarno, Drs. Hatta en Dr. Radjiman Wediodiningrat op een Japans leger-vliegtuig gezet en naar het hoofdkwartier van Maarschalk Terauchi gebracht, waar zij „de zegeningen voor het onafhankelijke Indonesië ontvingen uit de handen van het stervende Japanse keizerrijk". Deze veelgehoorde opvatting is, zoals reeds eerder gezegd, niet geheel juist. Japan was niet van plan geweest Indonesië „van Sabang tot Merauke" als één staat onafhankelijk te maken. Deze ontwikkeling is het rechtstreeks gevolg van het geallieerde succes, evenals het feit, dat Indonesië's onafhankelijkheid reëel werd en niet slechts schijn, want de door Japan bedoelde satellieten-structuur was toch ook maar een vorm van overheersing, zij het dan ook een moderne. Maar met dit al kon men de ontwikkeling toch het beste weergeven door de kernachtige Engelse uitdrukking: Japan stole the show. Nu, een show werd het dan ook!

Op 11 augustus werd het bovengenoemde drietal door Maarschalk Terauchi zelve ontvangen. Domei, het Japanse persbureau, meldde, „dat de zaal waar de plechtigheid plaats vond, slechts met een wit gordijn versierd was, hetgeen er een gewijde sfeer aan gaf". Evenals de dracht van Sukarno misschien, die in rok met kupiah verscheen, terwijl de Ster van het Heilige Juweel (tweede klasse) zijn borst sierde. Hatta droeg een Europees costuum, terwijl Radjiman in adat-dracht gekleed ging. Men krijgt niet bepaald de indruk, dat het drietal zich de internationale situatie op dat moment bijzonder duidelijk bewust was. Het is zelfs de vraag, of zij wisten dat de dag tevoren de tweede atoombom boven Japan ontploft was. En over de Russische oorlogsverklaring vernam men „onbevestigde geruchten"; aldus zou Hatta later aan de pers verklaren. Men moet deze onwetendheid wel in rekening brengen indien men verneemt, dat Sukarno daar plechtig tegenover de vertegenwoordigers van het verslagen Japan zeide, dat Indonesië haar onafhankelijkheid

verkreeg „dank zij de onbegrensde en verheven goedheid van Zijne Majesteit, de Japanse keizer". Zij voorzagen op dat moment nog geenszins, dat Japan drie dagen later onvoorwaardelijk zou capituleren. Indien zij dit hadden bevroed, dan had deze comedie omzeild kunnen kunnen worden, zodat men de jonge Republiek later niet als een fascistische Japanse marionet zou hebben kunnen doodverven, hetgeen haar bijna haar voortbestaan heeft gekost.
Indien men de Indonesische leiders een verwijt wil maken, dan doet zich hier het geëigende moment voor. Zij, die zich immers opwierpen als de leiders van een groot volk, hadden natuurlijk wél van de internationale toestand op de hoogte moeten zijn, ook verbood de Japanner dan het luisteren naar buitenlandse nieuwsberichten. Zelfs eenvoudige leden van het neutrale Corps Consulaire hadden hen kunnen voorlichten, indien clandestiene radio-contacten te riskant zouden zijn geweest. Van Mook suggereert, dat Sukarno veel te geringe internationale ervaring had, omdat hij nimmer in het buitenland was geweest. Nog daargelaten of een buitenlandse studie die ervaring zo vermeerderd zou hebben, waren er toch talrijke Indonesiërs – waaronder zelfs Hatta – die wél in het buitenland geweest waren, maar ook van deze zijde kwam geen waarschuwend woord. Tenslotte is de historie mild geweest en is deze fout niet onherstelbaar gebleken.

Op de terugweg naar Java had Sukarno te Singapore een ontmoeting, welke wel waard is om hier aan de vergetelheid te ontrukken, namelijk met de Maleise overste Ismail Jacob en dr. Gaos Mahjudin, welke heren hem de verzekering gaven, dat Malaya zich gaarne onder de Indonesische banier zou scharen! In verband met de grote gevaren van een Chinese overheersing aldaar was deze stap allerminst verrassend.[1])
De 14de augustus arriveerde het driemanschap weer te Djakarta..
„Als ik vroeger zeide, dat de onafhankelijkheid van Indonesië zal komen voordat de djagung vrucht draagt, dan kan ik thans zeggen, de onafhankelijkheid van Indonesië zal komen voordat de djagung bloeit," aldus Sukarno. Ook de volgende dag zou blijken, dat het driemanschap zich de internationale situatie niet best realiseerde. Ir. Sukarno en drs. Moh. Hatta hielden een persconferentie, waarop zij verklaarden, dat de geboorte van de Indonesische onafhankelijkheid zou afhangen van het werk-tempo van de Voorbereidings-commissie; dat werd gezegd terwijl op hetzelfde moment het Japanse keizerrijk onvoorwaardelijk

1) Typerend is in dit verband een door John Coast (Recruit to Revolution) aangehaald gesprek met Dato Onn, de leider der U.M.N.O., waaruit blijkt dat de Maleiers van het schiereiland in 1947 aansluiting bij Indonesië nog als hun laatste redmiddel beschouwden.

capituleerde! „Wat ons voor ons vertrek naar Saigon beangstigde," zeide Hatta, „was de moeilijke kwestie, die verband hield met de Indonesische gebiedsdelen, die onder het bestuur van de Japanse marine staan". Verder is het niet oninteressant bij monde van drs. Moh. Hatta te vernemen, dat Japan vele voorwaarden aan de onafhankelijkheid had verbonden. „Gezicht redden" is de Oosterling een noodzaak en Terauchi had de eis gesteld, dat de Indonesische Staat gedurende de oorlog (sic!) de leiding van het Japanse leger zou volgen en lid zou worden van de Groot-Oost-Aziatische Welvaartssfeer; dat werd dus op 11 augustus gezegd, maar reeds op 10 augustus had Japan de geallieerden laten weten, dat het de in de Proclamatie van Potsdam gestelde eisen wilde aanvaarden. Wederom, welk een comedie!
De Onafhankelijkheidscommissie werd thans herzien in verband met het feit, dat er één Commissie voor geheel Indonesië moest komen. Haar President werd Ir. Sukarno, de Vice President drs. Moh. Hatta. De leden van Java waren: Radjiman Wediodiningrat, Otto Iskandar Dinata, Hadikusumo, Wachid Hasjim, Pangeran Surjohamidjojo, Pangeran Purubojo, Sutardjo (resident van Batavia), Suroso (resident van Kedu), prof. Supomo (Adviseur bij het Departement van Justitie), Abd. Kadir (Leider van de Peta in Kedu), Yap Thwan Bing (van de Bond van Chinese Emigranten in Priangan); de leden van Sumatra: Mohd. Amir (Lid van de Sumatra Centrale Raad van Advies), Teuku Md. Hassan (Atjeh), Abd. Abbas (vice-President van de Sumatra Centrale Raad van Advies). Leden van het gebied van de Japanse marine waren: Ratulangi, Andipangeran (beiden van Celebes), A. A. Hamidhan (van Borneo), I. Gusti Ketut Pudja (vertegenwoordiger van de Kleine Sunda Eilanden), Latuharhary (Molukken). Verder werd Drs. Moh. Hatta tot Hoofd van de Administratie van de „Commissie" benoemd (Zimukyokutyoo) en Mr. Subardjo tot Adviseur (Zimukyoku Sanyo). De afgevaardigde van Borneo was reeds op 13 augustus te Soerabaja aangekomen, alwaar hij op 14 augustus, tezamen met de heren A. A. Hamidhan, Dr. Ratulangi, Andipangeran, I. Gusti Ketut Pudja en J. Latuharhary door de Japanse Opperbevelhebber der Marine in audiëntie werd ontvangen. Het lag in de bedoeling, dat de Commissie op 19 augustus haar eerste plenaire bijeenkomst zou hebben en dat – naar een latere verklaring van Sukarno – de onafhankelijkheid op 24 augustus geproclameerd en door Japan bekrachtigd zou worden. Maar op de zestiende moesten – ondanks alle gejubel en verwachtingen – de ogen wel geopend worden. De geruchten omtrent de capitulatie van Japan werden te ernstig om nog langer te negeren, ofschoon de Indonesische leiders eerst de zeventiende *officieel* door Japan zouden worden ingelicht, namelijk, nadat de Republiek reeds was geproclameerd!

De eerste reactie van de Indonesische leiders was er een van teleurstelling. Zo vlak bij de haven scheen het schip te stranden, want had Sukarno niet gezegd: een volk, een land, een regering en één mogendheid, die zulk een drieëenheid zou erkennen, waren voldoende voor de Merdeka? En thans was het onoverwinnelijke Japan negen dagen voor de gestelde datum in elkaar gezakt. Er leek nu weinig hoop...[1])

Men kan zich moeilijk aan de indruk onttrekken, dat de Indonesische leiders gedurende de spannende dagen tijdens en na de conferentie van Saigon in een eigen wereld van „make belief" hebben geleefd, waaruit zelfs het rumoer van twee atoombommen hen niet direct wakker konden schudden. Niet iedere Indonesiër echter leefde in die droomwereld; niet iedere Indonesiër was in vervoering geraakt, als weggevoerd op de pijlsnelle stroom der historie. Er waren twee mannen, die niet aan het grote spel hadden medegedaan, die op een plaatsje achteraf hadden toegekeken; de een als geestelijk leider in een vergeten dorpje in de bergen van West Java en de andere als gewoon arbeider in een Japanse fabriek op Java: Kartosuwirjo en Tan Malaka! Maar daardoor waren juist zij in staat de echo van de atoombom te vernemen en tijdig uit hun schuilhoeken tevoorschijn te kruipen. En terwijl Sukarno, Hatta en nog tientallen andere intellegente, vooraanstaande Indonesiërs onder de ban van Japan's macht verkeerden, begonnen zij hun arbeid. Reeds op 14 augustus 1945 proclameerde Sukarmadji Kartosuwirjo zijn Dar-ul-Islam! Niemand luisterde naar hem – voorlopig...
En op diezelfde dag, 's avonds laat, sloop een magere figuur het huis van invloedrijke geestverwanten binnen. Naar Ibrahim Gelar Datuk Tan Malaka luisterde men wel!

Spoedig hierop brak een van die merkwaardig bewogen episoden aan, waarmede grote gebeurtenissen zo vaak gepaard gaan, hetgeen in de nacht van 16 op 17 augustus tot de proclamatie van de onafhankelijkheid van Indonesië zou leiden.

1) Gegevens o.a. ontleend aan publicaties van dr. Overdijkink.

HOOFDSTUK II

DE ISLAMITISCHE CRISIS

7. Het veelvoudig cultuurpatroon in de Archipel

Een organisme bevindt zich in een crisis, wanneer het niet „in vorm" is. Deze tautologische waarheid bezit een angeltje, want wat te zeggen van de Islam, welke in een crisis verkeert? Wat is het organisme hier, de religie als geloofsbelijdenis, de religie als gemeenschappelijke noemer voor een cultuur of de religie als socio-politiek instrument? Zo gesteld geeft het de indruk, alsof hier van drie los van elkaar staande grootheden sprake is, terwijl deze in werkelijkheid met duizenden draden aan elkaar verbonden zijn. Toch is een crisis op het ene gebied wel denkbaar, zonder dat noodzakelijkerwijs een crisis op het andere gebied zou moeten optreden. Wie zal durven beweren, dat het Frankrijk van de Verlichting of van Napoleon niet „in vorm" was, vanuit sociaal-politiek oogpunt beschouwd? Maar toch was het in die „christelijke" wereld met de geloofsbelijdenis maar zwakjes gesteld. Zonder hier in een „magische" cultuur-philosophie à la Spengler te vervallen, kan geconstateerd worden dat de Islam zich als geloofsbelijdenis onder de onzachte aanraking met de Westerse denkmethodiek wel zowat overal op de wereld in een permanente crisis-toestand bevindt. En waar in de Islamitische wereld de godsdienst zeer nauw betrokken wordt in het socio-politieke bestel, vindt men de weerslag daarvan terug in onstabiele sociale en politieke toestanden.
Moeilijker wordt het om vast te stellen, of deze onzachte aanraking met het Westen tevens de zogenaamde Islamitische cultuur verzwakt heeft. Het alternatief is, dat de aanraking zo onzacht kon zijn, omdat die cultuur reeds stervende was en dit is gelijk het bekende probleem van het ei en de kip. Maar dit geldt alles voor de Islam in het algemeen

en mijn these is juist, dat Indonesië niet tot de Islamitische wereld als cultuur-eenheid behoort, net zomin als de Christelijke Philippijnen tot de Westerse wereld behoren, ondanks de gemeenschappelijke Christelijke noemer. En daar Indonesië thans naar zijn „vorm" zoekt, is dit een punt van enorme betekenis, waarop een nadere toelichting gewenst lijkt.

De geschiedschrijver over Indonesië ontmoet een bepaalde moeilijkheid, die men over het algemeen in Europa niet tegenkomt, namelijk de betrekkelijk snel op elkaar volgende religo-culturele stromingen, die echter geen van allen het gehele uitgestrekte eilandenrijk gelijktijdig beroerden. Men pleegt over vier tijdperken te spreken: het praehistorische, ook wel dynamische of animistische tijdperk genoemd, het Hinduistische, het Islamitische en het Westerse. Maar zo fraai laat zich de geschiedenis in werkelijkheid toch niet indelen. Vooreerst zijn er veel meer invloeden. Daar is een Chinese invloed in West Borneo en Zuid Sumatra gedurende de animistische periode geconstateerd en wederom in de 15de eeuw. Wat wij vaak als Hinduistisch aanduiden is in wezen een zeer gecompliceerd proces van Sjiwaitische invloeden, hier en daar vermengd met Mahayana- en Hinayana-Buddhisme, hetgeen tenslotte – vooral op de eilanden Java en Bali – tot een eigen Javaans-Hindusche cultuur-opbloei leidde. De Islamitische invloeden kan men eveneens onderverdelen. Daar is de oude, weinig orthodoxe leer van Muhammad ibn Idris as-Sjafeï, zoals die omstreeks de overgang van de 8e naar de 9e eeuw in Perzië gepredikt werd. Deze leer werd tot de mystieke Sjafiietische school, welke via Gudajarat in Voor-India naar Indonesië gekomen is. Maar later, toen de moderne techniek de hadj, de heilige tocht naar Mekka, eenvoudiger maakte en deze daarom veelvuldiger ondernomen werd, ging de Islam in Indonesië weer wat meer orthodoxe wegen bewandelen. En tenslotte is ook de Westerse invloed niet één continue proces geweest. Er is een scherpe scheiding tussen de invloed van de gelovige Christenen, die deze landen tot aan het einde van de zeventiende eeuw bezochten en de technisch superieure atheïsten uit de imperiale periode.

De meeste dezer invloeden vraten diep in de volksgeest, maar de grote moeilijkheid bleef, dat zulks slechts in beperkte streken geschiedde. Zo is het sterk gevarieerde cultuur-patroon van Indonesië ontstaan, hetgeen vrijwel onoverbrugbare maatschappelijke kloven in het volk veroorzaakt heeft. De oorspronkelijke animistische „bouwstof" van alle Indonesische stammen zal onderling waarschijnlijk niet zo heel sterke afwijkingen vertoond hebben; Indonesië behoorde namelijk zeer zeker tot één grote cultuur-provincie. Maar daarna! Het Hinduïsme schoot vooral wortel in Midden- en Oost Java, Bali en Palembang. Maar

ondanks de overkoepelende Indonesische rijken als Modjopahit en Sjriwidjaja zijn hele streken niet of nauwelijks door deze culturen beroerd. Zij bleven primitief-animistisch. Met de Islam ging het niet anders. Zeer grote gebieden werden beïnvloed, maar lang niet alle, zodat er in de vijftiende eeuw reeds animistische, Hinduïstische en Mohammedaanse gebieden naast elkaar bestonden. Bovendien, de culturele interpretatie van de Islam in gebieden, welke vanuit hun animistische staat bekeerd werden, was geheel anders dan die, welke daarvoor reeds diepgaande Hindu-invloeden hadden ondergaan. Het cultuurpatroon werd nog weer ingewikkelder door de Christelijke invloeden.
Er waren animistische gebieden als de Bataklanden en de binnenlanden van Zuid Celebes, welke zo uit de animistische toestand Christelijk werden en daarbij zowel de Hinduse als de Islamitische phase oversloegen. En deze bontgekleurde culturele lappendeken werd nog opgesierd door de moderne Westerse invloeden, welke zich echter niet beperkt hebben tot een bepaalde landstreek, doch slechts hier en daar plukjes van de bonte deken kleurden. Omdat deze intellectuële „plukjes" niet aan een landstreek gebonden waren, is het duidelijk dat zij het beste toegerust waren, om de conceptie van één groot Indonesië te dragen. Naast deze modern Westers opgevoeden zouden eigenlijk, vreemd genoeg, de achterlijke, animistische Dajakstammen of Bergpapua's voor die taak het meest geschikt zijn, daar deze er zich met enig recht op kunnen beroepen, stamhouders van de oorspronkelijke gemeenschappelijke Indonesische „bouwstof" te zijn.
Indien wij even de moderne Indonesiër uitschakelen, dan valt het op, dat de culturele stromingen zich betrekkelijk gemakkelijk in landstreken laat uitdrukken, zulks in tegenstelling met de toestand op het Voor-Indiase continent van vóór de splitsing. Daar toch wriemelden vele cultuurstrata door elkaar; in Indonesië náást elkaar. Het is wel algemeen bekend, dat hieruit thans vele politieke moeilijkheden in Indonesië voortspruiten.
Gaan wij deze streken na, dan blijkt dat de Islam veel orthodoxer beleden wordt in die streken, welke niet eerst gehinduniseerd zijn. Zo is men in Atjeh vuriger Mohammedaan dan op Midden- en Oost Java. Zo ook op Zuid Celebes en West Java. In laatstgenoemde streek bestond in de vijftiende eeuw het heidense rijk van Padjadjaran, dat zich slechts geringe elementen van de Hindu-cultuur eigen gemaakt had. Bantam en Tjirebon erkenden haar suzereiniteit. In de twintiger jaren van de vijftiende eeuw werd de hoofdstad Sunda Klappa echter ingenomen door de geïslamiseerde Bantammers en gelijktijdig met haar islamisering in Djakarta hernoemd. Ook Tjirebon en het binnenland werden snel geïslamiseerd, hetgeen ogenschijnlijk samenviel met de islamisering van

Midden-Java, maar in werkelijkheid ontbrak de Sjiwaïtische tussenperiode in het oude Padjadjaran! En zo sluit de Islam zich daar beter aan bij die van Atjeh en Zuid Celebes. Kortom, men is er wat orthodoxer dan op Midden- en Oost Java.[1])

Zover gekomen is het niet zo lastig in te zien, dat de meest orthodox-Islamitische streken juist aan de Christelijke grenzen; in beider geschiedenis ontbreekt namelijk de Hindu-periode. Ziet naar Atjeh en de daaraan grenzende Christelijke Bataklanden, naar Zuid Celebes en de Christelijke Toradja-landen, naar de tegenstelling tussen de streng-Islamitische Moro's van het Philippijnse eiland Mindoro en de Christelijke Minahasa, naar de Mohammedanen op Ternate en de Christenen van Ambon. Ja, zelfs op Java grenst de enige Christelijke enclave (bij Depok) juist aan het orthodox-Islamitische Bantam. Natuurlijk zijn ook de Animisten juist in de omgeving van deze gebieden te vinden en ook dit geldt voor West Java, waar deze rol door de Badouis vervuld wordt. Maar dit alles neemt niet weg, dat ook de orthodox-Islamitische streken niet geheel vrij zijn gebleven van de vele stromingen en tegenstromingen, welke de culturele geschiedenis van Indonesië zo buitengewoon boeiend maakt, maar haar politici zoveel hoofdbrekens bezorgt. Het geheel wordt nog veel gecompliceerder, daar ook de tijd-factor in rekening moet worden gebracht. Het zal een ieder duidelijk zijn, dat – nog geheel afgescheiden van de culturele „ondergrond" – in een streek als Atjeh, waar de Islam van het einde van de 13de eeuw tot aan het einde van de 20e eeuw vrijwel ongestoord heeft kunnen inwerken, deze godsdienst veel meer volkseigen is geworden dan op Java, waar zij zich eerst op het einde van de vijftiende eeuw verspreidde, terwijl zich daar reeds in het begin van de zeventiende eeuw de Westerse invloeden lieten gelden. In het ene geval worden de twee grote stromingen gescheiden door zeven volle eeuwen, in het andere slechts door een luttele honderd jaren.

Na aldus enkele problemen en bedenkingen te hebben opgeworpen, volgt de vraag: is dit grote eilandentijd Islamitisch? Uitgedrukt in de zin van een bonte lappendeken, in landeenheden dus, is Indonesië zeker niet overwegend Islamitisch. Irian, het grootste deel van Celebes en Borneo, een brok Sumatra en verschillende van de Kleine Sunda-eilanden vallen daar al buiten, omdat deze delen Animistisch, Hinduïstisch of Christelijk georiënteerd zijn. Doch in zielen-aantal – en daar gaat het in een religie toch feitelijk om – lijkt Indonesië inderdaad voor meer dan negentig procent Islamitisch. Immers, er zijn misschien slechts twee- of drie millioen Christenen en een eender getal aan Hinduïstische Baliërs en Animisten. Voeg daar desnoods een millioen

1) Dit is van belang i.v.m. de ontwikkeling van de Dar-ul Islam beweging.

Buddhistische Chinezen aan toe, ook dan wordt de tien procent niet gehaald. Maar ik verklap waarachtig geen geheim indien ik beweer, dat het overgrote deel van die zeventig millioen Moslims hun religie slechts nominaal belijdt.

Hoe onbevangen wordt dit probleem vaak door vreemdelingen gesteld! „Hier moeten millioenen Moslims wonen, maar ik zie geen enkele Moskee! Waar bidden de mensen toch?" Indonesische gastheren kijken dan een ietwat verlegen en leggen meestal uit, dat de ware Moslim van zijn hart een moskee kan maken. Inderdaad, ik ben ervan overtuigd, dat de Islam in Indonesië in een permanente crisis verkeert en wel vooral op het dichtbevolkte Java. Het gewone volk denkt nog vaak animistisch, zij het een animisme, dat door Hinduse voorstellingen gekleurd is, terwijl vele intellectuëlen een Westerse Weltanschauung gekregen hebben. En nergens wordt deze crisis zo gedemonstreerd als juist in de bouw van de Moskee's. Oh, zeker, er zijn moskee's, maar men ziet ze niet, omdat zij klein en onbeduidend zijn en ergens achteraf gebouwd werden. Waar anders dan in de Godshuizen zal zich de religie een schitterend monument van haar grootse onvergankelijkheid scheppen? En waar staat zulk een moskee in Indonesië? De wanprodukten onder deze naam mogen geen kunst-scheppingen heten. Maar zie de Burubudur! De Hindu-Javaanse cultuur leefde! Maar de Islam kwakkelt slechts, omdat het zijn eigen vorm nog moet vinden. Men tracht het gemis aan schone moskee's wel eens toe te schrijven aan de koloniale status gedurende de Islam-periode. Men miste zodoende de overheidssteun, terwijl het volk arm werd gehouden, waardoor het geen moskee bekostigen kon. Dit acht ik een onjuiste redenering. Het volk was eveneens arm, toen het de Burubudur bouwde. Het volk van Reims woonde in lemen hutten, toen het de beroemde kathedraal optrok. En New York is schatrijk, maar daar verrijst toch geen enkel waardig Godshuis. Geld heeft daar allemaal niet zo veel mee te maken. Maar het is in zoverre juist, dat de koloniale status door sterke, niet-Moslimse krachten werd uitgeoefend, hetgeen de natuurlijke groei van de Moslim als religo-culturele eenheid tegenhield. In dit opzicht is de koloniale status zeer zeker van invloed geweest. Deze koloniale invloeden zijn trouwens in de wanstaltige moskeeën van Indonesië duidelijk te bespeuren.

De Westerse kolonialen hebben in navolging van Rome de Romeinse kolom als symbool van eeuwig durende macht over geheel Azië verspreid en menig moskee-dak wordt door deze imperiale zuilen gedragen! Overigens is dat dak dan nog meestal in typisch Hindu-Javaanse verdiepingen gebouwd. Deze bouwtechniek leent zich trouwens beter voor het tropische klimaat met zijn hevige slagregens dan de vlakke daken van het altijd zonnige Arabië. De Indonesische moskeeën doen dan ook

waarlijk weinig aan de open ruimte van Al Haram, de Verbodene, te Mekka herinneren. Toegegeven, de moskeeën hebben overal in het grote verspreidingsgebied van de Islam typische streek-kenmerken verkregen, maar zij zijn er – met en ondanks die kenmerken – tot schitterende scheppingen geworden. Waar staat in Indonesië iets, dat zich met de wreed gevormde minaret van Kutub te Delhi kan vergelijken of met de stalaktieten-gewelven en de door arcaden omgeven grote fontein van het Leeuwenhof in het Alhambra van Granada? Caïro werd gesierd door de Ibn Tulum-moskee, welker minaretten via de Sassaniedisch-Perzische invloed een nabootsing van de zikkaraks waren, doch het bleef een schitterend bouwwerk, dat, begonnen in 876, een uiting was van de scheppende drang in de Islamwereld van die dagen. Hetzelfde geldt voor de Islamitische scheppingen in India, getuige het grote paleis Dsjekangir, de uit wit marmer opgetrokken Parelmoskee te Samara Moti Masdjid en de Tadsj Mahal! En toont niet de ruïne van de Abbasieden-moskee te Samara aan de oever van de Tigris, hoezeer de Islamitische kunst „nationaal" en toch groots kan zijn? Niets van dat al vindt men in Indonesië terug. Indien men dus van het simpele principe uitgaat, dat de kunst uiting geeft aan de levenskracht van een religo-cultureel systeem, dan toont de Islam in Indonesië haar zwakte reeds door het ontbreken van dergelijke kunstuitingen, daar de Indonesiërs zeer zeker voldoende artistieke en bouwtechnische kwaliteiten bezaten. Als de fraaiste moskeeën in Indonesië worden die te Kota Radja en Medan aangemerkt, doch zij kunnen de naam kunstschepping niet dragen. Het waren zoenoffers van de Nederlandse regering en het Nederlandse grootkapitaal op de Oostkust...

Natuurlijk blijft deze armoede niet tot de bouw van moskeeën beperkt; de islamitische ornamentiek, miniatuurkunst en literatuur kwamen al evenmin tot bloei. Dit alles voer ik dus welbewust terug tot het feit, dat Indonesië in het verleden niet geworden is tot een Islamitische cultuur-provincie en deze omstandigheid houdt nauw verband met de enorme moeilijkheden, welke het land thans ondervindt om zijn „vorm" te vinden, daar velen deze vorm alsnog in de Islamitische structuur trachten te incorporeren. Indien ik hier thans een gedeelte van Sukarno's Pantja-Sila – rede van 1 juli 1945 aanhaal, dan is dat om aan te tonen, hoezeer dit feit in meerdere harten bewust leefde.

„Indien wij werkelijk een Islamitisch volk zijn, laten wij dan hard „werken, opdat de meeste zetels in de volksvertegenwoordiging, welke „wij zullen scheppen, door Islamitische afgevaardigden bezet zullen „worden. Indien het volk van Indonesië werkelijk een volk is, dat voor „het grootste deel de Islam belijdt en indien het waar is, dat de Islam „hier een religie is, welke in de harten van het gehele volk leeft, laten

„dan wij, als leiders, dat gehele volk mobiliseren om een zo groot „mogelijk aantal Islamitische afgevaardigden naar dat vertegenwoordi-„gende lichaam te zenden. Indien de volksvertegenwoordiging bijvoor-„beeld honderd leden telt, laat ons dan werken, zo hard mogelijk werken, „opdat zestig, zeventig, tachtig, negentig afgevaardigden in de volks-„vertegenwoordiging moslims, vooraanstaande moslims zullen zijn. „Dan zullen de wetten, welke door dit vertegenwoordigende lichaam „gemaakt zullen worden, natuurlijk ook Islamitische wetten zijn. Ik ben ,ervan overtuigd, dat wij alleen wanneer zulks werkelijk geschiedt, met „recht kunnen zeggen, dat de Islamitische godsdienst waarachtig in de „geest van het volk leeft. Indien dus zestig procent, zeventig procent, „tachtig procent, negentig procent van de afgevaardigden Islamieten „zijn geworden, de beste Islamieten, Aanbidders van de Islam, dan eerst „zal de Indonesische Islam waarlijk leven en niet slechts een lip-dienst „aan de Islam zijn. Wij zeggen, dat negentig procent van ons volk de „Islamitische godsdienst aanhangt, maar kijk om U heen in deze ver-„gadering en zie, welk percentage haar steun aan de Islam geeft? „Duizendmaal vergeving, dat ik deze aangelegenheid uit de doeken „moet doen. Voor mij is het een bewijs, dat de Islam onder de massa „van het volk nog niet bloeit."

Daar juist in de Islam het godsdienstige leven nauw verweven is met het culturele, sociologische en staatkundige patroon, is deze algemene zwakte van de Islam in Indonesië reden, dat de Islam als socio-politiek instrument zo weinig presteerde. Onontwarbaar daarmede verbonden zijn de moeilijkheden, welke de Islam als religie onder de invloed van de Westerse denkmethodiek moest ondergaan. De politieke strijd van de Islam werd tot in hoge mate een strijd „om de Islam in de harten van het volk te doen bloeien."

8. De Islam als Politiek Instrument (I)

Politieke verenigingen op Islamitische basis zijn gedurende het Nederlandse bewind inwendig nimmer sterk geweest. Zij verbrokkelden en splitsten zich, welhaast symbolisch voor de zwakte van de Islam als politiek instrument. Doch daar, waar Islamitische verenigingen zich niet op politiek terrein begaven, was het succes zo niet overweldigend, dan toch in ieder geval zeer bevredigend. Als voornaamste exponent kan hier de in 1912 opgerichte Muhammadyah genoemd worden. Deze beweging stond in verband met het Islamitische Reformisme, dat ernaar streefde de Islam aan de moderne tijden aan te passen en los te maken

van traditionalisme en formalisme, waardoor „zij zou kunnen opbloeien in de harten van het volk". De andere grote Islamitische vereniging was de – eveneens in 1912 opgerichte – Serikat Islam. Zij had een voorgeschiedenis waaruit blijkt, dat zij op commerciële grondslagen rustte. In 1909 immers had R.N. Tirtoadisurjo, een journalist uit Solo, de Sarikat Dagang Islamaya opgericht. Dit was een handelsvennootschap op coöperatieve basis, bedoeld om het monopolie van de Chinezen in de tussenhandel te breken. Ofschoon dus als commerciële vennootschap begonnen, werd zij spoedig tot een politiek orgaan, waarbij de oorspronkelijke commerciële opzet zelfs zodanig vergeten werd, dat zij – tijdelijk – naar afschaffing van de kapitaalsrente streefde, zulks in overeenstemming met de Koran-voorschriften. De Sarikat Islam begon als een partij, welke loyaal ten opzichte van het Nederlands-Indische bewind was, doch het doet niettemin onwennig aan op het eerste S.I. congres, dat op 26 januari 1913 te Surabaja gehouden werd, de volgende opinie te horen: „Wij zijn loyaal ten aanzien van het gouvernement; wij zijn tevreden onder de Hollandse Regering..." Die regering – let wel – was een Kafir-regering...
Oorspronkelijk leek het waarachtig, of de Sarikat Islam in een lang gevoelde behoefte voldeed. „De toeloop geleek een bandjir", maar al spoedig nam de Muhammadyah haar de wind uit de zeilen op cultureel gebied en de marhaenisten op politiek terrein. Wel ging ook de Sarikat Islam enige tijd links aanhouden en propageerde zij na de eerste wereldoorlog een „socialistische Islam", maar erg vlot ging haar dat niet af. Het is achteraf nogal merkwaardig te vernemen, dat de latere communist Semaun, die oorspronkelijk lid van de Sarikat Islam was, op 25 december 1919 een rode vakvereniging, de Persatuan Pergerakan Buruh in het leven riep, waarvan... Hadji Agus Salim secretaris was! Hoe men zich echter ook wendde of keerde, een breuk was uiteindelijk onvermijdelijk. Semaun en Darsono scheurden de linkervleugel af, welke tot de Partai Kommunis Indonesia zou uitgroeien. Het feit, dat deze dus uit een Islamitische beweging afstamt, zal nog een speciale bekenis krijgen.
Het restant van de S.I. werd P.S.I. (Partai Sarikat Islam) genoemd. Er openbaarden zich al spoedig wederom onderlinge spanningen. Een deel der leden was sterk voor Islam-verheerlijking geporteerd, een andere fractie zocht het in felle oppositie tegen de Nederlands-Indische regering en een derde stroming wenste loyaal te blijven. Maar een constructief programma ontbrak! Hadji Agus Salim trachtte de partij in de richting van het internationale Pan-Islamisme te stuwen, doch ook deze richting vond weinig nieuwe aanhangers. Zo boerde de enige grote Islamitische partij in een nominaal Islamitisch land zachtkens achteruit en in 1930

was de P.S.I. nog slechts een schaduw van de S.I. van 1920. Men deed wel enige concessies in nationalistische richting, o.a. door de naam te wijzigen in Partai Serekat Islam Indonesia (P.S.I.I.), doch veel mocht dit niet meer baten. Toch lijkt dat verschijnsel verbazingwekkend, daar mannen als Hatta, Abikusno, Hadji Agus Salim, Kartosuwirjo, Sukirman, Moh. Rum en vooral ook Tjokroaminoto lid van de P.S.I.I. waren. Niets demonstreert de moeilijkheden van de Islam als politiek instrument beter dan ook juist dit feit. Het enige duidelijke partijprogramma was de non-coöperatieve houding tegenover de Nederlands-Indische regering, uitgedrukt in het hidjrah-beginsel, een combinatie van non-coöperatie en „self-help" voor de bevolking, daar de koloniale regering te weinig voor haar deed.

De inwendige stromingen in de partij leidden in 1933 tot het uittreden van Sukiman Wirjosandjojo, die de Partai Islam Indonesië (PARII) stichtte. Hieruit zou een langdurige tegenstelling tussen Sukiman en Hadji Agus Salim groeien. Maar nog enkele afsplitsingen zouden volgen. In 1936 had een conflict over het hidjrah-principe plaats. Hadji Agus Salim wenste dit principe in 1935 reeds te verlaten, doch Abikusno en Kartosuwirjo waren een tegenovergestelde mening toegedaan. Feller als zij waren, de ene in rode, de andere in theocratische richting neigende, weigerden zij hun non-coöperatieve houding te laten varen. De tegenstellingen kregen een persoonlijk bijsmaakje, omdat Salim ervan verdacht werd, slechts op een zetel in de Volksraad uit te zijn. Hij stichtte al spoedig het oppositionele comité Barisan Penjedar Partai Serikat Islam Indonesia (B.P.P.S.I.I.), welke tot een nieuwe, coöperatieve partij zou uitgroeien.

Einde 1938 werd een nieuwe Islamitische politieke partij te Surabaja gesticht, waarvan Wiwoko, Sukiman en Wali al-Fatah de leiders waren. Zij was wel coöperatief, maar kon moeilijk met de groep van Hadji Agus Salim samenwerken, omdat daar nog altijd de vete tussen Salim en Sukiman bestond. Maar nog altijd was de Islamitische beweging niet op het einde van haar verwarde perikelen. Ditmaal kwamen de moeilijkheden van de zijde van niemand minder dan Kartosuwirjo, de latere leider van de Dar-ul Islam beweging! Hij had een brochure over het hidjrah-beginsel geschreven, waarmede de leiding van de P.S.I.I. niet accoord ging en toen hij weigerde de uitgave van dit geschrift te staken en hij bovendien steun bleek te hebben van verscheidene P.S.I.I. afdelingen op Midden Java, werd hij, tezamen met acht afdelingen, uit de partij gestoten. In het begin van 1940 stichtten de geroyeerden een oppositielichaam, het Komité Pertakanan Kebenaran P.S.I.I. Op 24 maart 1940 werd de eerste openbare vergadering belegd in het plaatsje Malangbong, dat later, veel later, een trieste reputatie zou verwerven

als hoofdplaats van de Negara Islam Indonesia en als zetel van haar Imam: S.M. Kartosuwirjo.
Oppervlakkig gezien was na de Malangbong-vergadering van 24 maart 1940 nog weinig van de stichting van een dar-ul Islam te bemerken. Men voelde zich verplicht de door de P.S.I.I. opgenomen arbeid in het algemeen belang voort te zetten. Zo ontstond toen niet de D.I., maar de P.S.I.I.-Kedua, de Tweede P.S.S.I. derhalve. Men zou dezelfde vlag en dezelfde naam, dezelfde beginselen en dezelfde statuten aanhouden en men zou zelfs medewerken aan de uitvoering van alle door de partijraad genomen besluiten. Alleen de hidrjah moest krachtiger worden gevoerd! De Islam eist een theocratische staat; scheiding van kerk en staat is daar niet mogelijk en het was – volgens Kartosuwirjo – derhalve haram, dat ware Islamieten zouden samenwerken met de Kafirbonzen in Batavia. Het zaad voor een dar-ul Islam was hiermede wel degelijk gezaaid.
Overigens bleef haar niet veel ruimte voor verdere ontwikkeling, want nog geen drie maanden later – op 10 mei 1940 – maakte de Staat van Beleg een einde aan alle openbare politieke werkzaamheid. Het staat echter te bezien, of deze toestand van veel invloed zal zijn geweest. De grondoorzaak van de verbrokkeling en lauwheid, de bloedarmoede van de Islamitische politieke beweging, welke reeds zo sterk tot uiting was gekomen in de hierboven wel heel kort geschetste ontwikkeling van S.I., P.S.I., P.S.I.I. en P.I.I. was immers niet gewijzigd!
Naast deze politieke lichamen ontstond een zekere Islamitische overkapping. Tjokroaminoto mag wel als de vader van de al-Islam gedachte gelden. Reeds in de twintiger jaren had hij aan een plan gewerkt om tot een al-Islam-Congres te komen, maar door het verval van de oude Serikat Islam kon daar niet veel van komen.[1]) Omstreeks 1936 kwam de eenheidsgedachte in religieuze kring weer op en het was vooral Kjahi Mansur, die het afgebroken werk van Tjokroaminoto voortzette. Zo kon dan in september 1937 tot de oprichting van het federatieve Islamitische lichaam Madjlisul Islamit A'laä Indonesia (M.I.A.I.) worden overgegaan. Haar doel was de band tussen de Islamitische verenigingen in Indonesië nauwer aan te halen, de band tussen die verenigingen en de Islamieten elders ter wereld te versterken en tenslotte de krachten te bundelen ter verdediging van de eer van de Islam. Het eerste al-Islam Congres kon op 26 februari 1938 bijeenkomen. Het nam slechts besluiten op zuiver godsdienstig gebied en hield zich verre van politiek. Ofschoon de M.I.A.I. geen politiek lichaam bedoelde te zijn, ging men toch weer die kant op; vooral, daar zowel de P.S.I.I. als de P.I.I. lid waren. Ook kwam men tot de oprichting van een Islamitisch jeugdfront,

1) Wel ontstond hieruit in Juli 1926 de Nachdlatul Ulama, een beweging van godsdienst-geleerden. Initiatiefnemers waren o.a. Asjari en Hasbullah.

waar alle jeugdverenigingen, met de Islam als grondslag, deel van zouden uitmaken. Deze federatieve Pergabungan Perserikatan Pemuda 2 Islam Indonesia stond onder de adviserende leiding van de M.I.A.I.
De overkappende, federatieve beweging in de Islam zou spoedig van grote waarde blijken te zijn, omdat zij de grondgedachte zou leggen tot het samengaan van alle Islamitische verenigingen in één grote politieke partij, de Masjumi geheten, welke kort na de onafhankelijkheidsproclamatie zou worden opgericht. Doch al met al is het verbluffend, hoe gering het succes van de Islamitische politieke beweging is geweest, ondanks haar zeer gezaghebbende en kundige leiders. Hiermede wordt dan in het kort gedemonstreerd, hoe weinig de Islam in Indonesië „in vorm" was. Er was evenwel één gebied, waar de Islam wel degelijk in vorm was en waar haar politieke rol spoedig dominant zou zijn: Atjeh!

9. Atjeh

Er zullen maar weinig lieden zijn, die een betoog over Atjeh of de Atjehers niet vooraf laten gaan door de een of andere gemeenplaats omtrent de heel bijzondere religieuse, politieke en historische ontwikkeling aldaar. Dit is slechts betrekkelijk waar, omdat bijna alle streken in Indonesië uit Westers gezichtspunt bekeken, heel bijzonder, fascinerend en vaak ook onbegrijpelijk zijn. De anthropoloog immers zal misschien de Dajaks of Badoeis of de bewoners van de Tanimbar-eilanden interessanter vinden; de kunsthistoricus gaat wellicht liever naar Bali en de socioloog zal weer de Vorstenlanden of een bezoek aan de vergeten To Mori in de Zuid-Oost arm van Celebes prefereren. Het is alles zo subjectief. De bijzondere belangstelling voor Atjeh evenwel heeft nog een andere dan een zuiver wetenschappelijke interesse-basis: het fiere Atjehse volk is altijd „lastig" geweest en het is haar strijdbaarheid, haar vurig geloof, dat de meeste onderzoekers zo heeft aangetrokken. Deze strijdbaarheid en geloofsijver spruiten mijns inziens voort uit de intense Islamisering en haar langdurig bestaan als onafhankelijk volk en niet uit een speciale geaardheid van de Atjeher. Naar mijn mening is de latere politieke ontwikkeling in Atjeh in vele opzichten gelijk aan die in het overige Indonesië: het geeft een verkleind, doch daardoor tevens verscherpt beeld van de moderne Indonesische geschiedenis. Indien ik over de gebeurtenissen in deze streek dan ook hier en daar wat zal uitweiden, is het juist, om op deze gelijkvormigheid te wijzen. De scherpere kanten van de maatschappelijke tegenstellingen zijn, zoals gezegd, oorzaak, dat Europese onderzoekers van naam Atjeh vaker belicht hebben, zodat gedurende de halve eeuw, welke sinds de beruchte

Atjeh-oorlog is verlopen, uitvoerige werken als die van dr. Snouck Hurgronje, Damsté, Kreemer, Jongejans, Zentgraaff en laatstelijk Piekaar het licht hebben aanschouwd.
De Atjeh-oorlog moet men zich in relatief-historische zin contemporair denken met de grote Java-oorlog, welke de Nederlanders in de dertiger jaren van de vorige eeuw tegen Diponegoro gevochten hebben en wellicht ook met de Padri-oorlog in de Minangkabau. In alle drie gevallen begon daarna het tijdperk, welke met het weinig zeggende woord „imperialistische periode" aangeduid wordt. De intensieve Westerse bemoeienis, de verwestelijking, nam eerst toen een aanvang. In alle drie gevallen droeg de weerstand tegen deze Westerse penetratie in het leven en in de gedachtenwereld van de Indonesiërs een religieus karakter en er werd dan ook allerminst met het begrip vrijheid gejongleerd. Diponegoro was weliswaar een prins uit een regerend geslacht, doch hij werd niettemin eveneens als een Islamitische heilige, een mystieke geloofsvoorganger beschouwd. Dikwijls trok hij zich terug in de eenzaamheid en woonde dan enige tijd als een kluizenaar in de grot Guwa Setjang. Er wordt van hem gezegd, dat hij daar visioenen kreeg, o.a. van de Ratu Adil, die hem daar wel niet verschenen zal zijn in de vorm van (een) Westerling...
Hij wilde een streng Islamiet zijn en liet zich bij voorkeur Ngabdulrachim noemen. Wordt zijn afkeer tegen de verwestelijking niet juist gedemonstreerd door zijn afkeer van zijn broeder, ubu Sultan Amungk-wana, die zich verwestelijkte, dit op aandringen van de Nederlanders, die een actie voerden deze „nieuwe adat" onder de Javaanse adel ingang te doen vinden? Het eenvoudige volk zag in hem de Ratu Adil, die het van de (Westerse) druk zou ontlasten, om zelf de hoogste positie in te nemen.
De Padri-oorlog had een nog duidelijker religieuze oorzaak. De secte der Padri's hadden hun licht opgestoken bij de fanatieke zelotische Wahabieten in Arabië en dientengevolge wilden zij breken met de on-Islamitische instellingen als matriarchaat, tuwak-drinken, opium schuiven, dobbelen, hanengevechten en adat-rechtspraak. Te vuur en te zwaard zou het ware geloof verspreid worden en op een vergadering te Kota Tangah werd een groot aantal adat-hoofden verraderlijk vermoord. Gevluchte adat-hoofden sloten daarna met de Nederlanders te Padang een verdrag, waardoor de gehele Minangkabau onder Nederlands-Indisch gezag kwam. Maar verdragen zijn slechts vodjes papier en tegen de uitvoering daarvan tekenden de Padri's een krachtig, in bloed geschreven protest aan.
Deze tegenstelling tussen wereldlijke en geestelijke hoofden, welke in verflauwde vorm in geheel Indonesië, ja, wellicht over de gehele wereld terug te vinden is, vertoonde zich in verscherpte vorm in Atjeh. Het

zijn aldaar de Uleëbalangs tegenover de Ulama's, letterlijk: legeraanvoerders tegenover godsdienstpredikers. In de praktijk waren de Uleëbalangs [1]) de dragers van het wereldlijke adat-gezag, de Ulama's [2]) dragers van het geestelijk gezag der godsdienstige wet of Hukum.[3]) En in analogie met de Java- en Padri-oorlog kwam in de Atjeh-oorlog het felste verzet van de zijde der Ulama's. In analogie met elders in Indonesië, ja, uit een diepe historische noodzaak, bouwden de Nederlanders hun gezag op de vertegenwoordigers van de adat, op de Uleëbalang derhalve. En als vrijwel overal in Indonesië had het wereldlijke adat-gezag haar wortels in de feodale gemeenschapsstructuur, waarmede een nieuwe veroveraar zich steeds het gemakkelijkst assimileert. In Atjeh had deze adat-groep – uiteraard – eveneens de economische macht nogal sterk naar zich toe gehaald. Zij bezaten grote stukken grond en legden voor een belangrijk deel beslag op de handel. Zouden de Ulama's hen dit nog hebben kunnen vergeven, groot was hun afgunst op het de Uleëbalangs toegekende recht tot uitoefening van de adat-rechtspraak. De Ulama's immers waren de kenners bij uitstek op het gebied van de godsdienstige wet en het ontbreken van een daarop berustende rechtspraak ontnam het Islamitische karakter aan het staatsbestel. Onder zulke scherp-tegenstrijdige interessesferen tussen de beide Atjehse groepen moest het de Nederlanders betrekkelijk gemakkelijk vallen een politiek van divide et impera te voeren. De politieke toestand, welke in de twintiger jaren nog tot de Bakongan-opstand kon leiden, gaf tegen het einde der dertiger jaren dan ook een nogal stabiele aanblik, althans vanuit Nederlands standpunt bekeken.
De belangrijkste politieke stroming werd gekanaliseerd door de Muhammadijah-beweging, welke over geheel Indonesië verspreid was. Krachtens haar statuten stelde zij zich de bevordering van onderwijs en de intensivering van het Mohammedaanse godsdienstige leven voor en zij was elders in Indonesië maar weinig politiek beïnvloed. In Atjeh daarentegen, als altijd feller, had zij een uitgesproken politiek karakter. Haar leider aldaar was eerst Teuku Muhammed Hassan en later Teuku Tjut Hassan, onder wiens geslepen voorzitterschap de beweging langzaam aan kracht won. De Ulama's hielden zich, op een enkele uitzondering na, afzijdig van de Muhammudijah-beweging, welke feitelijk voornamelijk steunde op aan het adat-verband ontgroeide, min of meer intellectuële jongeren en op niet-Atjehse, van Java geïmmigreerde elementen in de samenleving.

1) Zij voeren de adellijke titel TEUKU.
2) Zij voeren het praedicaat TEUNGKU.
3) De Sultan en zijn manlijke familieleden voeren de titel Tuanku; hiermee zullen wij weinig te maken krijgen.

Het zou geruime tijd duren, alvorens de Ulama's tot een politieke organisatie zouden komen. Eerst in 1939 werd de Persatuan Ulama – Ulama Seluruh Atjeh (PUSA) te Bireuen opgericht. Zij was in de eerste plaats bedoeld als tegenwicht tegen de aan het Atjehse godsdienstige leven vreemde, moderne stromingen van de Mohammadijah-beweging, doch zou spoedig uitgroeien tot een politieke stormram, niet alleen tegen de moderne richting in het dagelijks leven of tegen het Nederlands-Indische gezag gericht, maar eveneens tegen de bevoorrechte, feodale Uleëbalanggroep. De leiding van de organisatie berustte bij een drietal vooraanstaande Ulama's, die, hoewel typische vertegenwoordigers van het fanatieke rechtzinnige Atjehse godsdienstige leven, de voordelen van de moderne verenigingsvorm voor het bereiken van hun doeleinden inzagen. Als voorzitter trad op Teungku Muhamad Daud Beureuh, een toenmaals 40-jarige Ulama, afkomstig uit het landschap Keumangan in de onderafdeling Sigli. Piekaar noemt hem een groot leider, wiens even ondoorgrondelijke als fascinerende persoonlijkheid zijn stempel heeft gedrukt op de roerige jaren vlak voor, tijdens en niet minder vlak na de Japanse bezetting.[1]) Zijn invloed was reeds voor de Japanse bezetting zeer groot. Van middelmatige lengte, slank, hoofs en innemend in zijn optreden, ook tegenover Europeanen, deed niemand in hem de fanatieke Atjehse Ulama vermoeden, die in staat zou zijn een massale volksbeweging te ontketenen en te leiden.[2]) Daar hij in Egypte gestudeerd had, was hij de schrijfkunst slechts in Arabische karakters machtig.
Toen de Japanners Malakka veroverden, zocht en verkreeg de Pusa contact en werd onder haar leiding een subversieve organisatie opgebouwd, welke in een volledige opstand tegen het Nederlandse gezag zou ontaarden. Hier zien wij wederom de fellere reacties in Atjeh. Het is waar, ook de nationalisten op Java steunden het Nederlandse gouvernement in zijn laatste stuiptrekkingen niet meer. Maar zij keken met gekruiste armen toe, zij vatten de wapens niet werkelijk op, zoals de Atjehse Pusa dat deed. Deze subversieve en openlijke gezagsvijandige acties gingen uit van de zogenaamde F-organisatie onder leiding van Said Abu Bakar en men verwachtte als gevolg van de steun, welke men het Japanse leger gegeven had, dat thans een einde aan de invloed van de over het algemeen regeringsgetrouwe groep der Uleëbalangs zou worden gemaakt. Hierin kwam de Pusa bedrogen uit! Als iedere veroveraar konden de Japanners het gemakkelijkst op de Uleëbalang-klasse, zijnde de vertegenwoordigers der adat-groep, steunen. De Uleëbalangs bleven dan ook overal als „gucho's" [3]) op hun post. Trouwens, ver-

1) Dr A. J. Piekaar: Atjeh en de Oorlog met Japan.
2) ibid.
3) Lagere bestuursrang, te vergelijken met de Nederlandse rang van Controleur B.B

scheidene vooraanstaande Uleëbalangs hadden eveneens aan de F-organisatie deel gehad. Zo sloot zich ook het sagi-hoofd van de XXVI mukims, Teuku Nja' Arif, die grote invloed in en om de hoofdplaats Kuta Radja bezat. De snelle contacten welke de Japanners met deze, hun welgezinde Uleëbalanger hadden, zijn wellicht voor een niet onbelangrijk deel oorzaak van hun nog betrekkelijk tegemoetkomende houding tegenover deze klasse. Wel gaf de Japanner als compensatie voor de bewezen diensten de Ulama-groep iets meer macht dan het voormalige Nederlands-Indische gouvernement gedaan had, maar veel had dat toch niet om het lijf. In wezen gebeurde hier hetzelfde wat op Java geschiedde: de Adat-klasse, ofschoon vanwege Nederlandse associaties gewantrouwd, bleef min of meer met de normale gang van het bestuur belast. Indien men de tegenstelling tussen de Ulama en Uleëbalang zorgvuldig overweegt, dan komt men tot de conclusie, dat zij van eenzelfde cultuur-anthropologische aard is als de tegenstelling tussen de marhaenistische nationalisten en de feodale adat-klasse, waarop van Mook zijn federale politiek zou baseren. Beider tegenstellingen kunnen onder een bepaald aspect als een eenheid worden opgevat. Het is de vraag, of het zoeken naar dat aspect doel van de historicus moet zijn, dan wel aan de ethnoloog, socioloog of zelfs philosoof moet worden overgelaten. Beide tegenstellingen suggereren het dualisme in de maatschappij, waarbij die tussen Ulama en Uleëbalang is als de tegenstelling tussen priester en stamhoofd, in een min of meer primitieve maatschappij. Zij is essentieel verbonden aan een maatschappij, waar nog geen steden zijn ontstaan, waar dientengevolge nog geen stedelijk intellect de religie verdrongen heeft of heeft teruggebracht tot een lippendienst. Indien men inziet, dat het intellect een historisch vervolg is op de religie, dan doorziet men gemakkelijk, dat de nationalistische beweging van de intellectuele marhaenisten een historisch vervolg is op de ontwikkeling van een klasse geestelijken. Hierin ligt de betekenis van het feit, dat de Paus Voltaire de kardinaalsmantel aanbood, mits hij die ene kleine schrede terug volbracht: van rationalist naar priester. Maar Voltaire kon niet terug, want Parijs was reeds een wereldstad. Hierin schuilt ook de symbolische betekenis van de stap van Semaun, toen in Indonesië steden verrezen: van de Serikat Islam naar de Partai Kommunis Indonesia. Het rationalisme, socialisme en communisme zijn eenvoudig een vervolg op een religie, welke dan ook. In het Marxisme met zijn negatie van het Godsbegrip dreigt die ontwikkeling dan in zijn eindphase te geraken, tot weer een nieuw geloof geboren wordt en de kringloop zich herhaalt. Zo is ook het feodaal-fascistische Nederlands-Indische bewind een vervolg op de reeds zo oude feodale ontwikkeling en deze ontwikkeling dreigde haar eindphase in een wereldomspannend fascisme te vinden, indien

daar niet de tegenkrachten in werking waren gekomen. Beide tegenstellingen zijn in haar wezen tegenstellingen tussen Petrus en Nero, tussen Marx en Nietzsche. Maar zij zijn geenszins tegenstellingen in de zin van rood en groen, want deze tegenstelling ontstaat eerst daar, waar de factor „stad" erbij komt. Atjeh kent de „stad" als bevrijdend instrument nog niet of nauwelijks en het is dan ook hierom, dat de tegenstelling tussen Ulama en Uleëbalang zich nimmer van het woord „vrijheid" bedient. Dat woord heeft op het niveau van die tegenstelling nog geen betekenis. Het is merkwaardig, dat nog niemand gezien heeft hoezeer Sukarno en Teungku Mohammed Daud Beureuh vooral gedurende de Japanse periode personen van dezelfde orde waren: zij beiden riepen – over de hoofden der Japanse bestuurderen heen – een fanatieke, tegen de gevestigde feodale staatsstructuur gerichte psychose op. Sukarno's rol was echter ruimer en moeilijker. Ruimer, omdat hij geheel Java in deze beweging betrok, en moeilijker, omdat de phaenomenologie van de door hem opgeroepen psychose niet anders dan rood kon zijn, iets, dat de Japanners nimmer zouden hebben getolereerd [1]) indien zij Sukarno's synkretisme hadden doorgrond. Teungkeu Daud Beureuh's psychose beperkte zich tot Atjeh; het Indonesische eenheidsgevoel zou pas in de laatste phase van de Japanse bezetting tot in die streek doordringen en ook dan nog slechts zwakjes. Zijn rol was gemakkelijk, daar de Japanners openlijk met de Islam, die immers groen is, flirtten. De resultaten waren echter in beide gevallen dezelfde: een felle haat, welke zich na Japan's capitulatie in een gruwelijke „sociale revolutie" een geweldadige uitweg zou zoeken. Al deze reacties waren in Atjeh nog feller dan op Java en als wij de geschiedenis van Java en Atjeh thans in relatief-historische zin naast elkaar zetten, dan zien wij dat de Atjehse ontwikkeling in chronologische zin als het ware sneller is geweest. Beginnen wij met de Westerse periode voor beide streken:

JAVA (stedelijk-rood)	ATJEH (landelijk-groen)
1830: Einde Java-oorlog	1903: Einde Atjeh-oorlog
1908: Begin van gematigde en nauwelijks gezagsvijandige politieke bewustwording	1925: Politieke penetratie in de gematigde Muhammadyah-beweging.
1921: Begin van georganiseerde gezagsvijandige rode politieke stroming, gemarkeerd door de scheuring van PKI en SI	1939: Begin van de georganiseerde gezagsvijandige religieus-politieke stroming, gemarkeerd door de oprichting van de PUSA.
17 augustus 1945: Begin van de sociale revolutie onder rode directieven.	December 1945: Begin van de sociale revolutie onder groene directieven.

1) Met uitzondering van Maeda.

Het is verleidelijk de sociale revolutie van beperkte omvang, welke zich in 1946 op Sumatra's Oostkust, Midden Java en Bantam heeft voorgedaan, als markatie te nemen, maar in breder verband dient men toch de gehele Indonesische vrijheidsstrijd als één grote sociale revolutie te zien. In Atjeh kon de Indonesia Merdeka-gedachte eerst tegen het einde van de Japanse bezetting wortel schieten en nog wel voornamelijk als gevolg van de doelbewuste Japanse propaganda in die richting. Zoals reeds eerder betoogd, bestond er in de eindphase van de grote oorlog voor Japan geen enkel bezwaar meer, om op dit punt aan de verlangens van de Indonesische nationalisten op Java tegemoet te komen. Trouwens, het staat nog allerminst vast, dat de Japanners niet reeds lang van plan waren geweest, om aan Atjeh de onafhankelijkheid te geven, maar dan in de vorm van een eigen klein satellietenstaatje; wellicht speelde de nogal vooruitgeschoven strategische positie van dit deel van Sumatra hierbij een rol.

De propaganda van de Merdeka-gedachte op nationale schaal had de steun van vooraanstaande Uleëbalangs als Teuku Tjhi Muhammad Daud Sjah en vooral Teuku Nja'arif, die hier wellicht een kans zag een tegenwicht ten opzichte van de PUSA-invloed te vormen. Teungku Muhammed Daud Beureuh hield zich echter – als gewoonlijk, zegt Piekaar – op de vlakte. Het contact met de nationalistische beweging op Java bleef voorlopig beperkt tot een telegramwisseling tussen Sukarno en Teuku Sabi, een uit ballingschap (op Java) teruggekeerde uleëbalang. Piekaar citeert het Extra-nummer van de Atjeh-Shimbun, waar het bewuste telegram, met zijn in die periode gebruikelijke gezwollen bewoordingen, in extenso vermeld staat. „De Atjehse reuntjong en het Atjehse bloed moeten worden tot een vesting van staal, om de vijand, indien hij de moed mocht hebben een aanval te doen uit het Westen of uit het Noorden, te verbrijzelen. De eindoverwinning is aan onze zijde en Indonesië's onafhankelijkheid is verzekerd".

Na de Japanse capitulatie nam de verhouding tussen Ulama's en Uleëbalangs een scherpe wending. De Ulama's, die goed georganiseerd waren in de Pusa-beweging en wier positie gedurende de Japanse tijd ontegenzeggelijk sterker was geworden, deden een aanval op de Uleëbalangs. In December 1945 ontaardde de tegenstelling in een felle strijd. De Uleëbalangs verdedigden zich slechts indien zijzelf aangevallen werden, maar zij traden niet gemeenschappelijk op, een verschijnsel, dat reeds in de Atjeh-oorlog opviel. Hierdoor dolven zij het onderspit. Een groot aantal Uleëbalangs werd afgezet, gevangen genomen of gedood. Hun bezittingen en prerogatieven werden onder de zegevierende Ulama's verdeeld. Groen als de Ulama's waren, geschiedde de confiscatie van de goederen der Uleëbalangs niet „namens en door het volk".

De feodale adat-klasse werd vernietigd, een priesterklasse kwam ervoor in de plaats; vrijheid en dergelijke begrippen speelden geen rol! In februari 1946 was het pleit reeds beslecht!
Het spreekt vanzelf, dat de Pusa door deze ontwikkeling wederom sterk aan invloed won. Haar leden toch waren voornamelijk uit de fanatieke Ulama-klasse gerequireerd. Men verbrak echter de verbindingen met de centrale Republikeinse regering niet. Deze verbintenis was echter dermate los, dat zij onmogelijk kon hinderen. Welke invloed immers kon de Republikeinse regering vanaf het verre Java op de gang van zaken uitoefenen? Atjeh was in feite zo niet de jure zelfstandig, dan toch wel geheel autonoom. Wellicht heeft ook de aanwezigheid van een Atjeh'se republikeinse gouverneur voor geheel Sumatra tot hun loyaliteit bijgedragen. En tenslotte was daar natuurlijk de practische overweging, dat een gemeenschappelijk front tegen de Nederlanders meer kans op slagen voor de bevestiging van de zo recent verkregen Merdeka bood. Het is in dit verband dan ook logisch, dat de Republikeinse regering zich van haar kant voorlopig niet tezeer met de inwendige Atjehse toestanden wenste in te laten, zelfs indien zij daar al een practische mogelijkheid toe had gezien. Men had reeds moeite genoeg een geschikte resident te vinden. Geen van de Ulama's kwam voor deze functie naar voren, zodat men tenslotte zijn keuze liet vallen op Teuku's Nja' Arif, die, hoewel tot de Uleëbalang-klasse behorend, had medegewerkt aan de Pusa-beweging en als voorzitter van de Atjeh-raad reeds onder het Japanse bewind sterk op de voorgrond was getreden. Men zal de positie van deze man zo ongeveer moeten zien als de positie van Pangeran Raden Adipatti Wiranata Kusuma of Hamenku-Buwono, Sultan van Djokja, in de republikeinse constellatie van die dagen op Java. Maar kon de sociale revolutie op Java in vele opzichten binnen de perken worden gehouden, in het fellere Atjeh sloeg de balans geheel door. Teuku Nja' Arif was niet tegen het wassende getij der Ulama's opgewassen. Om officiële moeilijkheden met de Republiek te voorkomen werd hem op 14 december 1945 ziekteverlof verleend. Het mocht niet baten! Eind januari 1946 werd hij als „vijand van de Republiek" (nota bene!) door de Ulama's gearresteerd, waarna hij de Takengon in een „republikeins" interneringskamp werd opgesloten. Daar overleed hij reeds op 6 april 1946. Hij werd wederom door een Uleëbalanger opgevolgd, namelijk door Teuku Tjhi Muhamad Daud Sjah, welke echter een willig werktuig in de handen van de grote man achter de schermen was: van Teungku Muhammad Daud Beureuh, die tot hoofd van de Dienst van Godsdienstzaken was benoemd. Deze geslaagde coup d'etat in Atjeh dient men in mijn eerder genoemde relatieve historische vergelijking tussen Atjeh en Java te plaatsen op de hoogte van de 3 juli-affaire van

Tan Malaka c.s., alleen, daar op Java slaagde de opzet niet... De centrale republikeinse regering accepteerde de machtsverschuiving naar de Ulama-klasse zonder veel commentaar. Trouwens, er stond haar geen andere weg open. Zij zond Mr. Mohamed Amin als regeringscommissaris naar Kuta Radja met instructies de aldaar plaatsgevonden reorganisatie te bekrachtigen. Hierdoor kwamen alle belangrijke functies officieel in handen van leden van de Pusa. Slechts voor diensten, waar experts absoluut onmisbaar waren, mochten niet-Atjehers worden ingeschakeld. De moeilijkheden waren echter nog niet geheel uit de weg geruimd. Niet alleen bleven de niet-vermoorde Uleëbalangs wrokken, ook de Ulama's en zelfs leden van de Pusa waren het niet eens met de gang van zaken. Zij konden zich er niet mede verenigen, dat vele Ulama's zich zonder meer de eigendommen van de vermoorde Uleëbalangs hadden toegeëigend en thans op hun beurt een sterke positie in handel en economie trachtten in te nemen. Dat, zeiden zij, waren onwettige daden van roof en dat was „haram" volgens de Islamitische wet. Deze oppositie stond onder leiding van de eerbiedwaardige, bijna 70-jarige Ulama van Kruëng Kalé in Tungkob, Teungku Hadji Hassan genaamd, die een grote reputatie als godsdienstonderwijzer genoot, alsmede onder die van Teungku Hasbullah Indrapura. Op advies van de centrale regering werd overgegaan tot de oprichting van de Madjelis Penimbang, hetgeen zoveel als „Huis van Overweging" betekent. Alle onrechtmatig toegekende eigendommen moesten aan dit lichaam worden afgegeven. Voorzover de goederen geen rechtmatige eigenaar meer bezaten doordat het gehele Uleëbalang-geslacht met al zijn telgen was uitgeroeid, zou het volk daarmede worden vergoed voor de geleden verliezen gedurende de sociale revolutie.[1]) Teruggave aan nog in leven zijnde Uleëbalangs werd geadviseerd. Deze hadden terzake zelve slechts zeer geringe eisen gesteld: zij wensten zoveel grond, dat zij in eigen levensonderhoud zouden kunnen voorzien.
Dit alles stond heel fraai op het geduldige papier, maar in de Madjelis Penimbang kregen tenslotte alleen leden van de Pusa zitting, zodat er van heel de mooie opzet zo goed als niets terecht kwam. Inmiddels groeide de ontevredenheid. Ontevreden Ulama's vormden een ondergrondse beweging onder leiding van Sajid Ali, een overigens nogal schimmige figuur, om de macht binnen de Pusa aan zich te trekken. De coupe mislukte echter en de opstandige Pusaleden werden in Takengon en Kotabaki gevangen gezet. Deze gebeurtenis had verstrekkende gevolgen, want het resultaat was, dat Teungku Mohammed Daud Beureuh zich tot militair gouverneur van Atjeh liet benoemen. Hij trok

1) Deze oplossing kwam dus van de rode revolutionairen op Java; de groene revolutionairen dachten daar niet aan.

de dictatoriale macht in dat land naar de Pusa, d.i. naar zichzelf toe. En deze Ulama-dictatuur zou jarenlang bestendig blijven. Maar langzaamaan zou zich de ontevredenheid bij de tegenstanders een uitweg zoeken. Zij, die het wezen van de geschiedenis van Java willen leren kennen, doen goed zich eerst in de duidelijker tegenstellingen van Atjeh te verdiepen, opdat de geschiedenis zich niet herhale...

10. De Masjumi

Was de Islamitische beweging als politieke kracht vóór de Japanse invasie relatief zwak, de bezettingsperiode zelve heeft haar bepaald geen kwaad gedaan. De Japanners smoorden al de nationalistische partijen in één greep: zij werden immers op 9 maart 1943 samengevoegd tot de Pusat Tenaga Rakjat, de Volkskrachtcentrale, in de eerste plaats bedoeld als Japans instrument om de gehele bevolking in de politieke en economische oorlogsvoering in te schakelen. Er was bovendien voor de Indonesiërs ook minder reden om thans in politieke zin te ageren, daar de politieke ontwikkeling immers tezeer samenhing met het verloop van de wereldoorlog. Bovendien kreeg men onder de Japanners reeds spoedig meer schijnmacht dan ooit onder het Nederlands-Indisch bewind het geval was geweest, zodat men met de richting, welke de zaken namen, niet ontevreden was.
Er was echter één organisatie, welke zich buiten de alomvattende greep van de Pusat Tenaga Rakjat had weten te houden en dat was de Madjlisul Islamil A'laa Indonesia (M.I.A.I.), welke wij in de voorgaande bladzijden reeds hebben leren kennen als het federatieve lichaam van alle Islamitische partijen. Ook toen de Pusat Tenaga Rakjat werd opgeheven en door een organisatie op nog bredere basis, de Hokokai, werd vervangen, wist men zich afzijdig te houden. Thans, voor het eerst, kon men op Islamitisch gebied zijn stem laten horen, zonder dat men onmiddellijk werd „overstemd" door de simpele maar penetrante eis van Merdeka der nationale partijen. En deze stem werd met toenemende belangstelling beluisterd naarmate de interesse van de bevolking voor de Groot-Oost Aziatische Welfare-sfeer afnam. Zag Sukarno door zijn geniale redenaarstalenten nog kans om de stedelijke bevolking – over de hoofden van de Japanners heen – te beïnvloeden en te doordringen van de Merdekagedachte an sich – met, zonder of desnoods tegen de Japanners – in de dorpen en op het platte land kende men vooral de dagelijkse invloed van de M.I.A.I. Tot goed begrip van zaken diene, dat zij, evenmin trouwens als de Pusa in Atjeh, een regelrecht anti-Japans standpunt innam. De Japanse Islam-politiek van jaren vóór de aanval

op Zuid-Oost Azië daterende, begon rijke dividenden af te werpen, doch niet alleen voor Japan, ook voor de Islamitische organisatie.[1])
Tenslotte is na de beroemde Pantja Sila-bijeenkomst op 2 juli 1945 ten huize van Sukarno door het Comité ter Voorbereiding van de Onafhankelijkheid besloten, ook de M.I.A.I.[2]) in de nieuwe Volkskrachtbeweging, de Gerekan Rakjat Baru, te doen opgaan. Maar toen stond de Merdeka reeds voor de deur en deze samenvoeging kon de resultaten van haar werk gedurende de afgelopen jaren niet meer teniet doen. Bovendien had deze ontwikkeling twee, voor de Islamieten uitermate gunstige resultaten: in de eerste plaats werden de Islamitische voormannen nog net op tijd binnen de enge kring van de comité's en organisaties getrokken, welke met de toegezegde onafhankelijkheid samenhingen en ten tweede waren zij in staat, direct na de Onafhankelijkheidsverklaring één grote Islamitische partij te formeren, zodat zij niet ten offer viel aan de versnippering, welke de radicaal-socialistische partijen te zien hebben gegeven. Zo werd reeds op 7 november 1945 de Madjelis Sjura Moslimin Indonesia (Masjumi) opgericht, welke onder voorzitterschap van Moh. Natsir alle vroegere Islamitische organisaties omvatte en derhalve als een voortzetting van de M.I.A.I. kon worden beschouwd. Echter, er was één groot verschil. De Masjumi werd niet, zoals de M.I.A.I., tegen haar eigen opzet in, in de politiek betrokken, maar bewoog zich daarentegen juist welbewust in de politieke wereld. Ondanks naar naam, welke zoveel als Islamitische Hoge Raad betekent, was een grote *politieke partij* ontstaan, welke de Islam tot grondslag had. Het zal blijken, dat dit een zeer belangrijke datum in de fel bewogen geschiedenis van Indonesië is.
Deze partij omvatte dus zowel de vroegere Mohammadijah van Mansur, reformistisch en op velerlei gebied tamelijk vooruitstrevend, als de vereniging Nachdlatul Ulama, waarin zich de niet Westers geschoolde Kiaji's bevonden en de vroegere leden van de sterk reformistische Persatuan Umat Islam waren net zo goed lid als de vroegere leden van de Partai Islam Indonesia en zelfs de vleugel van Kartosuwirjo was aangesloten. Ook de Partai Islam Indonesia en de minder bekende Persatuan Islam hadden acte de preçense gegeven, evenals de Djamiatul Washlija op Sumatra's Oostkust en, last but not least, de Pusa van Daud Beureuh.
Men mene niet, dat dit conglomeraat van Islamieten meteen een hechte

1) Kahin wijst op de anti-Japanse stemming onder de Kiaji's, doch waarschijnlijk was die anti-stemming relatief gering. Zij ontstond voornamelijk door de verplichte buiging in de richting van Tokio.
2) De M.I.A.I. werd toen reeds Masjumi genoemt, maar om verwarring te voorkomen met de na-oorlogse Masjumi, zullen wij deze benaming niet volgen.

eenheid demonstreerde; dit toch was geenszins het geval. De statuten van de Masjumi had men om deze reden dan ook vaag moeten houden. Zo zegt Artikel 2 slechts, dat de partij tot doel heeft de souvereiniteit van de Republiek Indonesia en de Islamitische Godsdienst in dat land te eerbiedigen. Hoe? En wat betekent de eerbiediging van de Islamitische godsdienst? Hiermede zijn al vele moeilijkheden tot meningsverschil geopend, welke dan ook niet zijn uitgebleven. Het is echter tot goed begrip noodzakelijk te onderkennen, dat die meningsverschillen nauwelijks ooit enige theologische of zelfs maar ideologische basis hebben gehad. Partijleiding, zetelverdeling, persoonlijke ambities, de mate, waarin godsdienst en staat verenigd diende te worden, op al deze practische punten ontstonden geschillen, welke zich – typisch Indonesisch – meer rond de persoon dan rond de te verdedigen idée vormden. Hier werd niet, als in de Arabische wereld, een strijd tussen Sjafieten, Wahabieten, Abbasieten of andere, op theologische verschillen gebaseerde sekten, uitgestreden. Meestal ging het nogal platvloers om „de zetel". Tot welke vreemde consequenties e.e.a. af en toe kon leiden, bleek na de ondertekening van het Linggadjati-accoord, hetwelk mede het werk was van vooraanstaande Masjumi-leden in het Kabinet-Sjahrir zoals Natsir en vooral Mr. Mohammed Rum, en dat niettemin door de Masjumi zelve werd afgekeurd.
Overigens ging de Masjumi weer spoedig laboreren aan dezelfde ziekte als gedurende de koloniale periode: haar niet op de voorgrond tredende nationalisme pakte de jeugd niet. Zij was niet extreem genoeg en vooral: haar methoden waren niet rood. Ofschoon officiëel de grootste partij in de Republiek, was haar invloed na enige tijd weer buiten iedere verhouding gering; een verloren stem in het tumult van de nationale revolutie en het wassende getij van extreem-linkse en rode revolutionairen. Het is daarom te meer toe te juichen, dat zij gedurende de Japanse periode gelegenheid had gekregen haar positie aanzienlijk te versterken, daar anders deze beweging in de jaren '46, '47 en '48 wel eens geheel ten onder had kunnen gaan. Er was n.l. nóg een omstandigheid, welke haar in veler ogen verdacht maakte en dat was de haar toegedachte ideologische associatie met het federale of slechts autonome staatsbestel in Indonesië, hetwelk juist in deze periode – door van Mook gestimuleerd – zijn krachtdadige entrée maakte.
Het streven van de Masjumi naar de autonomie van de locale raden, residenties en provincies had een zeer goede bestaansrede, immers zou haar invloed daardoor in de sterk Islamitische streken enorm toenemen, terwijl haar invloed in de niet-Islamitische streken toch altijd nihil zou blijven. Zij kon immers niet verwachten, ooit enige aanhang te krijgen in streken, waar Christelijke Toba-Bataks, Sjiwaïtische Baliërs of hei-

dense Dajaks woonden! Maar de tientallen millioenen defacto Mohammedanen op Java zou zij door een intensiever contact via de kleine, met reële macht beklede raden, gemakkelijk kunnen winnen en tot zulk een constellatie was decentralisatie de aangewezen weg. Hadden niet de links-georiënteerde, de socialistische en communistische partijen slechts het arbeidersproletariaat uit de grote steden achter zich? Wat wist de simpele Javaan af van het historisch materialisme en de dialectiek van een zekere mijnheer Marx, wiens beeltenis immers verdacht veel op die van een doodgewone Hollander leek? Was die theorie niet „haram" en onwelgevallig in het oog van Allah, wiens bestaan zelve ontkend werd? Meer, hier lag een schitterend arbeidsveld, mits... men in die kleine kringen ook werkelijk wat te zeggen kreeg, zodat de bevolking niet dagelijks de Almacht van de rode heren en de onmacht van Allah tegen dat ketterse gedoe zou zien. In het kort: *de Masjumi wenste door decentralisatie de rode intimidatie in Islamitisch georiënteerde volkskringen te voorkomen.* Maar zij kon hier niet te zeer openlijk op aandringen, omdat zij er dan van werd verdacht onder één hoedje te spelen met de federalisten in het Nederlandse kamp. Ziehier het dilemma van de Masjumi in de jaren '46, '47 en '48.

In feite was de republikeinse regering na de eerste coupe van Tan Malaka van eind oktober 1945 reeds een eindweegs aan dit verlangen tegemoet gekomen. Op 1 november 1945 had zij haar Politiek Manifest bekend gemaakt, hetgeen een negatie van de extreme confiscatie en nationalisatie-wensen van uiterst links betekende. Op 7 november werd de Masjumi opgericht. Reeds op 23 november 1945 zag een decentraliserende wet (no. 1) het licht. Deze zeer summier opgestelde wet is in het licht van het bovenstaande uiterst belangrijk. Vlak na de proclamatie toch waren tal van rode raden gevormd, wier bestaan hoegenaamd niet van democratische overwegingen afhing. Deze nu werden met de wet van 23 november 1945 geliquideerd en vervangen door Vertegenwoordigende Raden, waarin de Islamieten via de Masjumi weer wat te zeggen kregen. Wij moeten deze zien als een begin van plaatselijke volksvertegenwoordigingen, welke ingesteld werden om een democratische bestuursvoering in de kabupaten, stadsgemeenten en residenties te bewerkstelligen. Een en ander was duidelijk een reactie op de al te grote bedrijvigheid van Tan Malaka c.s. en de mededeling, dat de Rode Raden de uitvoering van deze wet met alle macht hebben gesaboteerd, zal wel geen verwondering wekken.

De instelling van een Residentie-raad was echter toch een ernstige bestuurstechnische fout, daar men niet tevens haar taak, bevoegdheid en geldmiddelen regelde. Waarschijnlijk is deze fout voortgesproten uit de ogenschijnlijk belangrijke positie van de residentie in de

Japanse tijd. Immers, Syuu Sangi Kai's hadden – behoudens het hogere gezag van het leger – onbeperkte bevoegdheden in hun eigen Syuu's. Zij regelden het gehele leven, doch – en dit hebben de Republikeinen over het hoofd gezien – zij bezaten in het geheel geen wettelijke bevoegdheden op het gebied van politiek zelfbestuur.
Ofschoon de republikeinse regering zelf reeds spoedig de dwaasheid van de aldus geconstrueerde decentralisatie inzag, wilde of kon zij toch niet op korte termijn verbetering aanbrengen door de financiële aspecten te regelen en de taak van de residentie-raden naar behoren af te bakenen. Haar bevoegdheden bleven in de lucht hangen en de rode intimidatie bleef voortduren. Medio 1948 wijzigde de regering echter wederom van tactiek. Wat hier de directe oorzaak van was, is nog onbekend. Hatta was in deze dagen kabinetsformateur en het is geen geheim, dat hij, de Sumatraan, een voorstander van decentralisatie was. Sommigen noemden hem zelfs openlijk een federalist. Het kan zijn, dat hier zijn invloed in het spel was. Het kan ook zijn, dat men ging decentraliseren als tegenhangen van de langzamerhand steeds succesvoller federale politiek van de Nederlanders en tenslotte is daar de mogelijkheid, dat men de communisten de wind enigszins uit de zeilen wenste te nemen, daar de communistische Madiun opstand voor de deur stond.
Hoe het zij, op 10 juli 1948 kwam de wet no. 22 tot stand, welke de autonome provincies Djawa Barat, Djawa Tengah en Djawa Timur schiepen. Voorlopig was de practische uitvoering van deze concrete decentralisatiewet beperkt tot de gebieden, welke de facto tot de Republiek behoorden. Zo zouden ook op Sumatra drie provincies worden gevormd, doch van een practische uitvoering is, vanwege de Madiun-opstand en de daaropvolgende tweede Politionele Actie niet veel gekomen. Toch werd zij door de Masjumi van harte toegejuicht en eenmaal uitgevaardigd, zou zij, vele jaren later, nadat de souvereiniteit reeds was overgedragen, weder aanleiding tot felle politieke strijd worden
Tot zover was de strijd van de Islamieten binnen de Republiek voortdurend een politieke strijd gebleven, terwijl de extreem linkse en rode revolutionairen al enige malen naar de wapens hadden gegrepen. Spoedig echter zouden ook Islamieten dit middel te baat nemen om het gezag binnen de Republiek in handen te krijgen. Maar dat kan men niet meer als een politiek van Masjumi zien.

HOOFDSTUK III

DE NIHILISTISCHE MACHTSGREEP

11. De onafhankelijkheidsverklaring in het licht der Maeda-politiek

Op het moment, dat Rusland Japan de oorlog verklaarde, hield iedere noodzaak, om pro-Japanse Marxistische satellieten te formeren, op. Hoogstens kon Japan hopen, dat de door het leger opgezette satellietstructuur tot de vorming van onafhankelijke staten met pro-Japanse politici zou leiden, waarvan men dan wellicht op de lange duur nog enig voordeel zou kunnen krijgen. In ieder geval zou zulk een ontwikkeling de Japanse legerofficieren de satisfactie hebben gegeven, dat hun stoutmoedige verovering van Zuid Oost Azië een enorme historische betekenis zou behouden.

Maar deze normale aspiraties in Japanse legerkringen werden geblokkeerd door een bevel van Lord Louis Mountbatten, geallieerd bevelhebber in Zuid Oost Azië, hetwelk inhield, dat de status quo gehandhaafd moest blijven. Er mochten dus ook geen nieuwe staten worden opgezet.

Wij kunnen aannemen, dat vice-admiraal Maeda als leider der marine-intelligence bijzonder goed met de inwendige situatie in Indonesië op de hoogte was en derhalve reeds lang begrepen had, dat de Indonesische nationale leiders vrijwel stuk voor stuk linkse aspiraties hadden. Tevens zal een man van zijn formaat hebben ingezien, dat Sukarno en vooral Hatta – die hij nota bene aan zijn Marxistische Asrama Indonesia Merdeka had laten doceren – slechts pro-Japans waren pour besoin de la cause, maar dat hen zulks toch in de ogen van de overwinnende geallieerden ongewenst maakte als onderhandelingspartij. Hij kon verwachten, dat het een onafhankelijke, pro-Japanse republiek onder leiding van

Sukarno en Hatta wel eens bijzonder slecht zou kunnen vergaan. Indien wij van deze volkomen voor de hand liggende praemissen uitgaan, dan lijkt de enige logische reactie van Maeda om te trachten zijn vertrouweling, Mr. Achmad Subardjo, zoveel mogelijk naar voren te schuiven. Indien deze man kon slagen, was Japan verzekerd van een weliswaar linkse, maar overigens naar het dictatoriale neigende en Japan goed gezinde Zuiderbuur. Een dergelijke politiek zou wel tegen de richtlijnen van het Japanse legerbestuur ingaan, maar wij zijn toch reeds voldoende vertrouwd met de animositeit tussen beide Japanse wapens, om ons hierover niet te verbazen.
Op dit punt aangekomen rijst de vraag, of het in Maeda's bedoeling heeft gelegen Tan Malaka – deze meest dramatische figuur uit de moderne Indonesische geschiedenis – daarbij te betrekken. Men kan zich een regering voorstellen, waarbij Tan Malaka President en Subardjo kabinets-formateur zou zijn, instede van het tweemanschap Sukarno-Hatta. Kahin [1]) noemt de navolgende punten als aanwijzingen, dat er contact tussen Tan Malaka, Subardjo en Maeda bestond:

1. Tan Malaka's idee van anti-Westerse, pan-Aziatische solidariteit.
2. Tan Malaka's verblijf in Japan gedurende zijn periode van internering. Hij acht het niet uitgesloten, dat deze periode samenvalt met de jaren dat Subardjo als correspondent van de „Mata Hari" in Japan verbleef ('35–'36).
3. Het feit, dat twee van Tan Malaka's boeken over communisme in Japan verschenen.
4. Het feit, dat Tan Malaka in 1944 op hoogst geheimzinnige wijze op Java terugkwam, waarbij de (niet openlijke) hulp van Japanners verondersteld wordt.
5. Het feit, dat Tan Malaka einde 1944 in gezelschap van hoge Japanse marine-officieren zou zijn gesignaleerd.
6. Het feit, dat Tan Malaka en Subardjo begin 1945 contact met elkaar zouden hebben gehad.

Deze zes argumenten vormen geen overtuigend bewijsmateriaal, doch het ligt voor de hand na te gaan, in hoeverre de politieke ontwikkeling in de eerste dagen na de Japanse capitulatie de samenwerking tussen Maeda, Subardjo en Tan Malaka waarschijnlijk maakt. De populaire visie van de geschiedenis der Onafhankelijkheidsproclamatie wil, dat Sukarno en Hatta zo beduusd waren van Japans nederlaag, dat zij door een groep vurige jongeren met de dood bedreigd moesten worden, alvorens zij bereid waren de grote stap te ondernemen. Dit zijn tot

1) George Mc. Turnan Kahin; Nationalisme and Revolution in Indonesia.

legenden vervormde waarheden; er is hoogstens sprake van een chantage op de leiders. De feiten zijn, dat Tan Malaka op 14 augustus 's avonds laat bij Adam Malik en Sukarni kwam onder de schuilnaam Husin. Zij waren beide leiders van Tan Malaka's ondergrondse organisatie Pari in de vooroorlogse periode geweest, doch zij kenden hem niet persoonlijk. De volgende dag capituleerde Japan en de Commissie ter Voorbereiding der Onafhankelijkheid organiseerde onmiddellijk een bijeenkomst voor de volgende dag, 16 augustus, 10 uur 's morgens, in het voormalige Volksraadgebouw.

Sjahrir had Sukarno reeds geapprocheerd omtrent een actie tegen de Japanners, om zodoende de geallieerden voor het fait accompli van een op de Japanners veroverde republiek te stellen. Dit had Sukarno geweigerd, daar het een bloedbad ten gevolge zou hebben. De kans leek groot, dat op de geconvoceerde vergadering van 16 augustus definitieve stappen gedaan zouden worden met betrekking tot de onafhankelijkheidsverklaring onder leiding van Sukarno-Hatta, maar voordat deze beide leiders de vergadering konden bijwonen, werden zij ontvoerd door Sukarni, Adam Malik, Wikana en dr. Muwardi. En Wikana was het hoofd van de Marxistische Asrama van Maeda geweest!

Zij brachten Sukarno en Hatta naar de lege Peta-kazerne te Rangkas Dengklok, waar zij de beide leiders dan met de dood zouden hebben bedreigd, indien zij de onafhankelijkheid niet zouden proclameren. Dezelfde dag wist Mr. Achmad Subardjo hen echter te „bevrijden". Hij had hun verblijfplaats nimmer zo spoedig kunnen vinden, indien hij niet in het complot gezeten had.

In de Peta-kazerne was niet zozeer van bedreiging sprake geweest als wel van chantage: indien Sukarno en Hatta niet zouden meedoen met de groep-Subardjo, zou men zelf doorzetten, waartoe zich – aldus Wikana – reeds 15.000 gewapende lieden buiten Djakarta hadden samengetrokken.[1])

Al deze feiten in aanmerking genomen, kan men aldus redeneren: Tan Malaka alias Husin, Subardjo en Maeda hadden een meester-plan opgesteld om de macht te grijpen. Tan Malaka zou voor de 15.000 man zorgen en Sukarni bewegen Sukarno-Hatta tijdelijk af te zonderen. Wikana werd voor ditzelfde doel door Subardjo gebruikt. Op het juiste moment zou dan Tan Malaka zich aan het hoofd van de 15.000 man Djakarta binnentrekken en zich tot president laten uitroepen!

De uitvoering van deze plannen zouden op het critieke moment in de war zijn gelopen, omdat Tan Malaka zijn 15.000 man niet bij elkaar kon trommelen, waarop Subardjo besloot het beste van een slechte dag te maken door Sukarno-Hatta te „bevrijden" en met hen tezamen een

1) Moh Hatta – Legenden rond de Vrijheidsproclamatie.

kabinet op te richten, waarin hij de portefeuille van Buitenlandse Zaken verkreeg.
Aldus geformuleerd zou het inderdaad de indruk wekken, alsof het meesterplan bestond. Het is echter hoogst onwaarschijnlijk dat Tan Malaka's rol niet algemeen bekend zou zijn geworden. Veel aannemelijker is, dat Subardjo – met de welwillende medewerking van Maeda – getracht heeft nauw bij de proclamatie betrokken te worden, om zodoende een vooraanstaande positie in te nemen, indien de combinatie Sukarno-Hatta onder druk van de geallieerden zou vallen. Inderdaad is dit Subardjo gelukt en hij heeft de eerste maanden een formidabele macht in de Republiek gehad. Tot verrassing van alle betrokkenen namen de geallieerden echter geen maatregelen tegen Sukarno-Hatta, en eerst toen ging Subardjo zich met Tan Malaka associëren. Doordat Subardjo zozeer naar voren geschoven was, kwamen vele Marxisten [1]) in sterke posities te verkeren, hetgeen niet nagelaten heeft, de revolutie te beinvloeden.

De Maeda-politiek is indirect oorzaak van nog een andere gebeurtenis. De Commissie ter Voorbereiding, welke 16 augustus tegen tienen in het voormalige Volksraadgebouw bijeenkwam, kon zonder Sukarno en Hatta niets doen. Toen de beide leiders de zestiende laat in de namiddag dan ook weer in Djakarta terug waren, was er geen beslissing inzake de onafhankelijkheidsproclamatie genomen. Hatta nam contact op met het Japanse legerbestuur en plaatste dit in een wel zeer lastig parket. Enerzijds konden de Japanse legerleiders bezwaarlijk tegen het geallieerde bevel in handelen, doch anderzijds waren zij niet blind voor de gevaren, welke er aan de door Wikana gesuggereerde opstand van rode elementen kleefden. Het was niet recht duidelijk, wat het Japanse leger zou doen; een arrestatie van de leiders zou de proclamatie reeds onmogelijk hebben gemaakt!
Onder dergelijke omstandigheden trad Maeda weer op en stelde zijn eigen huis beschikbaar, waardoor de Indonesiërs voor verdere Japanse acties niet meer behoefden te vrezen. Het spreekt echter welhaast vanzelf, dat thans naast de Commissie van Voorbereiding ook Subardjo, Sukarni en Wikana aan de besprekingen deelnamen. Sukarni wenste de navolgende bewoordingen:
„Hierbij verklaart het Indonesische volk zich onafhankelijk. Alle be-
„staande lichamen, die nog in stand worden gehouden door de buiten-
„landers, moeten op hen veroverd worden."

1) Men vergete niet, dat de tegenstelling tussen kapitalisme en Marxisme door de gezamelijke strijd tegen Hitler-Duitsland enigszins verminderd was.

Na fel debat werd dit voorstel als veel te radicaal verworpen en werd Sajuti Melik's formulering geaccepteerd:
„Wij, het Indonesische volk, verklaren hierbij de onafhankelijkheid van „Indonesië. Zaken aangaande de overdracht van bevoegdheden e.d. „zullen op geëigende wijze en in de kortst mogelijke tijd uitgevoerd „worden."
Het was inmiddels diep in de nacht geworden en na de ontvoering en de felle debatten waren de hersens waarschijnlijk niet meer zo fris. Want niet alleen is de compromis-tekst van Sajuti Melik hoogst armzalig, al spoedig zou blijken, dat men één onderwerp geheel vergeten had te noemen!
Op de vergadering van het Comité ter Voorbereiding van de Onafhankelijkheid van de 18de augustus kon Sukarno zeggen, dat men de vorige dag beslist had, de onafhankelijkheid te proclameren als „Eenheidsstaat Republiek Indonesië" (letterlijk: Negara Kesatuan Republik Indonesia). Van een vermelding van die eenheidsstaat valt echter in de proclamatie niets te bespeuren! Indien Sukarno veel later over die eenheidsstaatgedachte begonnen was, dan had men kunnen aannemen, dat er politieke motieven in het spel waren, maar hiervoor waren de volgende dag geen redenen aanwezig en ik moet aannemen, dat het wel degelijk in de bedoeling heeft gelegen die Eenheidsstaat ook werkelijk te proclameren. Zulks heeft men in de spanning over het hoofd gezien...

12. Tan Malaka

Ibrahim Gelar Datuk Tan Malaka is, als zovele Indonesische voormannen, uit de Minangkabau afkomstig. Hij werd tot onderwijzer opgeleid en ontwikkelde zich spoedig tot een van de meest doorknede Marxisten. In de eerste helft van de twintiger jaren speelde hij reeds een rol van betekenis in de Partai Kommunis Indonesia, tengevolge waarvan hij gearresteerd werd. Op zijn eigen verzoek werd hem toegestaan het land te verlaten.
Hij was tegen de opstand van 1926 gekant, omdat hij deze niet voldoende voorbereid achtte. Uit deze gebeurtenis groeide tenslotte een conflict, tengevolge waarvan hij met de Komintern brak. De persoonlijke tegenstelling tussen Tan Malaka en Alimin [1]) zou van blijvende betekenis worden. Na 1928 kan men Tan Malaka dan ook niet meer vereenzelvigen met het Stalinistische Marxisme, maar propageerde hij een nationaalcommunisme in het kader van pan-Aziatische broederschap. De opvattingen van Tan Malaka vonden in de weinig uitgekristalliseerde

1) Alimin was sterk vóór de opstand geporteerd.

socialistische en marxistische tendenzen in de Republiek vlak na haar onafhankelijkheidsverklaring een dankbare voedingsbodem.
Het Stalinistische communisme was maar zwak vertegenwoordigd. Sinds 1926 waren haar leiders consequent door de Nederlands-Indische overheid vervolgd en verscheidene ondergrondse leiders waren bovendien door de Japanners geëxecuteerd. De Partai Kommunis Indonesia zou eerst op 21 oktober 1945 her-opgericht worden onder voorzitterschap van Mr. Muhammad Yusuf, een van de discipelen van Maeda. Maar deze Yusuf had feitelijk nimmer contact gehad met de oude P.K.I. of zelfs maar met de illegale P.K.I., waarmede Mr. Amif Sjarifuddin zich in 1941 geassocieerd had. Zijn Stalinistische opvattingen worden dan ook in twijfel getrokken en hij was feitelijk een volgeling van Tan Malaka. Toen in 1946 P.K.I.-ers van de oude garde als Alimin en Sardjono in Indonesië terugkwamen, werd Jusuf geroyeerd. Voor een goed begrip van zaken is dan ook belangrijk voor ogen te houden, dat tot medio 1946 geen echte Stalinistische partij in Indonesië aanwezig was, waardoor de Marxisten, alsmede de door de Maeda-politiek gevormde communisten, zich gemakkelijk bij Tan Malaka of een der socialistische partijen aan konden sluiten. Het feit, dat er geen behoorlijk georganiseerde P.K.I. kon ontstaan, is daarom ook verklaarbaar, omdat nog steeds de Dimitrov-doctrine van kracht was, hetgeen betekende, dat de Stalinistische politici geen honderd procent Merdeka eisten, hetgeen wel als eerste programma-punt der nationaal-communisten gold.
Reeds spoedig na de Onafhankelijkheidsverklaring begon Tan Malaka pogingen in het werk te stellen, de macht in de staat aan zich te trekken. Hiertoe was de eenvoudigste weg, het presidentschap te verkrijgen, daar er immers een rechtstreeks aan de president verantwoording verschuldigd kabinet bestond.[1]) Het streven van iedere politieke partij is, de macht in handen te krijgen, ook in een democratisch bestek, waar men het doel via de stembus moet zien te bereiken. Maar in Indonesië bestond geen stembus en Tan Malaka's acties om Sukarno's positie in te nemen omdat hij zulks in het belang van Indonesië geboden achtte, moet men dus niet à priori zien als een putsch of als laag gekonkel, maar als politiek de enig mogelijke weg. De methode is in een democratisch land onaanvaardbaar en zodoende lukte het zijn tegenstanders, die reeds in het zadel zaten, hem ervan te beschuldigen op persoonlijke macht uit te zijn. Tan Malaka kon zodoende in een bijzonder ongunstig daglicht gesteld worden en ook Kahin ontkomt niet aan deze voorstelling.

1) Sukarno was tot 7 november 1945 practisch dictator. Eerst op deze datum kreeg het K.N.I.P. reële bevoegdheden.

Tan Malaka begon met Sjahrir te approcheren. Dit was een logische stap, omdat Sjahrir zeer sterk tegen de Japanse collaborateurs ageerde en het daarbij niet duidelijk had gemaakt, of Sukarno-Hatta daar al dan niet onder moesten worden gerekend. Bovendien had Sjahrir zich duidelijk van de Onafhankelijkheidsproclamatie gedistancieerd. Tan Malaka stelde Sjahrir voor, Sukarno en Hatta gezamenlijk ten val te brengen, waarbij Sjahrir zijn voormalige ondergrondse organisatie zou inzetten en Tan Malaka die van Sukarni. Bovendien konden zij op steun van Subardjo's organisatie rekenen, waarvan Wikana het hoofd was. Maar Sjahrir weigerde. Hij was juist van een trip in het binnenland teruggekeerd en had ervaren, dat vrijwel de gehele bevolking achter „Bung" Karno stond, weshalve hij besloten had, het tweemanschap te steunen. Hierop sloten Tan Malaka en Subardjo zich nauwer aaneen. Terwijl Subardjo zou doorgaan, zijn zeer sterke organisatie in ambtenarenkringen verder uit te bouwen, zou Tan Malaka trachten door een propaganda-reis in het binnenland meer populaire aanhang te verkrijgen. Maar eerst zou er nog een bijzonder interessant voorval plaatsvinden! Op 1 oktober 1945 wist Tan Malaka Sukarno te overtuigen van de noodzaak van een politiek testament, waarbij hij als opvolger zou worden aangewezen. Na veel geharrewar ontstond tenslotte een compromis, waarbij de politieke macht, mochten Sukarno en Hatta sneuvelen of gevangen worden genomen, aan een viermanschap zou worden overgedragen. Dit viermanschap zou er als volgt uitzien:
1. Tan Malaka, vertegenwoordiger der extreem-linksen;
2. Sjahrir, vertegenwoordiger der gematigde linksen;
3. Iwa Kusuma Sumantri, vertegenw. der Mohammedanen (sic!);
4. Wongsonegoro, vertegenwoordiger der rechtsen.

Sukarno maakte het bestaan van een politiek testament bekend o.a. aan het kabinet, terwijl Subardjo werd opgedragen, de inhoud aan de drie betrokkenen, die de bijeenkomst niet hadden bijgewoond, mede te delen.

Kahin weet te vertellen, dat Subardjo alleen Iwa Kusuma Sumantri inlichtte en Sjahrir en Wongsonegoro voorlopig in onwetendheid liet. Dit brengt hij dan in verband met een door Tan Malaka vervalst testament, waarin alleen Tan Malaka als opvolger genoemd wordt. Tan Malaka zou zelfs de handtekeningen van Sukarno en Hatta hebben vervalst. Daarop zou Tan Malaka heel Java doorgetrokken zijn met de mededeling, dat Sukarno en Hatta gevangen waren en dat hij thans de macht in handen had, waartoe het vervalste document als stuk van overtuiging zou hebben gediend. Men zal deze lezing met de nodige reserve moeten aanvaarden, zolang niet een aantal betrouwbare verklaringen komen van lieden, aan wie Tan Malaka het vervalste document

inderdaad getoond heeft. Zeker en begrijpelijk is echter, dat het bestaan van een testament algemeen bekend werd.
Het optreden van de combinatie Tan Malaka-Subardjo had nauwer samenwerking tussen Sukarno-Hatta en Sjahrir ten gevolge, welke er uiteindelijk toe leidde, dat het eerste presidentiële kabinet geliquideerd werd en er een parlementair kabinet onder Sjahrir voor in de plaats kwam. Subardjo's organisatie vond men naar fascisme rieken of althans naar een autocratisch staatsbestel en bovendien vond men hem een te sterke tegenstander. De vorming van een parlementair kabinet, dat verantwoording aan het K.N.I.P. schuldig was, ging dan ook gepaard met manoeuvres, waarbij Subardjo's invloed zoveel mogelijk geliquideerd werd. De volgelingen van Subardjo sloten zich daarop merendeels achter Tan Malaka's vaan aaneen.
Gedurende de maanden oktober en november bereisde Tan Malaka geheel Java met een toenemend succes. Zulks was reeds spoedig aanleiding voor Sukarni, om zijn gewicht ten faveure van Tan Malaka in de schaal te leggen. Sukarni was in sommige opzichten tegen Subardjo gekant en nu diens invloed gebroken scheen, benaderde hij Hatta en stelde voor, dat Sukarno zou aftreden ten faveure van Tan Malaka, waarbij hij, Sukarni, zeker niet slecht zou varen. Tan Malaka, aldus Sukarni, was beter geschikt de revolutie te leiden. Hatta weigerde uiteraard, maar Sukarno en Hatta werden door deze actie gevoelig voor het argument, dat Tan Malaka zijn doel wel eens met andere middelen zou kunnen bereiken. Per slot was daar het testament en een moord kon men altijd de Nederlanders wel in de schoenen schuiven...
De politieke propaganda van Tan Malaka was uiterst radicaal. Zij behelsde de confiscatie der buitenlandse eigendommen, de totale onafhankelijkheid en de algehele revolutie tegen de nog – of reeds weer – bestaande Japanse, Britse en Nederlandse steunpunten. Maar de ware aard van Tan Malaka's optreden heeft een socio-economische achtergrond, welke ten nauwste samenhangt met het ontstaan der gewapende organisaties. Tegen het beeld van de gehele revolutie gezien, speelde Tan Malaka de rol van de extreme revolutionair, die de gematigden ten val zocht te brengen. Deze gematigden – de Kerensky-rol der Russische revolutie – werden vertegenwoordigd door Sukarno-Hatta-Sjahrir. Een toonbeeld van dit gematigde optreden is de 1 november statement, hetwelk – rechtstreeks ingaande tegen de theorieën van Tan Malaka – de particuliere eigendom der buitenlanders verzekerde en vooral de hand aan Nederland toestak door een „meest begunstigde natie" – clausule.
Gaan wij nu ook de socio-economische achtergrond van Tan Malaka's optreden na.

13. De gewapende groepen als Politieke factor

Evenals de Duitsers in bezet Europa, vormden de Japanners in het bezette Zuid Oost Azië hulpcorpsen. Zo werd reeds einde 1942 een begin gemaakt met de werving van Indonesische jongelui voor een soort militie. Hieruit zouden hulpsoldaten of Heiho's gevormd worden, die hoofdzakelijk zouden worden gebruikt voor bewakingsdoeleinden en het aanleggen van militaire objecten. Toch werden zij wel degelijk ook militair ingezet en Heiho's hebben in Birma, Tarakan en Balikpapan actief tegen de geallieerden gevochten, maar men kan hun optreden in grootte-orde niet met dat van het leger van Chudra Chanda Bose, de Indiër, vergelijken.
Op 7 december 1943 richtte Gatot Mongkupradja een request tot het Hoofd van het Japanse militaire bestuur, de Gunseikan, om toestemming voor de oprichting van een eigen legercorps, dat het eiland Java tegen een eventuele vijand onder Japanse leiding zou kunnen verdedigen. Dit request werd gesteund door het bestuur van de Putera's [1]), hetgeen bestond uit Ir. Sukarno, Drs. Moh. Hatta, K. H. Dewantoro en K. H. M. Mansur welk gezelschap, zoals bekend, in de wandeling wel eens het „Klaverblad van Vier" [2]) werd genoemd. Het verzoek werd – uiteraard – ingewilligd en zo ontstond de Suka Rela Tentara Pembela Tanah Air [3]), kortweg aangeduid met de beginletters van de laatste drie woorden: Peta. Deze organisatie had nog een grotere betekenis voor de militaire en propagandistische leiding dan het Heiho-corps. Zowel bij de officieren als onderofficieren werd minder op schoolopleiding gelet dan op karaktereigenschappen. Dit moet wel een schrikbeeld zijn voor de Nederlandse diploma-mentaliteit, doch de Japanner bereikte er resultaten mee. De opleiding geschiedde in ksatrians, welk instituut wat aan de Nazi-burchten deed denken. De latere generaal Sudirman was een van de hogere officieren van dit Peta-corps.
Overigens bestond het corps op Sumatra niet. Daar werden naast de Heiho de Laskar Rakjat opgericht, Volkslegers, welke wat minder invloed hadden dan de Peta.
Op Java bestond verder nog een semi-militaire organisatie, de Seinendan, welke reeds op 29 april 1943 officieel geïnstalleerd was geworden. Ook de leden van dit corps, dat vele vertakkingen tot in kleine plaatsen had, kreeg een enigszins militaire opvoeding. Meestal moest men het met houten geweren en knuppels doen en ook uniformen waren zeld-

1) Pusat Tenaga Rakjat of Volkskrachtcentrale.
2) Ampat Serangkai.
3) Vrijwilligers Corps van Beschermers van het Vaderland.

zaam. Uit deze Seinendan zouden de meeste militante Pemuda-organisaties hun recruten betrekken.
Na de capitulatie van Japan werden Heiho, Peta en Seinendan ontbonden, dit als gevolg van de druk van het geallieerde hoofdkwartier [1]) op de Japanse leiding in de eerste dagen van de Indonesische revolutie. Maar haar leden traden vrijwel onmiddellijk tot de zich vormende strijdgroepen toe. De voornaamste hiervan waren de volgende, vrijwel gelijkluidende organisaties: Pemuda Republik Indonesia (P.R.I.), Angatan Muda Republik Indonesia (A.M.R.I.); Angkatan Pemuda Indonesia (A.P.I.), Gerakan Pemuda Indonesia (Gerai) en de Barisan Pelopor. Laatstgenoemde was door de Japanners gesticht, waarin zich de meest fanatieke jongelingen bevonden, die zichzelf als een soort avantgarde in de strijd beschouwden. Het feit blijft, dat al deze pemuda-organisaties gedurende de Bersiap-periode het spits hebben afgebeten in de gevechten tegen de Engelsen en Nederlanders.
Zoals ware revolutionairen betaamt, hadden de republikeinen de eerste maanden geen officieel leger, doch de behoefte daartoe deed zich spoedig gevoelen. Zo werd door Besluit 2-X van de Republikeinse regering, getekend door Sukarno zelve, een „Volksveiligheidsleger" opgericht, dat de naam kreeg Tentara Keamanan Rakjat (T.K.R. – 5 oktober 1945).[2]) Doel was, aldus de toelichting op het Besluit, het gevoelen van algemene veiligheid te versterken. Nu, daar was zeker behoefte aan! Sudirman werd bevelhebber over dit leger en als machtskern van de republikeinse staat trok het spoedig de beste krachten aan. Voormalige KNIL-officieren, zelfs met Breda-opleiding, onderofficieren en manschappen meldden zich aan, zodat de T.K.R. qua capaciteiten de Barisans, Laskars en Pemuda's spoedig de baas was. Op Sumatra vond de oprichting van de T.K.R. plaats onder leiding van Dr. A. K. Gani, de „Coördinator voor Sumatra", die deze taak kort daarop echter weer voor een politieke en commerciële rol verwisselde. Kort daarop werd het officiële leger gedurende enige tijd Tentara Kesalamatan Rakjat genoemd, doch het is onbekend, wanneer deze naamsverandering, welke enigszins merkwaardige gedachtenassociaties met het Heilsleger wekt, tot stand is gekomen. Met de totstandkoming van de T.K.R. bleven echter de volkslegers, de Barisan's, Laskars en Pemuda's bestaan. Hun aantal werd zelfs nog uitgebreid, o.a. met Islamitische strijdorganisaties als Hizbullah en Sabillilah. Zij waren semi-officieel, hetgeen het voordeel had, dat de politici in voorkomende gevallen de minder gewenste aanvallen, misdaden en rampokpartijen op de schouders van de „wat oncontroleerbare jeugd" konden schuiven. Tegenover de buitenwereld werden

1) eigenlijk van de Seac.
2) Officieel als geboortedatum beschouwd. Thans „Legerdag".

deze strijdorganisaties niet verheerlijkt, maar tegenover henzelf namen de politici een houding aan, alsof zij zich volkomen achter hen schaarden. Deze dubbele houding zou op velerlei gebied terugkeren.

In de Laskar's en de Pemuda's nu lag de kans van iedere extreme groep om de macht te grijpen. Voor hun doeleinden waren zij allesbehalve „oncontroleerbaar", doch zelfs zeer goed te „hanteren"! De moeilijkheid was echter, dat de meeste van deze mensen uit de Seinendan en de Heiho afkomstig waren en dat hun sympathie dientengevolge meer naar de kant van de hun bekende Bung Karno uitging, dan naar de volslagen onbekende Tan Malaka. De volgelingen van Tan Malaka wisten dit en hadden daarom kort na de overigens niet geheel openlijke breuk met Sukarno over de radio om laten roepen, dat het volk zelve zich meer met de strijd moest bemoeien en te dien einde tot de oprichting van gewapende Laskar Rakjat's moest overgaan. Deze moesten bewakingsdiensten van de T.K.R. overnemen opdat alle T.K.R.-leden tegen kapitalistische imperialisten ingezet zouden kunnen worden. Tengevolge van deze manoeuvre zijn vele tientallen Laskars-organisaties ontstaan, waarin geen voormalige leden van het Seinendan zaten.
De vorming van de Laskar Rakjat liep parallel met een voor Tan Malaka nog veel gunstiger ontwikkeling. Deze sproot voort uit het feit, dat Sjahrir zulk een felle aanval op de Japanse collaboristen had uitgevoerd.[1]) Aangezien vrijwel het gehele leger uit door Japanners opgeleide elementen bestond, verloor Sjahrir snel populariteit. Vooral vooraanstaande officieren, waaronder generaal Sudirman, werden uitgesproken anti-Sjahrir. Zo ontstond dus de toestand, dat er een officieel leger bestond, dat pro-Sukarno, maar anti-Sjahrir was, terwijl er talrijke hulporganisaties ontstonden, die weer pro-Tan Malaka waren. Bovendien kreeg Tan Malaka de steun van de leden van het afgezette presidentiële kabinet. De aldus geschetste „sympathie-verdeling" zou een zeer belangrijke rol spelen in de Indonesische politiek.
De snelle uitbreiding van de strijdgroepen had een ingewikkelde sociale achtergrond. In de Nederlandse periode was reeds het verschijnsel waargenomen, dat de plattelandsbevolking in tijden van hausse naar de steden en de fabrieksmatige landbouw – voornamelijk de grote ondernemingen – vloeide, terwijl zij in een baisse weer door de communale dessa-sfeer werden opgevangen. Zeer sterk was dit verschijnsel nog in de crisis der dertiger jaren waarneembaar. Maar die crisis was voor Indonesië niet de laatste. Er ontstond namelijk tijdens de Japanse bezetting wederom een zeer hevige economische crisis, tengevolge van het feit, dat Japan noch het industriële apparaat, noch de scheepvaart-

1) Vooral door zijn pamflet: Onze Strijd.

verbindingen in stand kon of wilde houden. De stedelijke bevolking en de arbeiders uit de fabrieksmatige landbouw begonnen daarop hun trek naar de communale dessa-sfeer, doch hier wachtte hen een verrassing. De Japanners trokken namelijk een grote wissel op de voedselproductie van het land, waardoor de voedselvoorziening van het platteland ongunstig beïnvloed werd. De terugkerende stedelingen vonden de communale dessasfeer dientengevolge onwillig hen te steunen en vele van de aldus losgeslagen arbeiders kwamen noodgedwongen in de berucht geworden Romusha-organisatie terecht. Anderen, gelukkiger, vormden het materiaal, waaruit Heiho, Peta en Seinendan zijn recruten betrok. Doch ook na de Japanse capitulatie hield de economische crisis niet op. In den beginne blokkeerden de politieke moeilijkheden en de geringe Indonesische handelservaring iedere kans tot opbloei, terwijl later de blokkade van de Nederlandse vloot het hare tot deze ontwikkeling bijdroeg. Onderwijl nam de bevolking maar toe en de arbeidsmogelijkheden af. Voor deze ontwortelde arbeidersmassa was de vorming van gewapende organisaties eenvoudig een economische uitkomst. Waar zich in de communale gemeenschap gedurende de Japanse bezetting een zekere traditie had gevormd, de werkeloze stedelingen niet meer te steunen, konden deze thans zulk een steun in geld en natura *afdwingen*. En nog wel onder vaderlandslievende leuzen!
Deze redenering wil niet ontkennen, dat geen vaderlandslievende motieven een rol speelden, doch het is zeker, dat het verschijnsel der gewapende organisaties zich nimmer zo snel en algemeen zou hebben kunnen verbreiden, indien de bovengeschetste economische ontwikkeling niet een grote groep jonge mannen uit de communale landbouwgemeenschap zou hebben gestoten.
In deze reeds aangroeiende benden slingerde Tan Malaka zijn ophitsende woorden en doordat deze woorden naast het 100 procent Merdeka – hetgeen iedere zichzelf respecterende politicus uit die dagen riep – ook nog de directe en algehele confiscatie van de groot-kapitalistische ondernemingen behelsden, hadden zij enorm veel vat op de werkloze massa, die immers in de buitenlandse ondernemingen haar enige bestaansmogelijkheid wist, nu zij door de dessa niet meer – of althans niet meer goedschiks – gevoed kon worden. Het deed er minder toe, dat, zolang de Nederlandse vloot de zee beheerste, zulk een confiscatie toch geen profijt kon brengen. Zo ver dacht men niet na en het geschetste toekomstbeeld leek reeds voldoende rooskleurig. De wilde eisen en de grote macht, die deze gewapende groepen al spoedig kregen, konden door geen enkele politicus ongestraft genegeerd worden. Zij vormden een soort momentum in de revolutie; steeds wanneer er langs de weg der redenering een overeenkomst met de Nederlanders „dreig-

de", was het dode gewicht van hun beweging voldoende, om de revolutie weer in radicale richting te stuwen.
Tan Malaka's historische rol in de revolutie is geweest, dat hij dit losgeslagen bevolkingsdeel bundelde en tot een gevaarlijke kracht omvormde, waarvoor revolutie doel in zichzelf werd. Als zodanig verschijnen de gewapende organisaties als een nihilistische kracht, waarvan revolutie persé de enige voedingsbron was, onverschillig tegen wie die revolutie gericht was. Dit is dan de rode weg ad absurdum. Hoe Tan Malaka deze krachten bundelde, vinden wij in de geschiedenis van zijn Eenheidsfront terug.

14. Het Eenheidsfront

Het merkwaardige van Tan Malaka's politieke carrière uit deze periode is, dat zij niet via een politieke partij liep, maar juist de opheffing van alle politieke partijen zocht te bewerkstelligen. Zulks was de gedachte, welke achter zijn conceptie van een Persuatan Perdjuangan (P.P.) school.
Op 4 en 5 januari 1946 organiseerde Tan Malaka een bijeenkomst te Purwokerto, waar 200 afgevaardigden van rode politieke partijen en strijdorganisaties aanwezig waren. Deze vergadering werd geleid door Sastrosuwirjo uit Tjirebon, waar de rode acties het vruchtbaarst waren gebleken en waar men de sterke Laskar Merah, het Rode Volksleger, had opgericht. Op deze bijeenkomst werd besloten de naam Persatuan Perdjuangan te wijzigen in „Volksfront". Tan Malaka liet het er voorlopig bij, ofschoon deze benaming reeds door Sukarno, Hatta en Sjahrir in hun acties tot het meekrijgen van het volk was gebezigd. Het Volksfront accepteerde een minimum programma, dat 100 procent Merdeka als leiddraad had. Er werd een werkcomité gevormd, dat het minimumprogramma punt voor punt zou uitwerken, waarna er op het tweede Volksfront-congres over gestemd zou kunnen worden. Dit congres zou op 15 januari 1946 gehouden worden, dus slechts negen dagen later. Het zou te Solo bijeenkomen. Maar ook op het burgerfront waren Tan Malaka's nationaal-communisten actief. Hier had Chairul Saleh de leiding.
Revolutionaire jongeren hadden zich al spoedig na de Onafhankelijkheidsproclamatie verenigd in de Pemuda Socialis Indonesia (Pesindo). Deze uiterst linkse vereniging had op 10 november 1945 een congres te Djokjakarta gehouden en met 22 andere jeugdorganisaties de „Badan Kongres Pemuda Republik Indonesia" gevormd. Deze Federatie van het Congres van Jongeren werd geleid door de Dewan Pimpinan Pusat

Pemuda Republik Indonesia,[1]) doorgaans afgekort tot D.P.P. of D.P.P.P. R. Chairul Saleh werd tot algemeen voorzitter gekozen. Er ontstonden twee werkcomité's; een voor de strijd, onder leiding van Sumarsono en een voor de wederopbouw, onder leiding van Wikana, die later Minister van Staat in het tweede kabinet-Sjahrir zou worden.
Onder invloed van het Congres van de strijdorganisaties te Purwokerto zond het Hoofdbestuur van de Pesindo op 7 januari 1946 een telegram naar President Sukarno inzake haar zienswijze op politiek, economisch, sociaal en godsdienstig gebied. Ten bewijze, hoe serieus men deze beweging nam, moge dienen, dat bij de bespreking van de in het telegram vervatte voorstellen de President en het voltallige kabinet aanwezig waren.
Pesindo en D.P.P.P.R. waren beiden op het grote Congres, dat 15 en 16 januari te Solo gehouden werd, aanwezig. Daarnaast waren nog liefst 131 andere linkse strijdorganen en politieke partijen vertegenwoordigd, hetgeen wel een aanwijzing was, dat Tan Malaka geen tegenstander was om de spot mede te drijven. Hij bracht een prae-advies uit over de definitieve vorm van het Volksfront en omtrent het minimumprogramma, hetgeen in grote trekken aanvaard werd. Tan Malaka zag zelfs kans de naam uiteindelijk toch in „Eenheidsfront" gewijzigd te krijgen, ofschoon ook daarna velen „Volksfront" bleven zeggen. Het is opmerkelijk en voor de latere gebeurtenissen van belang om te constateren, dat ook generaal Sudirman dit congres bijwoonde, alsook Amadji, de Marinecommandant. Het minimumprogramma van Tan Malaka omvatte o.a.: onderhandelingen met Nederland op basis van 100 procent onafhankelijkheid; de instelling van een Volksregering, hetgeen blijkens de toelichting een regering is, welke – heel tautologisch – aan de volkswil beantwoordt; de instelling van een Volksleger, hetgeen – indien men het nog niet weet – een leger is, welks geest in overeenstemming is met de volkswil; confiscatie van de vijandelijke (lees: kapitalistische buitenlandse) cultuurondernemingen en industriële bedrijven en nog enkele minder schokkende punten. Dit programma – en het was nog slechts een minimumprogramma – hield, kort samengevat, in: omverwerping van de regering, die de 1 november-statement had uitgevaardigd en de vestiging van een extreem rood, nationaal-communistisch regiem, hetwelk de strijdorganisaties als officiële legermacht zou erkennen en de buitenlandse bezittingen zou confiskeren.
Het Solo-congres is toch uit historisch oogpunt wel zeer interessant en het werpt een schril licht op de onvoorziene moeilijkheden, welke kunnen ontstaan indien men een revolutie tijdens een revolutie wil

1) Controle Raad van Leiding van de Federatie van Jonge mannen van de Indonesische Republiek.

verwekken. Immers, Tan Malaka had voor de aanname van zijn minimumprogramma het gehele congres als één man achter zich. Nuchter beschouwd moest dit de vestiging van zijn nationaal-communistische staat betekenen! Maar, gelukkig voor Sukarno c.s., was men allerminst nuchter. Er heerste een revolutionaire sfeer en in die opgewonden sfeer waren al zo vaak verhitte redevoeringen gehouden en de meest drastische moties aangenomen. Het ontging de meeste Pemuda's ten enenmale, dat Tan Malaka Sukarno als behorende tot een regering, welke niet in overeenstemming met de „volkswil" was, beschouwde. Wat, zou Bung Karno, die immers zelf evenmin voor een felle linkse en rode rede terugschrok, niet de ware volksleider zijn? Kende men hem niet reeds vele jaren als de grote leider van de verdrukte marhaens en had hij hen, de Pemuda's, niet prachtig langs de Japanse macht heen geleid? Neen, het minimum programma was prachtig, maar Bung Karno in de steek laten? Dat ging immers niet! Typerend is dan ook de bij die gelegenheid uitgesproken rede van de meest felle redenaar, die de Indonesische Revolutie heeft voortgebracht; van Bung Tomo, de afgevaardigde van het „Hoofdkwartier van de Organisatie van de Opstand van het Volk te Soerabaja" (Markas Besar Badan Pemberontakan Rakjat Soerabaja): „Het volk vraagt bewijzen. Het volk is reeds genoeg bedrogen en het heeft reeds meer dan genoeg offers gebracht. De opperste leiders zijn over het algemeen weliswaar rechtschapen en onze volksziel is rein, doch de mindere leiders zijn verdorven en niet rein. De opstand van het volk van Indonesië is een radicale en revolutionaire, politieke opstand. Roeit alle kameleonnen van de maatschappij uit!"
Ja, Bung Tomo was het geheel met Tan Malaka eens, mits... hij niet aan de hoogste leiders kwam, mits men dus Sukarno en Hatta spaarde. Ibu Parna, voorzitter van de Hoogste Leiding van de Pesindo (Puntjak Pimpinan Pesindo) ging nog verder. „Weliswaar heeft het volk de regering erkend, doch deze mensen hebben zich niet voldoende vereenzelvigd met het revolutionaire volk".
Het werd spoedig duidelijk, dat Tan Malaka's bedoeling om de gehele regering inclusief Sukarno, Hatta en Sjahrir omver te werpen, weinig kans van slagen had, anders dan langs geweldadige weg. Er waren vele elementen, w.o. de voormalige leden van het eerste kabinet en hoge militairen, die Sjahrir's val begeerden, maar de Pesindo en de Partai Socialis, wensten slechts een kabinetswijziging, waarbij zij – het revolutionaire volk vertegenwoordigend – meer invloed zouden kunnen krijgen. De regering zag in, dat er van de kant van Tan Malaka – mede door diens invloed via Laskar Rakjat-organisaties – een gevaar voor een geweldadige staatsgreep bestond en versterking der eigen militaire positie werd derhalve noodzakelijk.

Dit werd op een bijeenkomst te Djokjakarta op 24 januari 1946 besloten, dat de nadruk meer op het algemene nationale element van de T.K.R. gelegd moest worden. Bij Bekendmaking van 25 februari 1946 werd de naam T.K.R. vervangen door T.R.I. (Tentara Republik Indonesië), welke inderdaad beter aan het gestelde doel beantwoordde. Tevens werd nogmaals uitdrukkelijk bepaald, dat de T.R.I. het enige officiële apparaat van de regering van de Republiek Indonesia was. Ook de naam van het ministerie werd gewijzigd. Heette het vroeger Ministerie van Veiligheid (Menteri Keamanan), thans werd het een ministerie van Defensie onder leiding van Mr. Amir Sjarifuddin, bijgestaan door vice-minister Sugiono Josodiningrat. Sudirman bleef bevelhebber, terwijl luitenant-generaal Urip Sumokardjo chefstaf werd. Men kan bezwaarlijk beweren, dat de nadruk, die op de T.R.I. als *enig* militair regeringsapparaat gelegd werd, alleen samenhing met de strijd tegen de Nederlanders.
Begin februari 1946 traden de Pesindo en de Partai Socialis weer uit het Eenheidsfront. Zij begonnen in te zien, waar het Tan Malaka om te doen was en meenden een betere kans te maken indien zij Sukarno-Hatta-Sjahrir steunden, mits laatstgenoemde bereid was, zijn kabinet te wijzigen en daar Wikana, de sterke man van de Pesindo, in op te nemen. Sjahrir stemde toe, doch een dreigende opstand was oorzaak, dat de kabinetswijziging niet direct voltrokken kon worden.
Mr. Mohammed Jusuf, de her-oprichter van de Partai Kommunis Indonesia, die het Eenheidsfront warm steunde, organiseerde van 8 tot 10 februari 1946 een groot congres te Tjirebon. De Sukarno goedgezinde Pemuda-organisaties waren echter niet uitgenodigd en daar de Laskar Merah al spoedig met 200 volledig bewapende mannen ten tonele verscheen, kreeg de bijeenkomst een dreigend karakter. Op 10 februari was de stemming zodanig, dat Moh. Jusuf het bevel gaf, de rood-witte vlag te strijken. Een wel vergaande handeling, zo midden in de vrijheidsstrijd! De te Tjirebon gelegerde T.R.I. kon zich met deze daad dan ook allerminst verenigen en er ontstonden moeilijkheden tussen het Rode Volksleger en de T.R.I. Op de 12de gaf daarop Mr. Moh. Jusuf het Rode Volksleger bevel de T.R.I. gevangen te nemen. Gevechten waren het gevolg, doch nadat het Rode Volksleger de kazerne van de republikeinse militaire politie veroverd had, liet de T.R.I. zich ontwapenen of vluchtte. Het Rode Volksleger nam het republikeinse materiaal over en reed met de auto's van de M.P. door de stad, alsof zij deze veroverd had. Feitelijk had zij dat ook, ofschoon haar overwinning van korte duur was. De T.R.I. ontving aldra versterking en er ontwikkelde zich een geregeld gevecht, dat eindigde met de nederlaag van het Rode Volksleger. Op 14 februari kon de T.R.I. Tjirebon weer als hernomen beschouwen.

Zelfs dit optreden kon Sukarno niet bewegen Tan Malaka c.s. te arresteren. Tan Malaka op zijn beurt zag hierin waarschijnlijk een teken van zwakte, zodat hij verder ging. Hij begreep, dat er geen kans van slagen was, als niet een grote actie op vele plaatsen op Java en Sumatra tegelijk zou worden ingezet. Hiervoor had hij steun van de Laskar Rakjat's nodig, want, dat begreep hij zo langzamerhand wel, met de meeste Pemuda's was niet veel te beginnen. Op 25 februari kwam daarom op zijn instigatie het Kongres Rakjat te Magelang bijeen. Felle redevoeringen werden gehouden, waarvan o.a. die van Sajuti Malik opviel, die de Laskars de voorvechters van de communistische wereldrevolutie [1]) noemde. Verder eiste hij, dat onmiddellijk de oorlog aan Nederland zou worden verklaard, hetgeen generaal Sudirman, die ook hier weer aanwezig was, een motie noemde, „die door het gehele volk gesteund werd". Om tot een meer gecentraliseerde actie van de Laskar's over te kunnen gaan, werd een Algemene Secretarie te Solo [2]) opgericht, maar tot een duidelijke uitspraak inzake de afzetting van Sukarno en Hatta kwam men niet. Generaal Sudirman, ofschoon eveneens bereid tot een politiek van permanente revolutie, bleek erop gesteld dat Sukarno „om de nationale eenheid" de functie van President zou blijven behouden. Het spel van Sudirman is thans wel duidelijk geworden. Hij was op ieder revolutionair congres te vinden, omdat hij in geen geval het contact met de Pemuda's, Laskar's of andere revolutionaire strijdgroepen wilde verliezen, daar deze hem, als revolutionair generaal, even na aan het hart lagen als de T.R.I. zelve. Hij wenste één groot revolutionair georiënteerd leger, waar de T.R.I. een deel van zou zijn. Hij wenste bevrijd te zijn van een regering, welke naar zijn zin niet „progressief" was en welke hem bovendien op zijn Japanse verleden aanviel, i.c. de regering Sjahrir. Hij zag daarin een obstakel om tot die ene grote en permanente revolutionaire beweging te komen, welke en passant de Hollanders en Engelsen de zee in zou drijven en alle buitenlandse bezittingen zou confisceren. Maar daarnaast bleef hij de persoon Sukarno trouw. Al deze punten waren op het einde van de maand februari 1946 belangrijker dan ooit te voren, want de eerste geheel officiële besprekingen met de Nederlanders onder leiding van Sir Archibald Clark Kerr stonden immers voor de deur.[3]) Men noemde het spreken met deze kapitalistische imperialisten in extreem-rode kringen doodgewoon verraad aan de zaak van een honderd procent vrij Indonesië. Deze besprekingen moesten dan ook door een grote volksactie bij voorbaat ongedaan worden gemaakt. In hun actie tegen Sjahrir

1) Echter niet onder leiding van vadertje Stalin!
2) Op Djalan Purwosari.
3) Hoge Veluwe.

hadden de extreem-roden ook steun van enige leden van de Masjumi.[1]) Hier was het Abikusno Tjokrosujoso, de gewezen minister van Publieke Werken, die de toon aangaf. Hij meende, dat Sjahrir bepaalde leden van de Masjumi onder voorwendsel van ergerlijke Japanse collaboratie, buiten de regeringszaken hield.

Op 28 februari 1946 volgde toen het aftreden van het kabinet Sjahrir en het leek, of Tan Malaka zijn doel nabij was. Sukarno gaf hem het mandaat om een nieuwe regering te vormen, doch nu bleek de grote zwakte van een beweging, welke in haar diepste wezen door een nihilistische drang bezeten was; zodra er een constructieve daad diende te geschieden, bleek het Eenheidsfront als los zand aan elkaar te hangen. Tan Malaka wierp de schuld op de tegenwerking van Sukarno-Hatta en het K.N.I.P. [2]) Men kan zich niet aan de indruk onttrekken, dat Sukarno hiermede zeer hoog spel speelde, daar men het K.N.I.P. wel eens had kunnen negeren. Zo heel parlementair trad men toch niet altijd op in het eerste jaar der Republiek.

Hoe het zij, deze droeve mislukking van Tan Malaka betekende een geweldige zege voor Sjahrir, die thans Wikana van de sterke Pesindo in de regering opnam. Bovendien ging Sukarno gestaag door, de militaire invloed van Tan Malaka te verminderen. Voorafgaande aan de val van het eerste kabinet Sjahrir had hij op 28 februari 1946 een Besluit uitgevaardigd tot vorming van een grote Legercommissie. Het ging de grote Commissie vooral om een regeling van zeven punten, namelijk:

1. Het organiseren van een efficiënt Ministerie van Defensie.
2. De militaire opleiding.
3. De vaststelling van de sterkte van het leger.
4. De legerorganisatie.
5. De bevoegdheden van het leger.
6. de regeling van de overgang van T.K.R.-status naar T.R.I.-status.
7. De positie van de gewapende corpsen en militaire organisaties, welke geen regerings-instelling zijn.

De leden van deze panitia, welke dan eindelijk het langzamerhand netelig wordende probleem van de weermachtsorganisatie zouden moeten regelen, bestonden uit de generaals majoor Sasmita en Kaprami, Suriadarma, Sukandar, Sujoto, Holan Iskander, Simatupang, de latere chef-staf, hier nog in de rang van majoor, luit.-generaal Urip, kolonel Sutirto, professor Supomo, prof. Rooseno en Mustopo, de gewezen tandarts, die zulk een belangrijke rol in Surabaja gespeeld had. Maar

1) Madjelis Sjaro Moslimin Indonesia.
2) Tan Malaka; Thesis (Djakarta 1947). Een parlementaire regering zonder steun van het (door Sukarno-Hatta-Sjahrir benoemde K.N.I.P.) was inderdaad bezwaarlijk.

ofschoon dus vele vooraanstaande militairen zitting hadden, werd generaal Sudirman niet vermeld...
Verder had de regering de voormannen van alle politieke partijen op de 13de maart – de datum waarop de onderhandelingen met de Nederlanders zouden aanvangen – voor een informele bespreking bijeengeroepen. Wat hier precies behandeld is, is niet geheel duidelijk. De ene lezing wil, dat informeel contact werd gelegd voor medewerking zolang de besprekingen voortduren; de andere, dat de regering de stemming poogde te polsen omtrent de eventuële arrestatie van Tan Malaka. Zeker is dat hijzelf niet aanwezig was en dat spoedig wilde geruchten omtrent arrestatie en zelfs omtrent een ontvoering van Tan Malaka de ronde deden. Nog aarzelden Sukarno en Hatta. Maar Mr. Amir Sjariffudin was wel tot actie tegen Tan Malaka bereid. Het werd overigens meer dan tijd dat er opgetreden werd, want op Sumatra's Oostkust begon de situatie reeds ernstig te worden. Dr. Hassan, de republikeinse gouverneur, zag de ontwikkeling aankomen en om de extreem-revolutionaire elementen te kalmeren, had hij de feodale sultans laten weten, dat zij uiterlijk eind mei 1946 een plan tot democratisering zouden moeten overleggen. Doch reeds op 3 maart 1946 deden de Laskar's een aanval op de Sultan van Serdang. Hij vluchtte naar de aldaar nog steeds niet ontwapende Japanners en deed vergeefse pogingen, verbinding met gouverneur Hassan te krijgen. Daarop werd hij, met alle feodale ambtenaren, tot de Pemulu's toe, door de Laskar's opgepakt en gevangen gezet. Op 7 maart werd de Sultan van Langkat geattaqueerd en met zijn gezin en alle bestuursambtenaren gevangen gezet. Zijn harem werd verkracht, terwijl ook enige moorden werden gepleegd. Beide Sultans zouden eerst eind juli 1947 door het K.N.I.L. worden bevrijd. De teerling werd geworpen door de aanval van de Laskar Rakjat te Medan, op het huis van dr. Amir, de republikeinse vice-gouverneur van Sumatra. Tevens werd daar het hoofd van de republikeinse politie gevangen genomen; dit leidde tot de ontslagaanvrage van dr. Amir, welke door Sukarno niet geaccepteerd werd.
De maat was vol en men sloeg toe. Op 17 maart 1946 gelastte Mr. Amir Sjariffudin de T.R.I. in zijn functie als Minister van Defensie, een groot aantal arrestaties te verrichten. Tan Malaka, Mr. Jusuf, Sukarni, Suprapto, Mr. Moh. Jamin, Sajuti Malik, Chaerul Saleh, Mr. Gatok [1]) en ook het Masjumi-lid Abikusno werden gearresteerd. Mr. Achmad Subardjo, die ook op het lijstje stond, wist te ontsnappen, doch werd later gepakt, terwijl de arrestatie van Sajuti Malik ongedaan werd ge-

1) Deze was republikeins procureur-generaal geweest en moet niet verward worden met Gatok Mangkupradja, de oprichter van de Peta, die te dien tijde door de Nederlanders op het eiland Onrust was gedetineerd.

maakt. De regering kon weer even ademhalen, doch het bleef woelig in verschillende plaatsen op Sumatra's oostkust en het Solose. Tan Malaka had revolutie gezaaid, revolutie zou er komen!
Zo brak tegen de tijd, dat Sjahrir van de besprekingen op de Hoge Veluwe terug zou komen, eèn „sociale revolutie" op Sumatra's Oostkust uit. Op de 28e mei, juist een dag voordat Sjahrir terug zou komen, rapporteerde de (vice) gouverneur van Sumatra, Dr. Amir, dat de toestand critiek was. De extreem-linksen hadden reeds een groot aantal moorden gepleegd, o.a. hadden zij het Delische sultangeslacht uitgemoord, alsmede de zoon van de sultan van Langkat, zelfbestuurders in het Kualase en andere vooraanstaande persoonlijkheden in de feodale sfeer als Tengku Djainil en Orang Kaja Ibrahim van het leven beroofd. Dr. Amir zelve meende, dat zijn leven niet meer zeker was en bestond het, naar de Nederlanders te vluchten! Dat kostte hem natuurlijk zijn functie van vice-gouverneur. Gouverneur Hassan werd enige tijd te Pematang Siantar vastgehouden, doch hem overkwam verder niets. Sjahrir's broer, die met een politieke opdracht onderweg was naar Padang, werd ontvoerd.
Ook in het Solose werd het rumoerig. Hier eiste de Barisan Banteng onder leiding van Dr. Muwardi, dat de Susuhunan en Mongkunegoro uit hun bevoegdheden zouden worden gezet. De Susuhunan ging meteen met deze eis accoord. Zijn invloed, verklaarde hij, zou zich slechts tot zijn kraton beperken. Maar de Mongkunegoro pleegde verzet, waar schermutselingen het gevolg van waren. Tenslotte wist de Mobile Brigade van de T.R.I. een einde aan de gevechten te maken en dr. Muwardi werd gearresteerd. Hij werd echter na enkele dagen op bevel van generaal Sudirman op vrije voeten gesteld.
De sociale revolutie sloeg eind mei, begin juni eveneens naar Bantam over. Het republikeinse bestuur in het Tangerangse werd ontslagen en vervangen door volksleiders, die hier, in het religieuze gebied, een Moslim-tintje behielden. Alle bestaande titels werden door democratische vervangen en Hadji Achmad, sinds '45 reeds als „volksleider" erkend, Hadji Abas en Sumo namen de civiele leiding op zich. Moorden op Chinezen kwamen reeds voor, reden waarom deze zich thans tot het H.Q. Alfnei wendden.[1]) Na enige besprekingen werd afgemaakt, dat het T.R.I.-regiment onder Abdul Harus Nasution zich zou terugtrekken, hetgeen overigens in het geheel niet naar diens zin was. Doch orders zijn orders en hij trok terug. Wat echter de Laskar's dan met Tangerang zouden doen, ja, dat was zijn zaak niet meer. Na een laatste bespreking vaardigde Mudjitaka, commandant van de nationaal-communistische Laskar's het „berontak"-bevel uit. Er zou een Prang Sabil, een heilige

1) Head Quarters Allied Land Forces Netherlands East Indies.

oorlog, om Tangerang gevoerd worden. Op 7 juni werden de Chinezen in de kampongs Rawah Tjina, Klappa Dua en Duku Pinang aangevallen Toen de Nederlandse troepen Tangerang tenslotte bezetten, waren meer dan 700 Chinezen afgeslacht en vele duizenden dakloos geworden. Ook elders op Java en Madura hadden ongeregeldheden plaats, welke nogal eens tegen de ..kapitalistische" Chinezen gericht waren; dit vaak bij gebrek aan andere objecten.

Reeds eind mei had men, om de rode elementen in het leger zoet te houden, een ware „sterrenregen" moeten houden. Velen bekleedden daardoor rangen, waarvoor zij totaal incapabel waren. Desalniettemin hield de spanning aan, zodat op 7 juni 1946 de Staat van Beleg voor Java en Madura werd afgekondigd.[1])

Er deden zich trouwens nog meer onregelmatigheden voor. De arrestanten uit de groep Tan Malaka, die deze *revolutie in een revolutie* ontketend hadden, was een mild huisarrest opgelegd, doch al spoedig bleken de meesten op vrije voeten te verkeren. Ook de op Sumatra's Oostkust en te Padang gearresteerde leiders van het Eenheidsfront,[2]) waren spoedig weer vrij. Op een gegeven moment werd Didi Kartasmita, de T.R.I.-commandant van West Java zelfs enige tijd door zijn eigen chef-staf gearresteerd op beschuldiging van medeplichtigheid aan het vrijlaten van deze gevangenen! En in deze verwarde revolutiesfeer kwam Sjahrir dan met het negatieve resultaat van de besprekingen op de Hoge Veluwe aandragen.

15. De Putsch van 3 juli 1946

Juni 1946 is in vele opzichten een belangwekkende maand voor Indonesië geweest. In de eerste plaats kwam Sjahrir van zijn conferentie in Nederland terug. Dan waren er de sociale woelingen, welke tot de Staat van Beleg leidden. Verder was men bezig het internationale aanzien van de Republiek te verstevigen door middel van rijstleveranties aan hongerend India. Er waren onderhandelingen over de geinterneerde Nederlanders door middel van de Popda en tenslotte werd 13 juni de beruchte opium-affaire ontdekt. Het Eenheidsfront was het meest geinteresseerd in Sjahrir's val en de uitwisseling van de geinterneerden, terwijl bepaalde lieden van deze organisatie eveneens aandacht schonken aan de rijstleveranties. Hun houding was in al deze kwesties negatief. De onderhandelingen van Sjahrir werden – het spreekt vanzelf – ten zeerste gelaakt. De geinterneerden mochten niet worden uitgeleverd en

1) Eigenlijk: Keadan Bahaja, dus: Staat van Gevaar.
2) Daar werd de beweging nog veelal Volksfront genoemd.

de rijstovereenkomst moest worden geannuleerd, omdat het volk zelf niet genoeg te eten had.
Wat het eerste punt betreft, het Eenheidsfront vond, dat Sjahrir's concessies aan de Nederlanders al veel te ver waren gegaan. In het antwoord op van Mook's ontwerp-protocol van 19 mei is met die mening van de extreem-linkse stroming in de Republiek terdege rekening gehouden en het antwoord, de Nederlanders op 17 juni aangeboden, sprak niet meer van een staatsverband, terwijl het kennelijk afwijzend stond tegenover erkenning van Nederlandse souvereiniteit gedurende de overgangsperiode. Het was noch voor Sjahrir, noch voor Sukarno mogelijk op dit punt tegen de extreem-rode stroom op te roeien, wilde men niet alle sympathie van – en daarmede vat op – de massa verliezen. Trouwens, het is de vraag, of Sukarno zonder druk van linkse zijde anders gehandeld zou hebben. Wat de geinterneerden en de rijstleveranties betreft, stonden de meningen van Sukarno en Sjahrir pal tegenover die van het Eenheidsfront. Het was hier een kwestie van internationaal prestige, een punt, dat door de republikeinse regering zeer hoog werd aangeslagen. De hierdoor gerezen geschillen met de extreem-linkse vleugel van het politieke leven mogen dan al diepgaand zijn geweest, zij wettigen op zichzelf geenszins de illegale staatsgreep, die eind juni zou worden uitgevoerd. Maar toch spelen zij een rol.
Het Eenheidsfront had reeds enkele malen bewezen, niet van zins te zijn, Sukarno zonder meer uit zijn functie van president te zetten, hetgeen nog altijd doel van Tan Malaka en enige extreem-linksen als Chaerul Saleh en Mr. Mohammed Jamin was. Om de staatsgreep op gang te brengen, moest men dus beginnen met op dit punt concessies te doen aan machtige groeperingen in het Eenheidsfront, met name aan Generaal Sudirman. Deze groeperingen waren echter wel bereid mede te werken om het kabinet Sjahrir ten val te brengen. Men was diens anti-collaboratie-actie nog lang niet vergeten! Behalve de grieven inzake de rijstleveranties en de kwestie der geinterneerden, was men in rode kringen eveneens verontwaardigd over de arrestatie van de leiders van de sociale revolutie te Solo, hetgeen op last van Sudarsono, de minister van Buitenlandse Zaken, geschied was. Het dagblad Merdeka sprak zelfs van een blunder. De leider, dr. Muwardi, werd wel weer spoedig in vrijheid gesteld, doch er waren niettemin nog andere politieke gevangenen in de Republiek, waaronder Tan Malaka...
Sukarno was er voortdurend van op de hoogte, dat er iets broedde. Hij had Sudirman reeds verzocht tussen de linksen en de regering te bemiddelen, maar Sudirman had hier geen gevolg aan kunnen geven, omdat hij met ziekteverlof in het bergoord Tawanmanggu verbleef. Dit lijkt wel een bijzonder toevallige plaats om uit te zieken, daar Tan

Malaka, Sukarni en nog enkele Eenheidsfront-leiders in Tawanmanggu huisarrest hadden. Overigens moet erkend worden, dat Sudirman inderdaad ernstig ziek was. Hij leed aan T.B.C. en leefde nog slechts op één long; waarschijnlijk werden beide doelstellingen dan ook verenigd. Omstreeks 25 juni werd hij door zes leiders van het Eenheidsfront gepolst omtrent zijn bereidheid om met de voorgenomen staatsgreep mee te doen. Onder hen waren Mr. Moh. Yamin, Chaerul Saleh en Abikusno. Uit het onderhoud bleek al spoedig, dat Yamin en Chaerul Saleh er voor waren, de gehele regering, inclusief Sukarno, te vervangen, terwijl Abikusno Sukarno voor de nationale eenheid wilde handhaven. Abikusno, het Masjumi-lid, was waarschijnlijk niet gesteld op een complete rode dominatie, ofschoon hij wel gaarne Sjahrir ten val zag gebracht; bij hem speelden vooral persoonlijke grieven een rol. Tijdens het onderhoud werden Sudirman verscheidene documenten overhandigd, waarvan één het besluit was omtrent de vrijlating van de politieke gevangenen. Yamin vroeg Sudirman's bemiddeling om Sukarno tot tekenen te bewegen. Sudirman schijnt de papieren in zijn actetas geborgen te hebben en daarmede – volgens Yamin c.s. – stilzwijgend zijn toestemming te hebben gegeven, de regering ten val te brengen. De loop van de verdere gebeurtenissen maken het waarschijnlijk, dat Sudirman wel degelijk zijn zijdelingse medewerking heeft gegeven om het kabinet Sjahrir ten val te brengen, doch even waarschijnlijk is het, dat hij tevens Sukarno inlichtte over de op handen zijnde staatsgreep. Deze zou worden uitgevoerd, zodra premier Sjahrir uit Djakarta zou zijn aangekomen.
Omtrent de daaropvolgende gebeurtenissen bestaan twee lezingen. De eerste wil, dat Sjahrir op Donderdag de 27ste juni in de namiddag in Solo arriveerde en eerst Vrijdag om 4 uur in de ochtend ontvoerd werd. In dat geval, heet het, moet Sukarno voorkennis hebben gehad, daar hij reeds op de 28ste liet omroepen, dat hij in verband met de dreigende politieke toestand, alle macht aan zich trok.
De pers reageerde op deze daad nogal verschillend. De Nederlanders publiceerden foto's van Sukarno in zijn Japanse periode met daaronder: „Sukarno dictator – het masker eindelijk af!" Ook de geallieerde pers was critisch. Sunday Observer publiceerde een artikel, dat Sukarno de macht had gegrepen na een geënsceneerde staatsgreep. Hij wilde Sjahrir zodoende wegwerken, een mening, welke door de feiten weerlegd is. Zelfs de Indonesische pers wist vooreerst met de nieuwe situatie niet goed raad. Dr. A. K. Gani, republikeins gouverneur van Zuid Sumatra, zond een amusant telegram aan de nieuwbakken dictator: „Präsident Sukarno, du mögst ruhig sein. Fest steht die Wacht im Sumatra"; hetgeen overigens een solidariteitsverklaring inhield.
Deze machtsgreep deed hij – volgens de eerste lezing – dus in de

wetenschap, dat de staatsgreep de daarop volgende nacht zou beginnen. Vóór deze lezing pleit het feit, dat Radio Djokja de machtsovername van de President Vrijdag omriep, de ontvoering van Sjahrir echter eerst Zaterdag, de 29ste.
De tweede lezing wil, dat Sjahrir in de nacht van donderdag op vrijdag reeds ontvoerd werd. Deze lezing is wel de meest waarschijnlijke. Het geheel wordt feitelijk onontwarbaar, doordat de Nederlandse radio de ontvoering reeds de 27ste omriep, dat is dus nog voordat zij had plaats gevonden! Vermoedelijk hadden de Nederlanders spionnage-informaties en wilden zij Sjahrir waarschuwen, zijnde de enige figuur, waarmede nog enige kans op een overeenkomst op basis van de voorstellen van de Hoge-Veluwe conferentie bestond. Doch ook dan blijft het uitermate bevreemdend, dat de premier niet van te voren werd ingelicht omtrent het dreigende gevaar, terwijl ook de legercommandant, generaal Sudirman, daar toch in ieder geval tamelijk nauwkeurig van op de hoogte moet zijn geweest!
Het is waarschijnlijk, dat Sudirman Sukarno ingelicht heeft met de verzekering, dat hij, Sudirman, weliswaar Sjahrir en het kabinet niet bijster goed gezind was, maar desalniettemin geheel achter Sukarno als president zou blijven staan. Dit is temeer waarschijnlijk, daar Sukarno, als dictator optredend, generaal Sudirman op 28 juni tot opperbevelhebber van de land-, zee- en luchtstrijdkrachten benoemde. Hij moet dus omtrent diens loyaliteit ten aanzien van zijn persoon niet in het ongewisse hebben verkeerd.
Sukarno heeft in de staatsgreep en de ontvoering waarschijnlijk een goed middel gezien om de macht aan zich te trekken, daar dit wel de enige mogelijkheid leek, definitief met Tan Malaka af te rekenen. Dat Sukarno en Sudirman een machiavellisch spel hebben gespeeld wordt wel bijzonder aannemelijk, omdat in het in '47 gevoerde proces tegen de leiders van de 3 juli-putsch de toedracht, alsook de datum van Sjahrir's ontvoering in het ongewisse wordt gelaten. Men sprak er voortdurend over „de periode van eind juni tot 3 juli". Tan Malaka werd ook nimmer publiekelijk gehoord, daar zulks vreemde onthullingen kon geven.
Interessant is, dat het ultra-rode optreden van Tan Malaka c.s. binnen de Republiek haar leiders tot een dictatorale, dus groene maatregel dwong, ofschoon het voor de hand lag, dat Sukarno's dictatorschap niet bijzonder effectief en langdurig kon zijn: een stabiele totalitaire staat kan eerst *na* een revolutie gedijen.
Sjahrir, de minister van Welvaart, dr. Sumitro, de minister van Economische zaken, dr. Subroto en nog enkele burgers en officieren werden 's nachts van hun bed gelicht. Onder deze lieden bevonden zich zowel

personen die betrokken waren bij rijstleveranties aan India als wel zij, die met de uitwisseling van geinterneerden belast waren waaruit nogmaals blijkt, dat beide punten wel degelijk van belang waren voor de leiding van het Eenheidsfront. Zo bevond zich ook generaal Sudibio, de man van wie men zeide dat hij de enige was, die het netelige geinterneerdenprobleem kon oplossen, onder de ontvoerden. Sjahrir werd per auto naar Paras, een buitenverblijf van de Sunan, gebracht.
De ontvoering heette georganiseerd door generaal R. P. Sudarsono, commandant van de derde T.R.I.-divisie, maar de officieren, die de ontvoering verrichtten, zouden niet in het complot betrokken zijn geweest. Hun commandant was majoor A. K. Jusuf. Zij hadden opdracht, „Nica-spionnen" [1]) van hun bed te lichten en zij schenen volgens Sjahrir's mededeling nogal verrast, toen hij hun zijn identiteit openbaarde. Deze lezing lijkt nogal dubieus, want Sjahrir logeerde in het tot hotel omgebouwde kantoor van de Javase Bank, hetgeen alleen door vooraanstaande personen werd gebruikt. Dit soliede gebouw werd bewaakt, terwijl bovendien Sjahrir zelf een lijfwacht van drie man bezat. „Zij sliepen waarschijnlijk", verklaarde Sjahrir later aan de pers, maar wat moeten die T.R.I.-officieren gedacht hebben van een Nica-spion, die een eigen lijfwacht medebracht?
Sukarno en Hatta namen meteen maatregelen, zodat Sjahrir op 30 juli door een kleine T.R.I.-macht bevrijd kon worden. Tevens werd het bevel gegeven, de leiders van het Eenheidsfront te arresteren, waaronder Subardjo, Moh. Yamin, Iwa Kusuma Sumantri, Chaerul Saleh, Ibnu Parna en nog elf anderen. Het merkwaardige is weer, dat enige van deze lieden reeds huisarrest hadden en verondersteld werden in Tawanmanggu te zitten. Bovendien werden die arrestaties niet overeenkomstig plan uitgevoerd, althans Moh. Yamin werd niet gepakt. Op 2 juli was hij nog steeds op vrije voeten, want op die dag is hij met generaal-majoor Sudarsono en een gewapende groep soldaten naar de gevangenis Wirongran getogen, waar 14 gevangen Eenheidsfront-leiders konden worden bevrijd. Deze werden naar het hoofdkwartier van regiment 22 te Wioto, 5 km buiten Djokja, gebracht, waar een bespreking werd gehouden omtrent de thans te nemen stappen.
Tot zover was de staatsgreep niet geheel naar wens gegaan, maar er waren nog tal van kansen. In de eerste plaats construeerde men te Wioto vier presidentiële bekendmakingen, die een compromis tussen de opvattingen van Yamin en Abikusno inhielden, namelijk de instelling van een revolutionaire regering, doch met behoud van Sukarno als

1) Nica = Netherlands Indies Civil Administration, de in Australië opgerichte organisatie van v. Mook, waarop de republikeinen bijzonder gebeten waren.

een soort marionetten-president. De inhoud van deze vier „besluiten" luidt als volgt: [1])

2. Het ontslag van het kabinet Sjahrir.
3. De president moest zijn macht in militaire zaken aan Sudirman en in politieke zaken aan een op te richten Dewan Pimpinan Politik afstaan.
4. De benoeming van de volgende leden in de Dewan Pimpinan Politik: Dr. Buntaran, mr. Budhiarto, Chaerul Saleh, mr. Gatok, Mr. Iwa Kusuma Sumantri, Mr. Moh. Yamin, mr. Subardjo, mr. Suwarjo, Tan Malaka en Wachid Hasjim.[2])
5. De benoeming van een nieuw kabinet, hetgeen o.a. vele van de onder 4 genoemde namen zou bevatten.

De Dewan Pimpinan Politik leek verdacht veel op het Russische Polit-Bureau, doch zij was zeer positief niet van plan zich aan de richtlijnen uit Moskou te houden. Zij zou de algehele macht in sociale, economische en politieke kwesties krijgen. Sukarno, als president, werd dus gespaard, maar zijn macht moest hij aan de revolutionairen delegeren.

Direct na het vaststellen van deze besluiten gaf generaal-majoor Sudarsono opdracht aan majoor Jusuf (dezelfde „onschuldige", die Sjahrir ontvoerd had), om Moh. Hatta, de vice-president en de minister van Defensie, mr. Amir Sjarifuddin, te ontvoeren. Verder moesten Tan Malaka en de andere leiders van het Eenheidsfront, die nog te Tawangmanggu „gevangen" zaten, naar Djokja gebracht worden. Sudarsono ontplooide een geweldige activiteit. Hij ging met Moh. Saleh, het hoofd van het KNIP afd. Djokja, naar de woning van Sakirman om hem naar de aloon-aloon te brengen. De bedoeling was, dat Sakirman mee zou gaan naar het paleis van de President, omdat zijn aanwezigheid uit prestige-overwegingen gewicht in de schaal zou kunnen leggen. Verder bezocht hij de staatspolitie, opdat van die kant niet onverwachts of uit onwetendheid roet in het thans snel gaar wordende eten zou worden geworpen. Ook de militaire politie werd bezocht. Hier gaf hij R. Tjitrodiningrat, die commandant was van de lijfwacht van de president, de vice-president en de ministers, opdracht om op 3 juli te half zeven bij het Paleis toe te zien, dat de paleiswacht zich niet zou verzetten. Verder bezocht hij Darmowardjojo op het hoofdkwartier van de B.P.R.I. en beval hem, zijn Laskars op de aloon-aloon op te stellen en gereed te houden.

De volgende ochtend, de 3de juli, zou het grote spel beginnen. Majoor

1) Zij waren genummerd van 2 tot 5. Besluit no. 1 was immers reeds in het bezit van Sudirman en bevatte het verzoek tot vrijlating van de politieke gevangenen.

2) Let op de namen; zij staan netjes in alphabetische volgorde vermeld om geen belangrijkheid te prejudiciëren.

Jusuf begaf zich, indachtig zijn instructies, met een truck naar de woning van Mr. Amir Sjarifuddin en dwong hem in te stappen. Er werd echter door diens lijfwacht vuur afgegeven en in de verwarring wist mr. Amir Sjarifuddin, een man met grote persoonlijke moed, de chauffeur van de truck te dwingen, naar het paleis van president Sukarno te rijden. Even later, om half zeven, arriveerde daar het gezelschap van generaal-majoor Sudarsono. Hijzelf werd bij de president toegelaten en overhandigde hem de vier besluiten maar Sukarno weigerde te tekenen. Daarop trachtte mr. Moh. Yamin hem te overtuigen, dat hij in 's lands belang beter deed, af te treden en Tan Malaka tot president te benoemen. Ook dit weigerde Sukarno. Dit was het beslissende moment van de 3 juli-staatsgreep. Kahin geeft een dramatisch beeld, hoe tank-eenheden van de Siliwangi-divisie vanuit het Westen en zwaarbewapende soldaten van de Pesindo vanuit het Oosten kwamen opzetten ter ondersteuning van Sukarno-Hatta-Sjahrir. Inderdaad waren deze eenheden sterker dan Tan Malaka's militaire steun, t.w. de derde T.R.I.-divisie, de Barisan Benteng en enige Laskar's. Maar het is toch zeer de vraag, of de samenzweerders zulke koele strategische overwegingen lieten gelden, zo de troepenverplaatsingen van Pesindo en Siliwangi-divisie hen reeds bekend waren.
De enige oplossing voor de oproerlingen zou zijn geweest, dat men Sukarno en zijn lijfwacht had neergeschoten, waarna de troepen van de derde T.R.I.-divisie van generaal-majoor Sudarsono, tezamen met de Laskars van Darmowardojo de openbare gebouwen zouden hebben bezet. Daarna zou het volk konde gedaan worden, etc. etc. Maar dit was niet mogelijk; het zou een miskenning van de historische groei van het vrijheidsstreven van de Indonesiërs betekend hebben. Wij mogen niet vergeten, dat hier in wezen vrienden tegenover elkaar stonden, die elkaar in jaren van Nederlandse en Japanse verdrukking hadden leren kennen en waarderen. Tot drastische maatregelen als doodschieten kwam het dan ook niet. Het bleef een vertoning. Typisch is in dit verband de opmerking, die Mr. Amir Sjarifuddin later tijdens het proces zou doen: „Sudarsono liep volledig gewapend rond. Hij deed alsof hij reeds gewonnen had en wij (dat zijn dus Sukarno en Sjarifuddin c.s.) bang voor hem moesten zijn".
Maar Sudarsono had helemaal niet gewonnen! Men besloot een bespreking te houden met Tan Malaka. Deze was inmiddels te Djokja gearriveerd en was daar toevallig Sjahrir tegen het lijf gelopen, hetgeen laatstgenoemde niet weinig verbaasde, daar hij hem veilig en wel gevangen waande. Sjahrir richtte zich in krachtige termen tot Sukarno en zette uiteen, dat, nu de gehele wereldpers zich met de kwestie bezighield, een vastberaden optreden geraden was. Er moesten arrestaties plaats-

vinden en er moest een proces worden gehouden! Ook Mr. Amir Sjarifuddin sprak in dezelfde geest. De officiële communistische partij van Alimin nam eenzelfde houding aan en met zijn hulp zou men de linkervleugel wel in bedwang weten te houden. En inderdaad, Sukarno, als dictator, vaardigde de arrestatie-besluiten uit, die dank zij de medewerking van Sudirman snel uitgevoerd konden worden. Ook seinde hij de Indiër Pundjabi, dat de rijstleveranties gewoon doorgang konden vinden, maar de onderhandelingen over de Nederlandse geinterneerden liet hij op 8 juli reeds afbreken. In het kabinet Sjahrir bracht hij bijna geen wijziging; twee nieuwe figuren, namelijk Maramis en dr. Sukiman werden opgenomen. Zo stond door het mislukte optreden van het Eenheidsfront Sukarno sterker dan ooit. Zijn macht was weer even groot als vóór oktober 1945, toen het KNIP vele van zijn bevoegdheden in eigen handen had genomen. Maar niet alleen Sukarno glimlachte. Op de achtergrond stond nu de P.K.I. gereed. Nu de lastige dissident Tan Malaka van het toneel verdwenen was, maakte de officiële communistische partij zich op, om een rol van betekenis te gaan spelen.
Einde maart 1947 werden de gearresteerden voor de Krijgsraad te Djokja gedaagd. Het was bedoeld als een monsterproces, dat openbaarheid aan de duistere machten achter de putsch moest schenken, maar als zodanig is dit proces mislukt. Immers, Tan Malaka, Sukarni en nog enkele lieden werden er niet bij betrokken, omdat „hun zaak (de ontvoering van Sjahrir) apart zou worden behandeld". „Hun zaak" werd natuurlijk nimmer behandeld, omdat de President en de Legercommandant daarbij zouden kunnen worden gecompromitteerd.
Het proces over de 3 juli-affaire noemde 17 beklaagden en wel: 1. R. P. Sudarsono, ten tijde van zijn arrestatie commandant van de derde divisie T.R.I.; 2. Mr. Moh. Yamin; 3. Mr. Subardjo, adviseur aan het ministerie van Buitenlandse Zaken; 4. Mr. Iwa Kusuma Sumantri; 5. Mr. S. Budiarto, adviseur derde divisie T.R.I.; 6. Dr. R. Buntaran Martoatmodjo, hoofdambtenaar aan het Ministerie van Gezondheid; 7. M.I. Sujati, hoofdambtenaar aan het kantoor van de Gouverneur van Midden-Java, afdeling voorlichting; 8. S. Moh. Saleh, hoofd van de algemene dienst van het Sultanaat; 9. Pandu K. Wiguna, redacteur aan het hoofdkantoor van „Antara"; 10. Suprastio, ambtenaar aan Buro Perdjuangan (Strijdbureau); 11. Bumantoro, redacteur van het dagblad „Kedaulatan Rakjat"; 12. R. Djojopranoto, lid van het KNIP; 13. R. P. Sepadmosperiodiningrat, hoofdambtenaar aan het hoofdkwartier van de T.R.I.; 14. Marlan, hoofd van het KNIP afd. Djokja; Chairul Saleh; 16. Adam Malik, leider van het hoofdkantoor van „Antara en 17. Ibnu Parna, redacteur van het blad „Penghela Rakjat".
De vermelde functies werden door de beklaagden bekleed tot het tijdstip

van hun arrestatie. De oudste der beklaagden was dr. Buntaran, 50 jaar; de jongste Ibnu Parna, die 27 jaar oud was. Voor de krijgsraad konden niet verschijnen Ibnu Parna, die ongeveer een jaar tevoren ontvluchtte en Adam Malik en Chaerul Saleh, die beiden ongeveer zeven maanden tevoren ontvlucht waren. Majoor A. K. Jusuf, commandant van bataljon 63 divisie 3, die ex-premier Sutan Sjahrir kidnapte en wiens zaak apart behandeld zou worden, trad in deze zitting op als getuige.
Reeds op 15 april daaropvolgend werd de eis bekendgemaakt: tegen de hoofdbeklaagden generaal Sudarsono en Mr. Moh. Yamin werd 12 jaar geëist. Tegen Mr. Subardjo en Budhiarto 8 jaar, tegen Dr. Buntaran en mr. Iwa Kusuma Sumantri 6, tegen Ibnu Parna, Sajuti, Moh. Saleh en Chaerul Saleh ieder 5 jaar. Uiteindelijk werden straffen van enkele jaren uitgemeten. Tan Malaka, Abikusno en Sukarni werden onder huisarrest vastgehouden. Hoelang deze detentie zou hebben geduurd, indien de loop der gebeurtenissen niet weder opnieuw zou hebben ingegrepen, laat zich moeilijk raden.

De binnenlandse politiek van de Republiek Indonesia heeft gedurende het eerste jaar van haar bestaan voortdurend in het teken van Tan Malaka gestaan. Historisch gezien was het de extreme zijde der revolutie; hij gaf er het rode momentum aan en zijn positie kan vergeleken worden met die van Gerbrandy in Nederland, doch dan in spiegelbeeld natuurlijk. Na de 3de juli 1946 was deze kracht gebroken en werd het Linggadjati-accoord mogelijk. Tan Malaka's historische rol was uitgespeeld. Wel verscheen hij nog weer ten tonele en speelden ook zijn volgelingen nog een rol, maar deze was niet meer van historische betekenis. Terwijl de leiders in de gevangenis zaten, bleven de volgelingen ageren in de Partai Indonesia Buruh Merdeka, de Partai Rakjat Djalata (Partij der Arme Lieden), de Angkatan Kommunis Muda, en verschillende Laskar Rakjat groepen, waarvan de Barisan Benteng te Surabaja nog van zich zou doen spreken gedurende de Communistische Madiun-opstand. Trouwens, al deze organisaties bleven tegen de P.K.I. ageren. Toen de P.K.I. in 1947 in macht toenam en het Front Demokrasi Rakjat (F.D.R.) bouwde, organiseerden de pro-Tan Malaka elementen de Gerakan Revolusi Rakjat (G.R.R. – begin juni 1948). Nadat het gevaar voor een Communistische coupe imminent geworden was, bevrijdde de republikeinse regering de gevangen genomen leiders, die zich onmiddellijk aan het hoofd van de G.R.R. stelden en de P.K.I. gingen bestrijden. In dit kader werden op 17 augustus 1948, op de 3de verjaardag van de Republiek, mr. Subardjo, mr. Iwa Kusuma Sumantri, Pandu Wiguna en dr. Buntaran bevrijd. Op 16 september 1948 volgde de bevrijding van Tan Malaka, Sukarni en Abikusno. Uit

het feit, dat Tan Malaka pas op de vooravond van de communistische opstand in vrijheid werd gesteld, bleek weer hoezeer Sukarno hem vreesde.
Onder Tan Malaka's leiding won de G.R.R. onmiddellijk aan kracht. Hij wist handig politieke munt te slaan uit het feit dat de communisten mede verantwoordelijk waren voor de Renville-overeenkomst.[1]) Desalniettemin was zijn kracht niet groot genoeg om de P.K.I. te overtroeven. De rol, die hij in 1946 gespeeld had, werd nu door Musso overgenomen. Gedurende de opstand van de P.K.I. trachtte Tan Malaka weer naar voren te komen door alle, hem goedgezinde partijen in een sterk gecentraliseerde Partai Murba te verzamelen. Deze taak completeerde hij op 7 november 1948, de verjaardag van de Russische Revolutie. Het bestuur was als volgt samengesteld:

President: Sukarni
Vice-president: Maruto Nitihardjo
2e president: Sutan Dewanis
Secr.-generaal: Sjamsu Karja Udaja
Secretaris: Pandu Karta Wiguna.

Vele oude namen ontbreken reeds, ook die van Tan Malaka, die zich immers nimmer bij een partij aansloot, omdat hij zich boven de partijen verheven achtte. Doch het programma van de Partai Murba was van Tan Malaka.
Nog eenmaal zou Tan Malaka opzien baren. De communistische P.K.I.-opstand was met zijn hulp bedwongen, de Republiek was gedurende de Tweede Politionele Actie bezet en voor Radio Djokja sprak een Nederlander. Doch op 21 december 1948 klonk over radio-Kediri de stem van Tan Malaka weer. Hij riep het Indonesische volk op, niet langer met de Westerlingen te onderhandelen en de Indonesische leiders, als Sukarno en Hatta, die zulks wel hadden gedaan, niet langer te volgen. Deze zeer aggressieve rede vond in de verwarde tijden na de Tweede Politionele Actie een gretig gehoor en daar men dus wist, dat Tan Malaka vrij was, nam zijn invloed hand over hand toe. Begin 1949 was hij de enige eersterangs Indonesische politicus, die zich nog vrij in Indonesië bewoog; alle anderen waren gevangen genomen of gevlucht. En hij was er de man niet naar om zulks niet uit te buiten. Op illegale persen maakte hij propaganda-bladen gereed, die de guerilla's zowel tegen de Nederlanders, de T.N.I. als tegen Sukarno-Hatta opzette. Zijn „hoofdkwartier" lag in het gebied van Blimbing, nabij Ngandjuk.
De guerilla-overste Saruchmad kreeg lucht van deze acties en wist Tan Malaka in handen te krijgen. Op 12 februari 1949 is Tan Malaka, een der oudste en meest vurige nationalisten, daarop zonder enige vorm

1) Zulks overeenkomstig de nog immer van kracht zijnde Dimitrov-doctrine.

van proces doodgeschoten. Sommige Indonesiërs geloven, dat deze executie op last van hogerhand is geschied. Zeker is slechts, dat de Republiekeinse regering een lezing gaf waarbij de mogelijkheid open bleef, dat zijn dood door het Nederlandse Gadjah Merah Bataljon veroorzaakt was. Maar waarom werden Mr. Achmad Subardjo, mr. Iwa Kusuma Sumantri, Adam Malik, Sajuti Melih en Abikusno Tjokrosujoso als eerste politieke gevangen door de Nederlanders aan de te Djokja teruggekeerde Republikeinse regering uitgeleverd? Was dit op speciaal verzoek?
Met Tan Malaka ging één der merkwaardigste figuren uit de moderne geschiedenis van Indonesië heen. En jaren lang is op zijn herinnering de censuur van het zwijgen toegepast.

HOOFDSTUK IV

DE FEODALE CONTRA-REVOLUTIE

16. Federalisme en Feodaliteit

Men dient het vooroorlogse Nederlands Indië als een staat te zien en niet als een provincie van Nederland. Het was een staat met een „eigen" regering en een „eigen" leger, het KNIL. Men kan over die eigen regering en dat eigen leger debatteren, zeker is, dat het staatsbegrip toepasselijk wordt omdat Nederlands Indië een eigen wetgeving, een eigen schatkist, een eigen openbare schuld, een eigen muntstelsel en rechtspersoon bezat.
Het was de opvatting van Van Mook, dat het afzonderlijke staatsbegrip Nederlands Indië of Indonesië gerust benadrukt mocht worden.[1]) Zijn opvattingen gingen in de richting van een satellietstaat Indonesië. Maar er was een verschil tussen Van Mook's opvatting van satellietstaat en die, welke Japan gekoesterd had. Ook Rusland's Oost Europese en Amerika's West Europese satellieten zijn anders van structuur. Het verschil zit in het feit, dat Van Mook zich een centrale Nederlandse mokole-groep dacht, die binnen het raam van Indonesië de touwtjes in handen zou hebben. Niet langer zou de beslissing in Den Haag liggen, doch bij de *Nederlanders* in Batavia, terwijl Japan, Rusland en Amerika hun satellieten zonder directe inmenging dachten te regeren, doch wel volgens de aanwijzingen uit de respectievelijke hoofdsteden via een volks-eigen mokole. Van Mook wilde precies het tegenovergestelde, namelijk geen zeggenschap vanuit Den Haag en regeren via een Nederlandse, dus uitheemse mokole. De oorzaak van deze opvatting van Van Mook moet gezocht worden in het feit, dat Nederland niet in staat was een grote satelliet binnen haar krachtveld te houden. Haar econo-

1) Die opvatting vindt uitdrukking in de leuze: „Indië los van Holland".

mische en „ideologische" krachtbronnen waren daartoe ten enenmale ontoereikend en men moest het dus met een ter plaatse aanwezige mokole doen. Ofschoon Van Mook's politiek als een klassiek voorbeeld van indirect regeren wordt aangehaald, moet men zich toch bewust zijn, dat de Japanse conceptie à la 1944 en de Russische en Amerikaanse à la 1954 heel wat indirecter is.

Scherp gesteld wilde Van Mook het volgende: Een federatie van staten onder leiding van de oude adel, die vanuit een Nederlands centrum in Batavia zou worden „geleid" en die door Nederlandse technici zou worden gesteund. Nederland zou moeten medehelpen om de federaal-feodalen tegen de marhaenistische unitaristen te steunen. De situatie roept assimilaties op met de steun der Duitse vorsten aan de leden van het Ancient Régime in het Frankrijk van 1790 of met de steun van de geallieerden aan de Wit-Russen onder Wrangel na de oktober-revolutie in 1917.

Redeneert men in deze trant consequent door, dan blijft er weinig over van een rechtstreeks Indonesisch-Nederlands conflict. Het wordt dan een conflict tussen twee bepaalde groepen binnen Indonesië, waarbij één dier groepen door Nederland gesteund wordt. Het is de idee van burgeroorlog tussen revolutionairen en contra-revolutionairen. De staatsrechterlijke betekenis moet door een sociologische worden vervangen.[1])

Het was nu nog maar de vraag, in welke vorm die contra-revolutie gegoten diende te worden.

Het federalisme was reeds een bestaande tendenz in het vooroorlogse Nederlands-Indië, daar zulks het toen reeds gehuldigde principe van divide et impera vergemakkelijkte. Deze vorm was voor de feodale contra-revolutie vooral aantrekkelijk, omdat de Indonesische feodaliteit de intellectuele allure van de revolutionairen misten en derhalve meer streeks-gewijze georiënteerd was. Maar hoezeer het federalisme slechts vorm was, moge blijken uit het feit, dat geen enkele federale deelstaat ook maar bij benadering zo federatief georganiseerd zou worden als juist de revolutionaire Republiek!

Het republikeinse Sumatra mocht notabene haar eigen ambtenaren ontslaan en aanstellen, de daar aanwezige troepen verplaatsen, haar eigen begroting vaststellen en zelfs haar eigen munt, de Orips [2]) slaan! Dit kon allemaal omdat de op Sumatra aanwezige Republikeinse uit-

1) In dit kader past de taktiek om zoveel mogelijk staatsrechterlijk aandoende termen te vermijden. Wapenstilstand werd „bestand"; militair optreden werd „politionele actie" noch de Veiligheidsraad, noch zelfs de Republiek noemden het conflict een oorlog!

2) Oeang Republik Indonesia Propinzi Sumatera.

voerders van die besluiten zich toch bij de algemene richtlijnen van Djokja zouden neerleggen.
Wat wij dus achter het federalisme à la Van Mook moeten zoeken, is de terugkeer van de feodaliteit, waarbij Van Mook met het ambtelijk en militaire apparaat achter zich vanuit Batavia de controle in zijn handen zou houden. De ironie van het lot wilde dat Van Mook deze ontwikkeling niet van de daken kon schreeuwen, omdat de wereld in het algemeen en een groot deel van Nederland bijzonder weinig waardering voor een dergelijk streven kon opbrengen.
Zo kreeg ook in Batavia de Malino-politiek het etiket van federalisme opgeplakt; het begrip federalisme zou zozeer gemeen goed worden, dat de republikeinen nog vele jaren later tegen het federalisme an sich zouden blijven ageren.

Het is slechts logisch dat deze tegenstelling tussen de min of meer uit noodzaak pro-Nederlands feodalen en de anti-Nederlandse revolutionairen reeds lang voor de oorlog in de regionale verenigingen tot uiting was gekomen.[1]) Zelfs de eerste regionale Midden Javaanse vereniging, de in 1908 opgerichte Budi Utomo, welke oorspronkelijk a-politiek bedoelde te zijn, vertoonde deze tweedeling tot op zekere hoogte. Er ontstond een rechtse groep, welke het lidmaatschap van de vereniging beperkt wenste te zien tot ontwikkelde ambtenaren, hetgeen in de praktijk van die dagen aristocratische ambtenaren betekende en een linkse groep welke een nationaal democratische richting wenste in te slaan. De laatste groepering eiste dat de vereniging zich het lot van de grote massa zou aantrekken. Tot deze linkse groep behoorde zulke intellectuelen als Dr. Tjipto Mangunkusumo. Toen deze groep steeds meer invloed won, richtten de rechtsen als reactie te Semarang de Setia Mulja op, hetgeen een regenten-bond was, zodat men aan de aristocratische tendenz niet behoeft te twijfelen.
In september 1914 wērd de vereniging Pasundan opgericht welke zich aanvankelijk eveneens niet met de politiek inliet maar overigens dit standpunt ook spoedig los moest laten. En ook hier kwam de splitsing. De behoudenden onder leiding van regenten van Bandoeng en Serang, Wiranata Kusuma en Achmad Djajadiningrat bleven op de culturele bevordering wijzen, terwijl de intellectuelen meer belangstelling toonden voor de propaganda van Ir. Soekarno en in dit verband zelfs opheffing van de partij-dicipline vroegen.
Met de Sarekat Abon, in mei 1920 door A. J. Patty te Semarang opgericht, ging het maar weinig anders. Zodra haar nationalistische onafhankelijkheidsstreven onderkend werd, vond daar de afscheiding plaats

1) De navolgende gegevens zijn ontleend aan D. M. C. Koch; Om de Vrijheid.

en werd een nieuwe vereniging, het Moluks Politiek Verbond opgericht, dat ageerde voor zelfbestuur in samenwerking met Nederland en voor de vorming van een federatief verbond van autonomen delen van Nederlands-Indië.
In de Minahassa was het de Persatuan Minahassa, waarin ten gevolge van het doordringen van de revolutionair-nationalistische gedachte een scheuring ontstond, welke medio maart 1930 resulteerde in de oprichting van de Sarekat Celebes.
Andere regionale verenigingen waren: het in 1921 opgerichte Timors Verbond (coöperatief),[1]) de Persatuan Madoera (1920), Sarekat Sumatra en de Kaum Batawi. Laatstgenoemde drie verenigingen waren van de aanvang af proletarisch en neigden dan ook in non-coöperatieve richting zodat er geen reden tot scheuring was.
Indien men de nationalistische beweging gedurende de jaren voor de oorlog bestudeert en men ziet dan dat de coöperatief-feodale groeperingen binnen iedere Indonesische verenigingen keer op keer het onderspit moesten delven tegen de revolutionair-nationalistische dan is dit reeds een aanwijzing dat de politiek van Van Mook het bijzonder moeilijk zou krijgen. Indien zij consequent gespeeld zou worden, dan zou die politiek, dank zij de krachtdadige Nederlandse steun, nog van enorme betekenis kunnen worden. Deze betekenis ontleende zij echter niet uit de enkele naar voren geschoven fossiele feodale grootheden, maar uit de binding van deze feodale groep met de landbouwende bevolking. In een land waar 80 procent van de bevolking uit Tani's bestaat, openden zich wel degelijk perspectieven voor een grootse politiek.

17. Tani en Pangerang

Er bestaat zoiets als een cosmische en universele dualiteit, waar zich begrippen als goed tegenover slecht, God tegenover duivel en profaan tegenover sacraal mede associëren. Waar de buddhistische Sankhya-school de tegenstelling tussen prakrti en purusa overpeinsde, kunnen wij bespiegelingen houden over de tegenstelling tussen vruchtbaar en bevruchtend, tussen vrouwelijk en mannelijk, stoffelijk en ideëel, tussen practisch en theoretisch, intuïtie en redenering, tussen intellegentie en intellect. In de sociologie bestaat dezelfde dualiteit tussen hoofdman en priester, de Batakse Radja of Sibajak tegenover de Datu, de Atjehse Uleëbalang tegenover de Ulama, fascisme tegenover socialisme, Nietszsche tegenover Marx, adel tegenover intellectueel, maar ook de boer tegenover de stedelijke proletariër! De samenhang tussen boer-adel kan

1) In de betekenis van samenwerkend met de Nederlands-Indische overheid.

men gelijk stellen aan de samenhang tussen proletariër-intellectueel. De adel heeft slecht waarlijk betekenis op het boerenland. Haar tehuis is het kasteel of de kraton, dewelke beiden uit de boerenhoeve gegroeid zijn. Het dorp groeit aan de voet van het kasteel maar de stad groeit rondom de kerk of rondom haar voortzetting: de universiteit. In dit opzicht verschillen allodiale en feodale toestanden niet: In beide gevallen zal de adel hetzij dus edel-eigen adel, hetzij veroverende adel, een functie vervullen; zij zal beschermheer zijn. Voor die bescherming zijn soldaten nodig, die op hun beurt weer afhankelijk zijn van de landbouwende bevolking, daar soldaten voor hun voedsel van hen afhankelijk zijn. Zo bestaat daar de band tussen de man en de heer. Zij kunnen niet buiten elkaar, maar zij kunnen zeer zeker wel buiten de stad. De stad kan ook buiten het haar omringende land, getuige „eilandsteden" als Hongkong, of woestijn-steden als Mekka, want voedsel kan van verre komen. Maar het intellect van de stad kan niet zonder het stedelijk proletariaat bestaan en het stedelijk proletariaat kan op haar beurt niet buiten het intellect, zonder dat de stad onmiddellijk zou desintegreren. De „sikkel en hamer" kunnen dienst doen als symbolen van de dualiteit van de samenleving. Sikkel en hamer zijn principieel onverenigbaar, tenzij men de boerenhoeve in een fabriek kan herscheppen – zoals in de U.S.S.R. – of indien men van de boer een stedelijk forens maakt, zoals in de U.S.A.

De kampong- en dessasfeer op Java bezit een allodiaal rudiment en het is typisch dat zowel kamponghoofd als lurah tamelijk democratisch worden gekozen. De democratie van het allodium, waar Marx met zijn klasseloze maatschappij een wereld wijde versie van wilde scheppen, is in haar oervormen door geen electoraal mechanisme te evenaren. De allodiale hoofdmannen in Indonesië werden in de feodale sfeer betrokken: De lurah kon patih worden, de patih kon regent worden en de regent kon zich een pangeran wanen. De grens tussen allodium en feodum was ten tijde van de komst der Nederlanders in Indonesië reeds lang vervaagd en de hiërarchie vanaf de prinselijke regent tot de eenvoudige tani werd reeds eeuwen als „natuurlijk" aangevoeld. Indien een nog weer boven de prinselijke regent uittorenende feodaal-fascistische macht de medewerking van de regent wint, dan wint hij de medewerking van de tani. Het Nederlandse gezag was in diepste wezen een gezag over de tani. Dies ook de voorliefde van de Nederlanders voor de landbouw, want zijn de handels-interessen van de Nederlanders in Indonesië niet eeuwenlang uitgegaan naar de handel in *landbouwproducten*? Het Cultuur-stelsel sloot daarbij logisch aan en ook later weer de ontwikkeling van de moderne cultures, ofschoon men bij deze

laatste vorm van landbouw onmerkbaar naar de fabriekmatige landbouw overging. De in de cultures te werkgestelde arbeiders ondergingen zodoende een zelfde invloed als de arbeiders van de Russische kolchos en de Amerikaanse farmer; hij werd los gemaakt van een bepaald stuk bodem. In haar politieke uitingen zal de arbeider in de cultures neigen naar de opvattingen van het stedelijke proletariaat en principieel afwijken van de bodemgebonden rijstverbouwer. De millioenen-bevolking van Indonesië is hoofdzakelijk een rijstverbouwende bevolking. Tegenover deze massa vormt het stedelijke proletariaat en de arbeiders van de fabriekmatige plantages slechts een klein percentage. Kan men via de feodale binding tussen Pangerang en Tani deze massa op de hand krijgen, dan kan men veilig verkiezingen houden, want het succes is dan verzekerd. Dit was de dreiging welke van Van Mook's feodale contrarevolutie in een overwegend agrarisch land uitging. Slechts in deze omstandigheid school de kracht van het zogenaamde federalisme. Hierin school ook de tegenstrijdige houding van de marhaenisten tegenover de feodaliteit binnen het eigenmachts gebied. De republikeinen konden het zich nauwelijks permiteren om tegen feodalen grootheden als Hamengku Buwono, sultan van Djokja in het kader van hun socialisatie-plannen op te treden, omdat zij diens invloed op de landelijke bevolking zeer wel kenden. Aan de andere kant steunden de sultan het nationalistische element in de revolutie ten volle. Hij redde op deze wijze vele feodale invloeden binnen de marhaenistisch Republiek, doch de controverse, welke er tussen een figuur als de Sultan van Djokja en een Sukarno nu eenmaal bestaat, zou uiteindelijk onvermijdelijk tot een conflict leiden.
Ook het feit dat gedurende de eerste en tweede politionele acties de boerenstand in het algemeen nogal passief was, wijst op het feit, dat zij de zaak der Republiek niet ten volle als *hun* zaak beschouwden.
Maar er was één factor welke de feodale contra-revolutie onder Nederlandse auspiciën zeer ongunstig moest beïnvloeden. Die factor was de Islam. De Islam heeft het ontstaan van banden des bloeds tussen de Nederlanders als mokole en de Indonesische feodalen Bonto-klasse in ernstige maten bemoeilijkt.[1]) Dientengevolge is de associatie van de Bonto met de Mokole altijd halfhartig gebleven en hebben zich ook vele adellijke Indonesische grootheden aan de zijde van de revolutionairen geschaard. De Nederlanders vermengde zich wel met lagere bevolkings strata en de aldus ontstane afstammelingen van gemengde bloede misten een „natuurlijk" aansluitende positie. In hun ongemakkelijke positie gevoelden zij zowel de aristocratische als intellectuele Indonesiërs als

1) Vergelijk de raciale menging in de Portugese kolonieën, waar mokole en bonto beiden katholiek waren.

een potentiële bedreiging. Het is vanuit dit aspect bekeken logisch, dat zij zich als groep fel anti-Indonesisch toonden.
Wellicht nog belangrijker was het optreden van de Masjumi, die een grote, ofschoon niet zeer spectaculaire rol speelde. Door op de tegenstelling tussen Islamiet en Kafir te wijzen, kon men ook de gewone man gemakkelijk anti-Nederlands indoctrineren. Men moet zich dus wel voor ogen houden, dat de zuivere anti-these tussen feodaliteit en marhaenisme doorkruist werd door nationalistische, raciale en godsdienstige tendenzen.

Indien ik stel dat de feodaliteit de ware krachten achter de Malino politiek vormden, dan wil ik daar geenszins mee beweren dat zulks Van Mook en zijn medewerkers steeds even scherp voor de geest heeft gestaan. Daadmensen volvoeren intuïtief de voor hen geëigende politiek. Voor de feodaal-fascistische en kapitalistische Nederlanders was de inheemse feodaliteit de enige sociologische kracht waar zij op konden steunen. Kapitaal blijft in de feodale sfeer steeds tot de hoogste rangen beperkt. Het is typerend dat de feodale grootheden in de Archipel welsprekende titels als Orang Kaya [1]) voeren, evenals de feodale grootheden in het oude Spanje, de latere Grandes, die immers de titel van Ricos Hombres [1]) bezaten. En een beschrijving van de Malino-politiek zal dus niet alleen het licht moeten werpen op de daarbij betrokken feodale grootheden; daarnaast zal men het oog moeten houden op de kapitalistische associatie met de regerende topklasse. Dat de feodaliteit rechts en groen is behoeft wel geen betoog.

18. De Feodalen te Malino, Linggardjati en Den Passar

De geschiedenis van Malino moet ik vooraf laten gaan door een correctie op de gebruikelijk opvatting. Men doet het namelijk voorkomen, of de nationalistische beweging op Borneo, Celebes en de Grote Oost geen vat kon krijgen op de bevolking, omdat dit gebied spoedig door de Australiërs bezet werd. Van Mook wijst er nog ten overvloede op hoe merkwaardig het was, dat Labour-Australië met een bijna communistische regering, haar troepen de opgedragen taak binnen geallieerd verband loyaal liet uitvoeren, doch dat Engeland, die koloniale mogendheid, voor haar deel terugschrok. Men verwart hier weer eens oorzaak en gevolg. De Australische bezetting kon zich aldaar zonder incidenten voltrekken, juist omdat er geen nationalistische beweging van enig belang was en deze beweging was er niet, omdat er geen stedelijk

1) beide titels betekenen: Rijkaard.

proletariaat bestond en de feodale sfeer nog sterk overheerste. Bovendien hadden de Japanners met deze eilanden kennelijk andere plannen gehad en in dit verband herinner ik aan de verrassing, welke de Japanse marine aldaar bereid werd, toen veldmaarschalk Terauchi zijn goedkeuring hechtte aan de niet bestaande voorstellen van het daar niet bestaande Comité ter Voorbereiding van de Onafhankelijkheid. Indien de Australiërs in Oost-Indonesië eenzelfde ontvangst was bereid als de Engelsen in Batavia en Surabaja, dan hadden zij zich zeker ook tweemaal bedacht alvorens zich in zulk een wespennest te steken.
Maar goed, de kans leek in ieder geval gunstig, althans op de buitengewesten een begin te maken met het herstel van het Nederlandse gezag en Van Mook, de Luitenant-gouverneur-generaal, gelastte de bezetting van deze gebieden tegen het advies van zijn militaire bevelhebbers in, daar deze alle krachten op Java wilden concentreren. De politiek van Van Mook leek hiermede reeds iets op het „divide et impera"-devies en werd dan ook op 15 januari 1946 door het Tweede Kamerlid Van Kempen – koloniaal bestuursambtenaar van de oude stempel – bij de regering warm aanbevolen. Hieruit resulteerde op 10 februari 1946 een verklaring van de regering, die als basis van de verdere staatkundige ontwikkeling de vorming van een Indonesisch gemenebest, samengesteld uit negara's en daerahs met uiteenlopende graden van zelfbestuur, beoogde. Op 13 mei 1946 kon Van Mook reeds een uitgewerkt plan in die richting aan de Nederlandse regering voorleggen, namelijk om met Borneo, de Grote Oost, Banka, Billiton en de Riouw-archipel, waar een zekere mate van Nederlandse invloed was teruggekeerd en waar voorlopig vertegenwoordigende organisaties waren tot stand gekomen, in overleg te treden om het in leven roepen van het voorgespiegelde gemenebest nader te bespreken. Van Mook, die af en toe een ietwat machiavellische indruk in de politiek maakt en die zijn Nederlandse pappenheimers wel zo'n beetje kende, deed het voorkomen alsof hier een normaal federaal overleg zou plaats vinden. Hiertegen kon bij de grote socialistisch en christelijk georiënteerde partijen in Nederland geen bezwaar bestaan en hij kon er veilig op speculeren, dat men in Nederland niet bijzonder met de aard van die vertegenwoordigende lichamen op de hoogte was. De Nederlandse regering ontving Van Mook's plan dan ook met instemming en zijn conceptie van een federale staat zou voorgoed „federalisme" heten.
De bijeenkomst van bovengenoemde gebieden werd bepaald op 16 juli 1946, daar eerst op 14 juli het gezag van de geallieerde Britse bevelhebber op het Nederlands-Indische gouvernement werd overgedragen. Maar voordat het zover was, moest eerst worden uitgemaakt, welke personen aan deze zeer belangrijke conferentie te Malino deel zouden

nemen. Dit werd het kritieke moment in de politiek van Van Mook. In het overzicht uit de voorgeschiedenis van de Malino-conferentie erkende minister Jonkman later, dat, waar voor de eerste maal een ontmoeting als die van Malino bijeenkwam, de aanwijzing van vertegenwoordigers in vele gevallen een willekeurig karakter moest dragen. Nu is het woord „willekeurig" hier in een merkwaardig dubbele betekenis gebruikt. Ik geloof, dat de minister er „zonder medezeggingschap van het volk en zonder bepaalde voorkeur van de regering" mede tot uitdrukking wilde brengen, maar het kan ook betekenen: volgens de wil van de regering, d.w.z. van de verlichte despoot, die de macht in handen had: volgens de wil van Van Mook dus. En Van Mook deed zijn keuze goed! Aan de ene kant moest hij een schijn van democratie bewaren en derhalve bestaande vertegenwoordigingen inschakelen. Dit kwam hem bovendien en in zoverre te stade, omdat die vertegenwoordigingen veelal weer uit de vooroorlogse feodale adel waren samengesteld. In Zuid Celebes kwam die vertegenwoordiging zodoende voort uit de eerwaarde Zuid Celebes Raad, waarin grootheden zitting hadden die weidse titels droegen als Paduka Tuan Andi Idjo Karung Lalsang, Sultan Mohammed Abdulkadir Aidid, meer bekend als de vorst van Goa, getooid met vele rijen gouden vulpennen en potloden bij wijze van waardigheidstekenen. Hierdoor konden te Malino lieden met ietwat fossiel aandoende waardigheden als Andi Pembenteng, de Aroempan van Bone en Laode Taliki, de Sultan van Buton, voor het voetlicht verschijnen. Deze moesten de eventuele nare gevolgen van een optreden van Nadjamuddin Daeng Malewa, de enige tijd geleden nog fel pro-republikeinse handelsconsulent, egaliseren, terwijl men ook over het meegaan van Sonda Daeng Malewa, de adviseur voor Indonesische zaken te Makassar niet geheel en al gerust was.

Op Bali werd de wel ietwat ondemocratische Paruman Agung, een soort vorstenraad, ingeschakeld om de beide Balische afgevaardigden te benoemen en deze kwam dan ook met klinkende feodale grootheden uit de bus: Tjokordé Rake Sukawati, voormalig pro-Nederlands lid van de Volksraad, en Goesti Bagus Oké. Met de vertegenwoordigers van de Minahassa en de Zuid-Molukken, veelal christelijk en traditioneel pro-Nederlands, had men niet veel last, terwijl Timor met Korok, de Zelfbestuurder van Amarase en de Katholieke zelfbestuurder van Sikka voor Flores, Don J. Th. Ximenes de Silva, afstammeling van de Portugezen, eveneens welkome steun voor Van Mook betekenden.

Voor Borneo had men 3 „kiesdistricten" georganiseerd. West-Borneo, dat de schilderachtige, maar toch niet bepaald democratisch georiënteerde Sultan Hamid II afzond, generaal à la suite in het KNIL et plus royaliste que la reine. Hij had Uwaang Uray, een zeer gehoorzame

Dajak in kielzog. Zuid-Borneo was minder aristocratisch, meer religieus vertegenwoordigd, terwijl Oost-Borneo door de aanwezigheid van de rijksgrote van Bulungan, Datu Muhammed, schitterde. De Noord-Molukken werd op typisch democratische wijze door niemand minder dan Sultan Iskandar Mohamed Djahrir, Sjah van Ternate, vertegenwoordigd, die echter tot ieders verrassing sterk republikeinsgezind [1]) bleek, en Nieuw Guinea door de heer Kaseipo, die geen papua meer wilde zijn, maar Irianner en noch iets met Ambon, noch iets met de Republiek te maken wilde hebben. Onvriendelijke republikeinen vonden hem „uitstekend gedresseerd". Ook verscheen daar Mohammed Kaharuddin, de Sultan van Sumbawa, die voor de eerste maal een vliegtuig van dichtbij zag en diep onder de indruk van de belangrijke gebeurtenissen scheen.
Maar er was ook wel een beetje echte democratie beoefend en wel op Banka. Daar had men 40 willekeurige(?) mannen bijeengebracht, die ieder op hun beurt wederom 40 kiesmannen moesten aantrekken. Deze 1600 mannen zouden beslissen over de afgevaardigde voor Muntok. Van Mook kon zich hier democratie permitteren, daar bijna veertig procent van de bevolking van deze eilanden uit Chinezen bestond, die al meer dan eens sympathie voor de Nederlandse zaak betuigd hadden. Dr. Liem Tjoe Te en een zekere Saleh Achmad, gewoon Saleh Achmad zonder meer, geen rijksgrote, geen datu, prins of sultan, kwamen uit de bus. Dr. Liem hield zich politiek voorzichtig op de vlakte en bracht slechts het minderheden-probleem naar voren en Saleh Achmad bleek honderd procent achter Sjahrir en zijn republikeinen te staan!
Dit uitermate schilderachtig gezelschap was dan de 16de juli 1946 in het tot vergaderzaal omgebouwde kapelletje te Malino bijeengekomen. De tijd was goed gekozen, want de sociale revoluties op Sumatra's Oostkust en te Solo, welke enige maanden daarvoor hadden plaats gevonden en waarvan de gruwelijke bijzonderheden juist alom bekend waren geworden, hadden schrik en angst in menig vorstenhart doen ontstaan. Sukawatti kon dan ook plechtig getuigen, dat er in de gebieden waar de Nederlandse driekleur wapperde, God-zij-dank niet zulk een chaos en verwarring heerste als dat op Java het geval was.
Ondanks het feit, dat het gezelschap overwegend feodaal-adellijk was en het feit, dat progressieve Oost-Indonesiërs als mr. Binol en dr. Ratulangi ontbraken, werd er vrij veel in pro-republikeinse zin gesproken, waarbij vooral Sjahrir populair bleek te zijn. Maar zelfs de pro-republikeinse betogen – de adel verloochent zich niet – waren doorspekt met eerbetoon aan Hare Majesteit, de Koningin der Nederlanden,

1) Ternate is steeds sterk nationalistisch geweest en ook reeds vroeg onder communistische invloed geraakt.

waardoor de scherpe kanten van het verzet bij voorbaat afgeslepen waren. Er waren zeer merkwaardige redevoeringen bij, welke thans nog de moeite van het bestuderen waard zijn. Zo sprak Sampan alias Izimuddin van Lang Iram, de Dajakase vertegenwoordiger voor Oost Borneo, over een aaneensluiten van de vrije vorsten van Borneo onder de Republiek. Zijn rede kon als een zelf misschien niet helemaal begrepen pleidooi voor het systeem van een Hogerhuis voor de adel van het land worden opgevat. Er waren meer van deze tendenzen en misschien is zelfs thans nog een Indonesisch parlement met een tweekamer-systeem, min of meer op Engelse leest geschoeid, een goede oplossing voor de sluimerende feodale verlangens.
Maar de meeste belangstelling ging toch uit naar de rede van Nadjamuddin, waarvan men wist, dat hij invloed bezat en nog kortelings sterk republikeins was. Zijn betoog was sterk nationalistisch, doch de slimme vos opende de deuren naar een federaal verband zo wijd mogelijk. Daar lagen mogelijkheden in het verschiet!
De Malino-conferentie verliep in een „prettige sfeer van samenwerken", hetgeen blijkbaar voldoende was, om de federalistische structuur voor Indonesië als levensvatbaar te beschouwen. Men ging uiteen nadat besloten was, een algemeen regerings-commissariaat voor Borneo en de Grote Oost in het leven te roepen, hetwelk belast zou worden met de uitwerking van het staatkundige bestel van de Malino-gebieden. Vijf van de meest vooraanstaande conferentiegangers werden uitgenodigd om als buitengewoon lid van de Raad van Departementshoofden aan het inleidende staatkundige werk deel te nemen.
De Nederlandse pers was over het algemeen vol lof over dit staaltje van staatsmansschap en men was wellicht nog uitbundiger in zijn loftuitingen geweest, indien men ten volle had beseft op welk een kundige wijze Van Mook van de feodale gereserveerdheid tegenover het marhaenisme van de republikeinen profiteerde. Onopgemerkt was het feodalisme voor federalisme in de plaats gekomen, doch het etiket bleef; dat dééd het zoveel beter! Maar ook de republikeinse pers doorzag het spel niet ten volle. „Op de punt van de bajonet", noemden zij de vergadering, maar indien zij scherp gezien hadden, zouden zij begrepen hebben dat de aard en het succes van deze vergadering door de bajonetten van hun eigen pemuda's bepaald was geworden... „Wij zijn een unitaristische republiek", gold hun slogan in het vervolg. Het unitarisme ging zodoende een veel te grote plaats in het politieke spel van de Republiek spelen. Een ruwe ontmaskering van de feodale bedoelingen van Van Mook was wellicht de beste republikeinse weg geweest, doch ook daarvoor bestonden, zoals gezegd, gegronde bezwaren.
Hoe dan ook, de republikeinse reacties bewezen, dat Van Mook door

zijn feodale federalisme een gevaarlijke politieke tegenstander geworden was. De feodale contra-revolutie was ingezet en zij zou snel aan kracht winnen!

De belangrijkste vraag, welke Malino te beantwoorden had gekregen, was, of de toekomstige feodale Indonesische staat een unitaristisch of federaal bestel zou krijgen.[1]) Van Mook, goed politicus, wist, dat een feodaal-federaal bestel zwak was en een lange periode van Nederlandse steun en opbouw zou behoeven en hij hoopte zodoende een langdurige rol als mokole te spelen. Deze politiek werd door de leden van de vergadering niet altijd doorzien, getuige het feit, dat zij over het algemeen 5 à 10 jaren een voldoende lang tijdsbestek voor Nederlandse steun vonden. Voorzichtig gaf Van Mook als zijn mening te kennen, dat dit wel een erg korte termijn zou zijn.

Op de van 1 tot 10 oktober gehouden Pangkal Pinang conferentie, welke Van Mook met vertegenwoordigers van de Nederlandse, Indo-Chinese en Arabische minderheden hield, werd nog een band gesmeed met groepen, welke al evenmin pro-republikeins waren en aldus gesterkt kon de Nederlands-Indische regering het Linggadjati-accoord met de Republiek tekenen, hetgeen in feite van beide zijden een nogal zwakke koehandel was. Deze koehandel uit zich in de beide eerste artikelen van Linggadjati. De Republiek zocht en verkreeg de facto erkenning en Van Mook zocht en verkreeg in ruil daarvoor een reële basis voor zijn feodaal-federale politiek. Deze artikelen laat ik hier gedeeltelijk volgen:

Artikel 1

„De Nederlandse regering erkent de regering van de Republiek Indonesië als de facto uitoefenende het gezag over Java, Madura en Sumatra."

Artikel 2

„De Nederlandse regering en de regering van de Republiek Indonesië werken samen tot de spoedige vestiging van een souvereine democratische staat op federatieven grondslag, genaamd de Vereenigde Staten van Indonesië."

Het woord „democratisch" voor de federatieve plannen van Van Mook was al even euphemistisch als de toegezegde „samenwerking" van republikeinse zijde. Maar in ieder geval stak deze federale clausule in de overeenkomst met de toch in hoog aanzien staande Republiek de nog

1) Men kan zich immers ook een unitaristisch Indonesië onder feodale leiding denken!

weifelende feodaal-federalen een stevige riem onder het hart. Steeds weer zou men hierop terugwijzen. Het stichten van deelstaten leek daardoor voor de vele weifelaars moreel verantwoord. Wederom dus geen slechte zet van Van Mook, want de daarvoor in ruil gegeven erkenning van een toch reeds sinds lang de facto bestaand republikeins gezag over Java, Madura en Sumatra, hield feitelijk vanuit Nederlands standpunt bekeken vrijwel niets concreets in. Maar ook van Republikeins standpunt bleek de koehandel geslaagd, want in haar ogen kon de stichting van een democratisch-federaal bestel alleen plaats vinden, indien zij, de marhaenistische republikeinen, de macht over de centrale regering zouden verkrijgen. Feitelijk sluimert hier de basis voor een burgeroorlog. Formalistisch geredeneerd is er sprake van een burgeroorlog, wanneer twee nationale partijen, welke beiden over een regering en een weermacht beschikken, over hetzelfde gebied en hetzelfde volk gezag willen uitoefenen en daartoe van de gewapende macht gebruik maken. Spoedig zouden het KNIL, als *niet-Nederlands* instrument, en het republikeinse leger tegenover elkaar staan om uit te maken, aan welke *personen*, aan republikeinen of aan feodaal-federalen de macht over de centrale regering gegeven zou worden.

Na de overeenkomst van Linggadjati ging men snel voort met de constructie van de federale structuur en men trok zich van de veronderstelde samenwerking met de Republikeinen al bitter weinig aan. Op 7 december 1946 kwamen de vertegenwoordigers van de Grote Oost te Den Passar bijeen, die zich zouden moeten uitspreken over de vorming van een Staat Oost Indonesië. Er zouden 70 afgevaardigden bijeenkomen, waarvan 55 gekozen en 15 benoemd. De geringe neiging om de officiële vertegenwoordigers van de Republiek in de besprekingen te betrekken, bleek wel uit de weigering, republikeinse journalisten toe te laten, omdat deze „de sfeer zouden kunnen vertroebelen". De idee was, dat deze te scherp zouden kunnen waarnemen, wie pro of contra was en de organisatoren vreesden, dat men uit angst voor represailles zou afglijden in republikeinse richting.
Wat men echter niet kon verhinderen was, dat er onder de afgevaardigde Oost Indonesiërs een pro-republikeinse groep was. Trouwens, deze had men ook te Malino ontmoet en vrijelijk het woord laten voeren. Daar op de Den Passar-conferentie de 55 gekozen leden weer vooral uit de feodale kringen van zelfbestuurders kwamen en op de 15 benoemde leden de bekende „willekeur" was toegepast, vreesde men geen al te grote republikeinse oppositie. Dit bleek evenwel spoedig onjuist. Of het nu kwam doordat Van Mook afwezig was en men van feodaal-federale kant zodoende diens machtige steun miste of door de scherpe

acties van pro-republikeinse persoonlijkheden als mr. Tadjuddin Noor en Mr. Binol, een feit is, dat het republikeinse standpunt veel sterker naar voren kwam dan op de Malino-conferentie. Toen er dan ook voor een president gestemd moest worden, bleek de republikeinse candidaat Tadjuddin Noor over een aanzienlijke aanhang te beschikken. Gelukkig voor de feodaal-federalen kwam Van Mook toch nog opdagen, hetgeen wel zeer noodzakelijk was, want indien de eerste en grootste deelstaat reeds meteen republikeins gedomineerd zou zijn geworden, dan was daarmede de gehele opzet van de Malinoconferentie alsnog ongedaan gemaakt. Een republikeinse deelstaat zou zich immers bij de eerste de beste gelegenheid aan de wensen van de republikeinse leiders te Djokja onderwerpen!
Hoe uitermate spannend deze belangrijke verkiezing was, moge uit het verloop der stemmingen blijken. Er waren drie candidaten: Sukawatti, die honderd procent voor de feodaal-federale structuur was, Tadjuddin Noor, die voor honderd procent republikeins was en Nadjamuddin daeng Malawa, die wel de naam had sterk nationalistisch te zijn, doch zich, naar men algemeen aannam, uit opportunistische overwegingen voor een federale structuur uitgesproken had. Er werden 68 stemmen uitgebracht. Bij de eerste verkiezing verkreeg Sukawatti 31, Noor 24 en Nadjamuddin 13 stemmen. Daar Sukawatti dus geen volstrekte meerderheid had, werd over gestemd. De tweede stemming gaf een gevaarlijke verschuiving in republikeinse richting te zien: Sukawatti behield zijn 31 stemmen, doch Noor verkreeg zeven stemmen van Nadjamuddin, en kwam daardoor eveneens op 31 stemmen, terwijl Nadjamuddin slechts 6 stemmen behield. Wederom was geen volstrekte meerderheid behaald, zodat een derde maal gestemd moest worden. Het was een ieder duidelijk, dat het ging om de zes stemmen welke op Nadjamuddin waren uitgebracht, maar of deze zes personen zich bewust waren welk een verstrekkende gevolgen hun stem zou kunnen hebben, valt te betwijfelen. In feite beslisten zij op dit critieke moment over de voortzetting van de feodale contrarevolutie à la Malino! De uitslag bracht Sukawatti 36 stemmen, de volstrekte meerderheid, en Noor 32. De politiek van Van Mook had een benauwende zege behaald! Zeer interessant zou het zijn om te weten, wie Noor die laatste stem heeft gegeven; was het Nadjamuddin zelf?
Direct hierop ondernam men de samenstelling van een voorlopige regering. Sukawatti wees Nadjamuddin aan als kabinetsformateur, terwijl men het gepast achtte, dat Noor president zou mogen worden over de volksvertegenwoordiging. Reeds op 24 december kwam het eerste Oost Indonesische kabinet tot stand. Premier werd de formateur Nadjamuddin zelve. Binnenlandse zaken ging naar Anak Agung Gdé

Agung, een Balise vorstentelg en zelfbestuurder van Giangar. Nadjamuddin heeft van zijn kabinet een zakenkabinet gemaakt, hetgeen hijzelf karakteristiek een „constructiekabinet" noemde. Er werd wel degelijk op bekwaamheid gelet, waardoor de feodale persoonlijkheden veelal gepasseerd werden en waarvoor intellectuelen uit de Minahassa en de Zuid Molukken, dus uit historisch pro-Nederlandse gebieden, in de plaats kwamen. Ook deze ontwikkeling heeft de feodale achtergrond van de federale structuur wat verdoezeld; zij had enige ontevredenheid onder de gepasseerde vorsten tengevolge. Vooral de vorsten, die dicht bij de hoofdplaats zaten, zoals de vorst van Goa, viel deze ontwikkeling niet mee. Zij verloren aan invloed, daar vele zaken thans door de ministerraad bedisseld werden, welke zij voordien zelf plachten uit te maken. Deze ontwikkeling zou veel later consequenties blijken te hebben.
Het ministerie van onderwijs ging naar E. Katoppo, gezondheid naar dr. S. J. Warrouw; sociale zaken naar KNIL-kapitein J. Tahija, die voorheen lid van de Adviesraad van het Algemene Regeringscommissariaar voor Borneo en de Grote Oost was geweest. Justitie ging naar Tjia Kok Tiang; Verkeer en Waterstaat naar E. D. Dengah uit de Miniahassa en eveneens lid van bovengenoemde Adviesraad. Financiën kwam onder een Nederlander, N. Hamelinck, voormalig agent van de Javasche Bank. Dit gezelschap werd de dertiende Januari 1947 geïnstalleerd, een dag, waarop opvallend veel onnodige en zelfs politiek enigszins schadelijke pro-Nederlandse toespraken in Makassar konden worden vernomen.

19. De Feodale krachten in Oost Indonesië

De oprichting van de Negara Indonesia Timur op grond van staatsblad D 65 van de algemeen Nederlands-Indische overheid, betekende de concretisering van de Malino-conferentie en wekte uiteraard in geheel Nederland en Indonesië veel interesse. Langzamerhand drong ook kennis omtrent de aard van de door Van Mook gevolgde politiek tot bredere lagen door. De Kadt, scherp denker en links-georiënteerd Nederlander schreef dan ook, dat men van Nederlandse zijde streefde naar een lange overgangsperiode, waardoor de Malinostaten regeringen zouden kunnen vormen, bestaande uit personen, met wie de Nederlanders zoveel mogelijk in de oude geest hoopten te kunnen samenwerken, zoals men dat vroeger wel met regenten en zelfbestuurders – de oude feodale kaste derhalve – had gedaan. Als concessie zou hoogstens de vorm – in casu de vorming van ministeries e.d. – enigszins aan de nieuwe tijd worden aangepast en men zou door Nederlandse adviseurs en Nederlands-gezinde ministers moeten bereiken, wat men vroeger

door het Nederlandse B.B.-corps had bereikt. En de Nederlandse invloed moest dan vanzelfsprekend op de ministeries van Financiën en Economische Zaken het sterkst zijn. De linkse en progressieve pers in Nederland begon dan ook enigszins huiverig tegenover het experiment te staan. Men betreurde het „koloniale" element in het streven van Van Mook en men wees erop, dat het grootste deel van de bevolking niet wenste terug te keren tot de oude gezagsverhoudingen, ook niet in de gewijzigde vorm. En zij vreesden terecht, dat de republikeinen de ontwikkeling met lede ogen zouden aanzien, waardoor de kansen op een reëel accoord geringer werden.

De rechtse partijen en groeperingen in Nederland, welke reeds een felle anti-Van Mook hetze hadden gevoerd omdat zij Van Mook nota bene te „progressief" vonden, begonnen in te binden, ofschoon zij Van Mook de de facto-erkenning van de Republiek bij de Linggadjationderhandelingen moeilijk konden vergeven.

De republikeinse pers was natuurlijk fel tegen de vorming van de Malino-staten. Men bleef erop wijzen, dat slechts Nederlandse marionetten gevormd werden. De republikeinse „Kedaulatan Rakjat", welke premier Sjahrir enige maanden na de vorming van de N.I.T. interviewde, kreeg als bescheid, dat deze marionettenstaat niet levenskrachtig was, omdat vrijwel al haar intellectuelen in de Republiek verbleven. Wij hebben gezien, dat men hiervoor een oplossing had door de intellectuelen uit de Minahassa en Ambon aan te trekken, alsook door het aanstellen van een zeer groot aantal Nederlandse ambtenaren. Maar ook inwendig was er verzet. De grote aantallen Nederlandse ambtenaren, die in het zog van de oprichting van de Oost-Indonesische ministeries voeren, ontlokte rechtgeaarde Oost-Indonesiërs verzuchtingen als: „zijn wij Indonesiërs alleen maar goed genoeg om minister te spelen, maar niet om het eigenlijke werk te doen?" In sommige delen van de N.I.T. stond men uitgesproken critisch tegenover de doelstelling gen van het nieuwe kabinet. Dit was met name het geval in de Zuid-Molukken. Daar kwamen op 25 januari 1947 te Ambon de belangrijkste verenigingen onder auspiciën van het parlementslid voor de N.I.T., R. J. Metekohy, bij elkaar, waarna men zich uitsprak om uit de N.I.T. te treden, zulks met inachtneming van artikel 3 van de Linggadjati-overeenkomst. Men wenste daar tot een hechter staatsverband met Nederland te geraken. De Luit. ter Zee Vigelijn Nikijuleu, Sialana, Ferdinandes en regent Morella steunden de motie en de vergadering werd plechtig met het Wilhelmus beëindigd. Een terstond afgezonden commissie van de N.I.T.-regering kon de grootste bezwaren uit de weg ruimen en de Zuid-Molukken bleven aangesloten. En uit erkentelijkheid werd Metekohy met het onderministerschap van voorlichting van de

N.I.T. beloond. Deze gebeurtenis, welke de meeste waarnemers zelfs ontgaan is, zou de vroege voorloper blijken van een zeer veel dramatischer afscheiding luttele jaren later!
Maar ondanks alle bezwaren groeide de N.I.T. tamelijk voorspoedig. Dit werd niet zozeer veroorzaakt door haar politieke succes, alswel door de economische omstandigheden. Er bestond, zo kort na de wereldoorlog, een enorm tekort aan plantaardige vetten en hierin kon Oost Indonesië voorzien. De copra-bereiding vereist nu eenmaal weinig technische outillage, zodat de productie niet zozeer van de oorlog en de schaarste aan technische materialen afhankelijk was. Deze deviezenbron was de Nederlands Indische regering uitermate welkom en zij deed op haar beurt haar best, de economische stabiliteit in de N.I.T. door grote „injecties" met consumptie-artikelen te verhogen. Door deze gang van zaken ontstond er een drukke commerciële activiteit met Makassar als middelpunt. En het was zeker niet voor niets, dat de sluwe premier Nadjamuddin zichzelf ook het ministerie van Economische Zaken toewees, want voor wie de juiste draden in handen hield, viel er enorm te verdienen in de corrupterende hausse-sfeer van de hoofdstad, een euvel, waar blank en bruin aan meedeed.
De Republiek zag de voorspoedige ontwikkeling van deze ongewenste deelstaat met lede ogen aan en zij aarzelde geenszins, militaire en politieke maatregelen tegen haar te nemen. Zij had militair enige aansluiting met de reeds bestaande pro-republikeinse guerilla's, die in december 1946 nog zo sterk waren, dat vrijwel iedere nacht in de straten van Makassar geschoten werd. Ook het binnenland was in deze vroege periode verre van gezuiverd. Het militaire optreden van de Republiek werd bemoeilijkt, doordat de Nederlanders de zee beheersten. Maar die zee was groot en wijd en een zeilboot klein, zodat men de oversteek van Java naar Zuid Celebes, het centrum van de nieuwe staat, wel wagen kon. Bovendien voeren er zovéél prauwen in deze wateren, Makassaarse, Buginese en lokale vissersboten. Hoe zouden de Nederlanders al dat verkeer nauwkeurig kunnen controleren? Niettemin was het een riskante onderneming, welke veel moed van de uitvoerders vereiste. Gelukkig had men van republikeinse zijde aan soldaten voor dit gevaarlijke karwei geen gebrek. Immers, op 14 november 1945 had President Sukarno een decreet getekend, waardoor voor misdadigers in de gevangenissen van de Republiek de mogelijkheid geopend werd, door patriottisch werk de vrijheid te herkrijgen.[1]) Dit was een kolfje naar hun hand! Men ging in ploegen van circa 30 man, meestal onder leiding van een officier, die in Zuid Celebes bekend was, in Pasaruan

1) Deze werden verzameld in de Barisan Mati of Djibaku, de Javaanse versie van de Japanse kamikazu of zelfmoordcorpsen.

of Probolinggo aan boord om na drie of vier dagen volledig bewapend op de kust van Celebes te landen. Deze infiltrerende troepen kregen contant geld en soms een vage leiding van pro-republikeinse prominenten in Zuid Celebes en moesten dan maar zien, op welke wijze zij het beste de structuur van de nieuwe staat konden ondermijnen. Natuurlijk vervielen deze mensen heel gemakkelijk tot doodgewone roverij en rampok, doch zelfs op die manier brachten zij de nieuwe staat niet geringe schade toe.

De Nederlands Indische regering zag het gevaar, dat haar troetelkindje van republikeinse zijde bedreigde, vrij spoedig in en pareerde hard en raak. Zij zond troepenversterkingen, waaronder het reeds fameuze contingent van de kapitein Westerling, alias de „Turk". Dit korps „speciale troepen", speciaal op dit soort anti-guerilla getraind, maakte korte metten met de geïnfiltreerde republikeinse troepen, welke bepaald van gering allooi waren. Komisch zijn de staaltjes, welke Westerling van deze strijd in zijn memoires ophaalt, maar tussen de regels door kunnen wij toch ook van een harde meedogenloze strijd lezen. Hoevelen hierbij het leven gelaten hebben laat zich moeilijk schatten. Westerling noemt een getal van over de zeshonderd, waarvoor hijzelf verantwoordelijk is. Dit is reeds veel voor een kleine groep anti-guerilla strijders. Het totaal aantal gesneuvelden zal wellicht tussen de twee en drieduizend liggen.[1]) Het is misschien nuttig hier te constateren, dat Westerling Zuid Celebes reeds op 3 maart 1947 weer verliet.

Ook de Nederlandse Marine nam voorzorgen door extra te patrouilleren tussen Celebes en Java; zij hadden daarbij wel eens succes, zoals H.ms. korvet „Batjan", dat op 31 maart een prauw met 33 gewapende Indonesiërs onder leiding van de republikeinse luitenant Andi Amir enterde. Twee Nederlandse matrozen sneuvelden in het gevecht.

De republikeinse maatregelen op politiek terrein hadden al evenmin succes. Men had al spoedig een republikeins schaduw-kabinet voor Celebes en de Molukken opgezet. Celebes kwam onder gouverneur dr. Ratulangi, die reeds in de Japanse periode in de onder leiding van ir. Sukarno staande Commissie ter Voorbereiding van de Onafhankelijkheid van Indonesië (Dokuritu Zyunbi of Panitia Persiapan Kemerdeka'an Indonesia) zitting had gehad en wel als voornaamste lid van het onder de Japanse marine ressorterende oostelijke deel van de Archipel. De Molukken kregen J. Latuharhary als schaduw-gouverneur. Ook onderhandelde Djokja zo goed en kwaad als het ging met de republikeinsgezinde voormannen van de N.I.T., onder wie in de eerste plaats Mr. Tadjuddin Noor, voorzitter van het N.I.T.-parlement en Mr. Binol.

1) Republikeinse propaganda noemde 30.000 slachtoffers en men geloofde daar, dat het aantal 9.000 was. Dit lijkt mij uitermate hoog.

Parallel aan de militaire acties moesten deze parlementaire obstructie voeren en pogen tot een republikeinse meerderheid te geraken. Maar naarmate het succes van de Nederlandse troepen op Zuid Celebes toenam, kregen zij het steeds moeilijker, totdat de regeringspartij tenslotte een scherp gestelde motie van afkeuring over het beleid van de voorzitter indiende en aangenomen kreeg, tengevolge waarvan Noor en Binol op 27 mei 1947 het parlement moesten verlaten. Als saillante bijzonderheid kan nog vermeld worden dat voor het voorlopige parlementsgebouw een bord hing, waarop stond aangegeven „parlemen(t)". „Het kan vriezen of dooien", zeiden grappenmakers hierover, weinig vermoedend, hoe juist hun woorden waren. Het ging vriezen, in die zin, dat het pro-Nederlandse element het won. Voortaan zou het een „parlement" zijn, maar het was op het kantje af! Niet minder dan 33 van de 70 leden verlieten met Noor het parlement, hetgeen wel een bewijs vormde, dat de republikeinse actie niet zo heel ver van het gestelde doel meer af was, maar toch vormden de overige 37 leden nog een volstrekt meerderheid (de helft plus twee), zodat men hun besluiten wettig achtte. Mohammed Kaharum, Sultan van Sumbawa, werd de nieuwe voorzitter in een thans wel uitsluitend feodaal-georiënteerd parlement.
Spoedig na het aftreden van Noor hing er een arrestatiebevel tegen hem in de lucht. Men verdacht hem van subversieve activiteiten en contacten met de republikeinse guerilla's, zodat hij het wijzer achtte naar Solo te vluchten, waar hij 20 juli arriveerde. Zijn vrouw en kinderen verbleven daar trouwens reeds en het republikeinse spel in de N.I.T. was voorlopig toch verloren, temeer daar de Nederlanders de republikeinse gouverneur van het schaduwbestuur, dr. Ratulangi, reeds geruime tijd geleden te Batavia hadden gearresteerd en eerst op Onrust en later op Seroei hadden geëxterneerd.
De N.I.T. had het voorlopig gewonnen, doch daarmede waren de interne spanningen geenszins opgelost. Deze droegen echter minder het karakter van de feodaal-marhaenistische antithese. De nieuwe moeilijkheden werden veroorzaakt door de Premier en Minister van Economische Zaken, Nadjamuddin daeng Malewa, een man met een geenszins smetteloos verleden. Reeds medio 1938 had hij wegens „smokkel" [1]) te Cheribon moeilijkheden gehad en ofschoon men hem deze misstap om politieke redenen weer gaarne vergeven had, verbaasde het toch niemand dat reeds vrij spoedig na zijn bewindvoering in Oost Indonesië geruchten over corruptie met gelden voor de jaarmarkt, met vistransacties en met de kostbare Nigieo-importgoederen de ronde deden. Nu was de publieke opinie in het Makassar van die dagen tamelijk ruim op het

1) De kwestie droeg een politiek tintje.

stuk van corruptie, maar Nadjamuddin maakte het reeds spoedig b ij zonder bont. Bovendien kreeg men vage indicaties, dat een gedeelte van de aldus verkregen zwarte winst als „zoenoffer" naar de guerillastrijders in Zuid Celebes ging, waarmede de sluwe vos zich bij voorbaat aan twee zijden dekte. Ik meen, dat deze verbinding niet duidelijk bewezen is, maar de aanwijzingen waren toch wel van dien aard, dat Westerling hem begin februari reeds wilde „liquideren". Toegegeven moet worden, dat Westerling de naam had nogal spoedig tot liquideren over te willen gaan. Precies zullen wij er wel nooit meer achter komen, omdat Nadjamuddin's halfbroer in die tijd chef van de recherche was en zijn broeders naam wel niet in de archieven zal hebben vermeld.

Berucht was Nadjamuddin's rijstpolitiek. Zuid Celebes had voor de oorlog een voor export geschikt overschot van ca. 60.000 ton rijst, hetgeen na 1945 tot gemiddeld 35.000 ton was teruggelopen. In april 1947, juist toen de oogst af moest komen en de andere delen van Indonesië dringend om rijst verlegen zaten, verbood hij de export in zijn capaciteit van Minister van Economische Zaken. Het is begrijpelijk, dat de prijs in het binnenland enorm kelderde en op dat moment liet hij door stromannen opkopen. Uiteraard liet hij de export weer vrij nadat hij „volgekocht" was; de prijs steeg onmiddellijk bijna tachtig procent en Nadjamuddin c.s. streken enkele slordige millioenen winst op.

Nadjamuddin was zelve van Zuid Celebes afkomstig. Hij had er vele familieleden en vrienden, die thans door hem via nieuw gestichte Indonesische importzaken en regeringsbetrekkingen naar voren werden geschoven. Zijn macht en invloed breidden zich dagelijks en zienderogen uit, zeer ten ongerieve van de ministers uit andere streken van Oost Indonesië en men besloot daar een einde aan te maken. Openlijk en in zijn tegenwoordigheid durfde men dit niet aan, maar een kans kwam, toen na de eerste politionele actie een Oost Indonesische delegatie naar Amerika zou trekken om het federale (en feodale) standpunt inzake het Nederlands-Republikeinse conflict naar voren te brengen. Het initiatief voor deze tocht ging van Nadjamuddin zelve uit. Naar men fluisterde ging het hem voornamelijk om een kans als diplomatiek vertegenwoordiger ongestoord enige millioenen over te kunnen brengen, daar zijn vroegere „lobang", de luitenant-ter-zee-vlieger Suzenaar, op 18 maart 1947 met bijna een millioen gulden aan goud en edelstenen op het vliegveld Kemajoran, op weg naar Australië, door de douane gearresteerd was.

De missie naar Amerika zou oorspronkelijk bestaan uit Nadjamuddin, Anak Agung Gdé Agung, Tahija en Sultan Hamid II. Toen de Nederlands-Indische regering ingenomen bleek te zijn met dit plan en gaarne

deviezen ter beschikking wilde stellen, werd het een algemeen gevecht om mee te mogen. Deze kans om Amerika te zien was immers uniek! De machtigste man, President Sukawatti zelve, ging mee, benevens Nadjamuddin, Anak Agung Gdé Agung, Sultan Hamid II en Teunku Dzulkarnain, maar Tahija en mr. Sumokil, die ook braaf hun best hadden gedaan, werden geschrapt. Doch Tahija was Minister van Voorlichting en Sumokil van Justitie en deze beide mannen wisten uit hoofde van hun functie wel het een en ander van Nadjamuddin af. Zij besloten tot actie over te gaan.
Op 15 september kondigde Sumokil zijn offensief tegen de corruptie door de radio aan, terwijl gelijktijdig enige lagere distributie-ambtenaren gearresteerd werden. De daaropvolgende dagen beefde geheel Makassar, want weinigen hadden schone handen. Dagelijks kwamen arrestaties voor, terwijl zelfs op Nederlandse instanties als de Nigieo boekenonderzoek gelast werd. Op 21 september viel de grote slag. Sumokil kondigde plechtig aan, dat hij bewijzen tegen de Minister-president Nadjamuddin gevonden had. Hij werd ervan beschuldigd de Nigieo te hebben opgedragen 40.000 meter textiel voor Lebaran-doeleinden aan een bepaalde persoon te verstrekken, doch deze had, inplaats van een uitdeling te houden, dit kwantum met enorme winst zwart verkocht.
Nadjamuddin was onderwijl met het gezelschap naar Nederland doorgereisd en vernam daar, dat de ministerraad hem uit zijn ambt had ontzet. Hij vloog onmiddellijk naar Djakarta, werd aldaar reeds gearresteerd en later tot 3½ jaar gevangenisstraf veroordeeld. Hij stierf als een gevangene.
De repercussies op dit hardhandig optreden van Sumokil vielen mee. Anak Agung Gdé Agung werd Minister-President, waardoor de politieke gang van zaken niet gestoord werd, terwijl de propaganda ervan maakte, dat de jonge staat reeds zo krachtig was, dat zij haar eigen gezwel durfde uitsnijden. Antara, de spreekbuis van de Republiek, noemde het een politieke zet, omdat Nadjamuddin er niet in geslaagd was tussen Oost Indonesië en Nederland een soortgelijke overeenkomst als tussen de Republiek en Nederland te treffen. Het werd echter niet geheel duidelijk, op welke overeenkomst Antara zo spoedig na de eerste politionele actie doelde.
In het licht van de latere gebeurtenissen moet waarschijnlijk worden geacht, dat niet slechts dépit tegen Nadjamuddin's succes of een niet meer te bedwingen reinigingslust Sumokil tot zijn optreden bracht. De gevaren voor Oost Indonesië door machtstoename van Nadjamuddin, van wie men politiek allerminst zeker was, zal een belangrijke rol in de overwegingen hebben gespeeld. Hiervoor pleit ook enigszins, dat de onderzoekingen tegen de Nigieo doodliepen, terwijl daar toch zeer veel

ongerechtigs geschied was. Aan het hoofd van de Nigieo stonden doorgewinterde zakenlieden als K. A. Schäffer en Klusman, die spoedig daarop respectievelijk tot directeur van de Borsumij en Geo Wehry zouden worden benoemd, en deze hebben zeker geweten, wat er in lagere regionen van de aan hen toevertrouwde organisatie omging. Doch arrestaties in deze richting waren voor Sumokil politiek allerminst attractief, aangezien zij de door hem gehate republikeinen in de kaart zouden spelen. Op 8 oktober 1947 werd overigens de reeds eerder genoemde halfbroer van Nadjamuddin gearresteerd, tezamen met Sjadly, de handelsconsulent. Verbazingwekkend was, dat deze halfbroer nog in september tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau bevorderd was. Dit feit geeft een frappante indruk van het eigengereide optreden van mr. Sumokil, hetwelk zeker niet door Nederlanders geïnstigeerd was. Toch, indien men goed doordrongen is van de buiten-ambtelijke verhoudingen in een feodale structuur, dan kan men Nadjamuddin's daden in een ander licht zien. In een feodale staat zijn belastingen (herendiensten!), invoerrechten (tol!) en landerijen in wezen het privaateigendom van „de heer", die uit de opbrengsten naar believen aan „de man" geeft. Dit is de basis van het patriarchale in die verhouding: zij wordt niet door omschreven, hem door het volk afgedwongen rechten bepaald. En de eigenmachtige wijze, waarop Nadjamuddin zijn departement bestierde, is in wezen de groene methode ad absurdum. Zij verschilt slechts in niveau, maar niet in wezen van de eigenmachtige wijze, waarop de Nederlanders het Cultuurstelsel hanteerden, niet van het monopolitische karakter van de Nederlandse Handelmaatschappij anno 1830, temeer daar dat monopolie gegeven werd door de grootste aandeelhouder, die tevens vorst in de zin van het Anciente Régime was: koning Willem I. Zij verschilt niet van de benoeming van Jhr. R. C. de Jonge, commissaris van de Shell in Londen, tot Gouverneur-generaal van Nederlands Indië, temeer daar die benoeming geschiedde op aandringen van een harer grootste aandeelhouders, minister Colijn. G. G. de Jonge heeft een plan, om middels een uitvoerbelasting op de olie de zo hoognodige onderwijsuitbreiding te financieren, getorpedeerd. Hier stond hij als G. G. op de bres voor de privébelangen van zijn lastgever, een verwisseling van privaatrechterlijke en publiekrechterlijke opvattingen, die ook in de persoon van Nadjamuddin gedurende diens rijstmanipulaties optrad. Natuurlijk is tegen het optreden van de G. G. „juridisch" geen enkel bezwaar te maken, doch zulks betreft slechts een niveau-verschil met Nadjamuddin's optreden. Op hoog niveau doet zich de mogelijkheid voor, de Besluiten te omhangen met zwaarwichtige Overwegingen. Maar indien wij deze geschiedenis niet als Nederlandse partij, doch van Indonesisch standpunt gaan bekijken, dan ontstaat

ruimte voor critiek. Het is dezelfde critiek, welke men tegen de methode van Nadjamuddin zou kunnen maken, de juridische consequenties nog daargelaten.
Een ander opmerkelijk gevolg van het bezoek van de staatsdignitarissen van Oost Indonesië en Borneo aan Amerika en Nederland, hetwelk zich heeft uitgestrekt vanaf 11 augustus tot eind september 1947, was de „adoptie" van de deelstaten Oost Indonesië en West Borneo door het Philips-concern. Het was toch wel een wat uitzonderlijke situatie, dat een privaatrechterlijke onderneming „patroon" werd van publiekrechterlijke ondernemingen, terwijl deze publiek rechterlijke ondernemingen nog wel uitgestrekte staten waren!
Hier dreigde wederom een ontwikkeling met feodale achtergrond te ontstaan; een niet scherp stellen van privé- en staatsbelang! De Raad van Bestuur van Philips liet blijken, dat de beide deelstaten er wèl bij zouden varen, doch men had zich beter moeten realiseren, dat een dergelijke overeenkomst koren op de molen was van dengene, die tegen het feodalisme vochten. Pontianak beloofde men gratis waterleiding en Makassar zou zelfs een Philipsfabriek krijgen!
De critiek van socialistische zijde op deze „stunt" was lang niet mals. Van de rechterzijde werd zij evenwel toegejuicht. Elsevier noemde de felle reacties op de Otten-Sukawatti overeenkomst zelfs „weerzinwekkend".
Na al deze emoties sloot het jaar 1947 betrekkelijk rustig voor de N.I.T. De toestand had zich gestabiliseerd. Wel werd men een enkele keer nog door arrestaties opgeschrikt, zoals die, welke op 12 juni 1948 bij de douane- en motortransportdienst plaatsvonden en ook kwam nog een enkele aanslag voor, maar over het algemeen was er sprake van een geleidelijke ontwikkeling. Ministeries kwamen en gingen, doch de aandacht van de Nederlanders en de Indonesiërs golden andere gebieden. Door de eerste politionele actie kwamen veel rijkere gebieden onder Nederlandse supervisie; er werden andere deelstaten opgericht en de economische betekenis van Oost Indonesië ging relatief sterk achteruit. Van al de grote plannen tot het stichten van fabrieken door de Unilever, door Philips of door het gouvernement kwam niets terecht. Rustig ging de eenzijdige copra-economie voort en met haar prijsdaling op de wereldmarkt zakte de belangstelling voor deze eerste deelstaat. Zelfs de Republiek werd zachter in haar beoordeling en nodigde haar reeds in het begin van 1948 tot een goodwill-missie naar Djokja. Weinig zou men vermoeden, dat slechts twee jaar later haar come-back op de voorpagina's van de pers zo dynamisch zou zijn. Wij zullen deze staat in haar rustig bestaan van '48 tot '50 niet op de voet volgen, doch ons thans de ontwikkeling van de feodale contra-revolutie

op de andere eilanden onder de loupe nemen. Daar is dan eerst het eiland Borneo.

20. De Feodale krachten op Borneo en Sumatra

Het grote en dunbevolkte eiland Borneo leeft nog sterk in de feodale sfeer. De oerbevolking, de onontwikkelde Dajaks, zijn van de kust naar de binnenlanden gestuwd of onderworpen door de Maleiers, die oorspronkelijk vaak als zeerovers en weinig scrupuleuze handelaren gekomen waren. Zij hebben van lieverlede een aantal Sultanaten gesticht, welke later door de Nederlanders erkend werden en juist door deze erkenning hebben zij weer sterk aan invloed gewonnen. Bij deze betrekkelijk nieuwbakken mokole vond de Malino-politiek vanzelfsprekend het beste aansluitingspunt. Op West Borneo stond het Sultanaat, onder de pro-Nederlandse Sultan Hamid II. Er bestond verder een West Borneo-raad onder voorzitterschap van Hamid II, terwijl de vicevoorzitter ten tijde van de Malino-conferentie de Nederlandse bestuursambtenaar Dr. Kiers was. Voorts hadden 15 zelfbestuurders qualitate qua in deze Raad zitting, die verder nog bestond uit 8 Dajakse, 8 Maleise, 6 Chinese en 4 Nederlandse leden, benevens één lid voor de „andere vreemde Oosterlingen". Deze feodale en uitheemse „volksvertegenwoordiging" diende zich over de feodaal-federale politiek uit te spreken en het behoeft wel geen betoog, dat men zich gaarne achter Malino schaarde. Op 27 maart 1947 waren de besprekingen reeds zo ver gevorderd, dat een deputatie, bestaande uit de Resident, dr. J. van der Zwaal, Sultan Hamid II en dr. Kiers naar Djakarta kon afreizen om de Luitenant G. G. H. J. van Mook de erkenning van de Daerah Estimewa Kalimanten Barat (speciale deelgebied West Borneo) te verzoeken, welke op 12 mei 1947 tot stand kwam. De plechtige ondertekening van dit besluit werd behalve door bovengenoemde commissie nog door grootheden als de Sultans van Kutai, Sambolung, Gunung Tabur en Bulangan verricht. Een pikante bijzonderheid bij deze ondertekening, welke scherp de feodale sfeer belicht, was een „incident", veroorzaakt door de Dajakse vertegenwoordiger Uvaang Uraai. De man weigerde te tekenen en het duurde geruime tijd alvorens men zijn beweegredenen tot zijn obstinate daad doorgrond had: hij achtte het ongepast, dat zijn naam boven die van de grote Sultan zou prijken!
West Borneo onder Sultan Hamid II ontwikkelde zich tot een parel aan de feodale kroon. De rubbercultuur en klapperteelt werden snel op peil gebracht, waardoor er een grote welstand ontstond, terwijl ook de verdiensten uit de intensieve smokkel op Singapore niet

onderschat mogen worden. Welvaart is steeds een geweldige steun voor een feodale structuur gebleken, evenals het zulks voor het kapitalisme is.
Hamid II voldeed politiek prachtig. Ik noemde reeds zijn tocht naar Amerika en Nederland om voor het Nederlandse standpunt te pleiten. Op 19 oktober 1947 vertrok hij nogmaals, thans om de Mohammedaanse landen in het Midden Oosten te „bewerken". Dit was een veelbelovende politieke manoeuvre! Deze Moslim-staten waren immers steeds sterk voor de republikeinen geweest, niet alleen uit anti-koloniale overwegingen, doch ook uit hoofde van religieuze sentimenten. Het doel van Hamid's tocht was, aan de Sultanshoven van deze staten de a-religieuze en linkse tendenz in de Republiek te belichten en erop te wijzen, dat juist de Malino-structuur veel meer aansloot bij de rechtse en groene darul-Islam in zijn ruime betekenis. Aan het hof van koning Ibn Saud had hij enig succes. Hij werd gefêteerd en bezocht o.a. Djeddah en Riyad, doch overigens bleek men in het Midden-Oosten alleen maar belangstelling voor het Joodse probleem te hebben, dat in die dagen crisis op crisis veroorzaakte. Wellicht heeft Hamid zijn standpunt te ver door willen drijven. Zo beweerde hij, dat daar de federalen reeds tweederde van het grondgebied van Indonesië beheersten, de Republiek als de mindere broeder moest worden beschouwd, waarbij hij de getallenverhoudingen van de bevolking wijselijk verdoezelde. Tegenover een correspondent van de „New York Sun" beweerde hij, dat hijzelf zou doorvechten tegen de Republiek, zelfs indien de Hollanders het niet meer zouden doen! Dit soort ultra-stemmingen heeft zijn prestige in Indonesische kringen niet gunstig beïnvloed.
De stichting van de daerahs Groot Dajak en Kalimanten Timur ging eveneens geleidelijk en gemakkelijk, doch met Zuid Borneo, waarin de stad Bandjermasin lag alsmede het rijke gebied van Hulu Sungei, had men veel meer moeite. Toch kon men deze gebieden niet ongeorganiseerd laten, wilde men tot de voorgestelde Negara Kalimanten komen, omdat hier bijna de helft van het aantal mensen van Nederlands Borneo woonden, namelijk 1.400.000 van de 3.000.000. Er bestonden in deze streek slechts weinig feodale tradities, omdat de bevolking er grotendeels uit geimmigreerde Javanen bestond, die een redelijk hoge levensstandaard bereikt hadden. Men was er sterk republikeinsgezind en men had er een invloedrijk republikeins schaduwbestuur onder gouverneur Noor, familielid van de in Oost Indonesië optredende Mr. Tadjuddin Noor en Asikin Noor, de pro-republikeinse „waarnemer" voor Borneose aangelegenheden.
Dit rijke en betrekkelijk goedbevolkte gebied moest coûte que coûte de daerah Bandjar worden en derhalve meenden de Nederlandse bestuurs-

ambtenaren medio 1947 plichtmatig een „kentering in de republikeinse gezindheid van de bevolking" te moeten constateren. Nu was inderdaad begin juli '47 de Serikat Rakjat Islam (S.R.I.) onder leiding van de oorspronkelijk republikeins-gezinde Mohammedaanse schriftgeleerde Hadji Abdulrachman Sidih opgericht en men kreeg de indruk, dat deze vereniging niet langer fel anti-Malino was. Zo had deze Sidih zijn lidmaatschap van het republikeinse KNIP opgezegd en was hij uit de sterk republikeinse vereniging Sermi getreden, hetgeen inderdaad veelbelovend leek. Zelfs rapporteerde men dat de Sermi, ofschoon pro-Djokja, haar non-coöperatieve houding enigszins liet varen.
De republikeinse regering te Djokja zag het gevaar, waarin haar „stronghold" op Borneo begon te verkeren, maar steun verlenen was niet zo eenvoudig. Vooreerst had de eerste politionele actie haar zware klappen toegebracht, maar deze had haar bovendien van vrijwel al haar goede havens aan de Noordkust beroofd. Het zenden van gewapende troepen per prauw over de Java Zee werd hierdoor wel sterk bemoeilijkt en deze methode had bovendien in Zuid Celebes bewezen niet afdoende te zijn. Edoch, men moest iets doen, want men kon deze getrouwen ook uit propagandistische overwegingen moeilijk aan hun lot overlaten. En daarom besloot de Republiek haar enige groep parachutisten in te zetten! Begin November werden deze met een Dakotatransportvliegtuig, door een Australiër bestuurd, boven Zuid Borneo losgelaten. Men begreep, dat met deze summiere macht het getij niet direct kon worden gekeerd, doch men speculeerde er van republikeinse zijde op, dat deze daad zich als gerucht, als kabar angin, zou verspreiden en steeds groter proporties zou aannemen, zodat de verzetsgeest wakker zou blijven. De latere gebeurtenissen bewezen, dat men goed gezien had.
Voorlopig echter gingen de Nederlanders hun gang en op 14 januari 1948 werd bij gouvernementsbesluit no. 1 de Daerah Istimewa Bandjar ingesteld. Ten aanzien van de stichting van deze daerah moet opgemerkt worden, dat zij positief niet in overeenstemming met enige wil, hetzij feodale, hetzij marhaenistische, geschiedde. Kan men van Nederlandse zijde bij de stichting van de andere deelstaten nog min of meer op de positieve medewerking van de adat-gezagsdragers wijzen en de stichtingsdaden zoal niet op democratische, dan toch op vage ethnologische of zelfs historische gronden baseren, dit ging voor Bandjar dus ten enenmale niet op. En men zou er de wrange vruchten spoedig van plukken!

De eilanden Banka, Billiton en de Riouw-archipel liggen binnen de sfeer van Singapore en worden door geld en Chinezen gedomineerd. Een dominerende feodale klasse is er onbekend en van een feodale

contra-revolutie als op West Borneo en Oost Indonesië kan daar dan ook niets komen. Als zodanig onttrekken de daerahs Banka, Billiton en Riouw zich aan de invoeging binnen de feodale contra-revolutie; het was daar zuiver federalisme. Zo men met alle geweld een naam voor de Nederlandse politiek van die jaren aldaar wil vinden, dan verdient „dollardiplomatie" de voorkeur. En daar het geld er onder de rook van de handelsmetropool Singapore rijkelijk bleef vloeien, bleven die daerahs een oase van rust.

Sumatra's Oostkust en vooral het sultanaat Deli zijn sinds de eeuwwisseling steeds van groot belang voor Nederland geweest. Daar, op de oude vulkaangronden, welke nog niet dichtbevolkt waren, was een ideale streek om op grootscheepse wijze moderne cultures tot ontwikkeling te brengen: tabak-, rubber-, thee-, sisal- en palmolieondernemingen schoten er uit de grond en de grote kapitalistische vennootschappen als H.V.A., Deli Mij., Delibamij, R.C.M.A. en Senemba genoten er een florissant bestaan. Maar ook de feodale sultans voeren wel bij deze dynamische economische ontwikkeling, daar zij de ondernemingsgronden in erfpacht afstonden en uit de opbrengsten daarvan goede sier konden maken. Er was echter een arbeidersvraagstuk, hetwelk men trachtte op te lossen door de aanvoer van Chinese koelies uit Canton en Swatou, Hongkong en Singapore en door Javanen, welke laatsten veelal onder de poenale sanctie gecontracteerd werden. Deze Javaanse migrantenbevolking verloor de oude adatbinding, welke zij op eigen hof en erf zo sterk gekend had, in deze fabriekmatige landbouw. De feodale affiniteit kon dan ook maar niet zo door de Maleise sultans overgenomen worden. Dat er eveneens sprake was van taalkundige verschillen en zeer zeker ook van culturele, speelde eveneens een rol, doch in een feodaal bestel is dat toch minder belangrijk dan men soms wel meent. Het is overigens de vraag of de sultans ooit moeite hebben gedaan rechtstreeks feodaal gezag over de Javanen te verkrijgen. Zo vormde deze grote Javaanse migrantenbevolking reeds zeer spoedig een arbeidersproletariaat, dat niet ongevoelig bleek voor de inblazingen van linkse en rode zijde en het behoeft nauwelijks betoog, dat zij zich van ganser harte bij de revolutionaire republiek aansloten. Zij gingen zelfs naar het extreem rode en in een extremistische uitbarsting kwam de eigen „sociale revolutie" tot stand, waarbij het Delise sultansgeslacht uitgeroeid werd en de Sultans van Langkat en Serdang gevangen werden genomen, om eerst na de politionele actie door de Nederlanders te worden bevrijd.
Op zulk een bodem, waar dus de feodaal-federale en republikeinse standpunten diametraal tegenover elkaar stonden, moest na de eerste

politionele actie de deelstaat Oost Sumatra gesticht worden. De Nederlanders, die er enorme financiële belangen bezaten, waren op die deelstaat wel gesteld, niet in het minst vanuit deviezen-technisch oogpunt bekeken. Het eerste federale levensteken was een verzoekschrift van Djamai Purba, dat op 2 augustus 1947 de onafhankelijke status van Sumatera Timur verzocht.

Inmiddels was de vereniging Persatuan Sumatra Timur in het leven geroepen, welke op 29 september 1947 een fusie aanging met de Selamat Sedjaktera. Deze laatste vereniging beweerde tijdens de oorlog ondergronds, pro-Nederlands werk tegen de Japanners te hebben verricht en zij was zodoende haast vanzelf in oppositie tegen de toenmaals pro-Japans geachte republikeinen. In dit verband behoef ik slechts te memoreren, dat vooraanstaande republikeinen op Sumatra als M. Sjafei, dr. F. Lumbang Tobing, R. Lumbang Tobing, Chatib Sulaiman en Malik Karim, lid waren geweest van de Japanse Centrale Raad van Advies en de allerbelangrijkste: Amir en Hassan, waren de Sumatraanse exponenten van de onder Japanse auspiciën opgerichte Panitia Persiatan Kemerdeka'an (Indonesia).

De fusie van beide anti-republikeinse verenigingen kreeg de naam Partai Daerah Istemewa Sumatera Timur en stond onder voorzitterschap van Datuk Hafir Habermann. Als beschermheer trad de grote man achter de schermen op: Dr. Teungku Mansur, bekwaam en populair chirurg te Medan en van oud-adelijke afstamming.

Toen de federalistische stroming in dit embryonale stadium verkeerde, konden de Nederlanders niet langer op het voorzichtige gemanoeuvreer van de hun welgezinde Indonesische politici wachten. Plebiscieten kon men gezien de grote pro-republikeinse arbeidersmassa natuurlijk niet houden en om de zojuist uit de gevangenis bevrijde sultans in te schakelen, leek toch wel wat al te demonstratief. Maar die Negara moest er komen en vlug ook, want men wilde aan het werk om de deviezenbrengende cultures weer op gang te krijgen. Men nam dus een kloek besluit en zonder veel verdere plichtplegingen sloeg de Luitenant G.G. H. J. van Mook reeds op 8 november 1947 een Besluit, waarbij de Negara Sumatera Timur het levenslicht aanschouwde. Op 17 november koos men Dr. Teungku Mansur tot eerste President. Mr. Teungku Dzulkarnain, die reeds deel had uitgemaakt van het gezelschap van Sukawati en Hamid II gedurende de federale goodwill-missie naar Amerika en Nederland, werd premier. In navolging van de Pasundan kwam in juni 1948 een legerkern, de Barisan Pengawal, tot stand, welke uit 4 bataljons zou bestaan. Het wil mij voorkomen, dat dit zeer rijke gebied met drie republikeinse landsgrenzen wel een krachtiger kern had mogen vormen. Kon de voortzetting van de Malino-politiek op

Sumatra's Oostkust nog wel aansluiting vinden bij de feodale kaste, op Zuid Sumatra ging dit al veel lastiger. Toegegeven, er werden enige locale adelijkheden gevonden en ingeschakeld, doch het geheel, onder leiding van schoolmeester Malik maakte een dermate dilettantische indruk, dat men nauwelijks van een feodaal-federale ontwikkeling kon spreken. Woorden als opportunisten en marionetten zijn, zo ergens, zeer zeker hier op hun plaats en deze deelstaat is dan ook nimmer een levende realiteit geworden. Dit lukte al wel allerminst op Sumatra's Westkust. Ofschoon er een federaal-getinte, of beter, een pro-Nederlands groepje in een Raad geformeerd werd, bleek de stichting van een daerah of Negara niet mogelijk, zelfs niet als marionetten-vertoning. En dit is ook niet zo verbazingwekkend. De Minangkabauers voelden zich immers sterk aan de Republiek gebonden; hun voormannen als Hatta, Sutan Sjahrir en mr. Sjarifuddin waren zelf Minangkabauers en men zei niet zonder trots onder elkaar, dat de Republiek haar leidend intellect in feite uit het miezerige plaatsje Kota Gedang betrokken had. Bukit Tinggi beschouwde men als een tweede Djokja.
In deze ontwikkeling schuilt, oppervlakkig gezien, een zekere anomalie. De Minangkabau als rijstproducerend land zonder steden van enigerlei omvang zou eigenlijk zo mooi in een feodale structuur passen. Dat in deze streek het intellect zich zo „voorbarig", d.i. voordat er steden van enige betekenis ontstonden, kon ontwikkelen, moet men in laatste instantie wellicht terugbrengen tot de matrilineaire gemeenschapsvorm aldaar. Men leeft er in familiehuizen, waar moeders broeder het gezag uitoefent, hetgeen een cultuur-anthropologische figuur oplevert, waarbij de jonge mannen al heel gemakkelijk kunnen uitzwermen en zodoende los van de bodem geraken. Zij verkregen hun intellectuele scholing niet in de Minangkabau, maar in de steden in Nederland of op Java. Het is dan ook weer van de grootste betekenis, dat in dit land, waar dus zoveel Indonesisch intellect haar stamland heeft, het adatgezag reeds vóór de Padri-oorlog door de priesterklasse was vernietigd. En wederom, juist in de Minangkabau, kreeg de communistische opstand van de twintiger jaren enige grond onder de voeten, waardoor het welhaast magische verband tussen priester – intellectueel – marxist (in zijn anti-Nietzschiaanse betekenis) tot uitdrukking komt. Kan men zich groter tegenstelling indenken dan tussen Sultan Hamid II en Ibrahim Gelar Datuk Tan Malaka, eveneens een Minangkabauer?
Misschien is hier de plaats om voor de in deze zaken ongeoefende lezer uiteen te zetten, dat het gaat om de priester als asceet, gesymboliseerd in celibatisme, vasten, een wereldschuw kloosterleven en zelfkastijding. De priester als monnik en yogi, doch niet als organiserende kerkvorst. Geen Bramaans opperpriester, maar Buddha, geen Medici, maar Jezus.

Het is een verschil als tussen *kerk* en *religie* met al de moeilijk te beoordelen tussengevallen, zoals ook de grens tussen daadmens en denkmens in de intellectuele sfeer zo moeilijk is aan te geven. De ware priester is asceet, evenals de ware intellectueel denkmens is. Zij beide bevechten Nietszsche's rovende daadmensen; Daud Beureuh en Tan Malaka bevochten beide dezelfde feodaliteit. Het verschil tussen deze beiden is immers een verschil in *methode*: de rode of de groene weg. En het feit, dat de Minangkabau de rode en niet de groene methoden verkoos kan men slechts uit de matrilineaire gemeenschapsvorm verklaren, zoals het verschil tussen de methoden van Daud Beureuh en Sukarno uit de Javaanse stedelijkheid volgt.

21. De Feodale krachten op Java

Evenals op Sumatra kon ook op Java de feodale contra-revolutie eerst goed op dreef komen na de eerste politionele actie, welke dan ook door alle feodalen met beheerst gejuich ontvangen was. Geheel Java was vóór juli 1947 de facto republikeins gebied, ook daar waar de Nederlandse troepen zich hadden vastgezet. Zo bestond in bezet Djakarta een republikeins stadsbestuur en door republikeinen geleide openbare diensten, welke eerst bij de aanvang van de politionele actie door het korps Speciale Troepen van Westerling vrijwel geluidloos geliquideerd zouden worden. Hier demonstreert zich weer het contra-revolutionaire element in de politionele actie, daar men die openbare diensten theoretisch door republikeinen bezet had kunnen laten. Het ging immers zogenaamd niet tegen de republikeinen, maar alleen tegen de extremisten, die de republikeinen „in hun macht" hadden?
Hetzelfde gold voor Bandung. Ook daar was een gedeelte van de stad door Engelsen en later door Nederlandse troepen bezet, zonder dat in principe het Republikeinse civiele bestuur moeilijkheden in de weg zouden worden gelegd, hetgeen natuurlijk in de praktijk niet zo vlot ging als op papier. Dan waren er nog garnizoenen langs de verbindingsroute van Bandung naar Djakarta, met name in Tjiandjur, Buitenzorg, Sukabumi en Depok. Hier en daar hadden de Nederlandse troepen hun gebied eigenmachtig enigszins uitgebouwd, o.a. in de richting van Bekassi en Tangerang en verder in de richting van Lembang. Door al deze posities was er op West Java reeds sprake van een behoorlijk sterke Nederlandse penetratie, nog voordat de eigenlijke contra-revolutie werd ingezet. De republikeinen hadden zich bij deze toestand neergelegd, omdat zij min of meer voortvloeide uit de geallieerde bemoeiingen in 1945, welke men op een gegeven moment moeilijk verder kon dwars-

bomen zonder de sympathie en steun van het toenmaals in Zuid Oost Azië oppermachtig Engeland te verspelen.
De eerste duidelijke aanwijzing van een feodaal-federale beweging in dit gebied was een telegram aan Hare Majesteit de Koningin, kort na de Linggadjati-overeenkomst. Dit telegram verwees naar het „zelfbeschikkingsrecht", dat in die overeenkomst was vastgelegd, en sprak de wens uit om tot oprichting van een autonoom gebied Pasundan te geraken.[1]) Op 18 november 1946 werd daarop de Partai Rakjat Pasundan opgericht door de ondertekenaars van voornoemd telegram, t.w. Raden A.A.M.M. Suria Kartalegawa en mr. Raden Kustomo Kartalegawa, voor de Japanse invasie regent te Krawang. Deze was vanwege zijn pro-Nederlandse gezindheid door de Japanners geïnterneerd en men kan hem met recht als de patriarch van de Pasundan-beweging noemen. Indien men in dit verband van verdienste wil spreken, dan ligt deze vooral in het feit dat hij deze beweging begon voordat het Nederlandse overwicht op Java duidelijk merkbaar werd. En hiertoe was geen geringe moed nodig voor deze adelijke adat-gezagsdrager! Voorlopig legde de Pasundan beweging het accent op de aparte cultuur en adat van West Java en slechts langzaam doordrong men de leden van het federalisme. In de reeds voor de politionele actie door de Nederlanders bezette gebieden stichtte men rayon-kringen van de partij en benoemde de districtshoofden tot voorzitter. Op 19 maart 1947 kon aldus de kring Lembang onder Mukaman Warsa, Tjisarna onder Muhammed Jetje en Pasir Minggu onder Gurandi opgericht worden. Men ziet hieruit, dat de beweging zich reeds over een groot deel van West Java verspreid had. Op 2 april 1947 benaderden Kartalegawa en Kustomo de Luitenant G.G. H. J. van Mook schriftelijk om erkenning van de vereniging, waarbij men erop wees, dat uiteindelijk alle twaalf millioen Sundanezen onder een eigen bestuur wilden leven en dat de partij thans reeds in de beperkte, onder controle van de Nederlandse militairen staande gebieden circa 250.000 leden telde, terwijl nog tienduizenden hun lidmaatschap toegezegd hadden.
Toen de Pasundan-beweging in dit stadium gekomen was, begonnen de republikeinse autoriteiten zich met recht ongerust te maken. Sukarno trok persoonlijk naar Garut en andere plaatsen en drong er bij het volk op aan, toch vooral eensgezind en standvastig achter de republikeinse regering te blijven staan en niet te bezwijken voor de listige propaganda van de tegenpartij. Listig was deze inderdaad, want van den beginne af af aan substitueerde men de tegenstelling Sundanees-Javaan voor de tegenstelling feodaal-marhaenist. Te Garut werd zelfs een soort vertoning gehouden, waarbij de moeder van Kartalegawa de President

1) Dit telegram was vermoedelijk als proefbalonnetje gebruikt.

nederig om vergiffenis voor het wangedrag van haar zoon vroeg en zich uitermate verheugd toonde, toen men haar mededeelde, dat diens misstappen niet op de familie verhaald zouden worden.
In die periode verbleef te Tasikmalaya de grote man van West Java, Pangeran W.A.A.H. Wiranata Kusumah, die door de Sundanezen als de rechtstreekse afstammeling van de vorsten van Padjadjaran [1]) beschouwd werd. Hij was vele jaren regent van Priangan geweest en had veel invloed en groot gezag. Gedurende de Japanse bezetting had deze prominente figuur zijn lot aan dat van ir. Sukarno verbonden en hij was o.a. een van de vier leiders geweest van de Siu Kokumin Undo (Nieuwe Volksbeweging of Gerakan Rakjat Baru), welke tot doel had, de algemene weerbaarheid van het Indonesische volk tegen de opdringende geallieerden te verhogen. Hij, de feodale grootheid bij uitstek, was dus nog steeds in het republikeinse kamp te vinden. Gevraagd naar zijn opinie over de Pasundan-beweging van Kartalegawa, sprak hij daar zijn ernstige afkeuring over uit, terwijl hij beweerde niet te kunnen begrijpen, hoe Kartalegawa tot zijn optreden was gekomen, Dit interview had in maart 1947 plaats en werpt het eerste licht op 's mans moeilijke positie, hetgeen zich in zijn gedragingen in de loop van de volgende jaren nog zou openbaren.
Doch de republikeinen lieten het geenszins bij redevoeringen. Goed ingelicht als zij waren, beseften zij de grote mogelijkheden waarschijnlijk beter nog dan de Nederlanders. Bovendien leden zij in deze periode juist hun échec in de strijd om Zuid Celebes, zodat het niet onlogisch was, dat men tot drastisch optreden besloot. In de eerste plaats trachtte men de voormannen van de P.R.S. te ontvoeren of te vermoorden en de leden te intimideren. Daar dit optreden niet het gewenste resultaat had, ofschoon inderdaad de resultaten van dit optreden niet onbelangrijk waren (met name in Buitenzorg), gooide men het over een andere boeg. Er heerste door het optreden van de Pasundan-beweging namelijk een latent gevaar in de nog republikeinse gebieden van West Java en wel vanwege de aanwezigheid van grote groepen Laskar Rakjat. Deze hulptroepen moet men vergelijken met het Nederlandse instituut van stads- en landwachten. Zij stonden buiten de toenmalige T.R.I. (Tentara Republik Indonesia) en droegen uiteraard een sterk landelijk karakter. Men kan in dit verband de invloed van de veelal nog feodaal denkende regenten niet uitschakelen en er bestond in republikeinse kringen verdenking tegen meer dan één regent, o.a. tegen Djuwarsa, die na de Japanse invasie het regentschap Krawang van Kartalegawa overgenomen had en deze functie ook in de republikeinse periode behouden had. Later zien wij deze figuur dan ook onmiddellijk op de federale Java-

1) Het oude prae-Islamitische rijk in West-Java.

conferentie opduiken, een bewijs, dat men hem niet ten onrechte verdacht had.
In april 1947 was er voortdurend wrijving tussen de T.R.I. en de Sunda'se Laskars, totdat besloten werd kort en bondig een einde aan dit ondergrondse verzet te maken, voordat het gevaarlijker vormen zou kunnen aannemen. De T.R.I. ging tot een ontwapeningsactie over onder leiding van generaal-majoor Mustopo, een voormalig tandarts, die een belangrijke rol gespeeld had in de gevechten tegen de Engelsen in Surabaja. Er werden gevechten op kleine schaal geleverd bij Krawang, Tjikampek en Tjilatjap, terwijl twee Sundanese divisies in Midden Java „tekenen van onrust" vertoonden. Op 1 mei 1947 waren de voornaamste doelstellingen van de T.R.I. bereikt.
Merkwaardig was de reactie in de Nederlandse pers. Men toonde zich nogal tevreden over dit republikeinse optreden, omdat men op een afstand onmogelijk kon zien, waar het om gevechten tussen restanten van de Banteng Merah van Tan Malaka en de Republiek ging, dan wel om gevechten met andere doelstellingen. Uiteindelijk kon ook de T.R.I. dit verschil minder interesseren en feitelijk leverden in deze overgangsperiode alle niet-aangesloten benden een permanent gevaar voor haar op, hetgeen weer veel later, bijvoorbeeld door de uit die benden gevormde weermacht van de dar-ul-Islam zou blijken.
Maar ook de P.R.P. zag niet werkeloos toe. In alle stilte werd een coupe tegen het republikeinse stadsbestuur van Buitenzorg voorbereid en op 23 mei bezetten vrijwel ongewapende P.R.P.-leden alle republikeinse openbare gebouwen in deze stad. De republikeinse resident Supangkat werd vastgehouden in het huis van Kustomo, die inmiddels secretaris van de P.R.P. geworden was en boven het regentschapskantoor, de Bank Rakjat en het station werd de wit-groene Pasundan-vlag gehesen. Raden Wirasampurna werd tot nieuwe burgemeester van de stad uitgeroepen. De Nederlandse militairen ontkenden ieder medeweten van en hulp aan deze miniatuur - contrarevolutie, welke begrijpelijkerwijs een protest van de republikeinen uitlokte. Het is echter nogal onwaarschijnlijk, dat de Nederlanders geen voorkennis van de op handen zijnde coupe hebben gehad, want deze werd, eenmaal gelukt, keurig afgesloten door de Nederlandse actie van 26 mei, waarbij tien stations tussen Batavia en Sukabumi overgenomen werden. In het Sukabumische zelf trachtte de nog onbekende overste Kawilarang, regimentscommandant van de T.R.I., het geschokte prestige van de Republiek met krachtige hand te rehabiliteren. Meedogenloos vervolgde hij er de corrupte en dissidente gewapende benden en bracht er een sterk gecentraliseerd T.R.I.-commando tot stand, dat dan ook spoedig de Nederlanders veel kwaad zou doen.

Eerst na de eerste politionele actie, waardoor geheel West Java onder Nederlands gezag kwam, kon de Pasundan-beweging werkelijk haar vleugels uitslaan. Allerlei feodaal-getinte grootheden kwamen thans openlijk naar voren, terwijl Kartalegawa, de man, die waarschijnlijk het meest oprecht was in zijn liefde voor de beweging en in zijn associatie met het Nederlandse gezag, onverklaarbaar snel naar de achtergrond verdween. De Nederlands-Indische overheid had inmiddels Raden Abdul Kadir Widjojoatmodjo tot regeringscommissaris voor West Java benoemd met de opdracht zoveel mogelijk steun te verlenen bij de totstandkoming van een Negara Pasundan. Hiertoe riep hij op 16 oktober 1947 de eerste West Java-conferentie bijeen, waar een commissie ter voorbereiding benoemd werd. Tot voorzitter van deze commissie werd Raden O.A. Hilman Djajadiningrat benoemd, die uit een zeer vooraanstaande Serangse regentenfamilie voortkwam, en nog verwant was aan de oude vorsten van Bantam. Twee van zijn broers hadden reeds vóór de Japanse invasies zeer hoge posten bij het Nederlands Indische gouvernement bekleed. Zo was dr. (de latere professor) Pangeran Ario Hoessein Djajadiningrat directeur van het departement van Onderwijs en Eredienst geweest. Leden van de commissie waren verder Raden Regent Djuwarsa en Raden M. Sastranegara. Voorwaar een hoogadellijk gezelschap dat daar thans, dank zij het optreden van de Tentara Keradjaän,[1]) vrijelijk kon vergaderen. Na afloop van deze conferentie werd in het Grand Hotel Savoy Homann te Bandung, waar Nederlandse, republikeinse, federale, Engelse, Chinese en Australische correspondenten aanwezig waren een interview gehouden. Het is interessant hier het interview met Djajadiningrat in het kort te herhalen:

Vragen:	*Antwoorden:*
Van wie ging het initiatief tot de conferentie uit?	Van de Recomba met medeweten en goedkeuring van de Luit. G.G.
Was er door het volk om gevraagd?	Neen, daartoe was zo kort na de politionele actie geen mogelijkheid. Wel lag het in de bedoeling zo spoedig mogelijk tot een representatieve vertegenwoordiging te geraken.
Hoe dacht de commissie dit te bereiken?	Door regentschapsgewijze contact te zoeken met vooraanstaande personen.

1) Typerend is, dat het K.L. in West-Java letterlijk „koninklijke leger" en niet Nederlandse leger genoemd werd.

Was de Partij Rakjat Pasundan uitgenodigd? (Partij van Kartalegawa)	Niet als zodanig. Wel waren enkele P.R.P. voormannen als representanten voor hun regentschap aanwezig.
Zullen er verkiezingen worden gehouden?	Deze mogelijkheid moet nog worden onderzocht.

Ieder woord van dit interview ademt de politiek om via de feodale structuur tot de dessa door te dringen. Een overtuigender document van de groene geest bij de commissie ter voorbereiding van de staat Pasundan is nauwelijks denkbaar!
Deze eerste conferentie werd gevolgd door een Islam-congres en een juristencongres, welke beide in het teken van de Pasundan stonden. Op de tweede West Java-conferentie werd de commissie van voorbereiding uitgebreid. Raden Wisaksono, Raden Oto Subrata en Raden Malek Wiranata Kusuma, regent van Bandung en zoon van de grote pro-republikeinse erfgenaam van de Pangeran van Padjadjaran. Hier horen wij weer wat van Kartalegawa. Deze zond namelijk vanuit Krawang een danktelegram. Op deze conferentie kwam men tot enige concrete resultaten, waardoor men althans een werkschema verkreeg. Ook werd de nieuwe uniform van de aanstaande bestuursambtenaren voor West Java vastgesteld; voor de regentsrang werd een donkergroene epaulette vastgesteld, waarop in goud een kris en een krans van rijsthalmen prijkte. Groen is de heraldische kleur voor West Java (en de Islam!), de kris en de rijsthalmen symboliseerden de verbondenheid van de adel met de grote massa van de tanis; voorwaar een prachtige feodale symboliek!
Tenslotte kwam einde februari 1948 de derde West Java conferentie bijeen. De commissie van voorbereiding was inmiddels met haar werk gereedgekomen en zij kon een resolutie indienen of al dan niet tot de vorming van de Negara Pasundan moest worden overgegaan. Het plan werd, natuurlijk, aangenomen met 62 stemmen voor, toch nog 35 tegen en één onthouding. Op 4 maart volgde de stemming voor de keuze van een Wali Negara. Hierbij deed zich weer een van die merkwaardige voorvallen voor, waaraan de gehele Indonesische revolutie en contra-revolutie zo rijk is geweest en waardoor men soms de indruk kreeg, dat er zelfs in feodale kringen democratie bedreven werd. Wat wilde het geval? Als candidaten voor Wali Negara werden Raden A.A.H. Djajadiningrat en Raden A.A.M. Wiranata Kusuma gekozen! Deze laatste verbleef in Djokja, was voorzitter van de Hoge Advies Raad van de Republiek en erkend pro-republikeins. Wat zouden de consequenties zijn, indien hij verkozen werd? De Nederlanders waren daar helemaal

niet gerust op en Dessauvagil, die zitting in de keuzecommissie had, wierp op dat men toch eerst zeker van de naar voren gebrachte candidaten moest zijn, m.a.w. men moest toch eerst weten of Wiranata Kusuma zijn eventuele benoeming zou aanvaarden. Het voormalige Volksraadlid van Helsdingen, die ook lid van dit college was, stelde daarop voor, dat indien een candidaat de aanvaarding van het hoge ambt zou weigeren, de tegenstander automatisch benoemd zou worden. Na driemaal stemmen bleek waarachtig, dat Wiranata Kusuma favoriet was. Hij werd met 54 tegen 46 stemmen tot de eerste Wali Negara van Pasundan verkozen, hetgeen wel als een toppunt van democratisch succes genoemd werd. Ik mag er echter aan herinneren, dat het kiezerscollege vrijwel geheel uit hoogadelijke heren bestond en dat dit democratische principe alleen op dit hoge niveau ingevoerd was, zoals ook de Atheense demos op haar eigen niveau „democratie" bedreef. E.e.a. hield geenszins in, dat een corresponderende volkswil zou bestaan, ofschoon het zulks ook geenszins uitsluit. Ook is het nuttig erop te wijzen, dat de zoon van Wiranata Kusuma als regent van Bandung in het kiescollege zitting had, zodat het zeer aannemelijk is, dat wel degelijk enig contact tussen deze candidaat en zijn kiezers bestaan heeft. In ieder geval was zijn verkiezing een hele sensatie, doch de bovenomschreven omstandigheden, alsmede het onloochenbare feit, dat de oude Wiranata Kusuma qua afkomst geheel in dit feodale gezelschap paste, maakten zijn verkiezing toch veel minder gevaarlijk voor het federale spel als bijvoorbeeld de verkiezing van een mr. Binol tot president van Oost Indonesië zou zijn geweest. 's Avonds werd de benoeming door de radio omgeroepen, opdat Wiranata Kusuma er te Djokja officieel van op de hoogte zou worden gebracht, terwijl hem tevens verzocht werd mede te delen, of hij zijn benoeming al dan niet aanvaardde. Hieromtrent bestond bij de gewone man uiteraard enige twijfel, doch de ingewijden wisten reeds, dat zijn antwoord positief zou zijn. Ook de Republiek had niet veel bezwaren. Het was hun vanzelfsprekend aangenaam, dat een hun goedgezinde Wali Negara in deze zo nabij Djokja gelegen deelstaat het bewind in handen kreeg, inplaats van een uitgesproken pro-Nederlandse persoonlijkheid. Zij stonden dan ook toe, dat er een Nederlands vliegtuig naar Djokja zou komen om Wiranata Kusuma af te halen; er mocht zelfs een commissie van ontvangst mede, welke bestond uit Raden Suradiradja, Raden Adil Puradiredja en Mr. Thung Djie Lek. Men liet echter weten dat deze commissieleden slechts als privépersonen beschouwd zouden worden en derhalve niet officieel zouden worden ontvangen. Op 19 maart 1948 arriveerde de Wali Negara tenslotte op het vliegveld te Bandung. Het was geen grande entrée, daar hij door ziekte het vliegtuig uit moest worden gedragen.

Het zou spoedig blijken, dat de feodalen geen slechte aanwinst aan hem hadden en het is hier zeer zeker de plaats om ons af te vragen hoe deze persoon onder invloed van zulke verschillende stromingen kon geraken. Ofschoon het altijd moeilijk is de roerselen van de menselijke ziel te doorgronden geloof ik wel, dat Wiranata Kusuma zich sterk heeft laten leiden door zijn overtuiging, dat de Islamitische godsdienst, waarvan hij een vurig aanhanger en een goede kenner was, zich wel degelijk met de moderne democratische ideeën laat verenigen. Deze overtuiging kwam sterk tot uiting in het boekje van zijn hand, „Islamitische Democratie in Theorie en Praktijk", dat geheel doorspekt is met aanhalingen uit de Koran. Het dateert van 1948 en ongetwijfeld zal hij in de daaraan voorafgaande jaren de niet zozeer sociaal-democratische (dus linkse), als wel rode tendenzen in het Djokja van die dagen opgemerkt hebben en daarmede kan de Islam zich toch bezwaarlijk vereenzelvigen. Merkwaardig is ook zijn hoofdstuk over rassenwaan en rassenhaat, waarmede hij feitelijk de Nederlanders een verzoenende hand toesteekt. Het moet hem niet ontgaan zijn, dat in de Sundanese feodaal-federale constellatie meer mogelijkheden bestonden zijn opvattingen omtrent de Islam in de praktijk te verwezenlijken dan in de socialistisch-revolutionaire Republiek. Men zal er goed aan doen deze zijde van zijn karakter in overweging te nemen, alvorens hem tot opportunist en weerhaan te bestempelen.
Spoedig na aankomst van het Staatshoofd kon met de vorming van een kabinet begonnen worden. Eenvoudig was dit geenszins. De pro-republikein Kusumo Atmodjo, die als eerste kabinetsformateur aangezocht was, weigerde zonder meer, maar na enig heen en weer praten kon men toch slagen. Het behoeft wel geen betoog, dat de adel sterk vertegenwoordigd was. Wij zien dan ook Raden Adil Puradiredja op 24 april 1948 als kabinetsformateur optreden. Deze man had reeds een enigszins „federaal" verleden, getuige zijn voorzitterschap van de jeugdbeweging „Pasundan", welke functie hij van 1934 tot 1939 bekleed had. Andere leden van zijn kabinet waren Raden Dendadikusumah oud-wedana van Bandjar en voormalig regent van Rangkasbetong en Tjiamis, en Raden Ynda Kusumah, reeds voor 1941 lid van de vereniging Dagujukan Pasundan. Verder telde dit kabinet de schimachtige persoonlijkheid van Raden Bunjamin onder zijn leden, voormalig veearts te Batavia, die van 1936 tot 1942 lid was geweest van de non-coöperatieve Parindra en van 1945 tot 1948 notabene voorzitter van een communistisch getinte vakorganisatie, de latere Sobsi, kring Sukabumi. Het schijnt dat hij deze functie geruime tijd verenigde met zijn pro-federale toenaderingen tot de Pusandan-beweging en dat hij in die dagen tegelijkertijd plaatsvervangend voorzitter van de ultra-nationalis-

tische Partai National Indonesia in Sukabumi is geweest. Voorzeker merkwaardige combinaties maar toch ook zeer tekenend.
Rest ons nog te vermelden, dat men in deze, aan de Republiek grenzende deelstaat reeds vroeg begonnen was een eigen weermacht te vormen. De kern hiervan zou bestaan uit veiligheidsbataljons, de zogenaamde Pasukan Pengawal.[1]) Het eerste bataljon werd op 1 februari 1948 te Tjimahi geformeerd. Op 1 juni zou een tweede en op 1 september het derde bataljon opgericht worden, hetgeen niet bepaald op een ijltempo wijst. Dit ogenschijnlijk onbelangrijke feit tekent echter de Nederlandse plannen en mentaliteit. De opleiding tot officier stond open voor Sundanezen met Mulo-opleiding, terwijl onderofficieren een opleiding van 4 maanden, recruten van 2 maanden ontvingen. Ofschoon dus deze opleiding verre onderdeed voor de eisen, welke aan de overeenkomstige rangen van het KNIL gesteld werden, besloot men niettemin dezelfde loonschaal aan te leggen, om de inpassing van beide legers gemakkelijker te doen geschieden „wanneer de tijd daartoe rijp zou zijn". Dit laatste werd in de officiële desiderata – uiteraard niet met zoveel woorden – gezegd. Daar gold het, dat men anders „schele ogen" zou kweken, want invoegen zou betekenen: het leger van de Pasundan in het KNIL en niet omgekeerd! En die manoeuvre zou gedekt worden door de schoonklinkende naam van federaal leger.
Hoe men de totstandkoming van de Negara Pasundan ook wenst te bekijken, zal men toe moeten geven, dat sterke krachten aan haar totstandkoming hebben medegewerkt. Deze krachten waren zeker niet uitsluitend door feodale overwegingen gegenereerd; het federale principe berustte daarnaast tot op zekere hoogte op een wel degelijk bestaande antithese tussen Javaan en Sundanees. De Pasundan had, met al haar zwakheden, enige concrete basispunten en de Republiek maakte zich niet voor niets bezorgd over deze ontwikkeling.

Op Madura lag de zaak anders. De tegenstelling Madurees-Javaan was, zoal aanwezig, bepaald zwak. Haar vorsten hadden sedert de oudheid innige contacten met de Oost- en Midden Javaanse vorstenhuizen gehad en het eiland sloot dientengevolge ook cultureel meer bij de Javaanse cultuur aan. Het ontstaan van de deelstaat Madura moet dan ook minder in de feodaal-federale sfeer gezocht worden, (ofschoon die zeker aanwezig was) dan in de bedroevend slechte economische toestanden, waar men ten rechte of ten onrechte de Republiek verantwoordelijk voor hield. Feitelijk had de eerste federaal-getinte bijeenkomst van Madurezen reeds vóór de bezetting van het eiland door de Nederlandse troepen gedurende de eerste actie plaatsgevonden, namelijk te Surabaja op

1) Ook wel Barisan Pengawal genoemd.

19 mei 1947. Hier werd de Persatuan Kebangsaän Madura opgericht. Haar voorzitter werd Asunorojudo en zij koos zich de rood-blauwe kleuren. De nadruk werd op de ernstige hongersnood gelegd, welke het eiland, dat zichzelf reeds ver vóór 1941 niet voeden kon, al jarenlang teisterde. Inderdaad had de republikeinse gouverneur van Oost Java, Dr. Murdjani, daarover juist enige schrikwekkende getallen publiek gemaakt. Er zou, volgens zijn opgave, sinds de Revolutie van 1945 reeds 13 procent van de bevolking bezweken zijn, terwijl 27 procent ernstig ondervoed was. Na zulk een uitlating van de eigen gouverneur was een zeker verlangen, om via de Nederlanders uit het dodende isolement te geraken, wel enigszins begrijpelijk. Vanzelfsprekend kon daar niets van komen, zolang nog geen militaire actie had plaatsgevonden. Het schijnt overigens, dat een deel van Madura eerst na de order „staakt het vuren" door de Nederlanders bezet werd, althans, dit heeft de Republiek steeds volgehouden.[1]) De Republiek verlangde dat deel om zeer begrijpelijke redenen terug, zelfs indien de Nederlanders op het „andere deel" van Madura bleven zitten. Het ging hier namelijk om de zoutwinning; zout is nu eenmaal een produkt waar men moeilijk buiten kan. Tenslotte heeft de Republiek de zoutziederijen naar Pati verplaatst, dat zodoende een ongekende welvaart beleefde. Men zei in die dagen, dat Pati de rijkste stad van de Republiek geworden was, hetgeen wel lichtelijk overdreven zal zijn.

Na de actie kon de federale ontwikkeling ook op Madura zelve voortgang vinden. Op 16 januari 1948 werd het „Comité voor de Vaststelling van de Status van Madura" in het leven geroepen, hetwelk Raden Sukaris tot Voorzitter en Raden Sudirman tot secretaris had.

Op 23 januari 1948 was dit comité zo ver, dat zij een resolutie kon indienen, welke de navolgende punten behelsde:

1. De relaties tussen Madura en de Republiek zullen verbroken worden.
2. Er zal een onafhankelijk gebied Madura binnen het federale staatsverband ingesteld worden.
3. Raden A. M. Tjakradiningrat, Bupati van Bankalan, zal aangezocht worden als de afgevaardigde van Madura bij de federale regering.
4. Hem zal tevens verzocht worden het regeringsbeleid op zich te nemen.
5. Men zal het Nederlands Indische gouvernement verzoeken, de status van Madura te erkennen.

Deze resolutie zou, heel democratisch, aan een plebisciet onderworpen worden, waaraan alle mannen boven de 18 jaar zouden deelnemen en

1) Kahin citeert een Amerikaanse correspondent die deze beperkte actie meemaakte.

ook de „mannen" onder de achttien, althans voorzover zij reeds gehuwd waren. De stemming zou dessagewijs onder leiding van Wedana, Tjamat en Lurah worden gehouden, zodat de leiding stevig in feodale handen bleef. Er bleken 305546 stemgerechtigden te zijn, welk getal ietwat aan de lage kant lijkt te liggen, indien men in aanmerking neemt dat Madura 3.5 millioen inwoners telt. Men kon de ingediende resolutie in zijn geheel goedkeuren, in zijn geheel afkeuren, of ook blanco stemmen. Dit was een schrandere zet, want het eenvoudige volk komt allicht eerder tot een ja-stem dan tot een neen, vooral als zijn van oudsher vertrouwde feodale heren allemaal ijverig „ja" knikken. De uitslag stond dan ook al bij voorbaat vast. Van de 219660 opgekomen kiezers stemden 199510 voor, 9923 tegen en toch nog 10230 blanco. Dit laatste cijfer komt mij, gezien het toch altijd wat moeilijke begrip van blancostemmen, zeer hoog voor.
Aldus werd Raden Adipati Aria Tjakradiningrat de eerste Wali Negara van de nieuwe deelstaat Madura. Het plebisciet, dat hem op die plaats gebracht had, is in vele opzichten leerrijk, mede in verband met de algemene verkiezingen. Ik geloof niet in een flagrante vervalsing van deze Madurese verkiezing; zij betekende slechts, dat de feodale persoonlijkheden onder de eenvoudige boeren een niet te verwaarlozen invloed bezaten en bezitten. Bij de stedeling leefde de feodaal-federale gedachte het minst, ofschoon juist deze groep sterk van het voedselgebrek geleden had. Toch meen ik, dat het zeer individualistisch denkende Madurese volk veel minder sterk onder de feodale traditie leefde dan het Sundanese. Het zou daarom buitengewoon interessant zijn geweest om te weten, welke uitslag landelijke verkiezingen, vrij van iedere terreur, in de Pasundan zouden hebben opgeleverd. Hoe dan ook, de verkiezingen ten spijt, de Negara Madura heeft nimmer echt wortel geschoten. Misschien was het gebied te klein, misschien was de economie te zwak, wie zal het zeggen? Zeker is, dat later één redevoering van Sukarno een einde aan haar bestaan kon maken.

Was Madura reeds een zwakke zuster in het federale bestel, de Negara Oost Java was een paskwil, welke men maar beter ongeboren had kunnen laten. Door zulke experimenten werd het marionetten-etiket wel heel sterk op de Malino-politiek gedrukt. Wij zien bij de totstandkoming van deze deelstaat dan ook, dat men uiterst lastig gewillige instrumenten bij elkaar kon krijgen. Eerst op 11 augustus 1948 kon zich het „verlangen" van het volk naar de federale structuur uiten en wel in een telegram van de Voorzitter van de Persatuan Rakjat Djawa Timur, de heer Sukartedjo aan de luitenant G.G. H. J. van Mook.
Hiermede achtte de federale regering de volkswil meer dan voldoende

tot uitdrukking gebracht, zodat op 16 november de Oost Java-conferentie te Bondowoso bijeen kon komen. Daar werd de gebruikelijke commissie ter voorbereiding van de nieuwe negara in het leven geroepen, welke onder leiding kwam te staan van Raden T. Djuwito, de regent van Surabaja. Leden waren dr. Raden Abeng, mr. Tjoa Sie Hwie, Raden Suparto en dr. Raden Dradjat van Malang. Laatstgenoemde kon niet erg enthousiast zijn over de negara-status, doch ondanks zijn waarschuwende woorden zag op 21 november '48 deze deelstaat het levenslicht. Op 1 december werd Raden Tumenggung Achmad Kusumonegoro, regent van Banjuwangi, tot Wali Negara verheven. Raden Tumenggung Djuwito, de man, die in de republikeinse tijd het netelige onderzoek in de „Tiga Daerah" affaire van Pekalongan en de sociale revolutie van Solo geleid had, en daarna Bupati van Surabaja geworden was, werd voorzitter van de Voorlopige Volksvertegenwoordiging, terwijl Dradjat vice-voorzitter werd en als lid van de Parindra de oppositie heette te vertegenwoordigen.
Bezien wij de snelle en zakelijke wijze, waarop deze grote Negara tot stand kwam, dan rijst het vermoeden, dat men zich niet bepaald veel aan de volkswil gelegen heeft laten liggen. De Negara had, wat dit betreft, net zo goed in de werkkamer van Beel, de nieuwe Hoge Commissaris, gesticht kunnen worden. Moest zij coûte que coûte voor de tweede actie gereed zijn? Doch ook hier weer, één redevoering van Sukarno en zij was niet meer...

HOOFDSTUK V

★——————————★

DE COMMUNISTISCHE MACHTSGREEP

22. Het Communisme in de Binnen- en Buitenlandse Politiek

Met het woord communisme wordt door mij in de eerste plaats de beweging bedoeld, welke zich in principe loyaal aan Moskou verklaart. In de periode welke hier beschreven wordt, zou zulks het beste met stalinisme vertaald kunnen worden, ware het niet, dat de mentaliteit der Indonesische communisten toch wel allerminst op die van een Stalin leek. Ook hun interpretatie van de door Moskou gedecreteerde politieke lijn leek wel eens erg vrij te zijn. Desalniettemin associeerde de P.K.I. zich – althans theoretisch – met Moskou en zij zou steeds weer de communistische volgelingen van Tan Malaka tegenover zich vinden, die immers niets met Moskou te maken wilden hebben, ofschoon ook zij de November-revolutie (1917) van Rusland als het begin van de bevrijding van het proletariaat zagen.

In 1926 was de P.K.I. in Indonesië opgeheven. Wel was er een „illegale-P.K.I." geweest, waarmede Mr. Amir Sjarifuddin zich gedurende het eerste jaar van de Japanse occupatie geassocieerd had, doch men kan hier toch bezwaarlijk van een politieke partij spreken. Eerst op 21 oktober 1945 werd de P.K.I. weer her-opgericht en wel door Mr. Mohammed Jusuf, doch volgens Kahin zou zij eerst 7 november in de openbaarheid treden. Op of omstreeks 7 november 1945 [1]) ontstonden vele politieke groeperingen in Indonesië, zulks ten gevolge van de 1 november-verklaring van de republikeinse regering en de ontwikkeling, welke leidde tot het Presidentiële Besluit No. 10 om de macht van de President over te dragen op de volksvertegenwoordiging i.c. het K.N.I.P. Maar voor de P.K.I. was de 7de november toch al bijzonder geëigend als

1) Ook de Masjumi ontstond op 7 november 1945.

her-oprichtingsdatum, daar zij samenviel met de verjaardag der Russische November-revolutie
Uit het optreden van Mr. Mohammed Jusuf bleek echter al spoedig, dat hij meer van een volgeling van Tan Malaka weg had, dan van een orthodoxe Stalinist. Hij had dan ook nimmer in de oude P.K.I. of zelfs maar in de illegale P.K.I. gezeten en de vraag lijkt gewettigd, of hier niet sprake is van een poging van Tan Malaka, een herleving van een Stalinistische P.K.I. te voorkomen. Er was geen enkele eerste rangs P.K.I.'er in Indonesië, zodat het ogenblik gunstig leek, terwijl Mr. Mohammed Jusuf zich waarschijnlijk gaarne met de invloedrijke Malaka associeerde, zulks te meer, daar zijn partij maar één (later 2) zetels in het K.N.I.P. had toegewezen gekregen. Opmerkelijk is in dit verband, dat de P.K.I. zich onder leiding van Mr. Mohammed Jusuf in het geheel niets gelegen liet liggen aan de Dimitrov-doctrine, doch integendeel, evenals Tan Malaka, de geweldadige uitdrijving der Nederlanders eiste. Indien men dan nog weet, dat Jusuf een volgeling van de door Maeda in het leven geroepen Communistische beweging was, wordt diens optreden wel duidelijk. De enige vermeldenswaardige activiteit van P.K.I. in 1945 is de Tiga Daerah-kwestie geweest. Het „Drie-Landen-Gebied" omvat Pekalongan, Tegal en Bumiaju aan de Noordkust van Midden-Java. Van oudsher hebben hier Indonesische ambtenaren gronden in eigendom gehad, welke zij door de boeren in een soort pachtverhouding lieten bewerken, terwijl zij zelf in de steden woonden. Elders op Java kon de boer bij de „Tjina-mindering" [1]) terecht om in zijn behoefte aan contanten te voorzien, doch door de geweldige inflatie gedurende de Japanse tijd werd dit crediet-systeem tot in zijn grondvesten vernield. In de daarop volgende revolutie-periode konden slechts Indonesische landeigenaren hun rechten – en vaak meer dan dat – laten gelden. Dientengevolge werd de toestand van de boeren in de Tiga Daerah, waar de inheemsen landeigenaren waren, veel slechter dan elders, waar zij met Chinese crediteuren hadden te maken daar deze immers toch geen pacht konden innen. Uit deze toestand kon de P.K.I. van Jusuf politieke munt slaan door een in october 1945 uitgebroken opstand in de Tiga Daerah met haar etiket te beplakken. De landerijen werden „gesovjetiseerd" en de kwestie nam het karakter aan van een opstand van de boeren tegen de Pamong Pradja [2]) in de letterlijke betekenis van het woord, nl. „Verzorgers van de Staat". De boeren voelden een associatie tussen de ambtenaren en de landbezitters, die beiden uit de drie „grote" steden kwamen en die ook meestal van dezelfde stand waren. De opstand had dus wel degelijk een diepe sociaal-economische achtergrond, welke slechts een P.K.I.-vernisje

1) Chinese geldschieters.
2) Gemeente.

kreeg. Het is opvallend, dat de toen nog zeer jonge Republiek de sociologische achtergrond en de mogelijke consequenties van de moeilijkheden zo snel aanvoelde, en e.e.a. van den beginne af serieus en onbevooroordeeld heeft aangepakt. Vele waarnemers zijn van mening, dat de latere dar-ul Islam-beweging slechts zulk een succes in West-Java kon hebben, omdat zij soortgelijke agrarische moeilijkheden kon kapitaliseren.
Inmiddels mogen wij de ogen niet sluiten voor het feit, dat de P.K.I. dit schijnsucces juist in de omgeving van Tegal behaalde, een plaats waar ook Tan Malaka's invloed groot was. Ook dit wijst op samengaan van Tan Malaka en Mr. Mohammed Jusuf. Doch toen Jusuf en Tan Malaka in de Tjirebon-affaire van februari 1946 openlijk samengingen, werd het vele P.K.I.'ers toch te grof. Op het Djokja-congres van 1–3 maart veroordeelde de P.K.I. het optreden van zijn voorzitter en toen kort daarop een leider van de oude P.K.I. op Java verscheen, was het met Jusuf gedaan. Eind april of begin mei '46 werd het voorzitterschap van de P.K.I. aan Sardjono opgedragen, een figuur, die in de 1926-opstand betrokken was geweest en tot 1942 in Boven-Digul gezeten had. Medio augustus kwam ook Alimin uit China, naar Indonesië. Deze oude communisten-leider had 20 jaar buiten Indonesië gezworven, waarvan een groot gedeelte bij Mao Tse Tung's rebellen tegen Chang Kai Checks regiem was doorgebracht. Vanaf medio 1946 dateert dan ook feitelijk de reële Stalinistische P.K.I. Haar positie kon evenwel onmogelijk bijzonder sterk worden, daar zij zich gebonden achtte aan de Dimitrov-doctrine en uit practische overwegingen de groep Sukarno-Hatta-Sjahrir tegen de aanvallen van Tan Malaka steunde.
Jusuf – niet langer door de P.K.I. gesteund – werd door de regering gearresteerd in het kader der anti-Tan Malaka-campagne. Maar zijn optreden was voor Tan Malaka toch van onberekenbare invloed, want het had tot gevolg, dat de P.K.I. bij vele vooraanstaande communisten voldoende in discrediet was gebracht om hen tot aansluiting bij socialistische groeperingen te bewegen. Zo sloot Setiadjit zich aan bij de Partai-Buruh Indonesia en wist daar spoedig het voorzitterschap te verwerven. Tan Ling Djie en Abdulmadjid kwamen evenals Sjarifuddin in de Partai Socialis terecht. Minder op de voorgrond tredende communisten namen de leiding van de Pesindo in handen. Merkwaardig is hier het optreden van Wikana, het voormalige hoofd van het destijds door Maeda gestichte marxistische Instituut. Hij was betrokken geweest in de ontvoering van Sukarno en Hatta, doch thans steunde hij, evenals de andere P.K.I.-ers, de regering Sukarno-Hatta-Sjahrir in de strijd tegen Tan Malaka en spoedig zou die steun enorme dividenden afwerpen.

Na 3 juli 1946 [1]) was Tan Malaka's invloed grotendeels gebroken, doch zulks zou niet automatisch een toename van de invloed van de P.K.I. hebben behoeven te betekenen. De kans van de communisten lag vooral in de onpopulaire onderhandelingen met de Nederlanders. De republikeinse regering moest, hoe dan ook, het een of andere accoord zien te bereiken, waardoor zij althans de facto door de wereld erkend zou worden. Gezien in het licht van de binnenlandse politiek van de Republiek was zulk een accoord zeer gevaarlijk voor de populariteit der regering, doch zij moest wel doorzetten, want in deze periode viel de algehele ontwapening en afvoering van de ongeveer 150.000 man sterke Japanse troepen op Java en Sumatra en de aflossing van Britse en Brits-Indische strijdkrachten door het Nederlandse leger. Reeds op 27 september 1946 zou met de regelmatige verscheping van de „7 december"-divisie worden begonnen, waardoor de kracht van de Nederlanders aanzienlijk zou toenemen. Onder dergelijke omstandigheden was een soort accoord, waardoor de republikeinse status naar buiten duidelijk bevestigd zou worden, belangrijker dan ooit. Vele vooraanstaande republikeinen vreesden, dat indien men doorging de wereld niets dan extreemlinkse revolutionaire daden te tonen, de Republiek haar sympathie zou verspelen, en dat daardoor de weg zou worden vrijgemaakt voor een Nederlands militair optreden. Vóór alles moest dus eerst de status van de Republiek zwart op wit vast liggen! Daar Sukarno sedert 28 juni 1946 „dictator" geworden was, kunnen wij gevoegelijk aannemen, dat in deze politiek veel van Sukarno's persoonlijke invloed te bekennen valt. Uitdrukkelijk was dan ook bepaald, dat het kabinet en de onderhandelings-delegatie directe verantwoording aan Sukarno persoonlijk verschuldigd waren en zij moesten zichzelf als „verlengstukken" van zijn wil bezien. Met een kabinet en een delegatie, welke uit extreemlinkse persoonlijkheden zou bestaan, die immers de geweldadige liquidatie voorstonden van alles wat buitenlands en kapitalistisch was, kon Sukarno echter nimmer verwachten de zozeer verlangde erkenning van de Republiek te verkrijgen. Hiertoe had hij de zogenaamde „constructieve" of groene elementen nodig; kapitalistisch georiënteerde Masjumileden, partijlozen en democratische socialisten uit de Partai Sosialis en de Partai Nasional Indonesia. Met de kabinetswijzigingen van 1 oktober 1946 werd hieruit de regerings-coalitie gevormd, welke Benteng Indonesia genoemd werd en welke men abusievelijk wel als „rechts" beschouwde in tegenstelling tot de Sajap Kiri.[2]) De tegenstelling kan echter alleen in termen van groen en rood worden uitgedrukt. Aan de andere kant begreep Sukarno ten volle, dat de onderhandelingen nood-

1) De ontvoering van Sjahrir en de mislukte coupe.
2) Hetgeen immers letterlijk „Linker Vleugel" betekent!

zakelijke concessies zouden meebrengen en concessies zouden in rode kringen niet geapprecieerd worden. Hoe zouden bijvoorbeeld de Pemuda's reageren? De onderhandelaars zouden als verraders kunnen worden gebrandmerkt en zij zouden veel populariteit – juist onder de fanatieke jeugd – verliezen. Dit kon Sukarno niet riskeren! Had hij zich niet juist door zijn populariteit tegenover de machinaties van het Eenheidsfront staande weten te houden? En dus distancieerde hij zich ogenschijnlijk van de onderhandelingen met de Nederlanders! Hij wist zijn verantwoording voor de onderhandelingen tegenover de domme grote massa te verbloemen door enkele felle redevoeringen te houden, waarin hij zich bijzonder rood toonde. Toen Sjahrir op 14 oktober 1946 een militaire bestands-overeenkomst met de Nederlanders sloot, hetgeen aan het algemeen accoord zou voorafgaan, bestond hij het zelfs in een felle redevoering tot voortzetting van de strijd op te hitsen. Zo ging men dan op het accoord van Linggardjati af: Sukarno, de dictator, liet zijn groengeschoeide rechterhand vredelievend en „constructief" aaien om zodoende internationale sympathie en erkenning te verwerven, terwijl zijn rood-geschoeide linkerhand een – voor binnenlands gebruik bestemd – revolutionair gezwaai ten beste gaf.

Op 15 november 1946 werd de zozeer verlangde overeenkomst van Linggardjati geparafeerd en op 20 december 1946 werd zij van kracht. Nadat dit doel dus bereikt was, moest men weer nodig aan de opgekropte verlangens van de rode partijen tegemoet komen, wilde Sukarno de situatie in de hand houden. Vooral de „volkslegers" werden ongedurig. Om Medan lagen bijna 20.000 man Laskar Rakjat, Barisan Banteng Hitam en Hisbullah. Deze mensen wensten thans actie; te lang reeds had het „verraad" geduurd.

Op 2de Kerstdag, nog geen week na de ondertekening van het Linggardjati-accoord hield generaal Sudirman een vlammende rede. „Aanvallen," „Aanvallen" en nog eens „Aanvallen," luidde het devies! Nu was Sudirman's rede geen hierarchiek bevel tot de aanval, doch slechts een politiek spel om de extreem roden weer warm te maken voor de regering Sukarno. Op Java, waar het syncretisme dat in dergelijke redevoeringen besloten lag veel beter begrepen werd, reageerden men niet, maar op Sumatra wel! Nu was daar de order „staakt het vuren" nog maar van recente datum [1]) en zelfs gouverneur Hasan [2]) dacht, dat het om een hierarchiek opmarsbevel ging. Hij seinde zijn onder commandanten overeenkomstige orders en prompt brak de hel om Medan,

1) Medan, 7 december 1946.
Padang, 11 december 1946.

2) Als Westers opgevoed Atjeher begreep hij kennelijk niets van het Javaanse syncretisme overblijfsel van een Sjiwaïtische cultuurvorm.

Padang en Palembang los. Dit werden, tesamen met de Modjokerto-affaire, de enige belangrijke gevechten in de periode tussen Linggardjati en de eerste Politionele Actie.
Sukarno's positie en daarmede van het gehele aan hem verantwoording verschuldigde kabinet hing dus van een ongemakkelijk evenwicht tussen rood en groen af. Doordat de Partai-Kommunis Indonesia zich steeds loyaal getoond had, lag het voor de hand, met Alimin c.s. samen te werken. Hoe meer losgeslagen extreem-linkse jongerenorganisaties onder de vleugels van de oude Alimin zouden komen, hoe minder kans er op onberaden stappen tegen de regering leek te bestaan. Zo kon de invloed van de P.K.I. na de 3e-juli affaire snel toenemen. Dit feit werd door Sukarno – met volle instemming van Sjahrir en Hatta – erkend in het veel omstreden Presidentieel Besluit no. 6, waarbij het K.N.I.P. van 233 op 413 leden werd gebracht en de P.K.I. fractie van één zetel tot 35 zetels steeg, terwijl voor cripto-communistische organisaties (Kaum Buruh en Kaum Tani) liefst 80 zetels gereserveerd werden. Het oorspronkelijke plan van Sukarno bevatte de vermeerdering tot 514 leden, waarbij 121 zetels aan „kleine partijen, individuele personen en gewapende organisaties" zouden worden toegekend. Zijn oorspronkelijke plan vertoond nog veel meer de dwingende noodzaak om „populair" te blijven. Maar wat Sukarno ongetwijfeld over het hoofd zag, was de reële machtstoename van de P.K.I., doordat de Socialistische Arbeiderspartij van de communist Setiadjit eveneens van 6 op 35 leden kwam! Het behoeft wel nauwelijks betoog, dat het K.N.I.P. in zijn oude samenstelling met deze gang van zaken allerminst ingenomen was. Het werkcomité, uit 25 leden bestaande, kwam spoedig bijeen. Op de vergadering verschenen 18 leden [1]), zeven hiervan liepen nog weg, toen er gestemd moest worden over een motie van afkeuring betreffende het Presidentieële Besluit. Van de 11 overigen stemden tien vóór en alleen Mr. Assaat tegen. Hij kon n.l. als voorzitter de zaal niet verlaten en ook niet vóór de motie stemmen, daar zijn eigen partij regeringspartij was. Hij zou ook wel weggelopen zijn, als hem zulks als voorzitter maar mogelijk was geweest.
Op de grote Algemene Vergadering van de K.N.I.P., welke van 26 februari tot 6 maart 1947 te Malang gehouden werd, werd het Presidentieële Besluit echter aanvaard. Hiermede was de toegenomen Communistische invloed in ieder geval voorgoed als wettig erkend. Overigens heeft deze vergadering nog enkele andere interessante punten naar voren gebracht. Zo werd het werkcomité van het K.N.I.P. ontbonden omdat het meer in overeenstemming met de gewijzigde toestand gebracht

1) Twee waren gearresteerd i.v.m. Sjahrir's ontvoering, n.l. Sukarni en Adam Malik.

moest worden. Dr. Radjiman werd (tijdelijk) voorzitter. Deze persoon had begin 1945 tesamen met Sukarno en Hatta het veel omstreden bezoek aan de Japanse Veldmaarschalk baron Terauchi te Dalath, Indo-China gebracht. Daar op deze vergadering tevens Hatta tot vice-president benoemd werd, lijkt de conclusie gewettigd, dat Sukarno naast zijn pro-P.K.I. manipulaties de oude garde weer steviger in het zadel had weten te zetten voor het geval Tan Malaka weer van zich zou laten horen. Ook de extreem-linkse Bung Tomo bleek het met de gang van zaken eens te zijn. Hij verscheen zelfs met kort geknipte haren, iets, wat hij eerst zou doen, nadat er een souverein en „rechtschapen" Indonesia zou zijn ontstaan.

Er heeft in later jaren in de Republiek een voortdurend geharrewar bestaan omtrent de verantwoording voor de Linggadjati-overeenkomst. Het gemanoeuvreer van Sukarno brengt enige concrete punten naar voren, welke belangrijk zullen blijken i.v.m. de Communistische opstand. Deze punten zijn:

1. Sukarno wenste persé een internationale erkenning van de Republiek.
2. Sukarno trachtte deze, in extreem-rode kringen zo onpopulaire politiek, door te voeren zonder al te veel van zijn invloed te verliezen door:
   a) de Communisten er in te betrekken via een geweldige machtstoename in het K.N.I.P.
   b) Anti-Linggadjati-redevoeringen te houden.
3. Sukarno trachtte – van de nood ene deugd makend – gelijktijdig Tan Malaka's resterende invloed zo veel mogelijk uit te schakelen.

Zo ging de Republiek weer links aanhouden. Op een congres van de „Angkatan Muda Penbamguan Republik Indonesia", dat op 13 januari 1947 te Solo was gehouden, had Sukarno zich bovendien reeds openlijk tegen de vorming van een Verenigde Staten van Indonesia uitgesproken, zoals uitdrukkelijk in Linggadjati vastgelegd. Wel voegde hij eraan toe, dat hij als privé-persoon en niet als president sprak, maar het bracht de Sjahrir-regering toch in een moeilijk parket tegenover de buitenwereld. Trouwens, de Nederlanders landden steeds meer troepen, zodat de revolutionaire stemmen, die tegen iedere concessie aan de Nederlanders gekant waren, luider en luider werden.

Tenslotte is het accoord van Linggadjati eerst op 25 maart 1947 door de Nederlanders getekend. Het was toen wel van iedere binnenlandse betekenis ontbloot, doch hoezeer Sukarno gelijk had om naar het Linggadjati accoord te manipuleren mag blijken uit het feit, dat de Republiek terstond door de Verenigde Staten, het Britse Rijk, Australia, China, India, Syrië, Irak, de Libanon en Egypte de facto werd erkend.

Na deze erkenningen kon er van een reeële naleving helemaal niets meer

komen. Op 7 juni zond de regering van de Republiek een uiteenzetting omtrent hààr opvattingen van het Linggadjati-accoord, welke sterk van de Nederlandse interpretaties afweken, hetgeen uiteindelijk de val van het kabinet Sjahrir tengevolge had. Deze trachtte namelijk steeds een reeële onderhandelings basis te vinden en na het afkomen van het republikeinse antwoord van 7 juni heeft hij zelf nog op 19 juni getracht, de onaanvaardbaarheid voor de Nederlanders te verzachten door een eigen interpretatie te geven. Het mocht niet baten; Djokja keurde zijn stappen af en hij zag zich op 26 juni 1947 tot aftreden gedwongen.
Hier deed zich weer een van die specifieke machinaties voor, waaraan de binnenlandse politiek van Indonesië zo rijk is. Thans waren het Communisten, die hun slag sloegen! Wat toch was het geval? Sjahrir, in Djakarta zijnde, kon zijn interpretatie van de tegenvoorstellen van Djokja alleen met de in Djakarta zijnde leden van het K.N.I.P. bespreken. Hij had dan ook slechts contact met Gani (P.N.I.), Natsir (Masjumi), en Abdulmadjid en Sjarifuddin van zijn eigen Partai Socialis. Waarschijnlijk was het Sjahrir niet bekend, dat Abdulmadjid een rasechte Stalinist was, die jaren in Moskou had gestudeerd en slechts door het optreden van Mr. Moh. Jusuf in een socialistisch milieu was terecht gekomen. Hoe dan ook, alle vier heren waren het geheel met Sjahrir eens en Abdulmadjid werd opgedragen dit standpunt aan Djokja te verklaren. Maar in Djokja aangekomen, draaide Abdulmadjid het verhaal om en verklaarde zich *tegen* de inmiddels door Sjahrir aan de Nederlanders verstrekte interpretatie!
De daaropvolgende dag arriveerde Sjarifuddin in Djokja. Hij vatte de situatie snel toen hij merkte, dat behalve Abdulmadjid ook Alimin, Tan Ling Djie en Wikana tegen Sjahrir waren en ook hij liet zijn partijgenoot in de steek! Sjahrir zag zich op 26 juni 1947 dus ogenschijnlijk door zijn eigen partij afzetten, maar in feite geschiedde zulks door de in zijn partij geïnfiltreerde communisten!
Hiermede was de vertoning evenwel niet afgelopen. Het begon duidelijk te worden, dat de Nederlanders ieder moment konden opmarcheren en daar kwam bij, dat de U.S.A. de 28ste juni met een aide-memoire verscheen, waarmede zij duidelijk te kennen gaven, dat zij het Nederlandse standpunt deelden. In dit licht leek Sjahrir's interpretatie plotseling de beste politiek en Sukarno droeg dan ook Sjahrir opnieuw op een kabinet samen te stellen. Maar Sjahrir weigerde en thans zou Sjarifuddin kabinetsformateur worden. Ofschoon hij slechts één officieel lid van de P.K.I. opnam, n.l. Marutu Darusman als Minister zonder portefeuille, was zijn kabinet toch uitgesproken links, want Abdulmadjid had de positie van vice-minister van Binnenlandse zaken gekregen, Wikana werd Minister zonder portefeuille, terwijl Setiadjid vice-premier werd.

Het is merkwaardig, dat men deze mensen nog steeds niet als communisten onderkend had. Ofschoon zij niet met opzet, niet als onderdeel van een tevoren beraamde campagne, de leiding van de Partai Buruh, Pesindo en de linkervleugel der Partai Socialis gegrepen hadden, hoedden zij zich er in dit stadium wel voor, als nominale P.K.I.'ers te worden aangemerkt. Een Setiadjit kon als voorzitter der Partai Buruh grote invloed uitoefenen in de vakbeweging en had kans gezien de voornaamste, de Sobsi, geheel onder dominatie van de communisten te brengen. Hoezeer men in Djokja verblind moest zijn voor de P.K.I.-activiteit blijkt overduidelijk uit Nederlandse bron.

Kort voor de eerste Politionele Actie ingezet werd, bezocht o.a. Dr. P. J. A. Idenburg in het kader van de onderhandelingen de stad Djokja en deze heeft over zijn ervaringen het een en ander in de dagbladen gepubliceerd. Zeer interessant is, wat hij over de communistische activiteiten in Djokja te zeggen had. Hem viel in de eerste plaats op, dat men de buitenstaanders diets trachtte te maken, dat het communisme in de Republiek niets te betekenen had. Zo zou de communistische jeugdbeweging uit slechts enkele honderden leden bestaan! Ook Sukarno gaf in een persoonlijk onderhoud te kennen, dat hij niet in communistische activiteiten geloofde. Toen Idenburg hem wees op de enorme verspreiding van communistische lectuur en propaganda in Djokja, scheen hij „bedremmeld". Hij bevond verder, dat de communisten niet duidelijk oppositioneel waren. De voornaamste figuur, Alimin, werkte uitdrukkelijk samen met de regeringspolitiek van de Sajap Kiri (logisch!) Verder probeerde men hem, de onwetende buitenstaander, toch vooral duidelijk te maken, dat Alimin geen echte communist was, maar radicaal-socialist. Men beriep zich daarbij op een uitspraak van Alimin zelve, namelijk, dat Indonesië niet geschikt was voor het ware communisme en dat hij daarom had afgezien van het plan om een zelfstandige communistische actie te beginnen. Er schuilt veel waars in wat men Idenburg had verteld en men krijgt hierdoor temeer de indruk, dat men in officiële republikeinse kringen onvoldoende met de infiltratie politiek van de P.K.I. bekend was. Ongetwijfeld was de P.K.I. zelve in ledenaantal klein, doch zulks heeft weinig te maken met *macht*.

Sjarifuddin kon weinig doen om de aanstaande strijd met de Nederlanders te vermijden. Geen enkele republikein kon dat, zonder meteen populariteit in te boeten. De vraag komt op: dachten de republikeinen, dat zij de Nederlanders militair zouden kunnen weerstaan? Of waren zij zo intelligent, om te voorzien dat een openlijk conflict van de staatsrechterlijke kwestie een volkenrechterlijke zou maken, hetgeen uiteindelijk tot hun overwinning zou kunnen leiden? Of hoopte Sjarifuddin c.s. tegen beter weten in, dat Amerika Nederland van acties zou weer-

houden? Ik neem aan, dat het eerste punt de doorslag heeft gegeven De Japanners hadden de Indonesiërs niet alleen geleerd de Nederlanders te haten, maar vooral hen als zwakkelingen te verachten! Men had het verschrikkelijke échèc in 1940 en 1942 voor de eigen ogen zien afspelen; men had de eigen kracht gevoeld in de strijd om Surabaia, tegen het toch altijd veel hoger aangeslagen Britse leger en men had in het republikeinse kamp eenvoudig niet het besef, wat een straffe militaire organisatie vermag. Toen het op open gevechten aankwam, bleken de krachtsverhoudingen verrassend groot, zelfs voor de meeste Nederlanders! Het is echter zeker, dat de spijt en de teleurstelling over het republikeinse militaire échèc werden afgereageerd op Amerika. Vele socialisten, die aan de Linggadjati-overeenkomst hadden medegewerkt, voelden zich door Amerika verraden en waren dientengevolge temeer geneigd, alle heil van de grote tegenspeler van Amerika te verwachten. Velen begonnen naar Moskou te kijken, waar men medio 1947 de Dimitrov-doctrine vervallen had verklaard en daarentegen de Zhdanov-politiek was gaan voeren, welke de wereld in twee delen verdeelde: de democratische en de agressief-kapitalistische. En was niet de P.K.I. de vertegenwoordiger van Moskou?

23. Het Front Demokrasi Rakjat

Het is opvallend, dat het kabinet-Sjarifuddin de eerste politionele actie overleefde. Men zou zo zeggen, dat een figuur als Sjarifuddin, die toch nog altijd lid van de Partai Socialis was en als zodanig mede verantwoordelijk was voor de mislukking van de Linggadjati-politiek, thans wel van het toneel zou verdwijnen. Alvorens hij heenging, had hij echter nog de zeer onaangename taak de verdere onderhandelingen met de Nederlanders te voeren, welke zouden leiden tot de Renville-overeenkomst. Van welke kant men deze overeenkomst ook bekijkt, zij blijft duidelijk een internationale erkenning van de Nederlandse winsten gedurende de eerste actie. Men krijgt dan ook de indruk, dat geen enkele andere partij bijzonder veel neiging vertoonde, zich met de verantwoording voor de onderhandelingen te belasten. Dat Sjarifuddin hier wel toe bereid was, kan twee redenen hebben:

1. Zijn persoonlijke ambities om premier te zijn.
2. Zijn teleurstelling in de houding van Amerika, hetgeen ten gevolge had, dat hij slechts uitkomst zag in een samengaan met het Russische blok, dit temeer, daar de U.S.S.R. de in koloniale landen zo impopulair Dimitrov-politiek hadden verlaten.

Zijn flirten met de marxistisch georiënteerde personen bleek reeds uit

de samenstelling van zijn kabinet. Gedurende de tweede helft van 1947 werd dat nog sterker en ontstond een conflict met Sjahrir, die een neutraal standpunt ten aanzien van de controverse Rusland-Amerika voorstond. Er zit in Sjarifuddin's positie als premier een inconsequentie: Aan de ene zijde volgde hij door het tekenen van de Renville overeenkomst niet strikt de Zhdanov-politiek van het Kremlin en aan de andere zijde moest hij toch wel premier blijven om de marxistische elementen sterker in het zadel te helpen. Dat hij hiertoe in zijn kwaliteit als premier en Minister van Defensie uitstekend in staat was, zou het vervolg van de historie bewijzen.

Natuurlijk ontging het Sukarno-Hatta niet, dat Sjarifuddin zijn persoonlijke positie in het leger zeer aan het versterken was, door o.a. met hem sympathiserenden in sleutelposities te benoemen, maar men wenste hem eerst voor de Renville-overeenkomst te gebruiken, alvorens het kabinet ten val te brengen. Op 17 januari 1948 werd de Renville-overeenkomst van kracht en reeds op 23 januari – zeer typerend: de geboortedag-herdenking van Mohammed – was de oppositie dermate groot geworden, dat zijn kabinet af moest treden.[1]) Trouwens, er waren redenen te over tot ontevredenheid, zoals bijvoorbeeld de economische moeilijkheden, gevolg van het feit, dat de Republiek zijn rijkste gebieden aan de Nederlanders had moeten afstaan, terwijl onderwijl de gevolgen van de Marine-blokkade dagelijks ernstiger werd.

Het werd overigens meer dan tijd, dat Sjarifuddin's premier-schap ten einde kwam, want hij had onmiddellijk na het van kracht worden van de Renville-overeenkomst een rationalisatie-plan afgekondigd. Hij dacht zodoende onder het mom van bestrijding van de slechte economische toestanden de nodige stappen te kunnen nemen om zijn macht nog verder te vergroten. Vooral de voorgestelde rationalisatie van het leger leek hiertoe een prachtige gelegenheid te bieden.

Hatta volgde hem op als Minister-president. Hij vormde een kabinet, dat op de Benteng Indonesia steunde; op de Masjumi en de P.N.I. derhalve. Het rationalisatie-plan van Sjarifuddin werd zonder meer overgenomen, doch thans zou er natuurlijk zo gerationaliseerd worden, dat niet langer de mannetjes van Sjarifuddin, Setiadjit en de P.K.I. in de sleutel-posities zouden worden benoemd! Hoe groot Sjarifuddin's invloed reeds was, moge blijken uit de „spontane" volksacties; grote menigten protesteerden tegen zijn heengaan. Er vond een demonstratie plaats voor het paleis van Sukarno, welke de leuze „Eens Amir, altijd Amir" medevoerde. (Zulks in anologie met de tegen de federalen gebruikte slogan: Sekali Djokja, tetap Djokja). Een nimmer bevredigend

1) Duidelijk blijkt uit deze daad de grote invloed van Sukarno-Hatta op het politieke leven van de Republiek.

opgeloste vraag is, of Sukarno en Hatta het kabinet-Sjarifuddin hebben laten vallen, omdat zij een volwaardige communistische opstand vreesden. Sukarno zou later verklaren dat zulk een opstand voor februari 1948 voorbereid was en dat zij op last van Moskou was uitgesteld tot november 1948. Hoe het zij, nadat Hatta zijn groene kabinet gevormd had, gebeurden er enkele feiten, die toch te denken gaven. Om te beginnen had er 11 februari 1948 de langverbeide en veelbetekende scheuring in de Partai Socialis plaats: Assaat, Supeno en Kusnan splitsten zich af en richtten met Sjahrir de Partai Socialis Indonesia, (P.S.I.) op, die groene wegen zou gaan bewandelen. Mr. Amir Sjarifuddin, Tan Ling Djie en Abdulmadjid, de lieden dus, welke steeds meer in Stalinistische koers voeren, wisten echter het grootste deel van de Partai Socialis achter zich te houden. Sjarifuddin's P.S. bleef de kern van de linkervleugel vormen, waar zich de P.K.I. en de Partai Buruh van Setiadjit omheen groepeerden. Op 26 februari 1948 besloten de in oppositie verkerende linkse partijen tot aaneensluiting. Op die datum werd te Solo het Front Demokrasi Rakjat (F.D.R.) gevormd, waarbij behalve de Partai Socialis, Partai Buruh en de P.K.I. zich ook de tot dusver nog betrekkelijk gematigde Pesindo onder Wikana aansloot, evenals de machtige vakorganisatie Sobsi. De gehele Sajap Kiri, behalve Sjahrir's P.S.I. en de volgelingen van Tan Malaka waren thans in één organisatie samengebracht. Op zichzelf betekende deze F.D.R. geen bedreiging van Sukarno-Hatta, aangezien zij door veelal gematigde figuren geleid werd, figuren, die de regering ook gedurende de Tan Malaka-crisis van 3 juli 1946 trouw waren gebleven. Bovendien had deze Sajap Kiri de voornaamste rol gespeeld in de tot standkoming van zowel de Linggadjati- als de Renville-overeenkomst en zij scheen dus niet hetzelfde fanatieke, rode karakter van de „3 juli-groep" te bezitten. Maar in de houding van de F.D.R. kwam spoedig een principiële ommeslag. Reeds enkele weken na haar tot stand komen bleek zij een geheel nieuw programma te lanceren dat o.a. inhield: Verwerping van het Renville accoord, opschorting van iedere onderhandeling met Nederland en nationalisatie van alle buitenlandse bedrijven.

De F.D.R. begon zowel in toon als in programma-inhoud Tan Malaka's Eenheidsfront anno '46 te copiëren, zij het dan, dat zij zo kort na de ongelukkig verlopen eerste politionele actie nog niet over het in zee drijven van alle Westerlingen kon gewagen. Maar hier was thans in feite precies dezelfde toestand ontstaan, als twee jaren te voren: Sukarno-Hatta als gematigd-linkse en rode voorvechters in de Marhaenistische revolutie werden ten tweede male geconfronteerd met een extremistische uitwas van diezelfde revolutie. Voor de tweede maal zouden zij de rol van Kerentsky moeten spelen en voor de tweede maal in twee jaar tijd

zou een soortgelijk drama als dat van de Russische november-revolutie van 1917 worden opgevoerd. De *eerste* maal was de P.K.I. op de hand van Sukarno geweest, de *tweede* maal zouden Tan Malaka c.s. Sukarno steunen *tegen* de P.K.I. Nog altijd speelde de scheuring in de P.K.I. gedurende de tweede helft der twintiger jaren Sukarno in de kaart!
Onderwijl ging Hatta voort met zijn rationalisatie-plan. Hiervan was niet slechts de F.D.R. de dupe, doch ook andere gewapende organisaties moesten veel van hun invloed inboeten. Zo werd o.a. Bung Tomo's bende te Surabaia ontwapend, terwijl Bung Tomo zelf toch zeker sterk anti-F.D.R. was. Men krijgt de indruk dat Hatta de schijn wilde vermijden, als zou het rationalisatie-plan uitsluitend als politiek instrument tegen de F.D.R. gehanteerd worden.
In het kader der reorganisatie en demobilisatie vond er einde maart 1948 een complete veldslag tussen het „Studentenleger" (Tentara Peladjaran), en enkele uit de pockets geëvacueerde communistische Laskar-organisaties te Solo plaats. Deze uit de pockets teruggekomen troepen werden voorlopig in twee groepen gesplitst: de georganiseerde en een weinig aan discipline gewende eenheden werden bij de 4e communistisch geïndoctrineerde T.N.I.-divisie onder Suadi ingelijfd (de z.g. Senopati divisie), om gelijktijdig met deze divisie te worden gedemobiliseerd. De ongedisciplineerden werden aan het 5e regiment van Mardjukto toegevoegd. Laatstgenoemd „regiment" werd gedomineerd door de Rombangan Parta i Proletar, onder leiding van de welbekende communist Rustam Effendi, voormalig lid der Nederlandse Tweede Kamer, die op Nieuwjaarsdag '47 met het SS „Weltevreden" gearriveerd [1]) was en meteen naar Djokja was doorgereisd. De communistische elementen lieten zich eerst na gevechten met de zeer aan Sukarno en Hatta verknochte Tentara Peladjaran demobiliseren. De eveneens uit de pockets teruggekomen Siliwangi-divisie moest hier en daar ook optreden. Ook in Djokja dreigden soortgelijke moeilijkheden, hetgeen de benoeming van de Sultan van Djokja tot militair gouverneur ten gevolge had.

Op 26 Mei 1948 werd een internationale overeenkomst tussen Indonesië en Rusland te Praag getekend. Hierbij deden zich enige hoogst merkwaardige feiten voor. In de eerste plaats was daar het feit, dat Suripno, de afgevaardigde van de Republiek, dat accoord plotseling tot stand kon brengen, terwijl hij daar oorspronkelijk vergeefs maanden lang mede bezig was geweest. Even opvallend was de algemene verontwaardiging in de binnen- en buitenlandse pers. De Republiek had toen notabene reeds vertegenwoordigingen te Lake Succes, New York, London, New

1) Evenals Douwes Dekker, die zich voortaan Setija Buddhi (= ik blijf mijn streven trouw), zou noemen en die uit West-Indische ballingschap terugkeerde.

Delhi, Karachi, Cairo en Singapore, zodat een overeenkomst met Rusland toch feitelijk nauwelijks opzien behoefde te baren. Maar het toppunt werd bereikt, toen de republikeinse regering haar afgevaardigde Suripno desavoueerde, omdat hij geen machtiging om zulke verdragen af te sluiten, zou bezitten!

„Oh, neen?", kwamen de Nederlanders nu uit de hoek en publiceerde notabene prompt een photo-copie van zijn officiële machtiging tot het aangaan van internationale verdragen met mogendheden, welke de Republiek tot op dat moment nog niet erkend hadden. In feite had de republikeinse regering Suripno speciaal met zodanige opdracht naar de landen achter het IJzeren Gordijn gezonden!

De chronologische volgorde dezer feiten laat zien, hoe de F.D.R. langzaam maar zeker diametraal tegenover Sukarno-Hatta kwam te staan.

Het blad „Sumber" van 7 juni 1948 publiceerde een felle kritiek van Mochtar Lubis, hoofd van het officiële republikeinse persbureau Antara op de corrupte en inefficiënte toestanden in de Republiek. Blijkbaar had het rationalisatie programma niet veel succes gehad! Volgens Lubis kwam dit, omdat het Front Demokrasi Rakjat, waarin de communisten en extreem-linksen elkaar gevonden hadden, iedere rationalisatiepoging torpedeerden. Zij vreesden zonder aanhang en dus zonder werk te komen, indien gezonde toestanden zouden worden geschapen, aldus Lubis.

Op 11 juni werd de door Lubis aangekondigde samenwerking tussen Alimin en Setiadjit inderdaad bekrachtigd, hetgeen op 15 juni resulteerde in een eendrachtige goedkeuring van een Nationaal Programma. Setiadjit beheerste de vakbeweging en de macht der P.K.I.nam nu hand over hand toe. Einde juni reeds brak er een belangrijke staking te Delanggu, het republikeinse katoencentrum uit, onder leiding van de communistische geleide S.O.B.S.I. De stakers gaven een snorkende verklaring uit over het bestrijden van het imperialisme naar „buiten" en de onderdrukking naar „binnen". De leiders der Partai Buruh Merdeka, waarin de volgelingen van Tan Malaka zaten, begrepen dat het hier een door de communisten opgezette actie was, ofschoon Alimin zich er officiëel buiten hield. In de „Murba", het orgaan van de Partai Buruh Merdeka werd de houding van de leiders van het Front Demokrasi Rakjat dan ook scherp afgekeurd. Waarom was men tegen obstructie, toen de Sajap Kiri onder Sjarifuddin regeerde? Is dit, om de macht te veroveren? aldus deze volgelingen van Tan Malaka. Hier ziet men, dat de volgelingen van Tan Malaka de regering metterdaad gaan steunen tegen de P.K.I.!

De spanning sloeg over naar Sumatra. Op 3 juli 1948 hadden de ongeregeldheden tussen communisten en republikeinen in het Asahanse,

ten Zuiden van Sumatra's oostkust plaats. Enkele dagen later was de „Tentara Peladjaran" te Solo weer actief tegen de communisten.
Onderwijl gingen de moeilijkheden rond de Delanggu-staking gewoon door. Gevechten en protesten waren aan de orde van de dag, vooral daar de groene Hizbullah zich actief met de kwestie ging bemoeien. Het leger en de Tentara Peladjaran bezetten zelfs enkele dessa's in het Delangguse, w.o. Kuwarsan, Djuriwan en Sribit en kondigden hier de „Staat van Beleg" af, waartegen de Sobsi fel protesteerde. Langzamerhand kwamen heel Solo en Djokja vol te zitten met communistische posters en kritiek op de regering.
Op 23 juli deed Mr. Amir Sjarifuddin een aanval op het regeringsbeleid van de Benteng Indonesia. Hij wenste de overeenkomst met Rusland tot alle communistisch gedomineerde landen van Oost-Europa uit te breiden. Ook gaf hij nogal kritiek op Amerika. Blijkbaar maakte hij zich de standaard-ideologie van de communisten, waar ook ter wereld, reeds eigen.
Op 3 augustus 1948 arriveerde Suripno uit Praag te Bukit Tinggi. Hij had een „secretaris" bij zich, dewelke Musso, de oude communistenleider van 1926 bleek te zijn, die rechtstreeks uit Moskou kwam. Op 11 augustus arriveerden de beide mannen te Djokja; blijkbaar lukte het Suripno Musso's identiteit voorlopig geheim te houden. Kahin weet althans te vertellen, dat er enige dagen later op een vergadering van de P.K.I. de bekendmaking van zijn identiteit een dramatisch effect op de aanwezigen had. Hij werd onmiddellijk tot Algemeen Secretaris benoemd in de plaats van de oude Sardjono. Blijkbaar gaf een verblijf te Moskou de oude communist toch meer glans dan het martelaarschap in Boven Digul...
Musso zou snel de leidende figuur in de P.K.I. worden, welke men zelfs wel P.K.I.-Musso ging noemen om de tegenstelling met de oude P.K.I. goed te doen uitkomen. Er waren verschillende factoren aanwezig, welke Musso's plotselinge succes binnen de partij verklaren. De oude leiders Alimin en Sardjono, hadden immers gedurende de periode dat de Dimitrov-doctrine gold, geen bijzonder spectaculaire rol gespeeld. In 1947, toen de U.S.S.R. haar wereld-strategie wijzigde, waren het vooral de jongere communisten, die op internationale congressen van de laatste ontwikkelingen op de hoogte werden gesteld. Vooral Alimin bleef een zekere loyaliteit tegenover Sukarno handhaven en vele jongere communistische leiders achtten zijn opvattingen enigszins vermolmd. Een dergelijk argument kon voor de vers uit Moskou komende Musso niet gelden, terwijl Musso daarnaast ook nog de nodige ancieniteit bezat. Musso maakte de tegenstelling tot Alimin bewust scherper, door hem de mislukking van de '26-opstand in de schoenen te schuiven, aan welker mislukking hij zelf overigens al even zeer debet was.

Op 31 Augustus 1948 kwam Sjarifuddins toch nog verrassende ommezwaai naar het officiële communisme. Zijn Partai Socialis ging een fusie aan met de P.K.I. Hijzelf verklaarde, dat hij sinds 1935 „illegaal" lid van de communistische partij was geweest en dat zijn toenmalige partij, de „Gerindo" feitelijk slechts een dekmantel voor de P.K.I. was. Verder haalde hij zijn contacten met de „Illegale-P.K.I." ten bewijze aan. Deze zouden vanaf 1939 hebben plaats gevonden en het zou om deze reden zijn, dat de Nederlandse autoriteiten hem hadden uitverkoren een (communistische) ondergrondse te organiseren, toen de Japanners binnenvielen.
De vraag of Sjarifuddin inderdaad reeds sinds 1935 tot de P.K.I. had behoord en wat zijn beweegredenen waren, om thans toe te treden, heeft vaak onderwerp van debat uitgemaakt. Zeker is niet alleen persoonlijke eerzucht zijn motief geweest. De overgang van een marxist naar de P.K.I. behoeft onder de gegeven omstandigheden eigenlijk niets bijzonders te zijn. Zij werd pas zeer bijzonder door de daadwerkelijke opstand tegen Sukarno-Hatta. Daartoe had men hem niet in staat geacht. Maar wij moeten hierbij in acht nemen, dat die opstand niet in zijn bedoeling heeft gelegen. Hij had van tevoren ongetwijfeld met Musso geconfereerd en omtrent diens plannen vernomen. Deze plannen omhelsden niet zozeer een gewapende opstand als juist een trapsgewijze machtsovername. Begonnen zou worden met een actie om de regering te dwingen het F.D.R. een kabinet te laten vormen met Musso als premier. Dit was iets anders dan een gewapende strijd om de macht!
Einde augustus '48 sloten de Partai Socialis en de Partai Buruh zich bij de P.K.I. aan. Op 1 september kon de aldus groot geworden P.K.I. de navolgende samenstelling van zijn Politbureau bekend maken:
Algemene Secretariaat: Musso, Maruto Darusman, Tan Ling Djie, Ngadiman.
Arbeid: Aidit, Sutrisno, Tjokronegoro.
Jeugdbeweging: Wikana, Suripno.
Verdediging: Amir Sjarifuddin.
Propaganda: Alimin, Lukman, Sardjono.
Organisatie: Sudisman.
Buitenlandse Zaken: Suripno.
Public Relations: Njoto.
Financiën: Ruskak.
Een serie indrukwekkende namen! Daar het Algemene Secretariaat de machtigste organisatie was, valt de terugstelling van Alimin en Sardjono sterk op. Tevens valt op, dat de samenstelling meer van een kabinet met vice-voorzitter dan van een klein polit-bureau had. Gezien Sjarifuddin's invloed in de militaire organisatie der Republiek en de invloed

van de gefuseerde Partai Buruh en de Sobsi in de arbeidersbeweging moet men de positie der P.K.I.-Musso als zeer sterk beschouwen. Maar het was nog slechts het begin van het samengaan. Thans moest de organisatie tot een hecht bolwerk samengevoegd worden. Het was in het begin van september '48 dan ook nog zeker geen tijd om een gewapend conflict uit te lokken.

Op 9 september deed Musso dan ook namens de P.K.I. een aanbod tot samenwerking met de Masjumi en de P.N.I. Dit aanbod was niet in de vorm van een politiek ultimatum gegoten, daar men zijn doel zo mogelijk zonder riskante gevechten bereiken wilde. De Masjumi wees iedere samenwerking van de hand en vormde als reactie met de P.S.I.I. een „Mohammedaans Front".

Omstreeks de zelfde tijd trokken de topfiguren van de P.K.I.-Musso het land in, om overal propaganda-redevoeringen te houden en de verschillende onderdelen van het F.D.R. hechter aaneen te sluiten. Terwijl Musso, Sjarifuddin, Setiadjit, Harjono en Wikana, Suripno, Tan Ling Djie en Adulmadjid bezig waren met deze propaganda-tochten geschiedden er enkele onvoorziene gebeurtenissen met verstrekkende gevolgen. In Solo lagen belangrijke onderdelen van de pro-Tan Malaka Barisan Benteng, benevens onderdelen van de Siliwanga-divisie, terwijl even buiten Solo nog onderdelen van de Siliwangi lagen, welke in gereedheid werden gebracht om West Java te her-infiltreren. Tevens lag daar een onderdeel onder Overste Suadi, hetwelk in het kader der rationalisatieplannen had moeten worden gedemobiliseerd, doch dat geen uitvoering aan het regeringsbevel had gegeven. Deze troepen onder Suadi waren aangevuld met de ongediciplineerde elementen uit de pockets en sterk onder communistische dominatie. Moeilijkheden konden dan ook niet uitblijven.

P.K.I.-gezinde officieren werden gekidnapped en onregelmatige gevechten braken uit. In antwoord op deze acties van Tan Malaka's Barisan Banteng, (die de steun genoten van de Siliwangi-divisie) overvielen eenheden van de communistische Pesindo het hoofdkwartier van de Gerakan Revolusie Rakjat en ontvoerden de leider der Barisan Banteng, dr. Muwardi, die werd vermoord.[1]) Nieuwe gevechten waren het gevolg. Generaal Sudirman, de legercommandant, deelde voor de radio mede, dat de actie te Solo „tegen het leger" gericht was. In tegenstelling tot zijn dubieuze houding gedurende de 3 juli-affaire, stond hij thans geheel achter Sukarno-Hatta. Sukarno, die wist, dat de hoge P.K.I.-leiders op tournee waren, wilde hen niet persé de schuld geven en wierp

1) Hetgeen wederom een actieve strijd tussen de Tan Malakka communisten en de Stalinistische communisten demonstreert, waarbij het officiële leger (Siliwangi) de groep Tan Malaka steunt!

de schuld op de „Hidjrah-troepen".[1]) De toestand was toch al zo critiek, dat de communistische leiders niet nodeloos geprikkeld moesten worden, daar de republikeinse troepen onderwijl (op 13 september) acties uitgevoerd hadden tegen de communistische centra te Blitar en Njandjuk. Maar de ontwikkeling kon niet meer worden gestuit!
In de strategie van de P.K.I. was Solo een belangrijke sleutelpositie en Suadi's troepen speelden daarin een grote rol. Toen communistische eenheden [2]) langs de demarcatielijn omtrent gevechten in Solo vernamen, lieten zij hun stellingen in de steek en trokken op naar Solo, dat grotendeels in handen van de Siliwangi en de Barisan Benteng was, terwijl Suadi's troepen ten Zuiden van de stad lagen. Evenwel, de Siliwangi had geenszins bevel gekregen tegen de communisten op te treden! Indien de communistische Alri-troepen, welke de stad op 16 september naderden, zonder schieten waren binnengetrokken, had niemand hen dit belet! Zij maakten echter een fout met historische gevolgen door zonder meer aan te nemen, dat de Siliwangi-divisie onder strijdinstructies stond en openden het gevecht. Ook toen ontving de Siliwangidivisie geen enkel bevel om te vechten, doch soldaten plegen terug te schieten, indien zij worden aangevallen. Zo ontstond een hevig vuurgevecht. Suadi's troepen waren in het geheel niet ingelicht omtrent de hevige strijd in het Noordelijk deel van de stad en begonnen dientengevolge eerst de 17e met hun aanval op Solo. Maar toen was de Alrieenheid in het Noorden reeds verslagen. Tegenover een verenigd front van Siliwangi en Barisan Benteng vermochten de troepen van Suadi niet veel uit te halen en ofschoon op een gegeven moment Suadi's troepen toch nog een overwinning schenen te zullen behalen, werden zij tegen het einde der dag weer naar het Zuiden verdreven. De strijd om Solo kan wel uniek in de historie worden genoemd, daar noch de republikeinse regering, noch het politbureau der P.K.I. een bevel tot vechten hadden gegeven. Maar desondanks waren de élite-troepen der regering met enige der sterkste militaire afdelingen der P.K.I. slaags geraakt. De P.K.I. verloor op 17 september 1948 haar sleutelpositie te Solo en de communistische opstand was feitelijk militair verslagen, voordat zij was begonnen! Reeds in de nacht van de 17e op de 18e besloten lagere P.K.I.-ers en locale leiders der Pesindo de coupe te Madiun te ondernemen. Ongetwijfeld waren zij onder de indruk van het optreden van de regering te Blitar, Njandjuk en Solo en vreesden zij, dat een verder optreden van de regering de machtspositie der P.K.I. nog verder zou ondermijnen. Ja, zij meenden, dat het optreden van de

1) „Hidjrah" = Heilige oorlog - gevoerd door de achtergebleven en later naar Djokja afgevoerde troepen.
2) Voornamelijk van de Alri, de Republikeinse marine.

regering hen geen ander alternatief liet! Dit zou de kern worden van latere P.K.I.-explicaties, waarbij niet over de *Madiun-opstand*, doch over de *Madiun-provocatie* werd gesproken. Maar toen in de vroege ochtend van de 18e september 1948 drie schoten vanaf het huis van Sumarsono te Redjoagung de opstandelingen in actie deed komen, bleek al spoedig, dat er toch wel een plan bestond.
Inmiddels waren de ongeregeldheden ook naar Sumatra overgeslagen. Op 10 september begon daar het „offensief" in Tapanuli onder leiding van de beruchte Timur Pane, die de Banteng Negara commandeerde. Ongeveer tezelfder tijd opende Majoor Bedjo zijn terroristische orgiën in Asahan, zodat tenslotte op 15 oktober de staat van beleg moest worden afgekondigd. Bedjo was eerder een doodgewone bandiet, die van de onrust gebruik maakte, dan een volwaardig communist, maar hij had hoge beschermers in Bukit-Tinggi, hetgeen zijn optreden toch vermeldenswaard maakt. Overste Kawilarang, door de centrale regering naar Sumatra gezonden om daar de chaos en curruptie te beteugelen, werd door de locale autoriteiten op non-actief gesteld!
Tenslotte bleek dat het F.D.R. op Sumatra niet geneigd was tegen de marhaenistische Republiek de wapens op te nemen en tot een werkelijke opstand is het er niet gekomen.

24. De Madiun-opstand

De coupe stond onder leiding van Sumarsono. Hij woonde dicht bij Madiun en deze plaats leek alleszins geschikt om als basis van een opstand te dienen. Hier toch kwam ook Musso vandaan en hij genoot er een grote populariteit. De militaire T.N.I.-commandant van het rayon Djokosujono, was de zaak der communisten met hart en ziel toegedaan. Hij was vanouds in de revolutionaire beweging geweest en was zelfs nog betrokken geweest in de muiterij van de „Zeven Provinciën", waarvoor hij acht jaar gekregen had. Hij was het hoofd van het Bureau Volksstrijdkrachten, waardoor hij wel zeer grondig aan de voorbereidingen voor de opstand had kunnen medewerken. Deze man was in het kader van het rationalisatie-plan aan Hatta van generaal-majoor tot kolonel teruggezet, hetgeen ook wel kwaad bloed gezet zal hebben. Het bestuur van de stad Madiun was reeds grotendeels communistisch, met uitzondering van de Resident, Abdul Mutalib, die dan ook door de communisten, tesamen met de Resident van Pati, Wiroseno genaamd, geëxecuteerd werd. De vice-burgemeester Supardi werd direct na de machtsovername met de uitoefening van het civiele gezag in Madiun belast. Zijn aanstellingsbrief kreeg hij notabene van de locale Sobsi!

De locale P.K.I. onder Istam, de Partai Buruh onder Sukarno en de Sobsi onder Hasanudin deden uiteraard van meet af aan met de opstand mede, evenals verschillende Pesindo en Laskar-eenheden; Majoor Musta, commandant van de Banteng Merah, werd zelfs tot plaatselijk Militair Commandant van Madiun verheven.
Na de machtsovername te Madiun werd meteen in een vrij groot aantal plaatsen de Rode vlag gehesen. In het Blitarse had overste Dachlan de zijde van de communisten gekozen, doch daar waren de week tevoren reeds republikeinse razzia's geweest en de opstand ontwikkelde zich onbevredigend. Doch men bleef de omgeving van Blitar onveilig maken, evenals de streek ten Zuiden van Malang, even over de demarcatielijn. Door het overlopen van de militaire commandanten Jadau en Suadi verkregen de communisten een sterke positie ten noorden en ten zuiden van de „as" Solo-Madiun. Ten noorden van deze lijn kwamen Maliaso, Gemolang, Mantegigan, Ngramben en Maospati in hun handen en ten Zuiden het grote gebied tot de Zuidkust toe met o.a. de plaatsen Patjitan, waar een vliegveld lag, Wonogiri, Sutokardjo, Ponorogo, Sarangan, Magetan en Randangan. In feite was de eerste dag het grootste deel van de Residentie Madiun en een flink deel van Surakarta in handen der opstandelingen. De omgeving van Djokja bleef rustig, doch ten Westen van Djokja sloten Parakan en Temanggung zich bij de opstand aan.
Eerst toen de situatie in dit stadium gekomen was, konden de op tournee zijnde top-figuren van de P.K.I. optreden. Verschillende hunner, n.l. zij, die toevallig in Djokja waren, werden al direct door de republikeinse regering gearresteerd. Hieronder bevonden zich o.a. Alimin, Tan Ling Djie en Abdulmadjid. Alimin, zich zijn behandeling door Musso indachtig, kon zich een houding permitteren, dat hij tegen de opstand was. Men krijgt niet de indruk, dat hij bijzonder veel moeite heeft gedaan om Sukarno c.s. te overtuigen, dat deze opstand ook niet het werk van Musso c.s. was, want de President sprak in zijn radiorede zeer speciaal van Musso en *zijn* P.K.I. *De P.K.I. als totale organisatie werd niet eens buiten de wet gesteld*!
Eerst in de vroege ochtend van de 19e september verschenen Musso, Sjarifuddin, Setiadjit en Wikana ten tonele. Na een nachtelijke vergadering met Djokosujono en Sumarsono werd besloten, dat Musso en Sjarifuddin zouden trachten contact op te nemen met Sukarno en Hatta te Djokja. Waarschijnlijk wilden zij de republikeinen zien te overtuigen, dat het landsbelang een F.D.R.-kabinet eiste, daar de opstand hun anders uit de hand zou lopen. Het is onwaarschijnlijk, dat zij nog tijd kregen met Sukarno in contact te komen, doch uitgesloten is het zeker niet. In ieder geval gaven zij iedere poging op, toen Sukarno in de avond van de 19e september een radiorede hield, waarin hij het

volk opriep te kiezen tussen hem, Sukarno of Musso. Hierdoor was iedere mogelijkheid voor de F.D.R. om een kabinet binnen het bestaande wettelijke raam te vormen, verkeken en Musso liet zich verleiden tot een ernstige en onberaden stap. Hij beantwoordde n.l. de zorgvuldig gestelde rede van Sukarno, waarbij zelfs de F.D.R.-gevoelens elders in Indonesië zorgvuldig werden gespaard, met een felle, vitrioolachtige scheldpartij over Radio Madiun. Het Indonesische volk werd door Sukarno gevraagd te kiezen tussen Sukarno en Musso! Het volk zal antwoorden: Sukarno-Hatta, de slaven van de Japanners en Amerika! Verraders moeten sterven! Dit is waarschijnlijk het slechtste brokje politieke psychologie, dat de Indonesische geschiedenis kent. Maakte Musso deze fout in zijn woede of omdat hij na een twintigjarige afwezigheid de psyche van zijn eigen volk niet langer doorgrondde? Immers, hij had kunnen weten, dat Sukarno in brede lagen der bevolking als symbool van de vrijheid werd gezien. Men kan zulk een figuur moeilijk als „verrader" gaan qualificeren, en zeker niet aankondigen dat hij gedood moet worden.

Het nieuwe regiem in Madiun noemde zichzelf de „Nationale Front Regering". Na de rede van Musso was het duidelijk, dat er om de macht gevochten moest worden en de communistische leiders konden thans wel niet anders, dan zich geheel achter de opstandelingen plaatsen. Wel deed Musso nog een poging, de zeer ongunstige reacties van zijn rede van 19 september te verzachten, maar dat hielp niet meer. Djokosujono riep de 20ste zelfs een geheel in tegenspraak zijnde rede om. „Vele mensen, inclusief de President, denken dat wij de Republiek willen omverwerpen en een andere Republiek willen vestigen met een eigen gewapende macht. Dit is evenwel niet waar. De Madiun-affaire is geen coupe; het is geen poging de Republiek omver te gooien... maar het is slechts een poging koloniale en feudale elementen te elimineren..."

Ook Suripno en Amir Sjarifuddin deden alle moeite, de rede van Musso ongedaan te maken. „Onze constitutie zal dezelfde blijven; onze vlag is hetzelfde rood-wit, terwijl ons nationale lied geen ander is dan het Indonesia Raja..."

Maar alle moeite was vergeefs, de teerling was geworpen. En nu de opstand zich beperken bleef, was zij de regering welkom, daar zij nu meteen met het gevaarlijk wordende F.D.R. kon afrekenen! Toch leek de toestand nog even precair. De politiek van Mr. Amir Sjarifuddin gedurende diens langdurige periode als Minister van Defensie was erop gericht geweest de territoriale troepen binnen de Republiek communistisch te domineren en de republikeinse troepen naar de demarcatielijn te zenden. Verder had hij overal verspreide depots laten aanleggen voor een eventuele guerilla, mochten de Nederlanders toeslaan. De ligging

van deze wapen- en voedsel opslagplaatsen waren feitelijk alleen aan hem nauwkeurig bekend. De communistische opstand kon zich dus qua oppervlakte snel verbreiden, zoals uit het overlopen van Overste Sudiarto bleek, waarbij Rembang, Blora, Kudus, en Djapara zonder slag of stoot in handen van de communisten vielen. Tjepu werd wat later door de communisten overgenomen door verraad van de voormalige republikeinse Resident van Semarang en verwisselde 3 maal van eigenaar, totdat het tenslotte weer republikeins werd. Hiermede leek de situatie van de communisten wel heel sterk geworden. Op Tuban, Bandjarnegara en Blitar na, op welke plaatsen de opstandige acties niet overeenkomstig plan waren verlopen, was het hele republikeinse gebied vanaf de Nederlandse demarcatielijn in Oost-Java tot aan de demarcatielijn rond Semarang zo op het oog in handen van de communisten. Slechts de kleine enclave tussen het Nederlandse gebied in West- en Midden-Java enerzijds en de lijn Semarang-Patjitan anderzijds, was nog republikeins en ook daar waren reeds leger-eenheden overgelopen. Deze hele ontwikkeling had zich vrijwel zonder hevige gevechten voltrokken, indien wij de strijd om Solo en bij Tjepu even buiten beschouwing laten.
Toch zou men afgaande op de terreinwinst de communistische posities te gunstig voorstellen. Immers, de macht in de meeste plaaatsen was wel overgenomen, doch de T.N.I. was nog geenszins ontwapend. Vele commandanten hadden de zijde van de communisten gekozen, doch lang niet allen en ook waren vele onder-commandanten het oneens met de door hun superieuren genomen stappen. Het is waar, indien het Setiadjit en Sjarifuddin gelukt was, tot een vergelijk met Djokja te komen of zelfs de gehele regering snel en geruisloos over te nemen, dan zouden deze troepen waarschijnlijk het nieuwe regiem trouw gezworen hebben. Immers, zij hadden geen bepaalde opdrachten gekregen om tegen de opstand op te treden, hetgeen haar een legaal karakter gaf, terwijl namen als Setiadjit, Sjarifuddin en Wikana voldoende klank hadden om een nieuwe regering wettig te doen klinken. Maar toen ten lange leste *wel* bevel uit Djokja kwam, aarzelden de loyaal gebleven commandanten niet, de communistische posities aan te tasten. Hiermede begon een complete burger-oorlog. Een belangrijke rol speelde verder het feit, dat de communisten de blunder hadden begaan vele vooraanstaande Moslims te executeren, waardoor zij „fellow travellers" van zich vervreemdden.
Al spoedig nadat de tegenaanval officieel werd ingezet, bleek, dat er van een aaneengesloten communistisch gebied, zoals dat zich de eerste dagen liet aanzien, volstrekt geen sprake was. Er heerste instede daarvan op talloze plaatsen een geweldige chaos, waarin zich beide partijen

trachtten te groeperen en waarbij een groot aantal miniatuurfrontjes ontstond. Op de ene plaats fungeerden de communisten als guerilla, op de andere plaats weer de T.N.I.
Maar één punt was militair van essentiëel belang: de communisten hadden de eerste belangrijkste phase in de strijd rondom Solo verloren. Het was dus duidelijk, dat daar een grote machtskern van de Republiek lag, en de grondbeginselen van de strategie eisten, dat deze kern eerst verslagen moest zijn, wilde men ook elders blijvende overwinningen behalen. De geëigende strategie voor de communisten zou zijn geweest, zich op deze taak te concentreren, maar in plaats daarvan zien wij hen in drie andere richtingen uitwaaieren, n.l. naar het noorden in de richting van Tjepu, naar het oosten in de richting van Djombang en naar het zuiden naar Pandangan. De Barisan Berani Matti en overgelopen eenheden van de T.N.I. hielden Ponorogo, Wonogiri en Patjitan bezet en speelden daar mooi weer, terwijl zij juist hard nodig waren de bij Solo verslagen communistische troepen, die in de richting van Sutokardjo gedreven werden, te hulp te komen.
Er doen zich twee mogelijkheden voor: de eerste is, dat men in het communistische kamp de nieuwe situatie niet vatte en niet tijdig heeft ingezien dat er door het tegen-offensief van de Republiek een burgeroorlog aan de gang was, welke niet meer door veel vertoon en aanhang, maar slechts door kundige militaire strategie kon worden beslecht. In deze theorie past, dat de communisten slechts zoveel mogelijk plaatsen wilden bezetten, een zo groot mogelijk „sfeer" wilden scheppen, zelfs ten koste van de militaire kracht. Waarschijnlijk waren er teveel politici en te weinig strategen in de leiding. De andere mogelijkheid is, dat men deze militaire noodzaak wel inzag, maar niet bij machte was de overgelopen troepen snel in een echt leger te groeperen.
Hoe het zij, de strijdkrachten van de Republiek en de communisten vertoonden een duidelijk tegengesteld beeld in doelstelling. De T.N.I., welke in militaire termen dacht, ging in een doelbewuste tangbeweging op het communistisch bolwerk Madiun af, terwijl de communisten een spreidende beweging maakten. De uitslag kon daarom niet lang twijfelachtig zijn.
Van Solo voeren twee wegen naar Madiun. De grote weg loopt langs Gandang en een tweede wordt gevormd door een zeer steile bergweg langs Tjemorosewu en Sarangan, welke zich door het Lawu-complex slingert. Langs beide wegen rukte de T.N.I. op. De sterke communistische concentraties ten noorden en ten zuiden van deze wegen liet men voorlopig met rust. De terugtrekkende communisten, een samenraapsel uit de voormalige Alri en T.L.R.I. eenheden, aangevuld met Gadja Madah en Pesindo leden, bliezen vele spoor- en autobruggen op

en sloten zich bij Wonogiri bij de overgelopen T.N.I.-eenheden onder overste Jadau aan. Hierdoor werd de weg naar Sarangan zo goed als vrij gemaakt, zodat deze plaats reeds op 24 september heroverd kon worden en de T.N.I. was zodoende reeds halfweg Madiun! De offensieve actie over de grote weg ging minder vlot; hier konden eerst op de 26 september Magetan en Ngrambe heroverd worden. Djotosujono zelve leidde hier de communistische tegenstand, maar of hij een groot strateeg en bekwaam bevelhebber was, mag toch betwijfeld worden. De gehele communistische actie miste in de uitvoering een Napoleon. Het gevolg was, dat reeds op de 30ste september 1948, de communistische basis Madiun door de 2e brigade van de Siliwangi divisie genomen werd. De strategische en morele invloed was enorm. Musso en de zijnen vluchtten in de richting van Dunggus, maar niet zonder een groot bedrag aan contanten en goud weg te hebben gesleept. Weifelende eenheden bedachten zich niet langer, maar bleven de regering thans trouw. De zegevierende Siliwangi-brigade maakte maar gelijk van de gelegenheid gebruik, om vriend en vijand van de beste vuurwapens te ontdoen,[1]) zodoende verkregen zij zelve een meer homogene bewapening, waardoor gevechtswaarde en moreel nog toenamen. Strategisch waren zij door de bezetting van Madiun de communistische concentraties min of meer in de rug gekomen. Vanuit Madiun konden dan ook al op 2 oktober Dungus en Ponorogo heroverd worden.
De Communisten trokken terug naar het Wilis-gebergte, waar de Japanners nog versterkingen hadden aangelegd. Maar daarmede waren zij zelfs in deze streek reeds tot guerilla gedegradeerd. De gehele maand oktober gingen de gevechten voort. Nu de republikeinen ook moesten „uitwaaieren" maakten zij slechts langzaam vorderingen; hier en daar werden zij zelfs teruggeslagen.
Na enige tijd kon men drie gevechtszones onderscheiden: ten eerste het Westelijke front in het Banjarnegarase, dat veel last ondervond, doordat 3 bataljons van de 4e brigade in Kedu naar de communisten waren overgelopen, welke daarna de republikeinse verbindingen bleven bestoken. Republikeins commandant was hier enige tijd overste Sadikin. Ten tweede, een Zuid-Oostelijke sector onder bevel van kolonel Sunghono. Deze troepen ondervonden moeilijkheden bij de opmars in de richting van Patjitan,[2]) en hadden het verder nogal te kwaad rondom Sarangan, waar Mr. Amir Sjarifuddin persoonlijk de leiding over de communistische troepen op zich had genomen. Begin november wist

1) Als de beste vuurwapens werden de M 95 en de Lie-Enfield beschouwd, omdat hiervoor de meeste munitie aanwezig was.
2) Dit stadje was belangrijk, daar men van daar uit over zee kon vluchten en het beschikte bovendien over een vliegveld.

deze zowaar Sarangan met de watervliegtuigbasis te heroveren. Ten derde was daar de Noordelijke sector. Deze bestond vooral uit de Residentie Rembang, welke stevig in communistische handen was. Overste Sunarto voerde hier het bevel over de loyale troepen, maar hij had in het begin niet veel succes.
De eerste helft van november gaf nog enige communistische successen te zien. Op 11 november werd Sumberredjo veroverd, op 12 november Djomblang en Djogorogo. Op 13 november viel Banjuhurip, men naderde Tjepu tot op 5 km! Maar 17 november zuiverde de T.N.I. Ngawi reeds en 18 november drong men diep in Rembang door en werden Pati en de stad Rembang zelve bedreigd. In de Westelijke en Zuidelijke sectoren werden de communistische troepen tot de guerilla strijd gedwongen. Patjitan werd door de T.N.I. bezet. De eerste november was Musso bovendien gesneuveld. Eind november zakte de georganiseerde communistische weerstand in elkaar. Op 28 november werden Djokosujono en Marutu Darusman te Penawangan gevangen genomen, terwijl Sjarifuddin maar op het kantje af ontsnapte. Men wilde zich naar het Noorden begeven, om zich bij Sudiarto aan te sluiten, waar de toestand minder kritiek leek. Daar dit een illusie bleek te zijn, trok men zich terug in het moerasgebied rond de Klambu. Op 1 december werden mr. Amir Sjarifuddin en Suripno op de helling van de Klambu gearresteerd. Eerstgenoemde was in pyama en sarong gekleed en zag er sterk vermagerd uit, daar hij aan dysenterie leed. Suripno daarentegen was nog geheel de oude. Van de communistische topmensen liepen thans nog slechts Setiadjit, Wikana en Sumarsono vrij rond.

25. Analyse van een mislukking

Indien wij de communistische activiteit anno 1948 wensen te analiseren, dienen wij enige concrete feiten naar voren te brengen, welke ik in de vorm van vragen en antwoorden zal stellen.

1. Wat was het doel der P.K.I.?
   Ongetwijfeld wilde het Polit-bureau van de P.K.I. zich opwerken tot een communistisch Kabinet in de Republiek en aldus de macht stap voor stap overnemen. Het was zeker niet de bedoeling een opstand te beginnen, alvorens dit politieke doel min of meer bereikt was.
2. Wie treft de verantwoording voor de mislukking van deze politieke strategie?
   Deze verantwoording ligt bij Musso. Hij zag, dat de regering bezig was stappen te nemen tegen de P.K.I. en geaffilieerde organisaties en hij had er onder dergelijke omstandigheden voor moeten zorg-

dragen, dat op het strategische centrum der P.K.I. n.l. te Madiun, in deze critieke periode enige hoge leden van het Polit-bureau verbleven. Thans konden 2e rangs communistische politici de gehele P.K.I. in een onvoldoend voorbereide opstand betrekken.

3. Wat was de grote zwakte van de P.K.I.?

   Haar zwakte lag in het ontbreken van een grote figuur. Ik zal uiteenzetten, dat Musso geen origineel plan de campagne bezat en geen bruikbaar leider was. Zijn positie in de P.K.I. dankte hij vooral aan het prestige van een langdurig verblijf in Moskou, terwijl zijn werkelijke rol in de opstand door Sukarno om politieke redenen werd geaccentueerd. Immers, door de P.K.I. niet buiten de wet te stellen, maar voortdurend over de P.K.I.-Musso te spreken, kon hij vele P.K.I. en F.D.R.-afdelingen van deelname aan de opstand weerhouden; o.a. in het Bantamse. Ook op Sumatra was niet zozeer van een opstand als van gezagsschaarste sprake.

De plannen van het F.D.R. waren een getrouwe copie van die van Tan Malaka. Dit bleek reeds uit de ommezwaai naar een revolutionair programma en propaganda à la Eenheidsfront, reeds een week na de totstandkoming van het F.D.R. Maar sterker bleek dit nog uit de strategie. Vóór de opstand had het F.D.R. een soort plan de campagne opgesteld Dit programma is min of meer ten uitvoer gebracht en omhelsde oorspronkelijk:

1. Madiun tot centraal bastion te maken.
2. In Solo de defacto-macht te behouden.
3. In de Residenties Kedu, Djokja, Pati, Semarang, Bodjonegoro, Surabaia en Kediri de troepen gereed te houden.
4. Malang, Banjumas en Pekalongan te evacueren.

Het betekende, dat het F.D.R. ruim genomen de Solo-vallei als actiegebied had uitverkoren, hetgeen nog eens geaccentueerd werd door haar pogingen om plaatsen als Tjepu en Ngawi te behouden. Maar het „Solo-vallei"-plan was een zeer oud communistisch plan, nog daterende van vóór de opstand van 1926–'27 en afkomstig van... Tan Malaka! Zijn opvattingen dienaangaande had Tan Malaka reeds in 1925 in een brochure „Naar de Republiek Indonesia" gepubliceerd. (In april 1925 te Canton en in dec. 1925 te Tokio verschenen.) Hij zette daarin uiteen, dat de macht van de Nederlanders in 3 punten geconcentreerd lag: De militaire in de Preanger, de politieke in Batavia en de economische in de Solo-vallei, en hij achtte in de Solo-vallei de meeste kans van slagen. Hij noemde met name de Residenties: Djokja, Solo, Madiun, Rembang, Kediri en Surabaia, waar „het vol zit met suikerfabrieken, spoorwegen, schepen, oliefabrieken, machinefabrieken, banken en dergelijke andere zaken". Hij achtte de aanwezigheid van industrie-arbeiders aldaar een

punt van belang; ook bij hem dus reeds een jeugdig besef, dat het „vrije" Indonesië slechts op de stedelijke arbeider kon steunen.

Daarnaast wil hij de Nederlandse macht binden door acties in andere centra, Sumatra's Oostkust, Palembang en Balikpapan. Ook hier weer op die plaatsen waar arbeiders aanwezig zijn. Met dit onderdeel van zijn campagne dient men de overigens abortieve pogingen van het F.D.R. om in Sumatra, (Asahan en Tapanuli) opstanden te verwekken te vergelijken. De grote invloed van Tan Malaka blijkt dus wel uit het feit, dat de hem fel hatende P.K.I.-ers zijn Eenheidsfront-programma en propaganda overnamen benevens zijn strategie. Hoezeer Tan Malaka de situatie juister beoordelen kon dan Musso was reeds in de opstand van 1926–1927 gebleken, waar hij zich steeds tegen verzet had. Musso daarentegen had hem *wel* gewild en de P.K.I.-ers anno 1948 hadden van de mislukking van die opstand in ieder geval zoveel moeten leren, dat een slecht organisator als Musso niet weer met de leiding moest worden belast. Men zou de fouten, die Musso beging, aldus kunnen samenvatten:

1. Om zijn eigen positie binnen de P.K.I. de nodige glans te geven, stootte hij Alimin onnodig naar beneden. Dit had tengevolge, dat Sukarno c.s. zich speciaal tegen de „Musso"-P.K.I. konden richten.
2. Hij heeft verzuimd hoge leden van het Politi-bureau de centrale leiding in handen te geven gedurende het algemene tournee van de partij-bonzen.
3. Hij had blijkbaar over de tweede-rangs voormannen der P.K.I. geen absoluut gezag en zeker niet over zijn vrienden Djokosujono en Sumarsono, waardoor deze een coupe konden lanceren, waarin zij de gehele P.K.I. nolens volens betrokken.
4. Hij vergallopeerde zich ernstig voor de radio, door de dood van Sukarno en Hatta als de volkswil voor te stellen.
5. Hij zag niet in, welke ernstige militair strategische gevolgen de slag om Solo van 17 september 1948 voor de positie van de P.K.I. te Madiun had. Dientengevolge hield hij zich aan het oorspronkelijke Solo-vallei-plan, inplaats van alle krachten op de *stad* Solo te concentreren.
6. Hij is niet in staat gebleken de moordpartijen op Islamitische voormannen binnen de perken te houden.

Bovendien bleek hij niet in staat, de werkelijke leiding gedurende de gevechten te behouden. Deze ging spoedig over op Mr. Amir Sjarifuddin. Men kan dan ook geenszins zeggen, dat de gebeurtenissen in 1948 door de figuur van Musso werden gedomineerd, zoals '46 in het teken van Tan Malaka stond. De benaming P.K.I.-Musso doet hem feitelijk te veel eer aan.

Het merkwaardige is de overeenkomst met de P.K.I. opstand van '26-'27. Ook daar geen leidende persoonlijkheid en ook daar merkwaardig belangrijke gevolgen. De opstand van '26-'27 heeft tot gevolg gehad, dat de Nederlanders in hun zeloten-houding zouden verstarren, hetgeen vooral in de eerste der dertiger jaren tot uiting kwam. Deze ontwikkeling maakte de principiële antithese tussen het kort na de communistische opstand van '26 ontstane marhaenisme en de Nederlanders onoverbrugbaar met als uiteindelijk gevolg een anti-Nederlandse leiding in de latere Republik Indonesia.
Het bedwingen van de opstand van '48 had tot gevolg, dat de papieren van de anti-Nederlandse leiders der Republiek in Amerikaanse ogen sterk stegen, hetgeen veel bijdroeg tot hun overwinning nadat Nederland op 19 december 1948 tot de tweede politionele actie had besloten. De twee communistische opstanden hebben dus allebei indirect zeer veel invloed op de Nederlands-Indonesische betrekkingen gedurende het tweede kwartaal der 19e eeuw gehad.
Toen de Nederlanders op 19 december 1948 hun acties tegen de Republiek begonnen, werden elf, in de strijd gevangen genomen P.K.I.'ers voor een Republikeinse krijgsraad te velde gedaagd, welke in kort geding de doodstraf uitsprak. Nog dezelfde dag werden zij geëxecuteerd en in één kuil begraven. Hun namen zijn: mr. Amir Sjarifuddin, Suripno, drs. Maruto, Darusman, Sardjono, (lid van het centraal comité der P.K.I.); Djokosajono, de voormalige generaal-majoor; Hardjono, voorzitter der Sobsi; Kotambadi, kolonel der Alri en de minder belangrijke Sukarno, Ronomasono en Manghu. (Op 19 nov. 1950 werden zij herbegraven te Ngaligan nabij Solo, waar hun nederlaag begonnen was). Tegen de leiders, die in Djokja gevangen genomen werden kon men uiteraard niets bewijzen; zij waren onkundig omtrent de opstand geweest. Alimin had zich daar zelfs bewust van gedistancieerd en hij leek dan ook de aangewezen man, om na de souvereiniteitsoverdracht weer tot voorzitter van het Polit-bureau te worden benoemd. In deze functie hield hij op 19 nov. 1950 een rede boven het graf van de geëxcuteerde kameraden. Maar toen was het politieke evenwicht in Indonesië reeds zo dramatisch gewijzigd, dat de regering mr. Tambunan officieel opdracht gaf, haar bij de plechtigheid te vertegenwoordigen. En Sukarno had Alimin reeds over hernieuwde samenwerking gepolst...

HOOFDSTUK VI

DE ONDERGANG DER FEODAAL-FEDERALEN

26. Het échèc van Generaal Spoor

In hoofdstuk IV heb ik de geboorte en ontwikkeling van de belangrijkste deelstaten geschetst. Het is de geschiedenis van de Pangerans, en Gede's, de Sultan's en Sjah's, de Regenten Adipatih's, de Teungku's en Datuks, de Ninggrats, de Daeng's en Andi's, kortom, deze hele feodale erfenis van het grijze verleden, door de Nederlanders zorgvuldiger geconserveerd dan de Egyptenaren het hun mummies deden. De levenskracht van de deelstaten hield nauw verband met de vitaliteit van dit feodale instituut. Er waren grote levenskrachtige deelstaten ontstaan, die een reële belofte voor de Malino-politiek inhielden. (Oost Indonesië, West Borneo en de Pasundan). Er waren twijfelaars, waar slechts de goede economische toestand de schijn van succes handhaafden: Oost Sumatra, West en Oost Borneo. En er waren wanprodukten als Bandjar, Zuid Sumatra, Madura en Oost Java. Deze heterogene en daarom staatkundig zeker boeiende verzameling staten waren alle in de loop van de jaren '47 en '48 tot stand gekomen, hetgeen toch wel een succes voor de Malino-politiek genoemd kan worden. Doch hierbij was het niet gebleven! Reeds zeer vroeg in de politieke ontwikkeling van de deelstaten waren haar leiders bijeen gekomen om een overkoepelend orgaan te vormen waaruit later de federale regering zou kunnen groeien. Zo was reeds op 4 november '47 het Komité Indonesia Serikat gevormd.
Op 3 januari 1948 kwam dit Komité onder voorzitterschap van Prof. dr. Pangeran Adipatih Arto Husein Djajadiningrat bijeen en de ingediende resolutie om thans spoedig tot de instelling van een interimregering voor de Verenigde Staten van Indonesia te komen, werd met algemene stemmen aangenomen. Als eerste stap zou dit K.I.S. aan het Nederlands Indische Gouvernement medezeggingschap ten aanzien van

de aanwending van het leger in binnenlandse aangelegenheden verzoeken. Dit was een zeer reëel verzoek, dat, indien het ware ingewilligd, de Nederlanders voor ernstige misstappen had behoed, terwijl daarmede ook de idee van waarachtig inheemse contra-revolutie beter tot zijn recht zou zijn gekomen.

Reeds in de loop van de maand januari '48 werd de Voorlopige Federale Raad voor Indonesië ingesteld. Het zal wel niemand verbazen, dat deze Raad uit een zeer oud-adellijk gezelschap bestond, namelijk Raden Abdul Kadir, mr. Teunghu Dzulkarnain, Prof. dr. Panggeran Adipatih, A. H. Djajadiningrat, Dr. J. P. Karamoy, Pangeran Kartanegara, kolonel Raden Surip Santoso en M. Wisaksono Wodjordikardjo. De enige niet adellijke persoon was Karamoy, iemand van de Twapro,[1]) aan wiens loyaliteit niet getwijfeld behoefde te worden. Ik kan niet nalaten er nogmaals op te wijzen, dat in deze voorloper van de te stichten federale regering iedere vertegenwoordiging van de arbeiders toch wel geheel en al ontbrak; ze was zo groen als gras.

Op 9 maart '48 werd de Raad van Departementshoofden omgezet in een voorlopige federale regering, uiteraard zonder deelname van de Republiek. Overigens doet men goed te bedenken, dat het hier een zuiver Nederlandse zet betrof en geen federaal-feodale. Op 27 mei werd deze politieke lijn doorgetrokken. Van Mook riep op deze datum de grote Federale Conferentie bijeen, waarop hijzelf tot voorzitter van de voorlopige Interim-regering werd benoemd. Hij zou worden bijgestaan door 16 nog te benoemen leden. Deze voorlopige Interim-regering zond op 20 juli 1948 een ontwerp tot de definitieve instelling van een Interim-regeling naar Nederland, doch inmiddels waren medio juli de Staatshoofden en Eerste Ministers der deelstaten te Bandung bijeengekomen om zelf onderling overleg te plegen over de vorm en de bevoegdheden van een interim-regering. Deze Bijeenkomst voor Federaal Overleg (B.F.O.), een benaming, die het overkoepelende federaal-feodale orgaan daarna steeds behouden heeft, kwam met een ontwerp voor de Interim-regering voor de dag, hetwelk sterk afweek van het voorstel, dat de (Nederlands-Indische) federale regering op 20 juli naar Nederland gezonden had. Wij gaan hier zo dadelijk verder op in, doch wij moeten thans reeds constateren, dat er voor het eerst een duidelijk verschil in opvattingen tussen van Mook c.s. en de door hemzelf in het leven geroepen federaal-feodale organisatie ontstond. De achtergrond van deze afwijkende meningen is zeer interessant. Immers, van Mook was zijn Malino-politiek begonnen om weer vat op Indonesië te krijgen. Hij zag dit als de enige mogelijkheid, dat Nederland nog een rol van betekenis in deze gebieden zou kunnen spelen en hij, de econoom, zal

1) afkorting van Twaalfde Provincie.

zeker niet de vooropgezette bedoeling gehad hebben, de feodalen in het zadel te helpen, uit liefde voor hun feodaliteit „an sich". Het ging hem om een goede oplossing, doch daaronder verstond hij à priori een grote mate van Nederlandse invloed, en wel vooral op technisch, economisch en financieel gebied. Dat hij daarbij noodgedwongen het feodale en federale element te hulp moest roepen, was een historische noodzaak, meer niet. Maar medio 1948 was de Nederlandse positie sterker dan ooit. De rijkste gebieden waren in hun handen, hun leger had bewezen verre superieur te zijn aan de republikeinse weermacht, en hiermede hadden de Nederlanders zeer veel van hun in 1940 en 1942 ingeboet prestige herstelt; zij beheersten de lucht en de zee en konden zodoende een verstikkende blokkade op de Republiek toepassen, hetgeen vooral voor Midden-Java fnuikend was. Tenslotte voelden zij, dat de tijd van vele concessies aan de Indonesiërs, hetzij federaal, hetzij republikeins, ten einde liep...

Maar ook de federaal-feodalen waren in het zog van de Nederlandse successen in kracht toegenomen. De logische consequenties van de Malino-politiek zou zijn geweest, dat de Nederlanders deze federaal-feodale krachten steeds krachtiger zouden steunen, totdat zij de evenknie van de Republiek zouden zijn geworden. Men had dit wel kunnen doen door de Barisan Pengawal uit te breiden en het KNIL daarbij in te lassen. Westerlings Bandung-actie van 1950 heeft bewezen, welk een krachten de Nederlanders opgeroepen zouden kunnen hebben. Maar de Nederlandse politiek was kortzichtig. Men wilde alles zelf doen, geen feitelijke macht gedurende de lange interim-periode uit handen geven en vooral, men was veel te zelfverzekerd. Noch Van Mook, noch enige andere gezagsdrager heeft de grote politiek van de feodale contra-revolutie tot het einde toe durven spelen en dus *mocht* de Barisan Pengawal niet groot worden, *mocht* het K.I.S. geen zeggingschap over het leger krijgen, *mocht* het KNIL niet tot een Indonesische macht omgevormd worden en trachtte men door het vormen van een interim-regering welke voornamelijk uit Van Mook en de departementshoofden zou bestaan, de verdere feodaal-federale machtsuitbreiding te steriliseren. De B.F.O. mocht niet *al* te machtig worden, hetgeen haar bijzonder verdroot en ernstige twijfel aangaande Nederlands' bedoelingen deed rijzen.

De republiek daarentegen stond er medio '48 zo slecht als nimmer te voren voor. Prestige-verlies, vooral daar men zelf de Nederlandse veroveringen van '47 middels een overeenkomst had moeten erkennen, inwendige spanningen, zeer slechte economische toestanden en een internationale wereld, die een beetje moe van al die conferenties werd, die al even zinloos als nutteloos schenen. Om te kunnen vatten hoe

dan in een luttel aantal maanden daarna de positie van de republikeinen weer dominant, die van Nederlanders en feodaal-federalen kritiek kon worden, is een kort overzicht van de gebeurtenissen na de eerste politionele actie noodzakelijk.

Op 21 juli 1947 was de eerste politionele actie ingezet, welke, zoals C. Smit uiteenzet, geenszins tot doel had de Republiek van de kaart te vegen, ofschoon dit volgens De Kadt wel naar de zin van Van Mook zou zijn, daar deze alleen door de bezetting van Djokja uitvoering van het Linggadjati-accoord kon verzekeren. Hoe dan ook, het optreden van de Veiligheidsraad heeft in ieder geval de opvattingen van de groep, die voor een *beperkte* politionele actie geporteerd was, zodanig versterkt, dat in de nacht van 4 op 5 augustus het bevel gegeven werd om het vuren te staken. Ook de Republiek gaf op 5 augustus harerzijds hetzelfde bevel.
Wij moeten ons voor ogen houden, dat door deze actie de Indonesische kwestie veel meer op internationaal peil gekomen was en dat de internationale stemming pro-republikeins was. Men doet echter tevens goed te realiseren, dat die stemming over het algemeen niet zo bijzonder fel was, met uitzondering wellicht van enige machteloze Aziatische staten en Australië. De Veiligheids-raad bleef de Nederlandse Souvereiniteit over geheel Indonesië erkennen en heeft bovendien nimmer een *bevel* tot het staken der vijandelijkheden gegeven, doch slechts een *verzoek*.
Op 27 oktober arriveerde de in Nederlandse ogen later berucht geworden Commissie van Goede Diensten te Batavia, bestaande uit een Australische, Belgische en Amerikaanse vertegenwoordiger. Daar men het niet eens kon worden over de plaats waar de conferenties tussen de Nederlanders en de Republiek gehouden moesten worden, hadden de Verenigde Staten een schip ter beschikking gesteld, de Renville, dat begin december te Tandjong Priok gearriveerd was. Van 11 tot 19 december heeft de conferentie op dat schip onder auspiciën van de Commissie van Goede Diensten plaats gevonden. De moeilijkheden waren velen, maar het eerste practische probleem dat om oplossing schreeuwde, was de vaststelling van de demarcatielijn. De Nederlandse troepen toch, waren met grote snelheid over de belangrijke verkeerswegen opgerukt, waardoor er grote republikeinse „pockets" achter hun vooruitgeschoven posten bleven bestaan. De Nederlandse opvatting hieromtrent was typisch Westers. Men verbond de meest vooruitgeschoven militaire posten door de kortste verbindingslijn en noemde dit de demarcatielijn, of ook wel de „Van Mook lijn". Maar de republikeinen voelden daar terecht niets voor, aangezien het bezet houden van de niet door grote wegen doorsneden gebieden inhaerent aan hun militaire guerilla-tactiek was.

Tenslotte heeft de Commissie van Goede Diensten op 26 december '47 een voorstel gedaan, de z.g. Kerstboodschap, waarbij aan het Nederlandse standpunt inzake de demarcatielijn toegegeven zou worden in ruil voor onbewimpelde toezegging voor de vredelievende oplossing van het politieke geschil.[1]) Na lang vijven en zessen, waarvan de beschrijving buiten dit boek valt, is op 17 januari 1948 de bestandsovereenkomst getekend, waarbij inderdaad de Van Mooklijn als demarcatielijn geaccepteerd werd, hetgeen in afwijking was van de resolutie van de Veiligheidsraad van 1 november 1947. Eigenlijk heeft daarmede de Veiligheidsraad, onder wiens auspiciën de overeenkomst immers getekend werd, de veroveringen gedurende de eerste politionele actie gesanctioneerd, dus, wel verre van een scherpe afwijzing leek men in de praktijk het Nederlandse standpunt niet zo bijzonder slecht gezind.
Het is overigens zo op het oog verbazingwekkend, dat de Republiek deze gang van zaken geaccepteerd heeft, doch daar school dan ook een addertje onder het gras. Immers, Nederland had steeds beweerd tot spoedige vorming van de Verenigde Staten van Indonesië te zullen overgaan met inschakeling van de Republiek als deelstaat, e.e.a. overeenkomstig de Linggadjatti-overeenkomst en de Republiek zou hier zeer gaarne mede accoord gaan mits zij *haar leger in tact kon houden*; m.a.w. mits zij in de op te richten Verenigde Staten van Indonesië practisch de weermacht zou controleren.
In Azië is het begrip *macht* gelijk aan *gezag* en dit was dan ook een wijs streven, althans van het standpunt van de Republiek bekeken. Deze politiek heeft zij steeds consequent doorgevoerd. Graham en Kirby, de Amerikaanse en Australische vertegenwoordigers in de Commissie van Goede Diensten hadden de Republiek slechts tot ondertekening van het voor haar zo ongunstige bestand kunnen brengen, nadat de Republiek zeker was van het voortbestaan van haar leger.[2]) Als gevolg van de bestands overeenkomst werd het nog sterke republikeinse leger ten getale van circa 29.000 man uit de pockets, voornamelijk in West-Java gelegen, naar republikeins gebied geëvacueerd. Deze beweging was op 26 februari 1948 practisch voltooid.[3]) De onbevooroordeelde toeschouwer moest toch wel tot de conclusie komen, dat de Nederlandse positie daarmede zeer sterk geworden was. Wij hebben reeds gezien, dat vele deelstaten in deze periode geconsolideerd werden en het overkoepelende orgaan dezer staten actief werd. Hier tegenover kon de Republiek slechts aan

1) Forster Collins, The United Nations and Indonesia.
2) You are, what you are, zou Graham hebben gezegd, en dat betekende dus een defacto erkende staat met leger en buitenlandse betrekkingen.
3) Deze evacuatie was nog zeer belangrijk, daar achtergebleven onderdelen van de Tentara Rakjat of Volksleger hierdoor in staat waren de Darul Islam te stichten.

één punt uit alle macht vasthouden: de zeggingschap over haar leger, hetgeen haar in de V.S.I. ten alle tijde de nodige macht en gezag zou hebben gegeven. En dit was nu juist, wat de Nederlanders tot elke prijs wensten te voorkomen. In wezen was de zeggenschap over het leger de kern van het republikeins-Nederlandse geschil en de onderhandelingen konden dan ook à priori niet tot een goed einde komen. Deze rol van het republikeinse leger is in de betreffende literatuur nimmer tot haar recht gekomen. Haar onschatbare waarde lag zeker op dat moment geenszins in haar gevechtskracht tegen het zo uitstekend gebleken Nederlandse leger, doch in haar macht, *nadat het Nederlandse leger verdwenen zou zijn*. Iedere belofte, iedere plechtige overeenkomst, iedere afspraak was voor de Nederlanders van nul en generlei waarde, zolang dat leger in tact bleef tot aan de eventuele vorming van de V.S.I. Zo ook was iedere overeenkomst voor de Republikeinen onmogelijk, die hun die machtsapparaat uit handen zou nemen. Dit is, wat men achter alle besprekingen om tot een oplossing van het geschil te komen, als een onoverkomelijke hinderpaal zal moeten zien. Daarom was een voortzetting van die besprekingen in feite zo dwaas. Reeds bij de onderhandelingen te Linggadjatti hadden de republikeinse politici, de ontwerp-overeenkomsten steeds vooraf door vooraanstaande militairen, als kolonel Simatupang, de latere Chef-staf, laten paraferen. Zo ook thans.

De felle minister-president Sjarifuddin, die zich nog te Kaliurang bijzonder obstinaat tegen een bestands-overeenkomst getoond had, werd door de „gematigde" Hatta opgevolgd, die met het volgende programma op de proppen kwam:

1. Voortzetting van de Renville-besprekingen.
2. Spoedige vorming van de Verenigde Staten van Indonesië. (Hatta, de Sumatraan, heeft steeds de naam gehad, persoonlijk wel voor de federale staatsvorm te zijn, doch *niet* voor de feodaal-federale).
3. De interne rationalisatie van de Republiek.
4. Een constructief opbouw-programma.

Dat alles klonk heel fraai, doch geen woord over het leger! Trouwens, het kabinet-Hatta zou het geen dag hebben uitgehouden, indien zijn regering deze machtsfactor wèl ontbonden zou hebben.

De steriele besprekingen onder leiding van C.v.G.D. sleepte nog enige tijd voort, doch een tamelijk onbelangrijk pers-incident was reden, dat van Mook haar op 17 juni 1948 afbrak. Wel werden zij enige tijd later weer op gang gebracht, doch feitelijk was er niemand meer, die enige hoop koesterde op de goede afloop en Nederland stond andermaal voor de grote vraag: wat nu?

Er stonden de Nederlanders twee wegen open, óf op krachtige wijze de

feodaal-federale staatkundige eenheden steunen en tot de zeer spoedige vorming en erkenning van een souvereine Verenigde Staten van Indonesië – zonder de Republiek – te komen, óf de Republiek met wapengeweld te vernietigen. Iedere andere oplossing was in wezen theoretisch gebazel of propaganda. De eerste oplossing had gepaard moeten gaan met de vorming van een sterk federaal-Indonesisch leger, dat minstens de evenknie van de republikeinse weermacht zou moeten zijn. Dit was door samenvoeging met het K.N.I.L. en door inschakeling van Nederlandse instructeurs en een Nederlandse technische staf, zeer wel mogelijk geweest. Onderwijl had men West-Java door middel van een „IJzeren Gordijn" over het smalste deel beoosten de lijn Tjirebon-Tjilatjap op „rücksichtslose" wijze moeten afgrendelen, direct nadat de republikeinse troepen uit de pockets waren geëvacueerd. Men had zodoende de essentiële rol, welke het republikeinse leger op de achtergrond speelde in betrekkelijk korte tijd kunnen neutraliseren en onderwijl zwakke federale gebieden als Oost-Java, Zuid-Sumatra en Padang als „onderhandelingsobject" kunnen gebruiken. Dit zou de logische en consequente vervolging van de Malino-politiek zijn geweest, welke gepaard zou gaan met een voortzetting en intensievering van de economische blokkade tegen de Republiek. Doch tot zulk een grootse en in wezen keiharde politiek waren de Nederlanders niet in staat. Deze politiek had bovendien enige ernstige nadelen van secundaire aard, welke echter bij van Mook c.s. en zijn opvattingen omtrent een zeer lange interimregering zwaar moesten wegen. Men zou dan natuurlijk de souvereiniteit over de federale gebieden vrijwel onmiddellijk uit handen moeten geven aan de B.F.O. Een voorstel van de B.F.O. in deze richting, namelijk om het hoogste gezag spoedig over te dragen aan een interimregering, waarbij de macht in handen van drie niet-afzetbare federale Indonesiërs gelegd zou worden, werd dan ook door van Mook afgewezen. Later, nadat een B.F.O.-delegatie in augustus naar Nederland gereisd was, kreeg zij haar zin van de Nederlandse regering, waarvan inmiddels de voortvarende Sassen minister van Overzeese Gebiedsdelen was geworden. Maar ook Sassen had reeds besloten tot een militair optreden, zodat de B.F.O.-overwinning waardeloos en het gebaar van Sassen zinloos werd. Trouwens, Smit wijst er er al op, dat Sassen zijn toestemming reeds daarom zo gaarne gaf, omdat daarmede van Mook in de wielen gereden werd en deze minister wilde van Mook immers kwijt. Van essentieel belang is dit alles niet meer geworden, daar zowel van Mook als de nieuwe minister beiden slechts heil zagen in een hernieuwde actie. En hiermede werd de natuurlijke voltooiing van de feodaal-federale contra-revolutie die te Malino zo knap was opgezet, geheel doorkruisd. De Nederlanders hebben daar geen gezond einde aan weten te

geven; zij voelden zich weer sterk! Zeer raak kenschetste een buitenlandse correspondent de Nederlandse houding in deze periode als „cocksure". Zij wilden het weer allemaal zelf doen, een typische Nederlandse karaktertrek, welke door de Veiligheidsraad zwaar afgestrafd zou worden.

Het is merkwaardig en zelfs amusant, dat er buiten van Mook c.s. en de groep Sassen nog een derde partij bestond, die haar uiterste best deed om de Nederlanders tot actie te prikkelen, zodat zij niet verder zouden gaan met de gevaarlijke feodale contra-revolutie. En deze Dritte im Bunde was de Republik Indonesia zelve! Militair verslagen, economisch geworgd, financieel op de rand van bankroet, geteisterd door binnenlandse onrust, waaruit spoedig de Madiun-opstand zou groeien, was zij ten einde raad. Zij kon slechts in een hernieuwd internationaal optreden enig heil verwachten en voor dit hernieuwde optreden was actie nodig! En daarom werd eind juli 1948 tot een voor de Republiek uitermate belangrijke en gewaagde stap besloten ,namelijk tot een grootscheeps tegen-offensief in West-Java, waardoor de toestand aldaar economisch onhoudbaar zou worden en een hernieuwde Nederlandse actie als het ware kon worden uitgelokt!

Ook van communistische zijde drong men sterk op deze stap aan. Hierdoor toch zouden de beste troepen, w.o. de Siliwangi-divisie worden ingezet, waardoor een betere kans zou kunnen ontstaan om een militaire coupe te verrichten.

Dat zulk een infiltrerende actie een flagrante overtreding zou zijn van de bestands-overeenkomst van 17 januari 1948, kon de republikeinen weinig deren. Men beschouwde die overeenkomst immers toch als door de Nederlanders geweldadig afgedwongen en bovendien: het voortduren van de onafhankelijkheids-revolutie zelve stond op het spel!

Begin augustus werden de republikeinse troepen voor dit gevaarlijk doel gehergroepeerd. De best-bewapende troepen, waaronder onderdelen van de élite-divisie Siliwangi werden in „reserves" ondergebracht, welke onder de algemene leiding van kolonel Mustopo [1]) stonden. In Kemiri, nabij Solo, had men het grootste depôt van deze troepen gelegd, onder commando van kolonel Sadikin en van hieruit vertrokken half augustus regelmatig troepen naar de demarcatielijn, welke zij in een goed georganiseerde beweging overschreden. De Nederlandse militaire inlichtingendienst faalde schromelijk, aard en omvang van deze overschrijdingen te onderkennen, geparaliseerd als men was door de dreigende politieke verwikkelingen in de Republiek zelve. Eerst op 20 september 1948 kreeg men enig idee van de omvang van de actie. Op die datum werd namelijk

1) Vroeger generaal-majoor, doch door de algemene reorganisatie van Hatta in rang verlaagd.

vuurcontact verkregen met het 1e bataljon van de IIe Siliwangi-brigade onder commando van Majoor Rukman. Hierbij viel de Nederlanders een order van de overste Sadikin in handen, waaruit de gehele opzet zonneklaar bleek.
Rukman was op 30 augustus afgereisd, had op 1 september Paraka bereikt, op 7 september ging hij te voet naar Wonosobo en op 13 september passeerde zijn groep de demarcatielijn. Op 16 september arriveerde men in het Slamat-gebied, terwijl vier dagen later het ongelukkige treffen met de Nederlandse troepen plaats vond.
De Kadt meent, dat de Nederlanders deze infiltraties met opzet toelieten, omdat men dan zo het een en ander aan de Veiligheidsraad te rapporteren had en bovendien waren de troepen reeds in hun aanvalspositie voor de 2e actie gebracht, welke men voor die infiltraties niet wenste te wijzigen. Hoe het zij, thans werd men van Nederlandse zijde toch wel actief! Snel trachtte men West-Java door hergroepering der Nederlandse troepen af te grendelen, doch het was reeds te laat. De Nederlanders ontdekten nog vier grote overschrijdingen van de demarcatielijn tussen de 12e en de 18e september, terwijl men bewijzen in handen kreeg, dat nog veel meer troepen zouden nakomen. Deze zijn echter nimmer gekomen, omdat zij ingezet werden tegen de inmiddels openlijk uitgebroken communistische opstand. Dit was voor de federalen een geluk bij een ongeluk, want al met al zat West-Java reeds vol met redelijk bewapende en georganiseerde republikeinse troepen, hetgeen een uiterst deprimerende stemming zowel onder de Nederlanders als onder de federale Indonesiërs verwekte. De terreur nam hand over hand toe, terwijl achtergebleven republikeinse elementen en ook veel doodgewone rampokkers weer actief werden, tot grote schade van de maar juist gerehabiliteerde cultuur-ondernemingen.
Deze gedurfde republikeinse actie moet men in het licht der latere gebeurtenissen als zeer belangrijk qualificeren. Zij bracht de Nederlanders die immers toch reeds tot een actie neigde, tot algehele overeenstemming op dit punt, zodat dan ook met vrijwel algemene instemming in de Tweede Kamer tot hernieuwd militair optreden besloten werd.
De actie moest om practische redenen nog even uitgesteld worden. Vooreerst, omdat men de afloop van de Madiun-kwestie wilde afwachten en daarna, omdat men de keuze liet vallen op de dag *na* het ingaan van het Kerst-récès van de Veiligheidsraad. Op 18 december 1948 overhandigden de Nederlanders daarop hun onaanvaardbaar ultimatum en op 19 december overschreden de Nederlandse troepen de demarcatielijn, zulks tot grote opluchting van de practisch failliete Republiek! Door deze daad kozen de Nederlanders de weg van „zelf doen" in plaats van de consequente voortzetting van een pro-Nederlandse feodale

contra-revolutie. In federale kringen was men dan ook alles behalve gesticht over de hen aldus opgelegde ontwikkeling. Wel hielden de Presidenten van Oost-Indonesië en Oost-Sumatra plichtsgetrouw redevoeringen, welke over een „noodzakelijk kwaad" spraken, maar in de boezem van de federale parlementen was men ernstig ontstemd, hetgeen zelfs leidde tot het aftreden van het Pasundankabinet.

De tweede politionele actie werd politiek en militair een compleet fiasco. Politiek in de eerste plaats omdat thans de Veiligheidsraad zich terecht met grote verontwaardiging tegen de Nederlanders keerden, die het aangedurfd hadden, haar enige succes in een driejarig bestaan van fiasco's ongedaan te maken. In de tweede plaats was het prestige van de Republiek inmiddels in Amerikaanse ogen aanzienlijk gestegen, namelijk doordat die Republiek de communistische opstand van Musso c.s. had bedwongen, zodat ook uit die hoek een veranderde wind woei en verder had men op het allerlaatst nog veel federale sympathie verspeeld door de dictatoriale wijze, waarop op 18 december de afkondiging van de Interim-regering per Besluit (van 14 december) werd bekend gemaakt. Toen de Nederlandse regering de deelstaten dan ook kort daarop polste over deelname aan deze Interim-regering, kreeg zij botweg te horen, dat zulks alleen kon, indien ook de Republiek zitting zou krijgen.
Militair was het fiasco zo mogelijk nog groter. De achtergrond van alle Nederlands-Republikeinse onderhandelingen was, zoals in de voorgaande bladzijden uiteengezet, de positie van het republikeinse leger. In plaats van nu een actie in te zetten, welke de snelle vernietiging van dat leger kon bewerkstelligen, voerde men een opzichzelf technische schitterende Blitzkrieg tegen de republikeinse politieke centra uit. Inderdaad, zulks een Blitz à la het Duitsland van '39 tot '41, zou in een West-Europese constellatie, waar het leger in hoge mate afhankelijk is van de technische capaciteiten van het achterland, geheel afdoende zijn geweest. Maar tegen het lichte republikeinse leger had het een geheel averechts effect. Men dwong het daarmede van de aanvang af in de positie van guerilla-strijdkracht, *hetgeen juist de strijdwijze was welke haar het beste lag*! Wel kon Sukarno de Nederlanders tijdens zijn gevangenneming breed lachend tegemoet komen; daar had hij alle reden voor! Bovendien opereerde er reeds een flinke republikeinse troepenmacht achter de oorspronkelijke Nederlandse linies op West-Java, zodat met één klap over vrijwel geheel Java een toestand van grote verwarring ontstond, omdat er nergens meer vaste fronten gevormd konden worden. M.a.w., het republikeinse leger was door de Nederlandse Blitz totaal ongrijpbaar geworden en wel verre van vernietigd! In retrospect kan men opmerken, dat het militair verstandiger was geweest, eerst lang-

zaam op te rukken om sterke, goed georganiseerde republikeinse tegenstand uit te lokken. Eerst daarna zou men met alle middelen tot omsingelen en vernietiging van die strijdmacht hebben moeten overgaan. Maar wellicht was zulk een strategie reeds min of meer waardeloos geworden doordat reeds vele republikeinse troepen in West-Java in guerilla-formaties zaten. Verder achtte men snel handelen geraden, in verband met het verwachte optreden in de Veiligheidsraad. Doch daartegen kan men aanvoeren dat, indien men daar zo bevreesd voor was, dat zelfs de minder geëigende militaire strategie moest worden gebruikt, men haar beter helemaal had kunnen afgelasten. Ik geloof dan ook, dat men zich in Nederlandse militaire kringen in het geheel niet bewust is geweest, hoe onjuist de Blitz-strategie in de gegeven omstandigheden was. Speelde diep in het onderbewustzijn een verdrongen complex om ook eens te „blitzen" en niet steeds „geblitzt" te worden, een rol? De opstellers van het militaire plan waren misschien nog wat al te veel onder de indruk van 10 mei 1940 en 8 maart 1942! Natuurlijk zou de methode, welke in de eerste plaats op de algehele vernietiging van de Republikeinse strijdkrachten gericht was geweest, in den beginne meer bloed hebben gekost, doch sinds wanneer kijkt een strateeg eerst naar het bloed en dan naar het doel?
Een nadere beschouwing van de gevechten valt buiten het bestek van de feodaal-federale beweging. Voor deze beweging zijn slechts de voor haar zo droeve resultaten van de actie van belang, n.l. het krasse optreden van de Veiligheidsraad en de voortdurende guerilla.

Nederland gehoorzaamde zogenaamd op 31 December 1948 voor Java en op 5 januari 1949 voor Sumatra aan het bevel om het vuren te staken, doch dit gold niet voor de acties tegen de guerilla's, waar juist de strategie der Republiek op gebaseerd was. Zulks werd door Palar, de Indonesische vertegenwoordiger in de Veiligheidsraad, scherp belicht; de Republikeinen hebben hun guerilla's dan ook feitelijk voortdurend door laten vechten. Tengevolge van deze dubbele druk, èn van de Veiligheidsraad èn van de guerilla's, besloot de Nederlandse regering het roer nogmaals om te gooien. Op 26 februari 1949 reeds richtte zij zowel tot de B.F.O. als tot de Republikeinen een uitnodiging om deel te nemen aan een Ronde-Tafel-Conferentie in den Haag, waarbij vervroegde souvereiniteit in het vooruitzicht werd gesteld.
De B.F.O. nam de uitnodiging meteen aan, doch de Republiek wenste, dat eerst aan de resolutie van de Veiligheidsraad van 28 januari 1949 uitvoer zou worden gegeven. Het is nuttig, de voornaamste punten van deze resolutie hier op te halen. Zij behelsde o.a. de vrijlating van de republikeinse gevangenen, teruggave van een gebied rondom Djokja,

de instelling van een federale interim-regering vóór 15 maart 1949 waarvan de Republiek deel uit zou maken en verder, dat Nederland vóór 1 juli 1950 de souvereiniteit aan die interim-regering zou overdragen. Uiteraard betekende dit een gelijktijdige terugtrekking van de Nederlandse troepen. Nederland heeft overeenkomstig de geest van deze resolutie gehandeld en de interim-periode zelfs overgeslagen. Na het gebruikelijke gebabbel heeft toen de Republiek de Ronde-Tafel-Conferentie aanvaard. Daar de souvereiniteit zou worden overgedragen op een tijdstip, dat het republikeinse guerilla-leger nog geheel intact was, moest het aan ieder weldenkend mens duidelijk zijn, dat daarmede tevens een einde zou komen aan de feodaal-federale contra-revolutie. Velen echter doorzagen zulks niet en hoopten tegen beter weten in. Hierdoor is de liquidatie van de feodaal-federale contra-revolutie zeer pijnlijk en hardhandig geschied. De Republikeinen kunnen met recht zeggen: na 26 februari 1949 begint de victorie! Ik mag hierbij wel op een bescheiden en achteraf plaatsje aanhalen, dat één van de voorwaarden van de Republikeinen om aan de Ronde Tafel Conferentie deel te nemen was, dat géén verdere deelstaten gesticht of erkend zouden worden. Dit alleen voor de goede orde, want feitelijk was het al niet meer van enig practisch belang. Men *had* immers reeds gewonnen! En deze voorwaarde was dan toch nog zo belangrijk, dat de Nederlandse Hoge Commissaris Beel hiervoor aftrad...

27. De Opheffing der deelstaten

De uitnodiging tot een Ronde Tafel Conferentie op die gedenkwaardige zesentwintigste februari van het jaar 1949 neem ik als datum aan, die de definitieve omslag in de feodaal-federale contra-revolutie markeert. Daarvóór, vanaf 15 juli 1946: de opgang, daarna, tot aan de val van Ambon, einde 1950, de ondergang. De geschiedenis van deze contra-revolutie loopt vanzelfsprekend veelal parallel met de wisselvalligheden van het Nederlandse lot in deze gordel van smaragd, doch daar zij reeds spoedig een eigen, min of meer zelfstandig leven ontwikkeld had, vallen haar belangrijkste perioden niet precies met de in Nederlandse ogen gebruikelijke tijdsindelingen samen. Zo was de overdracht van de Souvereiniteit voor haar niet noodzakelijk een zelfde absolute begrenzing als het voor de Nederlanders was. De „Indonesische kwestie" eindigt op 29 december 1949, doch daarmede was de contra-revolutie nog niet geheel gebroken. Juist zoals ik de opbouw van de contra-revolutie vanaf de verst van de Republiek verwijderde streken, n.l. eerst in Oost-Indonesië, dan op Borneo en Sumatra en daarna eerst op Java ontwikkeld

heb, zal de vernietiging van die contra-revolutie in omgekeerde volgorde gedemonstreerd worden, n.l. eerst op Java, dan op Sumatra en eerst daarna op Borneo en Oost-Indonesië. In grote trekken komt deze ontwikkeling dan ook met de opeenvolging in tijd overeen. In zeker opzicht zijn de gebeurtenissen nà 26 februari 1949 het spiegelbeeld van die daarvóór. En in plaats van het accent op de feodale klasse, welke de deelstaten schiep, te leggen, zal thans de invloed van de „volkse" massa naar voren komen, welke haar vernietigde. In plaats van voor de deelstaten gunstige acties van K.N.I.L. en K.L. zullen thans voor die deelstaten ongunstige acties van de T.N.I. genoemd worden. Welnu, dan de Republiek had de R.T.C. geaccepteerd op basis van de van Rooyen-Roem-overeenkomst van 7 mei 1949, welke was voortgevloeid uit de resolutie van de Veiligheidsraad van 23 maart 1949.[1])
Hoofdpunten waren nog steeds: de instelling van een Verenigde Staten van Indonesië met deelname van alle deelstaten, waarvan de Republiek Indonesië er één zou zijn, dus geheel à la Linggadjati, maar – en dit is het kardinale punt – de souvereiniteit zou overgedragen worden op een tijdstip, dat de T.N.I. oppermachtig zou zijn, daar de Nederlandse troepen zouden worden teruggetrokken. Wel werd tot een wapenstilstand besloten, doch de Republiek achtte het noodzakelijk, dat eenieder vóór die tijd nog éénmaal van de ongebroken kracht van haar leger getuige zou zijn en dus werd voor 7 augustus '49 een grote aanval op Solo georganiseerd. 's Morgens om 7 uur begon deze actie, waartoe het bevel rechtstreeks van kolonel Nasution, bevelhebber van de republikeinse troepen op Java, afkomstig was. De Nederlanders werden spoedig in ernstige moeilijkheden gebracht. Het Zuid-Westelijk stadsdeel was reeds op 8 augustus door 2000 man republikeinse troepen bezet, terwijl de situatie in het Noordelijke stadsdeel ieder moment kritieker werd. De Nederlanders begonnen het bezette Zuid-Westelijke deel spoedig met 5 bommenwerpers te bestoken, terwijl zij het Noordelijke deel door jagers lieten mitrailleren. Eerst na een hevige kanonnade kreeg men de militaire situatie weer in de hand en op woensdag 10 augustus vertrokken de aanvallers weer even snel als zij gekomen waren. Toen toch ging de wapenstilstandsovereenkomst in. Later zou blijken, dat de commandant niets wist van enige wapenstilstand.[2]) Hij had bevel gekregen aan te vallen en te blijven aanvallen tot de 10e en dat had hij gedaan. Ongetwijfeld zou men Djokja als centrum van deze krachtdemonstratie gekozen hebben, indien dat gebied niet reeds op 24 juni

1) Deze resolutie kwam, op enige onpractische voorwaarden na, op de resolutie van 23 januari 1949 terug.

2) De wapenstilstand zou voor Java op 10 augustus te middernacht van kracht worden en voor Sumatra op 14 augustus.

aan de Republiek was teruggegeven. Zulk een demonstratie leek inderdaad wel nuttig, want had dr. Teungku Mansur, Wali Negara van Sumatra Timur, op 12 juli '49 niet onomwonden verklaard, dat hij de republikeinse troepen op zijn gebied zelf zou terugjagen, als de Nederlanders het niet wilden doen? Inmiddels hadden er tussen de B.F.O. en de Republikeinen verschillende contacten plaats gevonden; eerst nog op Banka, waar de republikeinse leiders toen nog gevangen zaten en later met Hatta te Djakarta. Tot slot had op 20 juli, dus 14 dagen nadat President Sukarno, Vice-President Hatta en de overige leden van de republikeinse regering waren teruggekeerd, een ontmoeting te Djokja zelve plaats. Hierbij waren o.a. Anak Agung Gdé Agung, premier van Oost-Indonesië, Sultan Hamid II, Abdul Malik Wali Negara van Zuid-Sumatra en Suparno van de B.F.O. aanwezig. De bedoeling van dit onderhoud was, zich met het nog op de a.s. Ronde Tafel Conferentie inzake de te vormen regering te oriënteren. Er waren, in verband met het nog sterke republikeinse leger, redenen voor de B.F.O. te over, om voorzichtig te zijn. Het onderhoud betrof voornamelijk Sultan Hamengku Buwono, die op 13 juni 1949 Minister van Defensie van de Republiek geworden was en er werden glimlachend vele concessies aan de B.F.O. gedaan.[1]) Zo aarzelden de Republikeinen niet, Sultan Hamid II en Anak Agung Gdé Agung ministers-posten toe te zeggen. Deze toezegging hebben de federalen tijdelijk zand in de ogen gestrooid. Hamid II kon dan ook te Djakarta teruggekomen plechtig verklaren: „niet onder, maar naast de Republiek". Maar Hamid II – ik heb dat reeds eerder betoogd – was geen groot politicus. De Republikeinen zorgden door deze maatregel, dat er niet al te sterke federale weerstand op de Ronde Tafel Conferentie zou zijn.

Maar toen op 27 december 1949 de souvereiniteit overgedragen werd, kwam onmiddellijk de benoeming van generaal Sudirman, de voormalige en sterk revolutionair aangelgede opperbevelhebber van het republikeinse leger tot chef-staf van de weermacht van de V.S.I. af. Door deze benoeming werd alle federale invloed over het leger geneutraliseerd.

Deze federalen wilden uiteraard kundige K.N.I.L.-mensen in de staf hebben, maar daar kwam niets van in. Oorspronkelijk was zulks definitief tussen Hatta en Sultan Hamid II, Anak Agung Gdé Agung, Kosasik, Mononutu en Suparno afgemaakt, maar gedurende de tijd, dat Hatta nog in Nederland verbleef voor de ondertekening van de R.T.C. hadden Sukarno en Sudirman anders beslist. Bovendien, Kosasik, Mononutu en Suparno spraken al spoedig het bestaan van een overeenkomst terzake tegen, hetgeen wel wat aan het bekende redden van de

1) Opvallend is het superieure en gladde politieke spel der Republikeinen uit deze periode.

huid doet denken. De kwestie werd 4 januari 1950 wederom uitvoerig besproken, maar men „kon niet tot een beslissing komen", omdat de Sultan van Djokja niet aanwezig was. Ook toen generaal Sudirman op 29 januari 1950 overleed en opgevolgd werd door de nog zeer jeugdige republikein Simatupang, veranderde er niets essentiëels. De enige steun voor de federalen kon daarop nog slechts van Anak Agung Gdé Agung, de minister van Binnenlandse Zaken komen, maar hij kon er alleen niet tegen oproeien en heeft van den beginne af aan de unitaristische beweging vrijwel geen strobreed in de weg gelegd. Trouwens, wat had hij kunnen doen? Het economische leven op Bandjarmasin, Pontianak, Medan en Oost-Java dreigde lam gelegd te worden door felle agitatie onder de arbeiders. Stakingen, rampok en ontvoeringen van federale ambtenaren waren aan de orde van de dag, de T.N.I. infiltreerde overal of had de macht reeds overgenomen, terwijl de reeds lang bestaande republikeinse schaduw-besturen steeds actiever werden. Hij, Anak Agung Gdé Agung, koos de wijste partij. Hij werd dan ook later niet geliquideerd maar kreeg als dank de lang niet slechte positie van republikeins ambassadeur te Brussel.

Zo kon zonder noemenswaardige parlementaire oppositie reeds op 2 maart 1950 na een felle motie van de voormalige volgeling van Tan Malaka, n.l. Mr. Moh. Yamin, het besluit worden genomen tot opheffing van de deelstaten. Maar een besluit en uitvoering van een besluit zijn twee. Het heeft nog geruime tijd geduurd, alvorens de opheffing definitief werd. Dit gebeurde uit historische overwegingen op 17 augustus 1950, juist 5 jaar na de uitroeping van de unitaristische Republik Indonesia. Maar zelfs daarna duurde het nog even, voordat de deelstaten werkelijk geliquideerd waren. Ik doel hier dan nog niet eens op het militaire verzet, doch op de ingewikkelde politieke, materiële en vooral juridische aspecten. Het bewees, dat sommige deelstaten reeds wortel hadden geschoten. De paddi groeit onhoorbaar, maar zij groeit...

28. De Liquidatie der Deelstaten op Java

De reacties van de feodaal-federalen op de op handen zijnde republikeinse overwinning waren nogal gevarieerd in hun uitingsvormen. Men moest zich vanzelfsprekend heroriënteren en naar de nieuwe toestand plooien en de geschiedenis van de deelstaten in het jaar 1949 geeft dan ook in grote trekken een beeld van dit onzekere tasten. In Oost-Java heeft de politieke ontwikkeling weinig moeilijkheden geschapen. In de Negara Java Timur begon het eerst omstreeks september 1949 te rommelen, doordat guerilla's, communisten en het schaduw-bestuur ongeduldig werden. In oktober werd de toestand vooral militair enigszins

kritiek, maar aangezien toen de cease-fire reeds van kracht was, kon men republikeinse medewerking ter oplossing van het probleem vragen. Zo kon feitelijk zowel in de Negara Java Timur als de Negara Madura de overdracht van de souvereiniteit rustig verlopen en de embryonale Barisan Pengawal op Madura werd zonder moeilijkheden door de T.N.I. overgenomen. Op 16 januari 1950 bracht President Sukarno zijn eerste bezoek sinds de bange dagen van 1945 aan de grote havenstad Surabaia. Een geweldige volksmassa was op de been en in deze ziedende menigte slingerde de knappe redenaar zijn woorden. „Ik weet, dat het volk opheffing van de Negara Java Timur wenst, maar dit moet grondwettelijk gebeuren. Zijn wij niet een natie met een grondwet?" Het volk, of althans de stedelijke bevolking van Surabaia, de republikeinse versie van het begrip „volk", werd laaiend enthousiast. De volgende dagen hadden demonstraties plaats vóór de unitaristische staatsvorm, zowel op Madura als in Oost-Java. Op Madura voerde men op 18 januari een sterke actie om de „voorzitter" van het schaduw-bestuur, Zainal, maar meteen de macht in handen te geven en de Wali Negara koos de weg van de minste weerstand: hij trad op 30 januari 1950 reeds af. Oost-Java had men tengevolge van de demonstraties op 19 januari onder Militair Gezag geplaatst, en dit betekende uiteraard een republikeins militair gezag, zodat ook hier de teerling spoedig geworpen was. Volks-deputaties zonden telegrammen naar de R.I.S.-regering en Anak Agung Gdé Agung, minister van Binnenlandse Zaken, in zijn onschuld, accepteerde het mandaat van de beide in ongenade gevallen Wali Negara's. Doch dit was geenszins de bedoeling van de juist weer uit India teruggekeerde president Sukarno geweest. Had hij daarvoor een rede gehouden? Het mandaat moest niet naar de R.I.S. maar naar de R.I.; Madura en Oost-Java moesten wederom een deel van de „deelstaat" Republik Indonesia vormen! En zo ging de deelstaat Madura op 21 februari 1950 en de deelstaat Oost-Java op 27 februari 1950 nogal geruisloos in de deelstaat Republik Indonesia op. Eén redevoering van Sukarno en het hete enthousiasme van de stedelijke arbeiders was voldoende gebleken, om deze zwakke wanprodukten van de kaart te blazen...

Beschouwen wij nu de Pasundan, welke deelstaat reeds in augustus en september '48 met de krachtige republikeinse infiltratie te kampen had gehad. Omstreeks dezelfde periode had zich in West-Java de K.N.I.L.-kapitein Westerling gevestigd, die zich onledig hield met het organiseren van een gewapende transportonderneming. Mogen wij enige waarde aan zijn mémoires hechten, dan moeten wij geloven, dat de magische kracht van zijn naam voldoende was, om al zijn vrachtauto's veilig door het inmiddels sterk republikeins geïnfiltreerde West-Java te voeren. Hoe

het zij, nadere contacten tussen hem en de regering van de Pasundan schijnen op dat moment nog niet bestaan te hebben. Maar na de tweede politionele actie, toen de situatie er èn politiek èn militair slecht ging uitzien, zag deze vechtersbaas zijn kans schoon en benaderde hij zowel de Nederlandse legercommandant als vooraanstaande persoonlijkheden in de Pasundan, inzake zijn plannen een sterke „landweer" op te richten om het „bendewezen", – hetgeen dus de geïnfiltreerde republikeinse troepen waren – te vernietigen. En hij vond van beide zijden een onvervalst enthousiasme voor zijn plan. De legerleiding liet zijn defacto-demobilisatie nu onmiddellijk ingaan (15 januari 1949). Ook demobiliseerden zij op zijn verzoek een aantal van zijn vroegere getrouwen van het Korps Speciale Troepen, die als instructeurs zouden moeten optreden, en tevens zorgden zij voor behoorlijke bewapening terwijl de Nefis, de politie en sympathiserenden, de financiering regelden. Aldus kon hij een uitstekend uitgeruste macht vormen, doch men krijgt hoegenaamd niet de indruk, dat deze in 1949 erg actief tegen de geïnfiltreerde Republikeinen optrad. Misschien hing dit samen met het optreden van een nieuw kabinet in de Pasundan, waar immers op 16 juli 1949 mr. Raden Tg. Djumhana Wiroatmadja premier geworden was. Er zijn aanwijzingen, dat deze man afkerig was van een niet-officieel, door Nederlanders geleide macht binnen de grenzen van zijn staat. Hij trad echter toch ook weer niet actief tegen Westerling op, die door enige handige, door de Nefis verzonnen trucs, vat op de bevolking begon te krijgen. De belangrijkste zet was, dat hij reeds februari 1949 de naam Ratu Adil Persatuan Indonesia (Rapi) voor zijn beweging koos. Het Indonesische volk heeft zich van oude, feodale tijden her, in moeilijke tijdsomstandigheden de onverwachte komst van de rechtvaardige prins gefantaseerd, die hun van de oorlogsplaag, honger of ziekte zou kunnen bevrijden. Iedere psycholoog zal hiervoor een gerede verklaring kunnen geven en het is de rol van deze Rechtvaardige Vorst, die Westerling zich had toebedacht. In aansluiting hierop heette zijn redding brengende strijdmacht de Angkatan Prang Ratu Adil (Apra) [1]. Een tweede tactische zet was zijn zogenaamde liefde voor de Mohammedaanse religie. Ofschoon hij in zijn mémoires onomwonden te kennen geeft het Rooms-Katholieke geloof te omhelzen, meende men in brede kringen, dat hij Islamiet was, een sprookje, dat sterk aangewakkerd werd door zijn Turkse achtergrond. In een religieus-Islamitisch land als West-Java gaf hem dit een uitstekend „entrée". Zijn ongetwijfeld romantisch verleden, zijn persoonlijke durf en zijn erkende capaciteiten als commando-trooper, gaven hem dat welhaast mystieke aureool, hetwelk voor het spelen van de Ratu Adil-comedie onmisbaar was.

1) Strijdmacht van de Rechtvaardige Vorst.

Zoveel geheimzinnigheid heeft er overigens achter zijn beweging niet gestoken. Inderdaad, er werden via sympathiserenden in de Pasundan contacten gelegd met de streng-ideologische vleugel van de Dar-ul-Islam-beweging, doch zo heel veel had dit niet om het lijf. Veruit het belangrijkste bleef zijn contact met de hoge K.N.I.L.-officieren van West-Java. In generaal-majoor Engles, de Nederlandse commandant van West-Java, vond hij grote bijval voor zijn streven, vooral toen duidelijk werd, dat de macht na de souvereiniteits-overdracht in handen van het zo verachte republikeinse leger zou komen te liggen. Het kan niet anders, of bij die oude Knillers moest de algemene politieke ontwikkeling wel hevige sentimenten opwekken. Hun hele leven hadden zij op de „inlander" neergekeken, in openlijke acties hadden zij hem keer op keer verslagen en toch, uiteindelijk trokken zij aan het kortste einde. Voor in de dienst vergrijsde officieren inderdaad een welhaast ondraaglijke anti-climax!

Na de „cease-fire"-order van 10 augustus 1949 bleven de republikeinse troepen in West-Java pressie uitoefenen, welke het doel had, de Pasundan te liquideren. Ondanks alle ontkenningen van republikeinse zijde kreeg men hieromtrent steeds meer zekerheid. Zo had de Fractie-Indonesia, die op de 3e West-Java Conferentie tot stand was gekomen en eigenlijk republikeinse oppositiepartij had moeten zijn, toch steeds vóór de Pasundan geijverd. Doch thans liet zij de moed zinken, zwaaide over en drong op spoedige aansluiting bij de Republiek aan. Mede door een dergelijke ontwikkeling verontrust, zegde men Westerling steeds meer hulp toe, mits zijn acties *na* de souvereiniteitsoverdracht zouden geschieden en zij officieel buiten Nederlandse verantwoording vielen. Het bleek echter steeds duidelijker, dat premier Wiroatmadja allerminst behoefte gevoelde, zich scherp tegen de republikeinse penetratie te verzetten en reeds op 27 oktober begon daarop de Djawatan Penerangan Negara Pasundan, zijn officiële voorlichtings orgaan, de kwestie van de liquidatie voorzichtig aan de orde te stellen. Dit was het eerste teken van desintegratie.
Na de souvereiniteitsoverdracht werd de toestand kritiek. De T.N.I. welke thans practisch de officiële macht vertegenwoordigde, begon zich te roeren. Haar optreden was daarbij niet altijd even gelukkig. Voor deze soldaten, die jarenlang slechts guerilla hadden gevoerd en daarbij slechts in saboterende en vernielende termen had leren denken, was de rol van staat- en eigendomsrecht beschermende macht bepaald een hele overgang. Het behoort tot het moeilijke probleem: van guerilla naar antiguerilla. Op 1 januari 1950 – de inkt van de R.T.C. was nog nauwelijks droog – verzocht Westerling het Pasundan kabinet inofficieel, hem als

hun strijdmacht te erkennen. Premier Wiroadmadja voelde hier niet veel voor en er hing een kabinets-crisis in de lucht. De volgende dag was een mogelijke actie van de zijde van Westerling reeds onderwerp van gesprek in het voorlopige R.I.S.-parlement, maar men liet alles op zijn beloop. Trouwens, wat had men moeten doen? In ieder geval heeft deze dreiging, waarin de Republikeinen de hand van Nederlandse officieren meenden te onderkennen, er toe bijgedragen om K.N.I.L.-officieren voorlopig uit de staf van het R.I.S.-leger te weren. Op 5 januari 1950, een goede week na de overdracht van de souvereiniteit en nadat het iedereen zonneklaar gebleken was, dat de Chef-staf Sudirman de K.N.I.L.-officieren nimmer in zijn staf zou opnemen, stelde Westerling de V.S.I. de eis, dat verdere „infiltratie" van de T.N.I. op West-Java stopgezet zou moeten worden, daar zijn Apra zeer wel in staat was de orde zelf te handhaven. Tevens deed hij tegelijkertijd aan de regering van de V.S.I. (R.I.S.) en de regering van de Pasundan het verzoek toekomen, als officiële strijdmacht van laatstgenoemd deelgebied te worden erkend; als een soort drastische uitbreiding van de Barisan Pengawal derhalve. Als stok achter de deur zette hij uiteen, dat zijn troepen uit 24 voormalige strijdorganisaties, hoofdzakelijk uit gedeserteerde T.N.I.'ers was samengesteld en op West-Java alleen reeds 20.000 goed bewapende effectieven telde, terwijl hij daarnaast contacten met soortgelijke organisaties van voormalige T.N.I.'ers op Midden- en Oost-Java, op Sumatra en op Zuid-Celebes bezat, alsook contacten met de Dar-ul-Islambeweging onderhield!

De schrik was allerwege groot, temeer daar men drommels goed wist, dat Westerling geen ijdele snoever, maar een man van de daad was. De premier Wiroatmadja voelde er nog steeds niets voor, hem te erkennen, maar verschillende leden van zijn parlement en zelfs de Wali Negera waren een andere mening toegedaan. Wat er precies in de boezem van het Pasundan kabinet is omgegaan, is nog niet geheel duidelijk, maar zeker is, dat verschillende leden er naar streefden, de Apra te erkennen, omdat zij daar op dat moment juridisch nog het recht toe bezaten. Wiroatmadja trad daarop af en werd 9 januari opgevolgd door Raden M. Utarjo Anwar Tjokroaminoto, die Westerling de twaalfde januari in aanwezigheid van het volledige kabinet en de Wali Negera Wiranata Kusumah ontving. Zijn status werd die dag erkend, hetgeen ongetwijfeld wederom een zwaai in het toch al weinig rechtlijnige politieke leven van Wiranata Kusumah betekende. Maar het ging hier dan ook om het bestaan van de deelstaat zelve, want de vorige dag, de elfde januari, was op de 4e zitting van het R.I.S.-kabinet voorgesteld, de Pasundan op te heffen om zodoende gelijktijdig het probleem, dat een erkende Apra-beweging zou kunnen gaan opleveren, te vermijden. Men

beschouwde daar Westerling's brief van 5 januari terecht als een ultimatum, ofschoon hij dat zelf tegensprak.
Hirschfeld, de bekwame Nederlandse Hoge Commissaris, die Lovink nogal plotseling had opgevolgd, desavoueerde de beweging meteen in krachtig gestelde termen. Hatta evenwel was, zoals altijd, uiterst gematigd in zijn formulering. „Wij zullen terugslaan, als wij worden aangevallen," zei hij, hetgeen felle commentaren omtrent een zwakke en twijfelachtige houding bij de Republikeinen tengevolge had. Maar Hatta had in zoverre gelijk, dat een erkenning door de Pasundan, Westerling's actie wettig zou maken en hij wilde blijkbaar niet nodeloos een gewapend conflict forceren met een strijdmacht, over welks gevechtskracht hij zich generlei illusies maakte. Intussen zou Westerling's ultimatum op 12 februari aflopen. Tot zover was alles van een leien dakje gelopen en de resterende tijd gebruikte hij, om koortsachtig contacten te leggen met feodaal-federale grootheden als Sultan Hamid II. Was oorspronkelijk zijn plan tot West-Java beperkt geweest, al spoedig doemde er een kans op, om alsnog de feodaal-federale contra-revolutie te doen slagen doordat de federale heren zich met de hulp van de Apra meester van Djakarta zouden kunnen maken. Het plan was, dat de Apra Bandung en Djakarta zou innemen, alwaar de republikeinse leden van de regering zouden worden gevangen genomen. Naar het uit de bekentenissen van Sultan Hamid II blijkt, zouden zij zelfs gedood worden, tesamen met de republikeinse staf van het leger! Toen de Wali Negera van de Pasundan lucht kreeg van deze veel uitgebreider plannen, welke wellicht later in verband zouden kunnen worden gebracht met de erkenning van de Apra, stelde hij zijn mandaat op 16 januari haastig ter beschikking van de R.I.S. Zijn ontslag werd door de Minister van Binnenlandse Zaken Anak Agung Gdé Agung in recordtijd aanvaard, en hij benoemde een Republikein, mr. Indrakusuma als regerings-commissaris van de R.I.S. bij de Pasundan. Hij zou met het gezag van Recomba [1]) bekleed worden, terwijl als plaatsvervangend Wali Negera Raden Sudarmo benoemd werd. Op 22 januari 1950 begon Westerling zijn actie, welke een laatste kans voor de feodale contra-revolutie betekende. Ofschoon het niet helemaal zeker is, geloof ik wel, dat men reeds ver vóór het verstrijken van het oorspronkelijke ultimatum begon, om ook Sukarno in handen te krijgen, die immers op 23 februari naar India zou afreizen ter bijwoning van de Souvereiniteitsoverdracht aldaar. De voorshands nog niet geheel opgehelderde actie te Djakarta mislukte evenwel en Sukarno kon ongehinderd afreizen.
De actie tegen Bandung begon met de bezetting van Tjililin en Batudjadjar onder leiding van de gewezen politie-inspecteurs Bolle van Beel-

1) Ongeveer overeenkomend met Resident.

den en Vermeulen. De T.N.I. kreeg van deze beweging lucht en Overste Iskandardinata trad de 22ste om 8 uur 's avonds met de Chefstaf van generaal-majoor E. Engles in contact om over de te nemen maatregelen te overleggen. Volgens Iskandardinata bevonden zich onder de troepen van de Apra volledig bewapende Nederlandse en Indonesische overlopers van het K.L. en het K.N.I.L. en hij drong er derhalve op aan dat de Nederlanders al hun troepen in de kazerne zouden consigneren. De Nederlanders zegden onmiddellijk hun medewerking toe, doch zij konden niet voorkomen, dat nog eens 300 man bij Padalarang overliepen en de grote weg ten Westen van Tjimahi afzetten. Op de 23ste om half vijf in de ochtend werd vuurcontact met een uitgezonden detachement van de Siliwangi-divisie verkregen, waaruit het de Apra-leiding bleek, dat de voorgenomen aanval reeds algemeen bekend geworden was. Ofschoon dus het verrassings-element ontbrak, besloot de leider, een zekere Padjuli, desalniettemin door te zetten. Inderdaad lukte het hem na een kort gevecht Tjimahi te bezetten, waarop onmiddellijk op Bandung afgemarcheerd werd. Veel tegenstand werd niet ondervonden, daarvoor waren de psychologische factoren, waaronder de T.N.I. moest vechten, te ongunstig. Na enkele schietpartijen was Bandung reeds om 10 uur 's morgens prijs! De T.N.I. had daarbij circa 60 doden, waaronder 3 hoofd-officieren te betreuren.
Inmiddels waren reeds 's morgens vroeg besprekingen gaande tussen de chefstaf van de Siliwangi-divisie en de Nederlandse militairen. Deze moesten uiteraard afgebroken worden toen Bandung bezet werd, doch generaal-Majoor Engles had contact met Westerlings' Apra gemaakt en zodoende kon hij reeds om 12 uur overste Erie Suderno van de T.N.I. een bespreking voorstellen, waaraan ook de Apra zou deelnemen.
In de loop van de ochtend werd het eenieder duidelijk, dat er ook te Djakarta iets gaande was, terwijl gelijktijdig in de omgeving van de plaatsen Purwakerta, Tjirebon, Garut en Tasikmalaja verhoogde activiteit van de D.I. geconstateerd kon worden. Tot een aanval op grote schaal is de D.I. echter nergens overgegaan, zodat het veronderstelde innige contact tussen Kartosuwirjo en Westerling wel een mythe zal zijn. Maar al met al was de toestand toch wel zeer ernstig voor de juist gestichte R.I.S.
Onderwijl was men te Djakarta op de 23ste januari, direct na het vertrek van president Sukarno, op hoog niveau bijeen op het Nederlandse militaire hoofdkwartier. Van republikeinse zijde waren premier Hatta en de waarnemend chefstaf Simatupang aanwezig, terwijl de Nederlandse onderhandelaars bestonden uit de generaals Buurman van Vrede en de Lange en de Nederlandse Hoge Commissaris dr. Hirschfeld. Het gesprek ging hoofdzakelijk tussen de beide Nederlandse generaals en Hatta.

De Nederlandse generaals, die in de dramatische ontwikkeling wel geen reële winstkansen meer zagen, nu de Apra-coupe tegen Djakarta reeds mislukt was, wilde in ieder geval de T.N.I. in de ogen van de buitenwereld belachelijk maken en zegde hulp toe, mits Hatta hierom officieel en tegenover het wereldforum zou verzoeken. Dit kon Hatta niet aanvaarden, aangezien hiermede het gehele prestige – een tere zaak in Azië – van de T.N.I. op het spel stond en waardoor waarschijnlijk zijn eigen R.I.S.-kabinet zou vallen! Zo goed als zeker zouden daarna links-extreme elementen Hatta en de regering ter verantwoording voor zulk een daad van zwakte roepen. Hatta voerde het op zichzelf niet onbillijke verzoek aan, dat de Nederlanders de onder hun jurisdictie staande gedeserteerde troepen zouden consigneren en hun invloed zouden aanwenden om verder bloedvergieten te voorkomen. De generaals haalden hun schouders op: zonder officieel verzoek konden zij niets doen! De altijd beleefde politicus Hatta boog en liet het daarbij, maar niet alzo de jeugdige Simatupang. Tot op dit moment had hij zijn mond gehouden, doch thans sloeg hij krachtig op tafel en verklaarde, dat zijn troepen de Nederlanders in West-Java dan als heulend met de vijand moesten beschouwen en in actie tegen de ondernemingen zouden gaan!
Door dit dolle optreden was de op internationale conventie berustende sfeer rond de groene tafel wel een ietwat verstoord, maar het hielp in ieder geval wel, want nu liet ook Hirschfeld zich eindelijk horen. Met het dreigement van een algemene moord op Nederlanders zou het wel niet zo'n vaart lopen, gezien het feit, dat het Nederlandse leger nog volledig intact en gemotoriseerd op Java stond, maar aan de andere kant was het deze kundige man duidelijk, dat uiteindelijk een hoop planters het leven zouden laten, indien er inderdaad moeilijkheden tussen de T.N.I. en het Nederlandse leger als gevolg van de Westerling-agressie zouden ontstaan. Hij nam de beide Nederlandse generaals daarop mede naar een hoek van de conferentiezaal en wist hen hiervan te overtuigen. Het resultaat was, dat men besloot mede te werken zonder officieel verzoek van de T.N.I.
Generaal de Lange stapte toen onmiddellijk op een vliegtuig en arriveerde om half vier te Bandung. Wij hebben gezien, dat generaal Engles reeds contact met de Apra had, zodat men de aanvoerders in een recordtijd kon overtuigen, dat de coupe te Djakarta mislukt was, terwijl door de Nederlandse troepen beslist geen medewerking zou worden verleend. Geadviseerd werd, onmiddellijk terug te trekken en als tegemoetkoming zou aan de voormalige Knillers de mogelijkheid geopend worden, onder Nederlandse bescherming naar gebieden buiten Java te worden gebracht, waar het Nederlandse leger nog met de handhaving van orde en rust belast was. Dit werd geaccepteerd en reeds op vijf uur in de na-

middag werd Bandung op voorbeeldige wijze ontruimd. De laatste kans op een algemene feodaal-federale overwinning was daarmede verkeken! De Nederlandse troepen bewaakten tijdelijk het hoofdkwartier van de T.N.I., die spoedig daarop weer verscheen. Tjimahi werd op de 24ste ontruimd. De Apra verspreidde zich. Hier en daar werden groepjes door de T.N.I. gepakt en afgemaakt. Andere groepjes verdwenen naar de bergen en sloten zich aan bij de D.I. De voormalige Knillers, hoofdzakelijk Ambonnezen van het Korps Speciale Troepen, werden door de Nederlanders met spoed naar Ambon gebracht en Westerling werd op last van generaal de Lange door een Nederlands watervliegtuig bij Malakka aan land gezet. Reeds enkele dagen later herinnerde nauwelijks meer iets aan de geweldige spanningen welke het regeringsbestel tot in haar grondvesten had doen trillen. Maar met een iets groter formaat leider in de politieke sector dan een Hamid II, was deze dolzinnige coupe wellicht nog gelukt ook!

Na deze gebeurtenissen waren de republikeinen minder dan ooit gezind, de feodale deelstaten in het leven te laten. Een hele serie arrestaties volgde de Westerling-affaire, waaronder de premier van Pasundan, Raden Anwar Tjokroaminoto, Raden Djanatum, Raden Jusuf, Raden Sunario ,Mevr. A. Sunario–Wiranata Kusuma en R. A. A. Suria Kartalegawa met zijn beide zoons. Gelukkig werd deze oprechte nestor van de federale beweging, evenals trouwens de meeste anderen, spoedig vrij gelaten. Ook een aantal Nederlandse politiemannen werd gearresteerd, waaronder Kettenis, die o.a. te Makassar actief geweest was in de Nadjamuddin-affaire. Maar de meest opzienbare arrestatie was toch wel die van Hamid II, Minister zonder Portefeuille van de R.I.S.! Hiermede werd de feodaal-federale beweging wederom een ernstige klap gegeven, doch zij was ook zonder dat reeds half-dood. Hij bekende al spoedig dat hij van plan was geweest op 24 januari de ministerraad, Simatupang, Sultan Hamenko Buwono en Mr. Budiardji dood te laten schieten. Zeker is, dat Westerling's mémoires hier geen licht op kunnen werpen, daar hij tijdens het schrijven onder de morele verplichting stond, zijn nog niet berechte handlangers te dekken.

Op 29 januari 1949 trad de plaatsvervangend Wali Negara van de Pasundan af. De motie werd ingediend door Sujoni c.s., en werd voorgelezen door Hasan van de Fractie Persatuan. Zij behelsde tevens een clausule om het mandaat aan de R.I.S. over te dragen, hetgeen met algemene stemmen aanvaard werd. Het bestuur werd daarop spoedig overgenomen door de Republikein M. Sewaka, doch daarmede was de deelstaat Pasundan officieel nog niet geliquideerd. Om een daartoe dienende motie snel

aangenomen te krijgen, telegrafeerde Sewaka naar het R.I.S.-parlement, dat de intrekking van de Pasundan overeenkomstig de wens van „het volk" was. In het parlement ontstond hierop een hevig debat tussen Anak Agung Gdé Agung, de Minister van Binnenlandse Zaken en Mr. Moh. Jamin, die zich steeds meer voorvechter van de éénheidsstaat toonde. Tenslotte besliste Hatta, dat zulk een telegram niet voldoende was en dat een reële stemming in de volksvertegenwoordiging van de Pasundan deze vraag moest beantwoorden. Sewaka had namelijk snel een volksvertegenwoordiging uit de grond gestampt. Daarop prijkten wel een tiental namen als vertegenwoordigers voor de arbeiders, maar wij zoeken er vergeefs de oude adele klanken van de Pasundan-grootheden; verder hadden de P.N.I. (Sukarno) [1]), de Parindra (Gondo Kusumu), P.I.R. (Hiraman) en nog enkele republikeinen als vertegenwoordigers van de politieke groepen zitting! Ook deze lijst werd echter op 27 februari door het R.I.S.-kabinet afgekeurd. Geen nood! Op 9 maart werd een tamelijk reële volksvertegenwoordiging door Sewaka geconvoceerd. Maar tevens werd een grote massa stedelijk „volk" op de been geroepen, welke al spoedig om de zaal heen drong. Tot overmaat van ramp begon het nog te regenen en nu drong men niet alleen uit politieke overwegingen de stampvolle zaal binnen, doch ook om in letterlijke zin droog te blijven. In een geladen atmosfeer hield Kiaji Hadji Abdul Halim uit Madjalenka, die de leider van een of andere „volksdeputatie" was, een felle unitaristische rede. In het rumoer en gedrang kon voorzitter Hadiwidjaja slechts één vraag stellen: „Voor R.I. of tegen R.I.?" Iedereen bleef zitten, hetgeen de voorzitter het onomstotelijk bewijs achtte, dat de vergadering het unaniem met zijn voorstel tot aansluiting van de Negara Pasundan bij de Republik Indonesia eens was. Een vermoeide gedelegeerde kon later, buiten het gedrang bekennen, dat het hem zelfs physiek onmogelijk zou zijn geweest om op te staan, doch dat zulks niet het minste verschil maakte, daar hij het anders toch niet aangedurfd had...

Zo eindigde op 9 maart 1950 het leven van de deelstaat Pasundan.

29. De Liquidatie der Deelstaten op Sumatra en Borneo

De Negara Sumatra Selatan bezat, zoals ik eerder opmerkte, te weinig feodale wortels om bijzonder sterk te zijn. Toch heerste er in dit grote, rijke en dun bevolkte gebied weinig onrust; daartoe ontbrak de noodzakelijke grotestadsbevolking. Zulks wil echter niet zeggen, dat de Republikeinen niet actief waren. Zo slaagden zij er op 7 augustus in, de vader van de Wali Negara Abdul Malik te vermoorden en zijn jongere broer

1) Uiteraard niet President Sukarno.

ernstig te verwonden bij een aanslag op hun auto. Deze gebeurtenis hield een waarschuwing in! Desalniettemin durfden de Raden der 17 Margas van Benkulen en de voorzitters van de Pendjamin Keamanan Nasjarokat en de Persatuan Rakjat Benkulen op 22 augustus 1949 de voorzitter van de R.T.C. telegraferen om alsnog aansluiting bij de Negara Sumatra Selatan te verzoeken. Een wel wat laat moment om met zulk een voorstel te komen, waarvan dan ook geen notitie genomen werd. Ook enige Lampongers zonden een soortgelijk telegram met al even negatief resultaat.
De eerste maand na de souvereiniteitsoverdracht ging betrekkelijk rustig voorbij, maar op 2 februari 1950 werd het havenvolk van Palembang roerig. Men hield betogingen tegen de deelstaat en de Wali Negara Abdul Malik toog naar Djakarta om de aangelegenheid te bespreken. Nadat hij daar rondgekeken had, was hij verstandig genoeg om de strijd op te geven. Op 24 februari 1950 stelde hij zijn mandaat vriendelijk en beleefd ter beschikking van de R.I.S. en de deelstaat Zuid-Sumatra eindigde haar kortstondig bestaan vrijwel gelijktijdig met Madura en Oost-Java.
De liquidatie van de Negara Sumatra Timur had wel wat meer voeten in de aarde. De Wali Negara dr. Teungku Mansur had vanaf de oprichting van de Negara de houding aangenomen, dat hoe minder hij zich met Java inliet, des te beter zou het gaan. In deze houding kon hij, financieel krachtig als het deelgebied was, lang volharden. Maar reële infiltraties kon hij toch moeilijk negeren, hetgeen in zijn krasse uitlatingen van 12 juli 1949 tot uiting kwam. Hij zou die Republikeinen wel even zelf verjagen, als de Nederlanders het niet deden! Nu had de Negara tenslotte slechts vier bataljons Barisan Pengawal, hetgeen niet zo veel is, voor een gebied, groter dan Nederland en dat door zeer onrustige streken zoals Asahan en Tapanuli begrensd wordt. Daar had de beruchte majoor Bedjo nog maar kort tevoren huis gehouden en daar opereerde thans de energieke bevelhebber Kawilarang. Deze man was na de souvereiniteitsoverdracht tot territoriaal commandant van Oost-Sumatra benoemd en zijn eerste werk was, de vier bataljons Barisan Pengawal onschadelijk te maken. Hij verzocht en kreeg hierbij alle hulp van de Nederlandse commandant kolonel Scholte, die geen militaire moeilijkheid wenste in dit voor het Nederlandse bedrijfsleven allerbelangrijkste gebied. Door deze geslaagde manoeuvre was feitelijk de reële kracht van de Negara reeds gebroken. Men heeft het slopingsproces van republikeinse zijde verder ook kalm aan gedaan, want ook zij waren voortaan van de deviezenopbrengst van dit gebied afhankelijk.
Voorlopig trok dr. Mansur zich dan ook weinig van de ontwikkeling aan. Op 23 januari, juist toen Westerling Bandung bezette, arriveerde

Sukarno te Medan op doorreis naar India. Zijn redevoering aldaar kon niet hetzelfde resultaat bereiken als te Surabaia. „Verleden keer, dat ik hier was, was het als gevangene der Nederlanders," zei hij. Hoe weinig had het gescheeld, of hij was op die gedenkwaardige dag wederom een gevangene geweest, maar dan van Westerling!
Begin februari vonden er te Medan betogingen vóór de unitaristische staatsvorm plaats, doch men trok er zich in federale kringen nog steeds niets van aan. Het geringe succes van de volksbewegingen kwam voornamelijk doordat de T.N.I. opdracht had de plaatselijke grootheden niet onder dwang te zetten en niet onnodig een revolutionaire stemming onder het „volk", de ondernemingsarbeiders dus, te verwekken. De verschrikkingen van een zodanig optreden, welke in 1946 tot de sociale revolutie hadden geleid, alsook het drama van majoor Bedjo in Asahan en Tapanuli anno 1948, lag de Republikeinen nog te zwaar op de maag. Toch konden communistisch georiënteerde sociale woelingen onder het grote aantal arbeiders der S.O.K. welhaast niet voorkomen worden en reeds begin April '50 lag de hele streek vrijwel verlamd onder stakingen.
Op 23 april 1950 kondigde Johan Jacob een „volkscongres" aan, dat op 27 april zou bijeenkomen, om inhoud te geven aan de motie-Jamin, welke, zoals wij hebben gezien, de opheffing van alle deelstaten inhield. Voorlopig wisten de federale autoriteiten dit congres te doen uitstellen, zodat op 7 mei een pro-federaal congres: Kongres Permisjawaratan Rakjat Sedah Sumatra Timur kon bijeenkomen, onder leiding van Teungku Dikmatullah. Op dit congres werd besloten, het Kongres Rakjat van de Unitaristen niet te erkennen, daar het uitsluitend uit de voormalige, slechte demagogen bestond, die tot de gewelddadige sociale revolutie van 1946 hadden aangespoord. Wat wilde men? Opnieuw terreur en anarchie als in die bloedige tijden of een regiem, zoals Bedjo het in Asahan en Tapanuli georganiseerd had, waarbij een groot deel van de bevolking van ellende bezweken was? Of wilde men rust en orde in een goed georganiseerde deelstaat? De „goed georganiseerde deelstaat" hield het min of meer tot de officiële datum van de instelling van een unitaristische Republiek Indonesië, op 17 augustus 1950, uit. Haar einde ging geleidelijk en miste het spectaculaire element van een laatste vuurwerk; daarmede zouden noch de Nederlanders, noch de Indonesiërs gebaat zijn geweest. Eenieder was wat zuinig met deze schatkamer van Insulinde.

Op de eilanden Banka en Billiton en op de Riouw Archipel had de feodale contra-revolutie geen wortel kunnen schieten, omdat er geen feodale klasse bestond. De bestuursoverdracht had plaats door de be-

noeming van een republikeins bestuurskorps. De Riouw Archipel werd onder de gouverneur van Midden-Sumatra getrokken en Banka en Billiton onder de gouverneur van Zuid-Sumatra. Dit alles ging heel simpel. Op Borneo was het Zuid-Oostelijke deel, zoals wij reeds gezien hebben, de zwakke schakel in het federale bestel. Hier kwamen dan ook spoedig na de uitnodiging tot deelneming aan de Ronde-Tafel-Conferentie moeilijkheden voor. Deze opstandige beweging stond onder leiding van Hassan Basri, de niet-officiële republikeinse gouverneur van Zuid-Oost-Borneo en „self-styled" commandant van de 4e Alri-divisie. Deze man nu proclameerde op 17 mei 1949, dat Zuid-Borneo zich losgemaakt had uit de federale structuur en zich bij de Republik Indonesia had aangesloten. Tevens nodigde hij met een breed gebaar Oost- en West-Borneo uit, aan zijn republikeinse bewind deel te nemen. Hassan Basri kon rekenen op uitgebreide steun onder de migrante bevolking, die immers altijd pro-republikeins geweest was. Toch was zijn proclamatie nog iets als een slag in de lucht, want er was immers reeds een erkend federaal bestuur en belangrijker nog, er lagen onderdelen van het Nederlandse leger! Het „federale" bestuur, waaronder de Wali Daerah, „verdween" overigens op 15 augustus 1949 uit Bandjirmasin, waarna Hassan Basri's proclamatie wel meer inhoud kreeg! In feite werd zijn schaduwbestuur, dat onder de wijdse naam „Komité National Indonesia" werkte, dagelijks machtiger. M. Rusman werd tot Kepala Daerah gekozen of waarschijnlijk juister: door Hassan Basri benoemd, terwijl arbeidsstakingen en onlusten toenamen. Daar inmiddels op 14 augustus de „cease-fire" van kracht was geworden, wendden de Nederlandse autoriteiten zich tot de Republikeinen en de U.N.C.I., met verzoek maar een einde aan de vertoning te maken. Inderdaad togen generaal-majoor Sukardjo en leden van de Unci daarop naar Bandjirmasin, waar inmiddels op 1 september 1949 een zeer grote algemene staking op last van Rusman werd ten uitvoer gebracht. Het onderhoud tussen Basri en Sukardjo leidde ertoe, dat eerstgenoemde officieel als overste van de Alri-divisie in Zuid-Borneo erkend zou worden, doch dat hij daarmede tevens zijn gezag over de bevolking, zijn z.g. gouverneurschap derhalve, zou opgeven. Maar daarmede werd weinig bereikt, want de staking ging normaal door en ontwrichtte spoedig het gehele leven in Bandjermasin. De kwestie was, dat de beweging ook Hassan Basri uit de hand gelopen was. De communistisch getinte Laskar Rakjat Murba, gesteund door het geheime Chinese genootschap „Go Teow Po" weigerde de wapens bij de Alri in te leveren, omdat „deze nodig waren voor het voortzetten van de strijd tegen de Nederlanders en de Indonesische bourgeoisie (sic!), dat onderwijl aan de Ronde-Tafel-Conferentie Indonesië aan het grootkapitaal zat te verkopen."

De toestand bleef onprettig en het behoeft geen verbazing te wekken, dat de Nederlanders dit gebied onmiddellijk na de souvereniteitsoverdracht aan de Republikeinen overgaven. Al met al is het toch enigszins verwonderlijk, dat men niet voordien met Hassan Basri had kunnen afrekenen. Over zo heel veel goed bewapende bendeleden kan hij toch wel niet beschikt hebben. Hoe het zij, de moeilijkheden waren met de overdracht nog geenszins geheel opgelost, want de Murba bleef zich roeren, terwijl ook een tegen de Javanen-invasie gerichte stemming ontstond, waardoor gouverneur Mudjadi nog wel eens krachtig moest optreden.

Op West- en Oost-Borneo was het, ondanks Hassan Basri's vriendelijke invitatie, in 1949 rustig gebleven. Sultan Hamid II was als Daerah hoofd afgetreden en opgevolgd door Maskur Rivai, omdat de functie van Daerah-hoofd onverenigbaar was met het ministerschap, ook blijkbaar indien daaraan geen portefeuillebeheer was verbonden. Hier op dit sterk pro-federale gebied waren geen republikeinse troepen, guerilla's en infiltranten, zodat deze vanuit Java moesten worden aangevoerd, hetgeen op 17 januari 1950 geschiedde. Van de zijde van de bevolking bestond weinig belangstelling voor deze „invasie", terwijl ook Sultan Hamid II niet hevig protesteerde, waarschijnlijk omdat hij te zeer werd bezig gehouden met zijn grootsere plannen ter omverwerping van de gehele republikeinse vleugel in de V.S.I. Het spreekt vanzelf, dat de mislukking van de Westerling-affaire en de daaruit voortvloeiende arrestatie van Sultan Hamid II een fnuikende invloed op de feodalen op Borneo moest hebben. Dit weerstandsvermogen werd nog verzwakt door dreigende en reële arbeidsmoeilijkheden op Pontianak, zodat in betrekkelijke rust op 12 april 1950 de Daerah Oost-Borneo en op 17 april 1950 de Daerah West-Borneo kon worden opgeheven. Overal zeeg de eens zo triomfantelijke feodale contra-revolutie in elkaar. Vier maanden na de souvereintitieitsoverdracht waren de deelstaten op Java, Sumatra en Borneo practisch geliquideerd. Maar in het Oostelijk deel van de Archipel lag nog de Negara Indonesia Timur, de oudste en best geconsolideerde deelstaat met sterke anti-republikeinse bevolkingsgroepen binnen haar grenzen. Voordat wij de liquidatie van deze deelstaat onder de loupe zullen nemen, is het wellicht wenselijk enige opmerkingen over de republikeinse liquidatieacties te maken. Wij komen zo tot de netelige vraag, of de republikeinse acties tegen de deelstaten in het algemeen wettig waren.

De formeel juridische zijde van de kwestie is niet in kort bestek te beschrijven; zij wordt beheerst door overeenkomsten, daterende van voor de Souvereiniteitsoverdracht. Deze overeenkomsten kan men in

een juridische beschouwing niet weglaten, immers, de souvereiniteit werd niet onvoorwaardelijk overgedragen, doch blijkens het gestelde in de mantel resolutie: overeenkomstig de Renville beginselen. Deze was op haar beurt op de Linggadjati-overeenkomst - de eerste officiële overeenkomst tussen de Republiek en Nederland - gebaseerd. Al deze overeenkomsten zijn zowel door de Republiek als door Nederland vele malen gruwelijk verminkt, daarover zal eenieder het wel eens zijn.Doc h stel nu eens, dat men van beide zijden de overeenkomsten vanaf Linggadjati gerespecteerd had, zodat zij tot rechtsbasis waren geworden, hoe had men zich dan de interpretatie van het in de artikelen 2, 3, 4 en 5 gebruikte woord „democratisch" gedacht? Het zijn juist deze artikelen in de Linggadjati-overeenkomst, welke de status van de samenstellende delen van de Verenigde Staten van Indonesië moesten bepalen. Het is de onmogelijkheid om tot een voor beide partijen aanvaardbare definitie van het woord „democratisch" te komen, en dit sloot alle overeenkomst op die basis tussen de beide groepen à priori uit. En ook thans is de vraag niet te beantwoorden: wordt democratie vertegenwoordigd door de mening van het enthousiaste en dynamische arbeidersproletariaat, geleid door de meestal links georiënteerde intellectuelen of door de grote massa van politiek volstrekt onwetende boeren, waar de traditionele adelstand zich de spreekbuis van noemt? Is de invloed van een politiek leider op het plein van de grote stad, omringd door een enthousiaste menigte, symbool van democratie of het stille overleg tussen regent en lurah, lurah en kepala kampong, kepala kampong en tani? Omtrent deze kernvraag, welke wellicht onoplosbaar is, geeft in ieder geval geen enkel officieel accoord ook maar enige nadere toelichting. Rood of groen, dat was de kwestie! Wat betekent dan het artikel, dat de Nederlanders en de Republiek zullen samenwerken tot de vestiging van een souvereine democratische staat op federatieve grondslag? Wat betekent artikel 3 van Linggardjati, dat indien de bevolking van enig gebiedsdeel, langs *democratische* weg te kennen geeft niet tot de Verenigde Staten van Indonesië te willen toetreden, zij in Nederlands Staatsverband opgenomen kunnen worden. Wat is de *democratsiche* weg voor de *bevolking* van *enig* gebiedsdeel? Niets dan vaagheden immers! En wederom in artikel 5: De Grondwet van de V.S.I. zal worden vastgesteld door een constituerende vergadering, die zal zijn samengesteld uit op *democratische* wijze aangewezen vertegenwoordigers van de Republiek en van andere toekomstige deelgenoten der V.S.I. Is het niet een onmogelijkheid een grondwet langs democratische weg, d.i. de weg volgens de wil van het niet gedefinieerde begrip „volk" samen te stellen, indien zelfs de deelnemende partners nog onbekend zijn? Indien men de overeenkomsten welke in de loop der jaren tussen Nederlanders en Indo-

nesiërs gesloten zijn, overleest, dan ontkomt men niet aan de indruk dat veel daarvan reëel is, totdat men aan de bepalingen omtrent de toekomstige structuur van Indonesië komt. Hier dan begint men met vage begrippen als democratie te werken, waarop wel een eigen interpretatie, doch geen algemeen aanvaardbaar juridisch oordeel gebaseerd kan worden. En het is deze tweespalt, waardoor het ook onmogelijk zal zijn, de juridische juistheid van de houding van de sterk republikeinse regering van de V.S.I. te beoordelen. De oplossing van het probleem kon dan ook wel haast niet zonder geweld, deze tegenhanger van de juridische formaliteit, geschieden. Het ligt in de aard van die tweespalt opgesloten, en het geeft er dat dramatische effect aan; hetgeen door de ene partij als heilig recht wordt gezien, wordt door de andere partij als grootste onrecht gevoeld.

Wij moeten erkennen, dat de marhaenistische unitaristische en feodaal-federale staatsvormen strijdmiddelen waren, juist zoals de T.N.I. en het K.N.I.L. strijdmiddelen waren. Het zou even onmogelijk geweest zijn een internationale overeenkomst tussen Nederland en de V.S.I. aan te gaan, waarbij het K.N.I.L. in de archipel zou blijven, als om van marhaenistische unitaristen te verwachten, dat zij feodaal-federale instellingen zouden respecteren. De liquidatie van het feodale element en de federale structuur was een *conditio sine qua non.* Doch het federale idée van *locale autonomie* en *decentralisatie* is wel degelijk overgenomen. Op Sumatra werden 3 autonome provincies gevormd n.l. Noord-, Midden- en Zuid-Sumatra, precies zoals op Java. Oost-Indië werd in drie provincies verdeeld n.l. Celebes, de Molukken en de kleine Sunda eilanden, terwijl ook Borneo een autonome provincie werd. Er zit naast en door de unitaristisch federale tegenstelling een sociologische tegenstelling verweven, n.l. die tussen marhaenisten en feodalen. Doch voor de N.I.T. geldt vooral de unitaristisch-federale tegenstelling. Daarom liggen de sentimenten bij de liquidatie van deze laatste deelstaat toch weer iets anders.

30. De Liquidatie van de Deelstaat Oost-Indonesië

Op 17 augustus 1949 werd de Partai Maluku Raja gesticht; zij wenste, dat de Molukken zich geheel van de N.I.T. zouden afscheiden. Dat hield echter niet in, dat zij naar de republikeinse zijde overhelde, integendeel! Men vond, dat de N.I.T. – door haar medewerking aan de R.T.C. te verlenen – aan haar eigen liquidatie arbeidde en de Molukken zouden in haar val worden mede gesleurd, tenzij deze zich *nu* – nog vóór de Souvereiniteitsoverdracht – afscheidden!

Soortgelijke geluiden kwamen uit Timor en de Minahassa. De vereniging Twapro noemde zichzelf en de dissidente afgevaardigden van

Ambon en Timor, half gekscherend de „rebellenclub". Op 4 october protesteerde het Komité Kebangsaan Minahassa tegen de gang van zaken op de R.T.C., hetgeen op 19 october door een scherp gecombineerd protest door de K.K.M., Twapro en P.T.B. gevolgd werd. Er begon zich dus wel degelijk reeds omstreeks deze tijd een groeiende dissidente beweging af te tekenen, welke een hechtere samenwerking met de Nederlanders voorstond, dan op de R.T.C. verkregen kon worden. De N.I.T. meende tenslotte maatregelen te moeten nemen en op 2 november 1949 ondernam zij actie tegen ambtenaren, die lid van het K.K.M. waren, w.o. dr. Ratumhysang, Tuloar, Mongula en Mormat. In deze periode begon ook de guerilla op Zuid-Celebes de kop weer op te steken, hetgeen in begin November tot daden van terreur rondom Masamba aanleiding gaf. Maar in al deze speldeprikken school niet het *werkelijke* gevaar voor de N.I.T. *Dat* werd begin november in Oost-Java gebrouwen, waar in de omgeving van Lawang, Pandakan en Pasaruan de zogenaamde „Warouw-brigade" lag. Deze guerilla-brigade bestond uit personen, die uit Makassar en Menado afkomstig waren en hun allooi was nu juist niet bijzonder hoog. De officiële T.N.I., welke in deze deelstaat uiteraard zelf nog guerilla was, kreeg opdracht deze brigade zoveel mogelijk te concentreren en als eenheid op te lossen. Dit lukte, waarop kort na de souvereiniteitsoverdracht de kwestie van repatriëring van „gestrande" Oost-Indonesiërs ter sprake kon worden gebracht. Men kwam overeen, dat zij naar hun geboorteland terug zouden keren, hetgeen op 14 februari 1950 geschiedde. Het behoeft wel nauwelijks betoog, dat in feite de vrijwel complete Warouw-brigade naar Zuid-Celebes afreisde! [1])

Warouw kreeg de opdracht contact met pro-republikeinse elementen in de N.I.T. te zoeken en moeilijkheden te veroorzaken, waardoor het zenden van officiële T.N.I. gerechtvaardigd zou worden. In het kader van dit strategische plan hield de invloedrijke republikein Assäat, voorzitter van het werkcomité van het K.N.I.P., op 13 maart een felle rede tegen het voortbestaan van de N.I.T., waarbij hij betoogde, dat deze deelstaat slechts onder dwang en de facto, niet de jure door de Republiek erkend was geworden. Aangemoedigd door deze gezaghebbende steun gingen de pro-republikeinse elementen dan ook in de tweede helft van maart 1950 tot het offensief over. Demonstraties als die van de Panitia Demonstrasi Keinginan Rakjat te Makassar, hetgeen natuurlijk weer een tysche „volksdemonstratie" was, en een hele reeks aanslagen in de N.I.T. waren het droevige gevolg. De uit T.N.I.'ers bestaande staf van het federale leger trad onmiddellijk op. „Foei toch, aanslagen en rampok

1) Deze Machiavellische politieke zet viel in dezelfde periode als het bezoek van de federalisten aan Djokja; zie blz. 211.

kon zij op het grondgebied van de V.S.I. beslist niet tolereren" – en dus zonden zij meteen troepen om have en goed van de waardige burgers van Zuid-Celebes te beschermen! Die troepen waren merkwaardig snel onderweg; zij bestonden uit meer dan duizend man, onder commando van Overste Mokoginta. Deze macht landde begin november zonder moeilijkheden te Makassar; zij werd nog gevolgd door onderdelen van de brigade van Majoor Worang op het s.s. „Waikelo", „Bontekoe" en „Camphuis".
Inmiddels waren de te Makassar gelegerde onderdelen van het K.N.I.L., K.L. en de Koninklijke Marine geconsigneerd geworden en de normale procedure zou zijn geweest, dat men in dit stadium met de Indonesische militairen van het K.N.I.L. over opname in de strijdmacht van de A.P.R.I.S. zou onderhandelen. Zulke onderhandelingen waren begin januari reeds met veel succes door overste Askari te Bali gevoerd, waardoor 3 compagnieën Indonesische K.N.I.L. militairen aldaar zich bij de Apris hadden gevoegd. Maar te Makassar lag de situatie anders. Er bevonden zich vele Ambonnezen onder de Indonesische militairen van het K.N.I.L. en bovendien een jeugdige Indonesische K.N.I.L.-officier, Andi Abdul Azis genaamd!
Deze zeer kort aangebonden jongeman had direct na de landing van de Apris-troepen die te Makassar nog algemeen „T.N.I." genoemd werden, contact gekregen met enige leidende persoonlijkheden van de N.I.T. waaronder de Procureur Generaal Mr. Sumokil en eveneens met enige hoge Nederlandse militairen. Men bleek algemeen van het zelfde gevoelen, namelijk dat deze uit T.N.I.'ers bestaande Apris, waar niet om gevraagd was, de N.I.T. kwam liquideren. Men achtte dit optreden van de centrale regering onjuist, omdat er te Makassar voldoende Indonesische K.N.I.L.'ers konden worden gedemobiliseerd om een effectief Apris-onderdeel te vormen. Over de juridische merites kan men lang napraten, zeker is, dat deze geen doorslag gevende factor in het beoog vormden. Men werd geleid door het sentiment en wat dat betreft behoefde niemand juridische argumentatie: de T.N.I. was te duidelijk van plan de macht van de Republikeinen te grondvesten.
Op 5 april des 's ochtends om 6 uur ging Andi Azis op instigatie van Sumokil tot actie over, waarvoor hij de Ambonnese militairen van het K.N.I.L. gebruikte. Enkele ministeries, het radiostation en het hoofdkwartier van de Apris werden vlot bezet. Overste Mokoginta werd in zijn woning gevangen genomen en naar het inmiddels bezette hoofdkwartier overgebracht, terwijl de meeste leden van de Apris de stad uitvluchtten.
Maar aan de kade lag onderwijl de „Waikelo" met het bataljon Worang gemeerd! Voordat zulks ernstige verwikkelingen kon veroorzaken, zag

de gevangen genomen Mokoginta kans het Worang bataljon via Majoor Cartwright van de U.N.C.I. te doen waarschuwen. Het bataljon landde dan ook niet. Wat later arriveerde ook de „Bontekoe", die al evenmin ontschepen kon. In de loop van de dag werd er op last van de Procureur-Generaal Mr. Sumokil een huiszoeking bij pro-unitaristische personen in Makassar gehouden, hetgeen weer felle reacties van republikeinse ministers te Djakarta ontlokte.
Daar begon men de situatie ernstig in te zien en niet ten onrechte! Want de troepen van Overste Mokoginta, voorzover niet naar het binnenland gevlucht, bevonden zich onder de „bescherming" van de staatspolitie van de N.I.T., m.a.w. zij waren krijgsgevangenen. Op de rede van Makassar dobberde naast de „Waikelo" en de „Bontekoe", ook nog de „Camphuis" en de „Tjisedane", terwijl niets er op scheen te wijzen dat Andi Azis zijn houding zou veranderen. Bovendien had de regering te Djakarta haar enige korvet, de „Hang Tuah", reeds naar de plaats des onheils gezonden, maar ook dit machtsvertoon mocht niet baten. Op 13 april werd daarop een vliegtuig naar Makassar gezonden om dr. Ratulangi, de republikeinse vertegenwoordiger voor Celebes en Overste Mokoginta op te halen. Andi Azis liet hen gaan, daar hij zodoende de besprekingen op gang hoopte te krijgen. De V.S.I.-regering had hem een soort ultimatum gezonden, maar indien hij met het vliegtuig zou meekomen, zouden er geen strafmaatregelen tegen hem worden getroffen. Hij kwam echter niet mee en Djakarta besloot tot actie over te gaan!
President Sukarno hield een rede, waarbij hij het noodlottige woord uitsprak: er zou tegen Andi Azis geweld worden gebruikt! De volgende dag vertrokken dr. Ratulangi, overste Mokoginta, Tahija en Palopphi wederom naar Makassar, hetgeen voor Andi Azis het zichtbare bewijs was, dat de besprekingen *niet* afgebroken waren. Ook overste Mokoginta moet deze opinie wel zijn toegedaan geweest, evenals trouwens de andere leden van het gezelschap. Waarom zouden zij anders zijn teruggekeerd? Hier is vrijwel zeker sprake van een technische fout en niet van bewuste misleiding. Andi Azis, die na de rede van de President toch wel ongerust werd over de zeer ernstige gevolgen van de dreigende actie, besloot nu toch naar Djakarta te gaan. Overste Mokoginta, nog steeds in de veronderstelling levende, dat de onderhandelingen *niet* waren afgebroken, gaf hem parool voor vrije terugkeer. Zijn woord kon echter, gezien de veranderde toestand na de rede van de President, door de autoriteiten te Djakarta niet gehonoreerd worden! Men wees er op, dat het ultimatum waaraan parool verbonden was, de 13e was geëindigd en Abdul Azis werd gevangen genomen. Overste Mokoginta werd als territoriaal commandant vervangen door kolonel Samidjo, terwijl het

commando over de operaties aan kolonel Kawilarang werd toevertrouwd. Deze officier zou spoedig daarop tot commandant van de gehele Grote Oost benoemd worden en kreeg 10.000 man troepen toegezegd. Het was een tactische zet, Kawilarang met het opperbevel te belasten. Deze man genoot als ex-K.N.I.L.'er en Christen meer gezag onder de rebellerende Ambonnese troepen dan de typisch revolutionaire T.N.I.-officieren. Bovendien was hijzelf uit de Minahassa afkomstig, waardoor men moeilijkheden in die streek hoopte te kunnen voorkomen. Men begreep namelijk zeer goed, dat de actie niet tot Zuid-Celebes beperkt zou blijven. Ondanks heftige telegrammen van dr. Warouw vanuit Makassar aan de R.I.S. werd op 19 april met de actie aangevangen door een landing bij Djeneponto van het bataljon Worang, dat onderwijl al meer dan twee weken aan boord zat. Van enig gevecht was daarbij geen sprake. De Nederlandse commandant, kolonel Schotborgh liet weten, dat de rebellerende troepen ontwapend in hun kazerne waren geconcentreerd en zich technisch aan Majoor Pieters, waarnemend territoriaal Commandant van de Apris, hadden overgegeven. Op 20 april kon het bataljon Worang dan ook ongehinderd Makassar binnen trekken. Doch hiermede waren de moeilijkheden nog niet afgelopen, immers, de deelstaat moest nog geliquideerd worden en verder was het al lang duidelijk, dat er iets op Ambon broeide.
Mr. Sumokil was daar de dag na de huiszoekingen te Makassar reeds met een Nederlands vliegtuig heengebracht, een daad, die men van republikeinse zijde de Nederlanders geheel ten onrechte verweten heeft. Immers, Sumokil had als Procureur-Generaal van de N.I.T. alle recht naar Ambon te vliegen en zelfs te meer, indien daar iets broeide. En wat voor ander vliegtuig had hij moeten gebruiken dan juist een Nederlands? De N.I.T. kon niet op het bezit van vliegtuigen bogen! Maar Nederlandse militairen, die hun sentimenten niet meer baas konden, hadden ook *wapens* naar Ambon gedirigeerd, hetgeen bedenkelijker was, ofschoon ook daar, strikt formeel, geen bezwaar tegen kon worden gemaakt, omdat op Ambon nog steeds Nederlandse troepen voor de handhaving van orde en rust moesten zorg dragen. Deze manoeuvres kregen ineens relief, toen op 25 april de republiek van de Zuid-Molukken werd uitgeroepen. De nieuwbakken republiek splitste zich af van de N.I.T., blijkens een telegram getekend door J. H. Manunutu en A. Wairisil. Minister Papella van de N.I.T. veroordeelde de actie en wees erop, dat hier geen sprake van „volkswil" kon zijn. Toch was deze dramatische afsplitsing niet lang de enige, die de N.I.T. kreeg te verwerken. De Noord-Molukken scheidden zich namelijk enige dagen later, op 4 mei, eveneens af, om zich zodoende bij de Republik Indonesia te kunnen voegen. Was hier wèl sprake van „volkswil"?

De 27e april trok de Radja van Goa de stoute schoenen aan en riep Zuid-Celebes tot deel van de R.I. uit! Of hiermede de geheel N.I.T. grondgebied van de R.I. geworden was, verhaalt de geschiedenis niet en trouwens, niemand trok zich iets van de proclamatie van deze Radja aan! Hier werkte het feit na, dat de feodale radja's en sultan's door het N.I.T.-bestuur gepasseerd waren ten faveure van intellectuelen uit de Minahassa en Ambon. Maar al met al was het duidelijk, dat er zich in de gehele N.I.T. een chaotische toestand aan het ontwikkelen was. Allereerst trachtte men nu de omvang van het gebeuren op Ambon te peilen. Hiertoe vertrokken drie pro-republikeinse Oost-Indonesiërs per „Hang Tuah" naar dit wonderschone eiland. Het waren Dr. Leimena, ir. Putuhena en Pelupessy. De „Hang Tuah" kon echter voor de kust blijven kruisen, want men weigerde dit gezelschap te ontvangen! Men wist nu wel, waar men aan toe was, maar snelle actie was niet goed mogelijk, zolang de spanningen in Zuid-Celebes voortduurden. Hier had kolonel Kawilarang op 4 mei een serie arrestaties laten verrichten en op 6 mei had het „volk" zich definitief voor aansluiting bij de R.I. uitgesproken. Dat ging echter niet zomaar, want de V.S.I. was immers een grondwettelijke staat! Dus werd op 8 mei een nieuw N.I.T.-kabinet gevormd, maar thans onder de republikeins gezinde ir. Putuhena, die inmiddels van zijn mislukte Ambon-zending was teruggekeerd. Inmiddels was kolonel Schotborgh van Makassar naar Ambon vertrokken, waar hem, de in de dienst vergrijsde K.N.I.L.'er, een van de meest aangrijpende momenten zou wachten in een toch waarachtig aan climax en anti-climax zeer rijk verleden. Op 14 mei 1950 scheidden zich daar de Ambonnese militairen in een treffende plechtigheid van het K.N.I.L. af en verbraken zodoende een relatie, welke men met recht „door de eeuwen trouw" kan noemen. Plechtig werd de Nederlandse vlag neergehaald en aan de kolonel – tezamen met een pistool en enkele K.N.I.L.-distinctieven – overhandigd. Daarop werd de nieuwe vlag van de Zuid-Molukken, het blauw-wit-groen-rood in top gehesen! Alle Nederlanders verlieten het eiland met de „Kota Inten".

Nam op Ambon de situatie een zeer ernstige wending, op Zuid-Celebes ging het de daaropvolgende dagen geheel mis. Wij mogen de samenhang van de gebeurtenissen op beide betrekkelijk zo ver uit elkaar liggende eilanden niet uit het oog verliezen. In beide plaatsen waren het de Ambonnese K.N.I.L.-militairen die zich gesteund wisten door vele leidende persoonlijkheden van de N.I.T. en ook van de onverholen sympathie van hoge Nederlandse K.N.I.L.-officieren overtuigd waren, die de kern van verzet tegen de Apris vormde. Deze sympathie van de K.N.I.L.-officieren was dan ook reden, waarom de inheemse K.N.I.L.-

militairen te Makassar, die zich notabene zogenaamd aan de Apris hadden overgegeven, nog steeds niet ontwapend waren. Men achtte dit met het oog op de zich zeer ongedisciplineerd gedragende guerilla's van de voormalige Warouw-brigade, onverantwoord. Trouwens, de officiële eenheden van de Apris, die nog maar kort hun guerilla-handwerk hadden gestaakt, toonde zich ook niet bijzonder disciplinair, zodat wrijvingen en provocaties vrijwel niet te vermijden waren. Nadat op 15 mei de afscheiding van de K.N.I.L.-militairen ook op Makassar bekend was geworden, braken weer schietpartijen uit. Deze hielden in gevarieerde intensiteit ongeveer een week aan. Op 21 mei was de situatie weer rustig, maar het was als de geladen rust vóór een grote uitbarsting. Hoe spectaculair deze schietpartijen ook waren, zij vormden niet de belangrijkste ontwikkeling in deze dagen.
Deze vond in het binnenland plaats, waar zich de guerilla's van de Warouw-brigade hadden samengevoegd met republikeinse elementen, die daar nog scholen uit de Nederlandse tijd. Bij deze troepen sloten zich de gewone rampokkers en T.N.I.-deserteurs uit de brigade Worang en van de uit Makassar verjaagde troepen van overste Mokoginta aan. Al spoedig was de toestand zo, dat de Apris moest rapporteren, geen gezag in Zuid-Celebes meer te hebben, daar de ongezeggelijke guerilla's de grote wegen beheersten! Uiteraard begonnen deze mensen druk op de bevolking uit te oefenen en om de spanning te minderen, ging het thans republikeinse bestuur van de N.I.T. tot een serie opzienbare ontslagen in feodale kringen in Zuid-Celebes over. Zo werden met één pennestreek Andi Pabenteng, zelfbestuurder van Bone met de titel van Arampone, Andi Tjale, zelfbestuurder van Malusetasi met de titel Aru, Andi Tjante, zelfbestuurder van Supa met de titel Datu, Andi Tjolo, de Sulewatang van Sawitto en Andi Nemba met terugwerkende kracht tot 1 juni 1950 ontslagen. Deze maatregel was te meer opzienbarend, daar het republikeinse bestuur van de N.I.T. er juist op gewezen had, dat de positie van zelfbestuurders ook in de R.I.-constellatie verzekerd zou zijn, overeenkomstig artikel 18 van de grondwet van de Republik Indonesia. Op dat tijdstip kon men echter weinig doen om de guerilla-moeilijkheden op Zuid-Celebes bevredigend op te lossen, daar de beste Apris-troepen reeds georganiseerd werden voor de aanval op de Republiek der Zuid-Molukken. Op 16 juli om 9 uur 's morgens werd de aanval door middel van een landing te Namlea op de Oostkust van het eiland Buru onder commando van overste Slamet Rijadi ingezet. De aanvallers bestonden hoofdzakelijk uit troepen van de 3de divisie, die uit Midden-Java afkomstig was. De landing gelukte, doch de verliezen van de Apris waren aanzienlijk. Op 22 juli landde de Apris op Ceram, waar oorspronkelijk minder heftig verzet ondervonden werd. Maar de

beslissende strijd moest daar nog komen! Voordat de Apris-troepen gereed waren met de organisatie voor een beslissende stoot naar Ambon vonden op Zuid-Celebes opnieuw moeilijkheden plaats, maar thans van zeer ernstige aard!

In de eerste dagen van augustus was President Sukarno naar Makassar gevlogen om de moeilijke situatie persoonlijk in ogenschouw te nemen. Of deze komst op een bijzonder gunstig moment viel, mag achteraf betwijfeld worden. Immers, er heerste reeds enige tijd een grote spanning vooral in en om het overvolle Doorgangskamp, waar de Ambonnese en K.N.I.L.-militairen gelegerd waren. Dit kamp, gebouwd voor 300 mensen, moest meer dan 5000 mensen herbergen, hetgeen wel een aanwijzing is dat van Nederlandse zijde in de allereerste plaats voor snellere afvoer van K.L. en K.N.I.L. had moeten worden gezorgd. Regelmatig werden incidenten gemeld tussen Ambonnezen en de bevolking van kampong Mariso, welke aan het Doorgangskamp grenst. Door de gebeurtenissen op Buru en Ceram en de komst van de President waren alle sentimenten op hoogspanning gebracht. Een Menadonese Apris-luitenant werd bij het Doorgangskamp dood geschoten. De bevolking begon een voedsel-boycotactie en de guerilla's traden steeds driester en provocerender op. De toestand werd onhoudbaar. Zaterdag 5 augustus had een bespreking plaats tussen de militaire waarnemers van de U.N.C.I., de Overste Sentot Iskanderdinata van de Apris, Overste Tijman, commandant van de territoriale militaire missie en enkele afgevaardigden van de Ambonnese groep militairen van het Doorgangskamp. Overste Sentot eiste inlevering van de wapens, doch de Ambonnezen weigerden aan dit verzoek gevolg te geven, aangezien zij zich – met enig recht – door de ex-T.N.I. guerilla's bedreigd gevoelden. De besprekingen leidden dan ook tot niets, maar zij waren voor de V.S.I.-regering uit juridische overwegingen belangrijk. Immers, de op de vergadering verschenen Ambonnese soldaten en K.N.I.L.-officieren hadden de K.L.-status gekregen en stonden derhalve onder commando van de Nederlandse officieren. Hier, zo heeft de regering te Djakarta betoogd, deed zich dus een tekort aan gezag en discipline onder de Nederlandse troepen tegenover haar eigen commandant voor! De vraag is, of de Nederlandse commandant de Ambonnezen inderdaad gelast heeft, de wapens bij de Apris in te leveren. Bovendien rijst dan de vraag, of hij de bevoegdheid tot zulk een bevel had, daar de Nederlandse troepen volgens de R.T.C.-overeenkomst wel degelijk tot aan hun vertrek gewapend mochten blijven. Zeker is, dat majoor Tijman voortdurend al zijn krachten heeft ingespannen om een conflict te voorkomen, maar er waren ook nog wel K.N.I.L.-officieren, geladen met rancune.

Hoe het zij, om half zes in de namiddag van die gedenkwaardige 5de augustus had wederom enige provocatie bij het Doorgangskamp plaats, waarop de oververhitte Ambonnese militairen een uitval vanuit het Doorgangshuis ondernamen. Ofschoon slechts een 300 man sterk, had deze uitval een zodanig succes, dat de Apris bang was „gezicht" te verliezen. De gehele nacht gingen de gevechten door, waarbij van mitrailleurs en mortieren gebruik werd gemaakt. De volgende dag zette de Apris zelfs een B-25 bommenwerper van de Auris [1]) in, welke het Doorgangskamp vanuit de lucht beschoot, terwijl twee L.T.C.'s van de Alris [2]) het kampement vanuit zee onder vuur namen!

Velen hebben zich afgevraagd, waar de kern van de moeilijkheid voor de Apris te Makassar school, om aan het verzet van een in getalsterkte zo betrekkelijk zwakke tegenstander een snel einde te maken. De Ambonnese militairen waren weliswaar beter getraind dan hun tegenstanders, doch daarin school die moeilijkheid toch niet, daar de Apris over een veelvoudige overmacht beschikte. Welnu, de kern van de zaak was, dat de Nederlandse kampementen als *Nederlands* grondgebied beschouwd werden, waar de Apris geen toegang had! Zodoende konden de Ambonnezen zich steeds terugtrekken binnen deze betrekkelijk veilige vesting, om daarna – uitgerust en gereorganiseerd – een nieuwe uitval te doen. Wel poogde de Apris de voornaamste dezer „vestingen" (het Doorgangskamp) te veroveren, doch daarbij bleek, dat de Nederlanders het aldaar opgestelde rollend materiaal gereed voor actie hielden. Dit materiaal bestond weliswaar slechts uit 4 scoutcars, 10 brengun-carriers en 2 Humbers, maar de Apris had daar voorlopig niets van terug! Het verzoek van de Apris aan de Nederlanders was dan ook, hun kampementen voor de Ambonnezen te sluiten! Doch evenmin als de commanderende Nederlandse officieren bereid en in staat waren geweest, de Ambonnezen met geweld *binnen* de kampementen te houden, waren zij bereid en in staat hen na een uitval met geweld *buiten te sluiten*. Zij hadden al de grootste moeite de Nederlandse onderdelen van het K.L. van een *algemene* uitval te weerhouden, hetgeen dan tot een complete veldslag zou hebben geleid. Het heeft trouwens maar weinig gescheeld, of de Nederlanders hadden het gezag in Makassar weer in eigen hand genomen! Zondagochtend, 6 augustus, was de welwillende overste Tijman namelijk door de Apris uit diens woning weggehaald en naar Bantimurung gebracht. Deze plaats ligt liefst 40 km. buiten Makassar! Men meende, dat hij daar „nuttiger" en veiliger zou zijn. Maar andere Nederlandse officieren vingen in de loop van de ochtend

1) Luchtmacht.
2) Zeemacht.

een radio-telefonische boodschap van majoor Bolang van de Apris op, waaruit bleek, dat om half één een algemene aanval op de Nederlandse kampementen zou worden uitgevoerd. Men stelde zich onmiddellijk in verbinding met de U.N.C.I., maar gezien de slechte ervaringen met dit instituut aarzelden deze officieren niet, alle Nederlandse troepen in staat van alarm te brengen. De uiterste discipline zou gehandhaafd moeten worden, doch mocht één van de kampementen met verovering door de Apris bedreigd worden, dan zou de macht in Makassar weer overgenomen worden! De aanval werd inderdaad precies op de aangekondigde tijd ingezet en ofschoon zij wederom steun van de B-25 uit de lucht en de L.T.C.'s op de rede kreeg, bereikte de Apris nergens haar doel. De Nederlandse troepen – het moet gezegd worden – demonstreerden daarbij een nauwelijks meer menselijke discipline, door niet in een grote algemene uitval een drastisch einde aan de hele vertoning te maken.

In Djakarta begon men zich – terecht – ernstige zorgen te maken over de toestand te Makassar. Ieder weldenkend mens kon begrijpen, dat de strijd uiteindelijk toch moest aflopen met een ontwapening van de rebellerende Ambonnese militairen. Omtrent de houding van de Apris tegenover de Nederlandse militairen en de vrij talrijke Nederlandse gemeenschap tastte men voorshands in het duister. Een algemene slachtpartij onder de Nederlanders werd bij een onverhoopte verovering van de Nederlandse kampementen geenszins uitgesloten geacht, gezien het feit, dat de hartstochten zo hoog waren opgelaaid en de stad vol zat met teruggekeerde guerilla's, waarover ook de Apris-commandanten niet het minste gezag bezaten. Hierop besloot de Nederlandse Hoge Commissaris Hms. torpedobootjager „Kortenaer", welke te Surabaia lag, naar Makassar te dirigeren. Volgens de bestaande overeenkomsten had hij daartoe eerst contact met de Indonesische autoriteiten moeten zoeken; welke overweging hem heeft bewogen zulks *niet* te doen, is mij onbekend, doch op zichzelf moet zijn daad als verstandig worden aangemerkt. Een vernietiging van de Nederlanders te Makassar zou repercusies door de gehele Archipel hebben gehad, waar nog altijd vele sterke onderdelen van het Nederlandse leger lagen en de maatregel was dus ook zeker in het belang van de Indonesiërs. Deze evenwel, nog indachtig aan de dubieuze rol van vele vooraanstaande Nederlanders in de affaire-Westerling, protesteerden heftig. Zij vergaten echter, dat Nederlandse koopvaardijschepen de Apris alle steun hadden verleend bij de landingen op Buru en Ceram, zodat het duidelijk was, dat Hms. „Kortenaer" thans slechts uit plaatselijke overwegingen ingezet werd. Er was geen sprake van, dat de Nederlandse regering ertoe zou medewerken een anti-republikeinse N.I.T. te herstellen!

Inmiddels hadden te Makassar de vijf belangrijkste vertegenwoordigers der U.N.C.I. met generaal Scheffelaar en de op Maandagavond eveneens gearriveerde kolonel Kawilarang, geconfereerd. Ook hier bleek weer, dat Kawilarang slechts een spoedige beëindiging van het conflict zag, indien de Nederlandse bevelhebbers hun kampementen voor de Ambonnezen sloten. Waarschijnlijk was de chaos nog geruime tijd doorgegaan, indien niet majoor Rotier, de Nederlandse commandant van het Doorgangskamp, op eigen gelegenheid tussen Apris en Ambonnezen bemiddeld had. Tengevolge van zijn optreden werd het vuren gestaakt, terwijl de Nederlanders de gepantserde voertuigen in het Doorgangskamp aan de Apris uitleverden. De tiende augustus was daarmede de dreiging vrijwel verdwenen.

In Makassar waren in vier dagen tijd meer dan duizend doden gevallen, het economische en maatschappelijke leven was totaal ontwricht en de guerilla's hadden zich onderwijl sterker dan ooit kunnen organiseren. Zo waren de gevolgen van deze affaire diepgaand; gelukkig zijn zij niet catastrofaal geworden, ofschoon dat maar weinig gescheeld heeft. Nog altijd was hiermede de weerstand in de N.I.T. niet geliquideerd, want spoedig daarop werd het te Bali onrustig. De eerste moorden hadden plaats op de 20ste augustus en kwamen voort uit wraakacties tussen Republikeinen en „voormalige Nica-aanhangers", maar spoedig ontaarde de onrust in de gewone rampok-partijen, moorden en ontvoeringen. E.e.a. werd sterk in de hand gewerkt, doordat op 19 augustus het Projado-bataljon, hetwelk gedeeltelijk uit ex-K.N.I.L.-militairen bestond, was weggetrokken, terwijl eerst een maand later andere Apristroepen de bezetting kwamen overnemen. Onder al deze bedrijven door ging de strijd tegen de Republiek der Zuid-Molukken voort en het is wel een wonder dat de Minahassa rustig bleef.

Op 26 september begonnen de operaties tegen het eiland Ambon zelve. Dit eiland bestaat uit een groot „lichaam" en een kleine land-engte, waarop de stad Ambon ligt. Het geheel ligt als het ware om de mooie baai van Baguala gebogen. Wil men de stad Ambon bereiken, dan moet men ófwel de directe landing op het schiereiland verrichten óf de smalle land-engte, waar maar één weg over loopt, passeren. Bos en heuvelterrein, alsmede de rotsformaties zijn in het voordeel van de verdediger, indien hij daar gebruik van weet te maken.
Welnu, dat wisten de troepen van de Republiek Maluku Selatan terdege! Het garnizoen op het eiland Ambon bestond uit circa duizend man, waaronder twee compagnieën van het door Westerling opgeleide Korps Speciale Troepen en twee compagnieën voormalige K.N.I.L.-

mensen. Aan lichte handwapens en munitie had men geen gebrek en er heerste een fanatieke stemming. De aanvallers daarentegen hadden zes bataljons samengetrokken, tezamen ongeveer 5000 man tellend, terwijl gedurende de loop van de actie nog reserves zouden worden aangevoerd. Bovendien zette men spoedig enig gemotoriseerd materiaal in en steunden Auri [1]) en Alri [1]) middels verkenningen, mitraillementen en bombardementen de oprukkende eenheden.
In twee opzichten was Ambon een test-case: in de eerste plaats voerde de Republiek voor het eerst een zelfstandige actie met *modern materiaal* tegen een raakschietende vijand en ten tweede was de expeditionaire macht uit èn K.N.I.L.'ers èn T.N.I.'ers samengesteld. Deze samenwerking vlotte, merkwaardig genoeg ,wonderwel!
Over de actie zelve kan het volgende gezegd worden. Op 26 september landden 5 bataljons, t.w. de bataljons „3 mei 1951", Tengkorah, Putih, Worang en bataljon 352 benevens de compagnie Pisok op het Oostelijk deel van het eiland bij Telehu. Het bataljon Banteng Merah voerde tegelijkertijd een landing uit bij Hitu, op het Noordelijk deel van het eiland gelegen. Hierbij sneuvelde overste Sudiarto, de commandant van het bataljon. Men vorderde de eerste dagen betrekkelijk snel, totdat men voor de smalle land-engte kwam, waar de R.M.S.-strijdkrachten zich voor de grote strijd verzameld hadden. Het plaatsje Passo, vóór de landengte gelegen, werd ingenomen, doch later weer door de R.M.S. heroverd.
Al spoedig bleek, dat de manschappen van het Korps Speciale Troepen in gevechtswaarde verre de meerdere van de overigens met zorg uitgekozen Apri-leden [1]) waren. Zij sprongen als gemzen van rotsblok naar rotsblok, schoten zeer nauwkeurig, doch konden zelf moeilijk onder schot gebracht worden. 's Avonds slopen zij de Apri-linies binnen en veroorzaakten de grootste verwarring door het geven van valse commando's. Kolonel Kawilarang had zelf het commando over de Apri op zich genomen, doch het zag er lange tijd naar uit, dat hij de R.M.S. linie niet zou kunnen doorbreken.

De sterke tegenstand op dit dramatisch kleine stukje grond liet niet na indruk te maken. De Nederlandse Minister-President Drees zond een telegram aan de regering te Djakarta met verzoek de kwestie langs vredelievende weg te regelen. Ook de U.N.C.I. deed een beroep op de Indonesische regering, hetgeen werd afgewezen. Ambon was te klein en onbelangrijk om internationale weerklank voor zijn streven te vinden. Wel bood men de U.N. deelname aan de oorlog in Korea aan, wel bood

1) na 17 augustus 1950 werden Apris, Auris en Alris tot Apri, Auri en Alri herdoopt omdat toen de Eenheidsstaat geproclameerd was.

men Australië de Baguala-baai als vlootbasis aan, wel won men oorspronkelijk een proces tegen de K.P.M. en heeft men zelfs de U.N.C.I. bijna zo ver gekregen, dat haar zaak voor de Veiligheidsraad kwam, maar uiteindelijk liet men Ambon toch in de steek.

Eerst op 3 november, vijf weken na de eerste landing, bezweken de troepen van de R.M.S. en werd het rood-wit boven Ambon gehesen. Kolonel Kawilarang, als goed soldaat, kon niet anders dan de heldenmoed van zijn tegenstanders bewonderen. Op 4 november sneuvelde overste Slamet Rijadi nog en pas 2 december werd Hutumuri ingenomen. Daarmede was de strijd ten einde, ofschoon eenheden onder leiding van mr. Sumokil zich nog jaren lang al rondzwervende over Buru en Ceram staande weten te houden. Maar met de val van Ambon was de geschiedenis van de federale beweging ten einde. Weinigen zullen daar op die gedenkwaardige 15 juli 1946 in het omgebouwde kapelletje te Malino vermoed hebben, dat deze beweging zo spoedig een gewelddadig einde zou nemen.

Dat de liquidatie zo gewelddadig verliep had diepe psychologische oorzaken. De vrijheidsstrijd verloste namelijk vele Indonediërs van een knellend minderwaardigheidsbesef, dat een zolang afhankelijk volk vanzelf bekruipt. Om hiervan geheel bevrijdt te worden was het vele nationalisten liever geweest, dat zij de Nederlanders een duidelijke nederlaag te velde hadden kunnen toebrengen. Er leefde een verlangen, de vijand de zee in te drijven en de wereld aldus te tonen, wat men werkelijk waard was.

Een deel van deze gevoelens zijn in Oost Indonesië afgereageerd. Bovendien ontmoette men hier de gewezen troepen van Westerling, die onder meer debet waren aan de smaad van de Bandung-affaire. In diepste wezen geldt hier Bismarck's woord, dat de delen slechts door „Blut und Eisen" tot een eenheid konden worden aaneengesmeed.

HOOFDSTUK VII

DE ISLAMITISCHE MACHTSGREEP

31. De Negara Islam Indonesia

De geheimzinnige man, die op 14 augustus 1945 getracht had van Indonesia een dar-ul-Islam te maken, had zich voorlopig teruggetrokken in zijn „burcht" te Malangbong, een dorpje, een slordige dertig kilometer ten Oosten van Bandung gelegen. Hij – de Javaan – was zelf eigenlijk niet uit deze streek afkomstig. De reeds achter in de veertig zijnde geloofsvoorganger was er neergestreken als gevolg van zijn huwelijk en daar hij er een strenger Islamitische geloofsbetrachting had aangetroffen dan in zijn eigen geboortestreek, was hij daar blijven hangen, waardoor het dorp al spoedig een religieuze roep verkreeg. Hier voltrok zich de wel zeer eigenaardige loopbaan van deze in 1926 gesjeesde Niasstudent en latere secretaris van de Partai Serikat Islam Indonesia!
Toen op 7 november 1945 de Masjumi het levenslicht aanschouwde, werd Kartosuwirjo lid, ofschoon hij niet zeer op de voorgrond trad. Wel werd hij spoedig tot Algemene Secretaris van Voorzitter Sukiman en tot lid van het K.N.I.P. benoemd, maar in die toch niet onbelangrijke functies roerde hij zich nauwelijks. De conclusie lijkt gewettigd dat hij de ontwikkeling eerst enige tijd wilde aanzien, nadat zijn stem voor de stichting van de dar-ul-Islam zozeer als die van een roepende in de traditionele woestijn had geklonken, te vol als de toehoorders in die dagen waren van hun grote marhaenistische revolutie.
Er moeten reeds betrekkelijk vroeg voorvallen hebben plaatsgevonden, welke hem ervan overtuigden, dat de Republik Indonesia niet overeenkomstig de beginselen van de Islam geleid werd. Het is in dit verband misschien nuttig de woorden aan te halen, welke de overlevering de Profeet in de mond legt: „Wie zijn Vorst iets ziet doen, dat hijzelf niet goed vindt, die moge zulks geduldig dragen; niemand wijke ook maar

een handbreed van de eenheid binnen de Moslimse gemeente af, wil hij niet de dood van een heiden sterven."
Dus, omdat de Marhaenistische republiek er nu eenmaal was, met Sukarno als „vorst", lag zijn voorlopige passiviteit wel degelijk in de lijn van de Islamitische geloofsovertuiging. Maar de overlevering wil ook, dat de Profeet sprak: „Een Moslim luistere en gehoorzame, zowel in zaken, die hij goed vindt, als in die, welke hij niet goedkeurt, zolang hem geen handelingen bevolen worden, waardoor hij Allah's wet ongehoorzaam zou worden; indien zulks geschiedt ,dan behoeft hij niet te luisteren en te gehoorzamen."
Het is echter moeilijk uit te maken, *welk* concreet voorval Kartosuwirjo strijdig achtte met Allah's wet. Wel zou hij vele jaren later verklaren, dat „zijn dar-ul-Islam ruim vier maanden eerder werd uitgeroepen dan de communistische staat Indonesia", doch dat betreft kennelijk een bewering in retrospect, welke hij *op dat ogenblik zelve* nog niet zo aanvoelde. Gaan wij na, wat hij onder het „uitroepen van de communistische staat Indonesia" verstaat, dan blijkt dit de voorlopige grondwet te zijn, welke wel allerminst communistisch is, daar Lid I van de grondwet uitdrukkelijk over het begrip Dasar Ketuhanan handelt: hoe vaag ook kon dit niet anders betekenen dan erkenning van het Gods-principe, hetgeen overigens ook reeds in de Pantja-sila tot uitdrukking was gebracht. Dit Gods-principe is zeker tegenstrijdig met het historischmaterialisme van Karl Marx, en dientengevolge met de communistische staat.
Medio 1947 had Kartosuwirjo echter meer reden tot klagen. Wat was immers het geval? Het kabinet Sjahrir, indien dan al niet het ideaal van de Islamieten, werd door de Masjumi min of meer gesteund; moderne Islamitische voormannen als Mr. Moh. Rum en Moh. Natsir namen zitting. Maar toen Mr. Amir Sjarifuddin zijn linkse kabinet wilde samenstellen, weigerde de Masjumi haar medewerking, waarbij men van de op zichzelf niet onjuiste mening uitging, dat het de Christelijke Mr. Amir Sjarifuddin nimmer zou lukken, een parlementair kabinet uit alleen links georiënteerde partijen samen te stellen. Per slot van rekening woonden er toch vele tientallen millioenen Islamieten in Indonesië en zonder Islamitische vertegenwoordigers was het te construeren kabinet een klucht. Maar daarmede had de Masjumi buiten het scherpe verstand van Mr. Amir Sjarifuddin gerekend. Hij zag kans een afsplitsing in de Masjumi te veroorzaken en onder de belofte van ministerszetels vormden enkele ontevredenen de – hoe kan het anders – Partai Serikat Islam Indonesia. (P.S.I.I.) Wondoamiseno werd haar minister van Binnenlandse Zaken, terwijl een andere dissident, Sjahbuddin Latif onderminister van Voorlichting werd. Was met deze zet van rood de teerling voor Kartosuwirjo geworpen? Het is niet waar-

schijnlijk, want ook Kartosuwirjo sloot zich bij de P.S.I.I. aan, ofschoon hij een aangeboden ministerszetel weigerde. Zoals bekend was hij voor de oorlog lid van de P.S.I.I. geweest en deze organisatie beweerde, dat zij zich binnen Masjumi-verband nimmer geheel had opgelost. (Ook de bekende Abikusno sloot zich bij de P.S.I.I. aan, ofschoon hij persoonlijk tegen de splitsing was; een leidende rol kon Abikusno evenwel niet spelen, daar hij in het gevang zat tengevolge van de ontvoering van Sjahrir). De positie van de P.S.I.I. t.o.v. de Masjumi is nimmer volledig duidelijk geworden. Het contact werd niet geheel verbroken en zo hebben zij zich bijvoorbeeld in het gezicht van de communistische machtsgreep anno 1948 verenigd tot het „Mohammedaanse Front". De scheidslijn is temeer lastig, omdat de Masjumi zelve nogal vaag van constructie was en uit elkaar onvriendelijk gezinde „vleugels" bestond.[1]) In ieder geval werd Kartosuwirjo later door vele vooraanstaande Moslims als lid van de Masjumi beschouwd.

Gedurende de eerste politionele actie vocht niet alleen het officiële machtsapparaat van de Republiek, de toenmalige T.R.I. tegen de Neder landers, doch tevens de strijdgroepen, waaronder ook de Islamitische Hizbullah en Sabilillah. Deze romantische namen betekenen zo ongeveer „strijders voor God" en „zij die de Godsweg (d.i. de Heilige Oorlog) volgen", hetgeen aan duidelijkheid van doelstelling als Islamitische organisatie niet veel te wensen overlaat. Maar toen als uitvloeisel van de „Renville"-overeenkomst de T.R.I. uit de pockets in West-Java naar Republikeins gebied werden overgebracht, evacueerden deze strijdgroepen *niet*. Integendeel, zij verklaarden de strijd tegen de Kafirs voort te zullen zetten, en zij achtten het uit dien hoofde gewenst, dat de T.R.I. haar wapens zou overdragen. Waar zulks niet vrijwillig geschiedde, vielen de strijdgroepen de voor afvoer geconcentreerde T.R.I.-eenheden aan. Bij Muntilan nam deze onderlinge strijd om de wapenen dermate afmetingen aan, dat de Commissie van Goede Diensten er zich mede ging bemoeien, uiteraard zonder het geringste resultaat. Ook Kartosuwirjo was – in Malangbong – achtergebleven en hij kreeg thans een fraaie kans, zijn ideeën ingang te doen vinden bij de achtergebleven Hizbullah en Sabilillah.

Hij wist deze groepen min of meer te organiseren, waardoor zich al spoedig ook andere benden en achtergebleven T.R.I.'ers bij hen aansloten. Op 9 en 10 januari 1948 werd een Islamitische Conferentie in de Republiek gehouden, waar ook Kartosuwirjo heen was gereisd. Hij werd zelfs tot voorzitter benoemd. De bedoeling was, alle Islam-organisaties, dus zowel die, welke binnen als buiten het defacto gebied van de Repu-

1) Waaruit later o.a. de Nachdlatul Ulama als zelfstandige politieke partij zou groeien tot een macht van grote betekenis.

bliek lagen, te coördineren, terwijl tevens een „Madjelis Islam" werd opgericht, welke tegen ketterse afwijkingen in het geloof zou moeten waken. Deze Islamitische Raad heeft echter bij mijn weten nimmer gefunctionneerd. Doch zij diende Kartosuwirjo; hij kon onder die dekmantel zijn Islamitische staat in West-Java verder uitbouwen.
Tot goed begrip van zaken diene, dat men noch in Nederlandse kringen, noch in Republikeinse kringen, aan deze ontwikkeling bijzonder veel aandacht besteedde. Voor de Nederlanders was Kartosuwirjo een gewoon bendehoofd, voor de Republiek een verzetsstrijder in het door de Nederlanders veroverde gebied. Zijn strijd ging bovendien onder de misleidende naam van D.I. – maar dan in de betekenis van (D)aerah I(satu), hetgeen zoveel wil zeggen als Eenheidsstaat. De eigenlijke betekenis n.l. dar-ul-Islam was niet algemeen bekend, of wilde men niet zien! Eerst later maakte Kartosuwirjo er bijna ongemerkt officieel (D)arul (I)slam van, ofschoon dat *niet* de naam van zijn te stichten staat werd. De letters D.I. hebben echter burgerrecht verkregen.[1])
Eerst medio 1948 werd de regering te Djokja wat opmerkzamer. Toen immers begon de grote opmars naar West-Java door de gereorganiseerde republikeinse troepen en deze moesten al spoedig ondervinden, dat de voormalige Hizbullah en Sabilillah, alsmede de bevolking in vele streken in West-Java scherp geïndoctrineerd waren en een wat vijandige houding tegen de „ongelovige T.N.I." aannamen. Men kon daar heel weinig aan doen, daar men in Djokja de handen vol had aan het dempen van de grote communistische opstand. Het was allemaal nogal verwarrend. In West-Java was een „Proklamasi D.I." verschenen en er bestond een tamelijk goed uitgeruste Islamitische strijdmacht onder leiding van Oni en Kamran. Men hoorde hier echter alleen bij geruchte van en vele leidende republikeinen hebben lange tijd in de zoete veronderstelling geleefd, *dat deze Proklamasi D.I. de gedachte van de Eenheidsstaat steunde tegen de inmiddels opgerichte deelstaat Pasundan.* Doch de toestand zou nog ingewikkelder worden! De lezer zal zich herinneren, dat de republikeinse infiltratie van medio 1948 gestopt moest worden vanwege de communistische opstand en ook, dat het vooral de oorspronkelijke Siliwangi-divisie was, welke die opstand dempte. Zij was daarbij nogal hardhandig opgetreden, niet alleen tegen de communisten, maar ook tegenover de „neutraal" gebleven legeronderdelen van de T.N.I., waardoor het restant van deze divisie kans had gezien, zich uitstekend te bewapenen. Toen nu de Nederlanders Djokja in de tweede politionele actie hadden bezet, werd dit restant van de Siliwangi-divisie opgedragen zich weer naar West-Java te begeven, om zich daar in samenwerking met de medio 1948 reeds vertrokken onderdelen, met anti-Nederlandse

1) DI. – T.I.I. – N.I.I. – slaat altijd op de opstandige Islam beweging.

guerilla onledig te houden. Deze tweede trek wordt in de annalen van de Indonesische geschiedenis nogal verheerlijkt en heet er de „Long March". Ofschoon vermoedelijk vrij wat minder gevaarlijk dan de eerste penetratie, sprak deze tocht meer tot de fantasie, zelfs onder de Nederlandse troepen. Men geloofde, dat de vrouwen mede trokken en vurig is hier en daar naar de afdeling gezocht, welke onder leiding van een T.N.I.-luitenant met zijn blonde vrouw zou staan, die zelfs als een ware amazone met een sten-gun op haar borst door het oerwoud zou hebben gedoold...!
Wij kunnen ons echter zo voorstellen, dat deze troepen, welke zojuist de communistische Madiun-opstand hadden onderdrukt, nogal vreemd opgekeken zullen hebben, toen zij op hun Long March de zich volkomen zelfstandig gedragende onderdelen van Oni en Kamran ontmoetten. Wrijving kon niet uitblijven en ook met de locale bevolking ontstonden moeilijkheden. De republikeinse regering had immers een bevel uitgevaardigd, dat de tani's bij wijze van bijdrage tot de nationale vrijheidsstrijd, de guerilla-troepen van het nodige moesten voorzien. Dit werd – en moest ook wel! – worden geaccepteerd. Maar in de streken, waar Kartosuwirjo actief was, weigerden de tani's onder motief, dat zij reeds belasting betaalden en reeds steun verleenden aan de Hizbullah- en Sabilillah-strijders. Kartosuwirjo heeft dankbaar gebruik van deze antithese gemaakt; hij zette de bevolking op om in hun weigering te volharden, hetgeen repressailles van de zijde van de Siliwangi-divisie tengevolge had. Onder zulke omstandigheden viel het hem niet moeilijk, de T.N.I.'ers als kafirs en ketters te brandmerken. En toen met het naderen van de Ronde-Tafel-Conferentie het gevaar groot werd, dat deze „kafirs" de souvereiniteit over geheel Indonesië zouden verkrijgen, besloot hij tot zijn in alle stilte toch zo zorgvuldig voorbereide stap. *Op 7 augustus 1949 proclameerde Kartosuwirjo de Negara Islam Indonesia* (*N.I.I.*) terwijl de groene vlag met de halve maan boven Malangbong werd gehesen. Dit keer had hij wèl volgelingen en een behoorlijk gewapende macht ook! Zijn proclamatie hield nog geen oorlogsverklaring in aan het adres van de Republiek. Deze toch, kon zich nog bekeren en tot de N.I.I. toetreden. Alsdan zou alles vergeven en vergeten zijn...
Het is echter merkwaardig, *dat gelijktijdig met de Proklamasi de strijd tegen de Nederlanders officieel beëindigd werd.* In de praktijk kwam hier niet altijd even veel van terecht, omdat de Nederlandse soldaten bezwaarlijk eerst naar de status van een gewapende troep Indonesiërs konden gaan informeren, alvorens het vuur te openen, maar verschillende individuele ontmoetingen tussen Nederlandse planters of militairen met de troepen van Kartosuwirjo wezen al spoedig uit, dat het hem ernst

was op dit punt. Om een treffend voorbeeld te noemen: op donderdag 20 october 1949 werd het gehucht Tjepang door de Nederlanders aan de T.N.I. overgedragen; op vrijdag 21 october werd het reeds door de T.I.I. geattaqueerd!
Overigens commandeerde ook de T.N.I. al spoedig het „staakt het vuren", zodat Java feitelijk op slag een oase van vrede en rust voor de veel geplaagde Nederlander zou moeten zijn geworden – hetgeen overigens niet bepaald het geval bleek te zijn.
Kartosuwirjo's leger ontving de wijdse naam van Tentara Islam Indonesia (T.I.I.). Hijzelf werd tot Imam verheven. De eerste Imam van het moderne Indonesië! De groet werd van Merdeka gewijzigd in het Arabische Salum Ailaikum.
De proklamasi werd voornamelijk via pamfletten bekend gemaakt en veroorzaakte vooral in de Priangan een grote onrust onder de bevolking. N.I.I.-bestuursambtenaren werden geïnstalleerd, nieuw geld werd uitgegeven en belasting werd geheven, uiteraard geheel overeenkomstig de terzake bestaande, nogal uitgebreide voorschriften in de Koran. Hier nu was een staat in een staat ontstaan of eigenlijk, een staat in een staat en die weer in een staat. Is het achteraf niet een tikje zot, dat de heerlijke Preanger met zijn vrolijke bevolking en schone landouwen liefst door drie staten werd opgeëist: de Republik Indonesia, de Negara Pasundan en de Negara Islam Indonesia en dat alle drie staten daar een vrijwel compleet schaduwbestuur, een legermacht en een eigen vlag bezaten! Overigens was het tijdstip voor Kartosuwirjo's proclamatie wel zeer juist gekozen. Wie toch zou in de verwarring van die maanden vóór de Souvereiniteitsoverdracht de beweging de kop indrukken? De Nederlanders dachten er niet aan, blij als zij waren, dat men hen eindelijk niet meer als schietschijf zou gebruiken. De Pasundan, met haar armetierige veiligheidsbataljons, was daar allerminst toe in staat. Zij voelde zich bovendien meer door de geïnfiltreerde Republikeinse troepen dan door Kartosuwirjo in haar voortbestaan bedreigt. En tenslotte mocht de Republiek officieel niets doen, daar zij de status quo diende te handhaven. Trouwens, de Republikeinse verbindingen waren er in die dagen niet naar, om tot een geheel nieuwe gecoördineerde actie te komen. En zo werd de Negara Islam Indonesia een feit, zoals bijna vier jaren tevoren, de Republik Indonesia een feit was geworden.
Dit laatste feit nu zou op 17 Augustus 1949 op grootscheepse wijze herdacht worden, aangezien het haar eerste halve windu [1]) in haar bestaan zou zijn en bovendien de overwinning op het kolonialisme aanstaande was. Maar hiermede kon Kartosuwirjo zich maar bezwaarlijk

1) windu = periode van 8 jaar, waaraan bijzondere betekenis wordt toegekend; waarschijnlijk een Sjiwaïtisch overblijfsel.

of in het geheel niet verenigen; de viering van de 17e augustus zou door hem als een verwerping van zijn N.I.I. en *daarmede een verwerping van de Islam zelve betekenen*. Dit kon hij niet toestaan. Had de Profeet niet gezegd: „Met vuur en te zwaard zult gij Mijn Geloof verbreiden?" Vanaf die datum zou de strijd tegen de T.N.I. en eenieder die de T.N.I. goed gezind was, aanvangen, alsook tegen eenieder die door de viering van de 17e augustus blijk had gegeven van zijn verknochtheid aan de marhaenistische „Kafir-regering" van Sukarno. Het Nederlandse Bestuur en de Recomba-organen, het K.L., K.N.I.L. en de Nederlandse politie zouden met rust gelaten worden!
In talloze kampongs verzamelden zich de opgezweepte massa, bewapend met pieken, sabels en patjols, doch ook wel met geweren en mitrailleurs. Op vrijdag, de 19e augustus werd de Algemene Aanval op door republikeinse troepen bezette dorpjes ingezet. „Wie niet voor ons is, is tegen ons!", luidde hun veertien eeuwen oude leuze...
De eerste grote aanval werd in de richting van Tegal gelanceerd. Onder leiding van Amir Fatah, de aangenomen naam van de vroegere T.R.I.-overste Sjarif Hidajatuliah, deed de T.I.I. een aanval op de T.N.I.-posities in het onderdistrict Pagergebong. Op de 21e werd deze aanval herhaald. De ongelukkige bevolking vluchtte naar Balapulang. Amir Fatah commandeerde 500 goed bewapende T.I.I.'ers waar duizenden opgezweepte, met pieken bewapende lieden omheen liepen, die de T.I.I. vermoedelijk wel meer tot last dan tot steun zullen zijn geweest. Ook ten Zuiden van Garut hadden grote aanvallen plaats. Van 19 tot 22 augustus werden Tjadasbodas, Padengdeng, Tjisangiri en Seuwihseëng aangevallen en in de as gelegd. De bevolking, die zich aan de 17e augustus-viering „bezondigd" had, werd afgemaakt; de overigen vluchtten. Op 1 september werden Wonosari en Tampal aangevallen. Hele gebieden werden door de T.N.I. prijs gegeven, voornamelijk ten Zuiden van de lijn „Brebes–Tegal". Ook in Midden-Java stak de Negara Islam Indonesia de kop op; ook daar werden hele landstreken onder haar defacto-gezag gebracht.
Medio september kregen de grenzen van de N.I.I. reeds enige vorm. In het Oosten reikte haar invloed tot aan het Sumbang-Sindoro-complex en hier grensde haar gebied aan dat van de nog rondzwervende communistische benden, die vooral in het Merapi-Merbabu-complex huisden. Verwarring tussen T.I.I. en communisten kwam voor, zodat zelfs hier en daar de mening postvatte, dat beide „ideologieën" samenwerkten, hetgeen echter hoogstens toevallig zo geschied kan zijn. Zij stonden diametraal tegenover elkaar. Naar het Zuiden zat de N.I.I. spoedig vast in het Zuid Seraju-gebergte genesteld en zelfs in de omgeving van Sidoredja. Zij beheersten het Slamat-complex, de Pembarisan en het

Kumbang-Podjoktiga-complex tot dicht aan de kust bij Brebes! In West-Java zaten zij vooral ten Oosten en ten Zuid-Oosten van Bandung. In deze geweldige bergcomplexen waren zij heer en meester met uitzondering van de grote plaatsen en de enkele hoofdwegen. De plaatsen langs de grote weg van Bandung naar Bandjar werden voortdurend door aanvallen geteisterd. Vooral in deze streek bleken de T.I.I.-troepen uitstekend bewapend te zijn. Eind september 1949 drong de T.I.I. via de bergroute, welke ten Zuiden van Bandung en Sukabumi loopt, in Zuid-Bantam door. Korte tijd later trok men op tot in de omgeving van Buitenzorg. Op 1 oktober 1949 werden Malimping, Pangarangan, Binolangan, Kartan en Tjikensik door haar bezet.
Men begon zich – terecht – langzamerhand af te vragen, waarom de beweging, welke een dergelijke kracht kon ontwikkelen, geen spectaculaire verovering van grote steden op haar naam zette. De oorzaak dient gezocht te worden in het feit, dat zij de T.N.I. bevocht, welke juist in al die kleine plaatsjes lag. Men vergete niet, dat in deze periode *de grote plaatsen en de hoofdwegen nog door het Nederlandse leger werden bezet gehouden*. En de aanval was immers niet tegen de Nederlanders gericht! Bovendien kende men spoedig de eigen zwakte in een andere dan guerilla-strijd. Zo werd een poging van de T.I.I. om de grote weg tussen Garut en Tasikmalaja af te snijden door de Nederlandse troepen tussen 7 en 11 september 1949 zwaar afgestraft. Een Nederlands protest ging naar de... T.N.I.!
Ofschoon de T.I.I. een typische guerilla-organisatie bezat, was zij toch niet slecht georganiseerd. Zij bestond uit twee divisies; één in Midden-Java onder de voornoemde Amir Fatah en één in West-Java onder Kamran. Een groot deel van dit leger was in echte uniformen uitgedost en men droeg zelfs vaak helmen. Ofschoon men over Brenn-guns en wat mortieren beschikte, miste men toch voldoende zware wapens, munitie en vooral getraind kader, om met veel succes grote plaatsen bezet te houden. Dat bleek onmiddellijk *na* de Souvereinitietsoverdracht, toen men de grotere plaatsen – uiteraard – wèl als doel ging kiezen. Zo had reeds op 31 december 1949 een grootscheepse aanval op Garut plaats. Er werden 4000 T.I.I.-troepen ingezet en ofschoon zij delen van de stad in handen kregen, trokken zij zich toch weer spoedig uit eigener beweging in de bergen terug. Op 2 januari moest Brebes het ontgelden, eveneens op grote schaal. Nu begonnen praatjes de ronde te doen, omtrent de superieure bewapening van de T.I.I.; deze zou beter zijn dan die van de T.N.I. en men vroeg zich af, hoe zulks mogelijk was! Men meende al spoedig vreemde vliegtuigen boven het gebied van de Negara Islam Indonesia te zien vliegen. Wapendroppings!, heette dat natuurlijk. Waarvandaan? Vanuit Bangkok, vanuit Manilla, luidde

het antwoord, maar dat was niet belangrijk. De vraag was, *door wie*? Het is mogelijk dat de D.I. internationale fondsen had en zodoende wapens kon kopen, maar de T.I.I. had eigenlijk veel minder behoefte aan wapens dan aan getraind kader! Het is misschien hierom, dat men met de Apra van Westerling ging flirten, ofschoon het niet tot een zeer innige samenwerking is gekomen. Verder werden veel van de onzinnige verhalen, die de ronde deden, door de T.N.I. zelf gelanceerd, daar men danig in zijn maag zat met deze niet spoedig te dempen opstand. Het toppunt werd bereikt toen de Amerikaanse journalist Marschalk deze verhalen voor zoete koek aannam en een dramatisch artikel „The unreported war in Indonesia" in de Amerikaanse pers verscheen. Hiermede wil ik zeker niet beweren, dat de N.I.I. geen buitenlandse steun verkreeg, maar óf en hóe zij die verkreeg, was ook aan de Indonesische intelligence niet met zekerheid bekend. Men kon de medewerking van benden onder aanvoering van Nederlanders als Bosch en Smit toch kwalijk als „buitenlandse hulp" aanmerken, ofschoon van deze Nederlandse klinkende namen later een dankbaar propagandistisch gebruik werd gemaakt.[1])
De eerste grote tegenaanval van de inmiddels in Apris herdoopte T.N.I.-troepen vond plaats op 27 januari 1950 en men begin daarbij een wel zeer domme blunder door recht op het hart van de beweging te Malangbong, de zetel van Kartosuwirjo, af te stevenen. Dit plaatsje werd inderdaad veroverd, waarbij 1200 woningen in vlammen opgingen. Maar indien de republikeinse legerleiding de geschiedenis van de Profeet uit voorzorg had doorgenomen, dan hadden zij kunnen zien, dat hiermede een gevaarlijke analogie zou kunnen ontstaan met de Hidjrah van sept. 622, wel eens min of meer onjuist als de „vlucht" van Mohammed van zijn geboortestad Mekka naar Medina beschouwd. Hoe belangrijk deze Hidjrah in Islamitische ogen is moge blijken uit het feit, dat daarmede de Islamitische tijdrekening aanvangt. Trouwens, Medina is afgeleid van Madinat al Nabi, de stad der Profeten, dat later kortweg tot Al Medina, de Stad, verwerd. Zij is evenals Mekka heilig.
Kartosuwirjo was dan ook niet traag met het uitbuiten van dit propaganda-punt. Hij vluchtte naar Gunung Galungun en zijn nieuwe guerillazetel werd onmiddellijk het Medina van de N.I.I. Daarenboven had de verovering van Malangbong in de guerillaoorlog niet de minste betekenis, hetgeen de blunder nog eens accentueerde.[2])
Al mag dan de strijd geen vaste front-linies en spectaculaire offensieven hebben gehad en al werden de grote steden niet veroverd, zij was daarom niet minder bloedig! Het aantal „godsdienstige moorden" telde men

1) Hieruit vloeiden de processen tegen Jungschläger en Schmidt voort.
2) Zie ook de inname van Djokja door de Nederlanders.

spoedig in de honderden, ontvoeringen in duizenden, evacué's in tienduizenden, ja, het zouden er spoedig honderd duizenden worden! De wereld bleef tamelijk onkundig van de omvang van de Islamitische opstand, maar af en toe werd de sluier opgelicht en kwamen er werkelijk verrassende gegevens aan het licht, zoals het parlementaire rapport van 12 juni 1950, dat over de verwoesting van 50.000 woningen in de Preanger en 14.000 in het Sumedangse spreekt. De D.I.I. begon al spoedig ook Nederlandse ondernemingen aan te vallen, daar deze na de Souvereiniteitsoverdracht door republikeinse soldaten werden bewaakt. Bovendien hadden zij geld nodig en ofschoon de Nederlanders over het algemeen ontzien werden, vielen er toch onvermijdelijk wel eens doden. Politie-posten werden met meestal slecht gericht mortiervuur en zware mitrailleurs bestookt, controle werd op de wegen uitgeoefend en wee de republikeinse ambtenaar, politieman of militair, die in hun handen viel. De Verenigde Staten van Indonesië waren vooralsnog onmachtig krachtig op te treden. In 1950 moesten zij immers overal het Nederlandse leger vervangen en beleefde de jonge staat acute moeilijkheden als Westerling's aanval op Bandung, de Makassar-affaire en de strijd op Ambon, welke haar beste troepen en kundigste veld-officieren opeisten. Het is dan ook geenszins toevallig, dat kolonel Kawilarang, de bevelhebber van Oost-Indonesië na beëindiging van de acties op Ambon tot militair bevelhebber in West-Java werd benoemd. Daar kwam trouwens nog een overweging bij: hij was Christen, zodat men niet voor een heimelijke bescherming van de Islamitische belangen behoefde te vrezen, een verschijnsel, dat reeds spoedig een zeer belangrijk aspect van de gehele D.I.-kwestie werd.
Het gemis aan spectaculaire wendingen in de door Kartosuwirjo ontketende actie is oorzaak, dat haar geschiedenis zo zeer in het vage, ja, geheimzinnige gebleven is. De figuur van Kartosuwirjo zelf heeft daar zeker toe bijgedragen. Hij was een man, die niet langs de grote weg timmerde en toen zijn actie eenmaal ontketend was, bleek noch de Nederlandse P.I.D., noch de Republikeinse voorlichtingsdienst een bruikbare foto te bezitten. Het schijnt dat de ene oude gebrekkige foto, welke er bestond, waardeloos was, omdat het gelaat van de Imam inmiddels zwaar door de pokken geschonden zou zijn.
Men kan echter het wat vormloze verhaal over de D.I. als volgt markeren:

1. *De periode van opkomst.*
   Deze loopt van de proclamatie van 7 augustus 1949 tot de verzoeningspoging van Wali Al-fatah van 12 juni 1950. Ik behoef misschien niet te zeggen, dat deze markering – zoals alle historische

markeringen – een nogal willekeurig karakter draagt. Deze periode loopt parallel met de tijd van chaotische verwarring in Indonesië, daar zij de Souvereiniteitsoverdracht, de acties te Bandung, Makassar en Ambon, de liquidatie van de federale Verenigde Staten van Indonesië en de periode van politieke werkstakingen omvat. Nogmaals, hoe goed had Kartosuwirjo het ogenblik gekozen!

2. *De periode van de ideologische strijd.*
Deze periode laat ik aanvangen met de terugkeer van Wali Al-fatah. De strijd tussen de T.I.I. en de Apri – later weer T.N.I. – ging onderwijl gewoon door. Het werd een uitputtings-strijd, waarbij de D.I. haar defacto-gebied niet verder wist te vergroten. Het zwaartepunt kwam op de ideologie te liggen. Daar de gemeenschappelijke strijd tegen de Nederlanders voorbij was, keken de „republikeinse" Islamieten eens om zich heen om te zien, op welke wijze zij de Merdeka een inhoud zouden kunnen geven, welke met hun opvattingen overeenkwam. En zij ontdekten toen als het ware, dat hun opvattingen en die van de D.I. daaromtrent *principiëel niet afweken*. Terwijl de D.I. bleef vechten, ontstond er op hoger niveau een politiek touwtrekken tussen de voorstanders van de Islamitische staats-ideologie en andere groeperingen. De grens tussen Masjumi en D.I. dreigde al spoedig te vervagen, ofschoon misschien de meerderheid van de Masjumi-leden het met de *methodes* van de D.I. niet eens was. Het politieke geharrewar leidde tenslotte tot de aansluiting van delen van Zuid-Celebes en Atjeh bij de Negara Islam Indonesia. In de tweede helft van het jaar 1953 vangt dan de derde periode aan:
die van de territoriale uitbreiding van de Negara Islam Indonesia.
Gaan wij thans de ideologische periode en haar politieke strijd nader onder de loupe nemen.

32. De Islam als Politiek Strijdmiddel (II)

Reeds op 16 april 1950 was de regering van de toenmalige Verenigde Staten van Indonesië (R.I.S.) ertoe overgegaan, een aantal leden van de Masjumi te arresteren, wier politiek „identiek was met die van de D.I." Het is niet helemaal duidelijk of deze arrestaties slechts van prefentieve aard waren, hetgeen zeer wel het geval kan zijn geweest, daar voor West-Java de Staat van Oorlog en Beleg (S.O.B.) nog van kracht was. De regering verdacht er verschillende groeperingen in West-Java van, met de D.I. samen te werken. Deze samenwerking behoefde niet altijd op strikt ideologische grondslag te berusten; er waren in West-Java vele elementen, die zeer ontstemd waren over het liquidatie-proces

van de Negera Pasundan. Zij hadden dan ook reeds contacten gelegd met de Apra van Westerling en het lijkt toch wel zeer onwaarschijnlijk, dat zij dan géén contacten met de ideologisch zo aanverwante D.I. zouden leggen. Was niet juist de Masjumi vóór de provinciale autonomie, zo niet voor de federatieve staatsvorm? De republikeinse wet no. 22 van medio 1948 was immers juist in Masjumi-kringen met veel instemming begroet! Naarmate men in brede kringen vertrouwd raakte met de ideologie van Kartosuwirjo, bleek meer en meer, dat er geen onderscheid in doelstellingen tussen D.I. en Masjumi bestond, zij het ook, dat de methode verschilde, hetgeen allerminst wil zeggen, dat sommige Masjumi-leden de methode van Kartosuwirjo's Perang Sabil [1]) niet bewonderden, zonder dat deze nochthans genegen waren, zelf hun huid te wagen of de ongemakken van het strijdende leven in de bergen te leiden. Maar een beetje hulp kon er wel af! Dit soort lieden zaten in het leger, in de posterijen, bij de spoorwegen, de telefoondienst en wat al niet. Zij waren het, die zonder gevaar voor eigen huid de bewegingen van de regeringstroepen konden doorgeven, zodat de T.I.I. geïnformeerd bleef en verrassingen konden worden voorkomen. Spoedig onderhielden koeriers een intiem contact tussen het hoofdkwartier van Kartosuwirjo en Djakarta. Deze spionnen bekleden veelal zeer hoge posities! Ook steunde men wel met geld.

Een zekere tweespalt in de houding van de Masjumi viel niet te ontkennen. Wali Al-fatah, de voormalige republikeinse resident van Pekalongan en een persoonlijke vriend van Kartosuwirjo, hoopte een eind aan de moeilijkheden te maken. Indien hij Kartosuwirjo nu maar overtuigen kon, dat er veel meer succes te behalen zou zijn, indien hij de „weg der overreding" volgde, ja, dat dan de gehele Islamitische wereld van Indonesië als één man achter hem zou staan om hun aller ideaal, de dar-ul-Islam, te verwezenlijken! Op 8 juni 1950 ondernam hij een moedige poging met Kartosuwirjo in contact te komen. Hij trok de bergstreken van Tjakrobuana in, maar werd door de D.I. gevangen genomen en slechts door een toeval op de 20ste juni weer door de Apris bevrijd. De behandeling, welke hij had moeten ondervinden, was zodanig geweest, dat hij tot uitsluitend militair optreden tegen de D.I. adviseerde. Zijn mislukte zending zou daardoor de tweespalt in de Masjumi eerder vergroten dan verkleinen. Van nu af aan zou de officiële houding van de Masjumi *tegen* de door Kartosuwirjo ontketende actie zijn, maar desalniettemin bleef men haar zijdelings steunen. Opmerkelijk is nog, dat in Wali Al-fatah's verslag te lezen valt, hoe de wapens in de kampen van de T.I.I. als het ware voor het grijpen lagen; er waren meer wapens dat de T.I.I.-soldaten konden gebruiken!

1) Heilige Oorlog.

Veel is over de politieke steun aan Kartosuwirjo geschreven en gesproken; buitenstaanders achtten haar gering; hoe, zo vraagt men zich af, zou men steun kunnen verlenen? Het spionnagewerk met betrekking tot de bewegingen van leger, materiële steun in de vorm van geld en papier voor pamfletten, dat alles is duidelijk genoeg! Maar hoe kan politieke steun in daadwerkelijke steun omzetten?
In de politieke steun op hoog niveau kon men drie vormen onderscheiden. De eerste was het streven naar provinciale autonomie, daar dit voor West-Java betekende, dat veel meer gezag in Masjumi-handen zou komen te liggen. Deze strijd ging voornamelijk om de uitvoering van de reeds eerder genoemde wet 22/1948. Fel was het verzet van de marhaenistische groeperingen. De Partai National Indonesia kwam tenslotte met een wets-voorstel, no. 39 van 1950, welke de opzet van autonome provincies geheel zou torpederen. De aard van deze wet was voor rood of groen dermate principiëel, dat geen van beide partijen tot toegeven kon worden bewogen en de kwestie tenslotte „in de ijskast werd gestopt," de rake wijze van uitdrukken in Indonesië voor al die kwesties, waarvoor men geen oplossing wist, zonder tevens de positie van rood of groen principieel aan te tasten. Die wet no. 39 kwam er dus niet door, maar haar indiening had toch de val van het kabinet Natsir op 20 maart 1951 ten gevolge. Natsir werd als kabinets formateur opgevolgd door een andere Masjumi-leider: dr. Sukiman Wirjosandjojo. Opvallend is, dat deze M. Sewaka in zijn kabinet opnam, de man dus, die als regeringscommissaris van de R.I.S., de eigenlijke liquidatie van de Pasundan op zich had genomen. Geschiedde zulks, om de oppositie tevreden te stellen? Misschien benoemde hij met hetzelfde oogmerk W. J. Sanusi Hardjadinata tot de nieuwe Gouverneur van West-Java; alweer een „unitaristische Republikein"! Nu was de wet no. 39 er wel niet door, maar de wet no. 22 was eveneens krachteloos, indien de gouverneur als executeur het met de inhoud niet eens was! Spoedig zou zich hierdoor een Natsir-stroming en een Sukiman-stroming in de Masjumi openbaren.
Een en ander had grote opschudding in Masjumi-kringen veroorzaakt; de regering zou on-democratisch zijn, omdat zij zich ten aanzien van de gouverneursbenoeming niet aan de candidatenlijst van de Masjumi gehouden had! Gezien de omstandigheden kan men het de centrale regering maar nauwelijks ten euvel duiden...
De tweede hulp, welke men Kartosuwirjo zou kunnen bieden, was de opheffing van de S.O.B., daar dan de „willekeurige" arrestaties van Masjumi-leden achterwege zouden blijven. Onder de S.O.B. had men zulke vergaande maatregelen genomen als een algemene post-censuur voor West-Java, Makassar en later voor Atjeh. Hoe onprettig dit voor

de activiteiten van de D.I.-meelopers was, moge blijken uit het feit, dat de houder van de S.O.B. van West-Java de christelijke kolonel Kawilarang was, die zijn afkeer van de dar-ul-Islam conceptie voor Indonesië nu niet bepaald onder stoelen of banken stak. Merkwaardig was wel, dat de Masjumi op stuk van opheffing van de S.O.B. de volle medewerking van de Partai Kommunis Indonesia genoot! Ook in communistische kringen was men namelijk in het geheel niet over deze S.O.B. te spreken, daar haar felle acties keer op keer arrestaties onder de S.O.B.-bepalingen tot gevolg hadden. Toen in augustus 1951 een communistisch complot moest worden opgerold, arresteerde het leger echter niet alleen de communisten, maar maakte het van deze schone kans eveneens gebruik een opruiming onder de van D.I.-sympathieën verdachte Masjumi-leden te houden. „Sorry", verklaarden de centrale regering later, „wij hadden de houders van de S.O.B. in de verschillende territoria nu eenmaal blanco volmachten gegeven..."
Tenslotte, als derde vorm van steun, de parlementaire actie. „Indien de regering bevel geeft, rücksichtslos op te treden, zal de Masjumi haar steun onthouden en daarmede valt het kabinet!" luidde haar programma. „Het D.I. probleem is niet op te lossen door geweld", heette het in die kringen. „De Pantjasila bevredigt ons, Islamieten niet," zei mr. Kasman Singodimedjo openlijk. „De D.I. bestaat nog slechts, omdat de regering corrupt en zondig is," en meer dergelijke opmerkingen, welke er allemaal op neerkwamen dat de fout zeker niet alleen bij de D.I. gezocht moest worden en dat alles met een kabinets-crisis als stevige stok achter de deur. Is het wonder, dat Kartosuwirjo vol hield?
Al met al was er toch een hoogst vreemde toestand ontstaan: de grootste politieke partij in den lande steunde eigenlijk slechts ten dele – namelijk de Sukiman-stroming – de regering, terwijl andere leden een opstandige beweging hielpen! En zij beweerden dit allemaal te doen in naam van de Islam, welk woord zij dan nog trachtten te vertalen door „vrede". Bovendien trachtte zij dan nog de democratische inslag van zulk een Islamitische Staat aan te tonen ook! In feite kan ik, – met van Nieuwenhuyzen – zeggen, dat de geloofswaarheid van de Islam overschaduwd dreigde te worden door politieke gebruikmaking van de waarden van de Islam als religieus-sociaal systeem. Bij dat al was de ontwikkeling van de Moslimse moraal en rechtsopvatting na de Souvereiniteitsoverdracht, toen zij niet meer door het „Merdeka" der roden overstemd kon worden, een zeer belangrijk tegenwicht tegen nihilistische, marhaenistische en totalitaire machtsvorming. Ook hierdoor nam de tegenstelling rood-groen voortdurend toe.
Onder al deze politieke toespitsing tussen rood en groen was de Tentara Islam Indonesia inmiddels niet stil blijven zitten. Gedurende het gehele

jaar 1950 was de terreur in de grensstreken van de N.I.I. en R.I.S. doorgegaan zonder dat een der partijen spectaculaire vorderingen kon maken. Op 17 januari 1951 deed de T.I.I. een grote aanval op haar oude hoofdkwartier te Malangbong, dewelke zij echter niet vermocht te hernemen. Op 18 februari 1951 werd een deel van Tasikmalaja bezet. Het hospitaal werd leeg gehaald, vermoedelijk om in de eigen behoefte te voorzien. Singaparna en Tjiawi werden vrijwel gelijktijdig geteisterd. In mei 1951 verloor de T.I.I. haar „Naraka" ofwel, hel, namelijk de plaats Tjigabontang, waar de gevangenen van de T.I.I. werden ondergebracht. Het zij hier opgemerkt, dat het lot van gevangenen die in hun onwil om met de T.I.I. samen te werken volhardden, zeker niet benijdenswaardig was, daar de Islam het instituut der slavernij nog steeds kent, namelijk voor gevangen genomen kafir's in de prang sabil. Daar Kartosuwirjo zijn strijd als een heilige oorlog en de marhaenistische republikeinen als kafirs zag, ligt de conclusie voor de hand... Medio 1951 waren reeds 6615 verwoeste huizen geteld en 236.630 personen geëvacueerd, waarvan reeds 129.452 in de residentie Priangan. De officiële cijfers voor het laatste kwartaal van 1951 en het eerste kwartaal van 1952, tengevolge van T.I.I. activiteit, luidden als volgt:

	laatste kwartaal 1951	eerste kwartaal 1952
vermoorde personen. . . .	414	428
ontvoeringen	33	55
mishandelingen	46	173
rampokpartijen	3244	6192
nieuwe evacué's.	52,672	11.016
verbrande woningen. . . .	4046	3052
geldelijke schade	R. 7.339.580,—	R. 9.981.366,—

De werkelijkheid zal deze in alle dagbladen officieel gepubliceerde cijfers waarschijnlijk wel overtreffen, alleen reeds, doordat de verliezen van politie en leger hier niet bij zijn inbegrepen.
In oktober 1951 gebeurde er iets, dat een schril licht wierp op de moeilijkheden van het gezags-apparaat van de Republiek om de situatie meester te worden. In een vuurgevecht ten Zuiden van Brebes werd een zekere Mughuy gevangen genomen en uit zijn ondervraging kwam vast te staan, dat de bende, waartoe hij behoorde, geholpen werd door een zekere kapitein Sofian, commandant van het bataljon 426 van de divisie Diponegoro in Magelang, Midden-Java. Het sprak vanzelf, dat kapitein Sofian verantwoording voor zijn daden moest afleggen, maar aangezien de divisie-commandant, kolonel Gatot Subroto, zijn pappenheimers wel kende, geschiedde dit op een uiterst tactische wijze. Er werd geen

beschuldiging ingebracht, doch kapitein Sofian werd slechts verzocht voor een bespreking op het divisie-hoofdkwartier te verschijnen. Maar Sofian was tijdig gewaarschuwd, dat zijn spel ontdekt was en verscheen niet. Integendeel, begin december 1951 verklaarde hij zich tot lid van de T.I.I. en hij wist vrijwel het gehele bataljon 426 te bewegen hem te volgen. Van het opstandige bataljon lagen twee en een halve compagnie in Kudus en anderhalf in Magelang, dus eigenlijk niet eens geheel binnen het gebied van de Negara Islam Indonesia.
Kolonel Gatot Subroto nam meteen geëigende maatregelen en nu zou men toch menen, dat deze drie opstandige compagnieën het spoedig zouden moeten opgeven. Mis, evenwel! Een half jaar later waren de gevechten nog steeds aan de gang. De Apri telde toen reeds 250 doden, waaronder Majoor Kusmanti, regiments-commandant van Solo en Majoor Suwardi, een bataljons-commandant. Een jaar later was men de resten van het opstandige bataljon nog niet meester, ofschoon toen de weerstand onduidelijk werd, daar de leden zich in T.I.I.-formaties oplosten.
Het is aan weinig twijfel onderhevig, of dit opstandige bataljon ontving steun in de vorm van munitie en informatie van sympathiserenden in het officiële republikeinse leger. Men vergete niet, dat de spanningen tussen rood en groen in 1952 een grote potentie hadden bereikt, hetgeen in meerdere of mindere mate samen hing met de controverse Rusland-Amerika, en wel speciaal in de verwachting, dat het Korea-conflict ieder ogenblik naar Zuid-Oost-Azië kon overslaan. Indien één bataljon zich dermate zwaar kan weren, is het duidelijk, wat de gehele T.I.I. met steun der sympathiserenden vermocht! Spoedig zou dat blijken, namelijk, toen de Negara Islam Indonesia zich met grote kracht over andere delen van de Archipel ging verspreiden. Alvorens de andere Islamitische verzetscentra onder de loupe te nemen, moet de vraag beantwoord worden: wat wil Kartosuwirjo eigenlijk? Waarin verschilt de Negara Islam Indonesia van de Republik Indonesia? Het antwoord op deze vragen behoeft men niet van Kartosuwirjo zelf te krijgen, daar *zijn doel en dat van de Masjumi gelijk zijn.* Immers, slechts de methoden verschillen...

33. Practische Doelstellingen van de Islamitische Staat

Dr. C. A. O. van Nieuwenhuyzen vermeldt, hoe eens op een Islamitische bijeenkomst de Koran met de „grondwet" en de traditie met de „verzamelde ordonnanties", vergeleken werd. Inderdaad, indien wij over de structuur van een Islamitische staat spreken, zouden wij naar de Koran terug moeten grijpen, en zelfs niet alléén naar de Koran. Daar-

naast toch is voor de Islamiet de Sunnah eveneens van belang, welke aangeeft, hoe de Profeet in bepaalde omstandigheden waarin de Koran niet voorziet, heeft gehandeld. Maar ook dan kunnen er in het leven van alle dag nog vele situaties ontstaan, waarin niet voorzien is. Hier geldt de Idjma, de overeenstemmende mening van bevoegde Islamitische Godgeleerden. De kracht van de Idjma berust op een uitspraak van de Profeet zelve: „Mijn gemeente zal nooit overeenstemmen in de dwaling". Tenslotte bestaat er de Kijas, de redenering naar analogie, waarbij men uitgaat van een eenmaal buiten twijfel staande bepaling, waaruit dan de andere wordt afgeleid. Koran, Sunnah, Idjma en Kijas vormen tezamen de grondslag van de Islamitische plichtenleer of het Islamitische recht. Het Islamitische Godsdienstige stelsel is uitgebreider en omvat naast plichtenleer ook dogmatiek en mystiek. Maar de plichtenleer neemt een relatief veel grotere plaats in het Islamitische godsdienstige stelsel in dan bijvoorbeeld in het Christelijke of Buddhistische.
De praktijk is evenwel ook in de Islam een weinig anders dan de theorie. Het Islamitische recht zou dus in zijn formele karakter gelijk moeten zijn aan de plichtenleer, daar het aangeeft welke handelingen verplicht, aanbevelenswaardig, onverschillig, afkeurenswaardig of verboden zijn, maar in de praktijk blijft de *gelding* van dat recht vooral beperkt tot de voorschriften inzake de *religieuse* plichten, hetgeen iets anders is, dan plichten in het algemeen en verder tot het familierecht en het erfrecht, doch dit laatste recht geldt weer niet in Indonesië, waar het prae-Islamitische erfrecht met Nederlandse wijzigingen nog steeds van kracht is. In theorie is dus de Islam een godsdienstig stelsel, dat zonder onderscheid het gehele religieuse, staatkundige en individuele leven van haar belijders regelt, doch in de praktijk regelt zij slechts bepaalde religieuse handelingen en een zeer beperkt familierecht. In de praktijk blijkt dan ook van het samengaan der wereldlijke en geestelijke macht, in staatsverband, zo goed als niets te bestaan. Ook in de Christelijke wereld zou men theoretisch de staat moeten regeren naar het Woord van Jezus. Men herinnere zich in dit verband de polemiek, welke jaren geleden gevoerd werd tussen Engelse geestelijken en de Engelse staatsman Baldwin naar aanleiding van diens opmerking, dat men een grote mogendheid nu eenmaal niet volgens de Bergrede kan besturen. In wezen schuilt hier hetzelfde probleem als in de Islam, ofschoon men wel de indruk krijgt, dat de Islam door een nauwkeuriger formulering van de „wet", een *stijver* of *stelliger* opzet heeft, vooral ook omdat bijvoorbeeld het boek Figh geen onderscheid maakt tussen gedrag en ritueel.
Zo kon de Islam belangrijk ernstiger verstarren ten gevolge van de scholastische-rationaliserende veruiterlijking der wets-idée en zij doet in de wereld van heden op dit punt wel aan het Bramanisme van Vedda-

Indië in de tijd van Maharadja Asoka denken. Het gevolg van deze verstarring van het Islamitische stelsel en haar partiële gelding is het wat verbijsterende feit, *dat men thans in het geheel niet meer uit Koran, Idjma en Kijas zou kunnen opmaken, hoe een moderne Islamitische staat dan eigenlijk wel zou moeten functionneren*! (Evenmin trouwens, als men uit de Bijbel kan opmaken, hoe bijvoorbeeld Engeland functionneert...). Wil men dan ook thans enig idée krijgen, hoe de Negara Islam Indonesië zou functionneren, indien zij realiteit voor geheel Indonesië zou worden, dan doet men het beste met de Islamitische voormannen te spreken en hun mening over de practisch te treffen wijzigingen in het bestaande bestel te vragen en de Koran maar rustig dicht te laten. En deze mening zal dan alleen gelding verkrijgen, indien die voormannen inderdaad een vrijwel dictatoriale macht verkrijgen, ja, als het ware een nieuwe mokolé of demos zullen vormen, want in een strikt parlementair stelsel, waar dus rekening met het algemeen belang èn het specifieke belang der andere partij-groeperingen zou behoren te worden gehouden, zou men het toch hoogstens tot een compromis tussen de huidige regelingen en het nieuwe bestel kunnen brengen.
Er zal natuurlijk een zekere Islamitische veruiterlijking plaats hebben. Religieuse handelingen als de rituele reiniging, de vijfmaal-daagse Salat, de Saum (vasten) en de Wadjib, de Vrijdagsbidstond voor mannen, zullen *voor de Islamieten bij de wet verplicht worden gesteld*. Daar men echter iemand niet bij de wet kan verplichten Islamiet te worden, lijkt hier de mogelijkheid van ontduiking zeer ruim. Maar het is natuurlijk duidelijk, dat, wil men het in de Negara Islam Indonesia tot een hoge positie brengen, de naleving van deze wettelijke voorschriften conditio sine qua non wordt. Als tot op zekere hoogte tot de uiterlijke wijzigingen te behoren, noem ik het verbod op consumptie van alcohol-houdende dranken. Voor de niet-Islamieten zou een soortgelijke regeling als in Pakistan worden ingesteld, een soort distributie derhalve. De juridische puzzles zijn ook hier niet gering: moet een jenever consumerende, rasechte Indonesiër, die beweert geen enkele Godsdienst aan te hangen, alsdan niet gearresteerd worden volgens de wet? Het antwoord van de Islamitische voormannen is simpel: Indien er werkelijk moeilijkheden komen, leggen wij het gehele land droog! En inderdaad, dat lijkt afdoende, gelet op het Amerikaanse experiment en haar baarlijke nasleep van clandestiene stokerijen en misdaad...
Natuurlijk zal het menu volgens de voorschriften zijn en de als onrein gekwalificeerde dieren als varken, hond en kat zullen daarop – evenmin als thans het geval is – mogen prijken. Door een zekere theologische slordigheid behoort hier overigens ook het konijn onder, zijnde een katachtig (sic!) dier. De besnijdenis zal *niet* verplicht zijn, aangezien

dat een prae-Islamitische gewoonte in Indonesië was, waarover in de Koran dan ook niet gerept wordt. De faciliteiten voor de hadjdj, de jaarlijkse bedevaart naar Mekka, zullen worden vergroot, en de bouw van grote, schone moskeeën zal van staatswege worden ter hand genomen. Deze uiterlijkheden aan de Negara Islam Indonesia zullen wel geen enkel weldenkend mens bijzonder verschrikken. Ook de voorgenomen financiële wijzigingen lijken weinig ingrijpend. Het wahfd-recht, waarbij bepaalde goederen voor Gods-gebruik worden bestempeld, bestaat in Indonesië reeds, ofschoon hiervan ongetwijfeld een veel ruimer gebruik gemaakt zal worden. De *zakat*, de *verplichte* gave van een deel van het vermogen ten behoeve van de gemeente, wil men instellen. Deze zakat, bedraagt $^{1}/_{10}$ van de gewassen en $^{1}/_{40}$ over edele metalen en koopmanswaren. Dit laatste komt neer op een omzetbelasting van $2^{1}/_{2}$ %, welke echter niet in het staats-budget zal paraisseren, maar ter beschikking van de kerkelijke autoriteiten en indien ik het goed begrepen heb – vooral van de *lagere* kerkelijke autoriteiten – blijft. Wie het fiasco van de $2^{1}/_{2}$ % omzetbelasting in Indonesië gedurende 1950–1951 meegemaakt heeft, zal deze maatregel met enig hoofdschudden begroeten.
Een teer punt blijft de kwestie van het rente-verbod. De Idjma legt dit blijkbaar zo uit, dat hierdoor een normale rentevoet van 6 %, zoals bij de groot-banken in Indonesië gebruikelijk, wèl toegestaan wordt, doch woeker niet. Ik ben tot de conclusie gekomen, dat op dit punt geen overeenstemming onder de Islamitische leiders bestaat, maar aangezien men in deze door geld geregeerde wereld de functie van de banken niet meer kan uitschakelen, zal ook hier de praktijk wel meevallen.
Er zijn echter veel moeilijker kwesties. Zo is men vast van plan de bestaande rechtsgelding der „adat", met betrekking tot het erfrecht in zijn geheel streng Islamitisch te interpreteren. Men behoeft geen doorkneed socioloog te zijn, om te begrijpen, dat zulks de inheemse maatschappij, juist in haar onderste strata, tenzeerste zal beïnvloeden. Men wenst een godsdienstige rechtspraak, beter gezegd, een rechtspraak, waarbij de rechter Godgeleerde, d.w.z. Islamitisch theoloog is. Het is onvermijdelijk dat zodoende langs de weg der jurisprudentie vele Islamitische voorschriften welke feitelijk „dood" zijn, weer naar voren komen, ook die, welker invoering door de regering niet meer zo gewenst wordt geacht. In feite is door zulk een maatregel het einde van de wijziging niet meer te overzien. Voegt men hierbij, dat de scholen het aanzien van Madrassah's of godsdienst scholen moeten krijgen, dan is het duidelijk, dat er zich na één of twee generaties een ontwikkeling kan hebben voltrokken, welke door de thans levende generatie van Islamitische politici in het geheel niet kan worden voorzien. Maar goed, wie dan leeft, dan zorgt.

Een punt van meer direct practisch belang is de positie van de vrouw. Het is immers alom bekend, dat de Indonesische vrouw veel geëmancipieerder en vrijer is dan haar zuster in de Arabische wereld. Begint men over dit punt, dan zal de Indonesische Islamitische politicus er meteen de nadruk op leggen, dat het niet de bedoeling is, van de Negara Islam Indonesia een copy van Arabië of het Chalifaat van Bagdad te maken. Hij zal uiteenzetten, dat de positie van de vrouw in de „Arabische" wereld juist in prae-Islamitische dagen bijzonder zwak was en dat deze slechte gewoonte niet door de Islam veroorzaakt werd, maar door de aldaar wonende stammen eenvoudig werd voortgezet, de Islam ten spijt! Maar op dit punt kan men praten als Brugman, de onbevangen onderzoeker zal zich toch nimmer aan de indruk kunnen onttrekken, dat de ontwikkeling van de feministische beweging in Indonesië in de richting van de West-Europese huwelijks wetgeving gaat en niet in die van de Islam, de Arabische interpretatie van de Islam op dit punt nog geheel daar gelaten. Hetzelfde geldt voor begrippen als democratie en Godsdienst vrijheid. Men kan zwaarwichtige studies wijden aan het onderwerp democratie en Islam, de Westerse geest blijft er buitengewoon critisch tegenover staan, daar de Islamitische staatsstructuur het hem zo heilige principe van de trias politica toch nauwelijks lijkt te waarborgen. Hier kan men dan weer de Godsdienstvrijheid betrekken. De Islamwereld is wel geheel vrij van het nationale „minderheidsprobleem" (in raciale of linquistische zin) maar geenszins van het „minderheidsprobleem" in godsdienstige zin, hetgeen juist weer voor het Westen nauwelijks betekenis heeft. De apologeet Muhammet Ali kan nu wel verzen uit de Koran citeren om te bewijzen, dat de Islam de Godsdienstvrijheid hoog houdt, *vertrouwen* heeft de andersdenkende daar weinig in. Daarvoor zijn ethiek, politiek, wet, godsdienst, sociologie en economie in de Islam te zeer met elkaar verbonden. Een afwijkende ethische of sociologische opinie betekent dan *tevens* een ketterse godsdienstige opvatting en het lijkt aanlokkelijk om deze andersdenkenden door middel van het argument der ketterij op het „rechte pad" te houden, waardoor de dictatuur door een achterdeur binnen is gekomen en – zo vrezen vele andersdenkenden – wel speciaal een dictatuur van de geest. Dit alles betekent niets meer of minder, dat een Negara Islam Indonesia tot een *fundamentele herschepping* van de Republiek Indonesia *kan* leiden.
Men heeft de passiviteit van de Islamieten in vooroorlogse jaren op godsdienstig zowel als staatkundig gebied, in verband gebracht met het feit dat alle interim-oplossingen – via een Kementerian of djawatan Agama, via een latikan kijahi „made in Japan" of door andere omvorming van het onderwijs – nimmer die principiële wijzigingen zou kunnen brengen, waardoor de gehele socio van boven af, ja, op last van de

Profeet welhaast (op totalitair-groene wijze derhalve), „herschapen" zou kunnen worden. En nu kan men als neutrale buitenstaander wel opmerken, dat de soep niet zo heet wordt gegeten, als zij wordt opgediend, voor hen die zich ook aan lauwe soep branden, zijn de perspectieven toch wel ernstig! De strijd tussen T.N.I. en T.I.I. heeft dan ook een zeer diepgaande achtergrond, *want in de komende jaren zal het lot van Indonesië voor de komende eeuwen worden beslist.*

34. Zuid Celebes en de N.I.I.

Wij hebben reeds gezien, hoe in het kader van de liquidatie van de Negara Indonesia Timur, het guerilla-bataljon Warouw van Java naar Zuid-Celebes was gebracht en hoe het haar uitgestippelde rol tamelijk wel vervulde. Maar, zoals dat zo vaak gaat, het instrument kreeg een eigen wil; het was levensvatbaar als een eigen totaliteit geworden en nadat de Negara Indonesia Timur had opgehouden te bestaan voelde de guerilla's er niets voor hun eigen leven nu ook te wijzigen, hetgeen waarschijnlijk betekend had, dat zij een stuk slechte grond te bebouwen zouden hebben gekregen. Kolonel Kawilarang, in 1950 territoriale commandant van Oost-Indonesië, zag dit gevaar reeds spoedig in en incorporeerde bruikbare guerilla's in de Apri. Maar veel kwam daar niet van terecht, ofschoon de oorspronkelijke leider Warouw wel degelijk een hoge functie verwierf; hij werd spoedig daarop zelfs chef-staf van het militaire territorium Celebes. Niet aldus Kahar Muzakkar en nog vier duizend anderen, welke tezamen het Corps Tjdangan National (C.T.N.) vormden. Men moet goed begrijpen, dat dit C.T.N. gedurende de tweede helft van 1950 en de eerste helft van 1951 nog niet als volkomen illegaal beschouwd werd. Men had van hoger hand wel oog voor hun wensen en men is van republikeinse zijde buitengewoon lang, ja, eigenlijk voortdurend bereid geweest de moeilijkheden minnelijk te schikken. Men nam dus niet een onverbiddelijk standpunt in, van: „jullie gehoorzaamt ons niet, nu kunnen de wapens nog slechts spreken". De lezer vergete niet, dat dit alles in Azië plaats vond...
Het lag wel enigszins voor de hand, dat kolonel Kawilarang zou trachten de moeilijkheden met behulp van het nog jonge en derhalve vurige nationale sentiment op te lossen en hij koos dan ook 17 augustus 1951 als de verzoendatum. De onderhandelingen met de C.T.N. hadden als resultaat, dat zij zich op deze nationale feestdag op het Hasanuddinplein te Makassar zouden verzamelen, nadat zij enige dagen tevoren soldij en uniformen zouden hebben ontvangen. Kahar Muzakkar zou tot waarnemend overste in de Apri worden benoemd en hij had zelf de overeenkomst, tesamen met J. F. Warouw en een vertegenwoordiger

van het parlement, ondertekend. Behalve Kahar Muzakkar zouden nog A. Hamid Ali, A. Teuridjeng, Azis Taba, A. Saze en Sjamsulbrachrie, de voornaamste guerilla leiders derhalve, aan het verzoeningsceremonieel meedoen.
Maar toen het hele Apri-commando en delegaties van de burgerij in de ochtend van de 17de augustus welgemoed op het Hasanuddin-plein wachtte, verscheen er enkel een ijlbode met het ontstellende bericht, dat de heren guerilla's hun plan hadden gewijzigd en met medenemen van de meer dan anderhalf millioen rupiah soldij en de bijna vijfduizend uniformen naar hun schuilplaatsen in de bergen waren vertrokken! Grote consternatie op het Hasanuddinplein, dat – tussen twee haakjes – genoemd was naar de brigade Hasanuddin, waar Kahar Muzakkar nota bene commandant van was geweest. Bij nader onderzoek bleek, dat Kahar Muzakkar c.s. zich niet aan de overeenkomst hadden kunnen houden, omdat enige „reactionaire" Apri-officieren niet waren overgeplaatst en de C.T.N.-gevangenen niet waren vrijgelaten. Dat lijkt nogal doorzichtig, ofschoon er van Muzakkar's standpunt bekeken, een kern van waarheid in kan hebben gezeten. Waarschijnlijker is, dat het hem om de millioenen-buit en de uniformen ging. Door dit verraad van Kahar Muzakkar was een situatie ontstaan, die wel uitermate pijnlijk voor de Republiek Indonesië was. Hoe men de zaak ook draaide, Kahar Muzakkar en zijn guerilla's was door hen zelf naar Zuid-Celebes gezonden, lijnrecht in tegenstelling met de geest der plechtig getekende overeenkomsten met Nederland en de B.F.O. Men gaf aan deze kwestie dan ook veel minder publiciteit, dan aan de Darul Islam, waar de waarachtige republikein au fond met betrekkelijk schone handen tegenover stond. Een tweede pijnlijke kant van de situatie was, dat men thans genoodzaakt scheen tegen Kahar Muzakkar eenzelfde soort „rücksichtslose" anti-guerilla te voeren als destijds Westerling's strijd tegen de republikeinse infiltratie in dit zelfde gebied. Men kon nu wel beweren, dat de figuur toen geheel anders lag, de buitenwereld bleef maar al te zeer geneigd analogieën te zien; vooral, daar het reeds spoedig duidelijk werd, dat Kahar Muzakkar een uiterst sterk verzet wist te organiseren. Hij begon met „zijn gebied" in districten te verdelen en daar hij als guerilla-macht de grote wegen niet goed kon beheersen – evenmin trouwens als Kartosuwirjo dat in West-Java klaar kon spelen – liet hij de bevolking, die langs die wegen woonde, 15 *km. het binnenland in verhuizen.* Voorwaar geen halve maatregelen! Onderwijl liet hij zoveel mogelijk bruggen in de wegen opblazen. In ieder van zijn nieuwbakken districten benoemde hij ambtenaren en hief hij belasting. Elk district moest R. 20.000,— per maand opbrengen, hetgeen op circa R. 2.50 per persoon neerkwam, terwijl daarnaast per gezin één liter rijst moest

worden afgedragen! Maar ook stichtte hij poliklinieken, scholen en „ziekenhuizen". Hiermede was vooral zijn Indo-Europese vrouw, Corry Muzakkar belast. Dit huwelijk, met een dochter van een suikerplanter uit Kediri, gaf nog een extra tintje romantiek aan zijn optreden! Vooral in de omgeving van Paloppo werd de toestand voor de regering al spoedig vrijwel onhoudbaar en de Apri reageerde door deze hele onderafdeling tot gesloten gebied te verklaren en het standrecht in te voeren! De onderafdeling Paloppo grenst aan de streek van Makalé-Rantepao, waar vanaf Enrekang langs de Soengei Sadang tot aan Mamasa in het Quarles-gebergte de Toradja-bevolking gekerstend is. Moeilijkheden tussen de guerilla's en die Christenen bleven niet uit. De aandacht wordt er nogmaals op gevestigd, dat de destijds op Java geformeerde Warouw-brigade vooral uit *Islamitische personen* uit Zuid-Celebes bestond. De moeilijkheden kregen dan ook al spoedig een religieus karakter en ontaardden in gedwongen bekeringen van de weerloze Christen-bevolking. Het moet echter gezegd worden dat de toch eveneens Islamitische Apri – later weer T.N.I. – de Christelijke bevolking, waar haar dat mogelijk was, in bescherming heeft genomen tegen deze praktijken. Hier begon de geloofsfactor reeds begin 1951 een rol te spelen, hetgeen zou eindigen op aansluiting bij de Negara Islam Indonesia. Maar zover was Kahar Muzakkar in 1951 nog niet, ofschoon hij toen reeds – in opmerkelijke analogie met Kartosuwirjo – de leiders van de republikeinse Pantja-Sila-regering voor „Belanda-hitam" uitkreet, hetgeen men het beste zou kunnen vertalen met: Koloniale-Nederlanders-in-een-donkere-huid-vermomd.

In het begin van 1952 had Kahar Muzakkar zijn „programma" bekend gemaakt, hetgeen op de onafhankelijke status voor Celebes neerkwam. Zijn bevrijdingsleger heette de Tentara Kemerdekaän Rakjat. (Het Volkse Bevrijdingsleger). Deze naam gaf sommige propagandisten aanleiding zijn beweging als communistisch te bestempelen. Deze „onthullingen" werden met een mystiek tintje omweven, daar zij van de geheimzinnige Pubera Rimbu, de Zoon van het Woud, afkomstig zouden zijn, die dan tevens verklaard had, dat Muzakkar's aanvoerders, Jusuf Karnaen en Pitojo, communisten waren, welke later ,toen Muzakkar zich bij de N.I.I. aansloot, door hemzelf zouden zijn vermoord. Anderen noemden hem een reactionaire federalist, die betrekkingen zou onderhouden met de te Makassar bestaande Gerakan Pemuda Federalis Republik Indonesia. (Federalistische Jongeren-beweging van de Republiek Indonesië). Muzakkar zou zelfs de autor intellectualis van deze half-legale beweging zijn.

Dit soort verhalen is tenslotte niet belangrijk. Wèl belangrijk is, dat de benden het twee jaar konden uithouden en hun invloed zelfs sterk kon-

den verbreiden, waardoor het, evenals het (communistisch getinte) bendewezen in het Merapi-Merbabu-complex en de D.I. in Midden- en West-Java tot een slepende affaire kon worden.
Op 8 oktober 1952 kondigde de T.N.I. in Zuid-Celebes aan, dat thans een goed opgezette aanval was ingezet, welke de veelbelovende naam kreeg van Operasie Halilintar (Bliksem-operatie!) Men diende haar te zien als de slot-fase van het bendeprobleem in Zuid-Celebes. Braka, Kahar Muzakkar's hoofdkwartier, was toen reeds in handen van de regering, doch dat had niets te betekenen, evenmin als de verovering van Malangbong in West-Java de D.I.-activiteit beëindigd had. Maar ook met de Bliksem-operatie ging het niet zo best. De gehele situatie werd hier nog aanzienlijk ingewikkelder door de in de daarop volgende maand uitgebroken 17 oktober (1952) kwestie te Djakarta. Deze toch sloeg over naar Zuid-Celebes, waarbij chef-Staf Warouw, de man wiens guerilla's uiteindelijk de moeilijkheden in Zuid-Celebes twee jaar tevoren begonnen waren, zijn commandant, kolonel Subroto, afzette, om daarna zelf als territoriaal commandant op te treden met de officieuze toestemming van Sukarno en zelfs de *regering* te Djakarta [1]). Nu stond dus Kahar Muzakkar rechtstreeks tegenover zijn vroegere commandant, waarmede hij een redelijke verstandhouding had gehad; men sprak zelfs van vriendschap. Desalniettemin ging operatie-Halilintar door, maar daar spoedig het gerucht ging, dat Muzakkar en Warouw zouden gaan praten, kan men zich zo voorstellen, dat het enthousiasme voor de toch al wat erg lang gerekte „Bliksem" er uit was. Bovendien ontstond er naar aanleiding van de controverse Subroto-Warouw in het leger onderlinge wrijving, tot groot voordeel van de guerilla's. In Pare-paré kwam het zelfs tot een incident tussen de bataljons 719 en 711 en het viel onder dergelijke omstandigheden Kahar Muzakkar niet moeilijk zijn posities te handhaven.
Aan de andere kant moest het Kahar Muzakkar tenslotte toch duidelijk worden, dat hij in eng verband niets concreets bereiken kon. Op een derde wereldoorlog en derzelfde perspectieven behoefde hij in 1953 nauwelijks meer te rekenen en zijn enige mogelijkheid lag in samenwerking met andere soortgelijke gewapende bewegingen i.c. met de D.I. Er waren trouwens reeds geruime tijd aanwijzingen over contacten, waarvan het fijne echter onbekend is.
Op 6 augustus 1953 liet Kahar Muzakkar pamfletten verspreiden, waarin de aansluiting van geheel Celebes bij de *Negera Republik Islam Indonesia* bekend werd gemaakt. Hijzelf werd door Imam Kartosuwirjo tot gouverneur van Celebes benoemd. Het is merkwaardig, dat Muzakkar's proclamatie het woordje Republik toegevoegd had; het kon er op duiden,

1) Doch *zonder* toestemming van de legerleiding te Djakarta.

dat de contacten tussen de bewegingen van Celebes en Java inderdaad zo gering waren, dat men zich dit nuance-verschil niet eens bewust was. Hoe het zij, het was duidelijk dat Muzakkar's beweging daarna nog slechts in het grotere verband gezien kon worden. Het guerilla leger heette na de proclamatie dan ook Tentara Islam Indonesia en ging demonstratief een verhoogde activiteit vertonen. Zo werd op 20 oktober 1953 een aanval van verschillende richtingen op Madjene uitgevoerd, welke stad zij (tijdelijk) in handen wisten te krijgen. Gelijktijdig werden vele andere plaatsjes geattaqueerd, waardoor er zich een paniekstemming van de bevolking meester maakte. De situatie nam een dermate ernstig karakter aan, dat President Sukarno naar Makassar vloog en *een beroep deed op Kahar Muzakkar* zijn strijd te staken en zich bij de regering aan te sluiten, welk beroep door Kahar Muzakkar onmiddellijk propagandistisch werd uitgebuit, zonder er uiteraard verder gevolg aan te geven. Op 1 november voerde hij grote gevechten om Tjamba en spoedig hadden weer schietpartijen tot in de hoofdplaats Makassar zelve plaats. Daar de D.I.-beweging zich inmiddels eveneens – en uiterst fel – tot Atjeh had uitgebreid, stond de centrale regering voor wel zeer grote moeilijkheden. In feite was Kahar Muzakkar's verzet, hetgeen men voordien als bende-wezen had kunnen afdoen, met één slag tot een gewapende Islamitische opstand van nationale afmetingen geworden. De verhoogde aanvallen, welke ook in de Preanger samenvielen met de opstand in Atjeh, wezen op een zekere militaire coördinatie. Trouwens, daarmede kreeg men ook op minder hoog strategisch niveau te maken. Toen kolonel Idrus, die zich in Zuid-Celebes wel erg impopulair had gemaakt bij de T.I.I., met vakantie naar de Puntjak toog, werd hij daar op 30 november door de T.I.I.-West-Java opgewacht en koelbloedig vermoord. Tenslotte was het contact via sympathyserende Islamieten te Makassar en Bandung sinds Kahar Muzakkar officieel tot de Negara Islam Indonesia was toegetreden, al wel heel eenvoudig. Daar hielp heus geen censuur tegen! De regering zag dat blijkbaar ook in en men begon daarom de pas geformeerde luchtmacht tegen Kahar Muzakkar in te zetten, maar indien men de acties van de toch wel wat superieure R.A.F. tegen de „bandieten" in Malakka gevolgd heeft, dan kan men weten, dat zelfs de meest moderne rocket-firing straaljagers en napalmbommen in een uitgestrekte wildernis zo goed als niets uitrichten. De grote klucht moest echter nog beginnen!
Hamid Ali, de Buginees en belangrijkste ondercommandant van Kahar Muzakkar had sinds de aansluiting bij de N.I.I. wrijving veroorzaakt. De ware reden hiervan is niet bekend; misschien lag deze bij de ontevredenheid der Buginezen, doch hoe het zij, men nam algemeen aan, dat hij zich zou hebben afgesplitst. Toen deze guerilla-dissident dan

ook contact zocht en verkreeg met de T.N.I. en zijn voornemen om te capituleren bekend maakte, werd dat gaarne geloofd. Hij zou zich daartoe met zijn ondercommandanten Osman Balo en Rasjid en 22.000 volgelingen op 10 december 1953 aan overste Chandra Hassan van de T.N.I. overgeven. Op deze datum waren de afgesproken verzamelplaatsen op Biladjang, Malimpung en Paberasang echter net even verlaten als het Hasanuddin-plein ruim twee jaren daarvoor. De reden was blijkbaar, dat overste Chandra Hassan nog weinig materiële hulp had kunnen bieden daar hij nog niets van de Rp 300 millioen, welke voor de rehabilitatie van de guerilla door de regering te Djakarta gevoteerd was, los had kunnen krijgen. Dies verklaarde Hamid Ali, dat hij de 20ste december nog wel eens kwam kijken. En ja hoor, op die datum was de voorbereiding beter en lieten de guerilla's zich eens goed vertroetelen. Overste Chandra Hassan verklaarde „veel militaire principes te hebben vrij gegeven," om voor een zo groot aantal guerilla's te moeten zorgen en zorgde dan ook niet voor omsingeling. Het gevolg was, dat de gehele groep van Hamid Ali na ontvangst van soldij, voedsel en kleding weer aan de wandel ging!
Achteraf leek die breuk met Kahar Muzakkar toch niet zo héél principiëel en het guerilla-leven had toch ook zo zijn aantrekkelijke kanten. De regering maakte bekend, dat het haar ditmaal gelukkig slechts een half millioen rupiah gekost had, zulks in tegenstelling tot de anderhalf millioen van de Hasanuddinpleinklucht! Toch nog wel een dure grap, al met al....
De strijd in Zuid-Celebes scheen zich eindeloos te rekken. Noch de T.I.I., noch de T.N.I. konden een beslissende slag forceren. Wel wist Kahar Muzakkar in april 1954 afdelingen over zee naar de Kleine Sunda Eilanden te zenden, waarop de Negara Islam Indonesia ook daar van zich kon laten horen. De acties waren evenwel van beperkte omvang. Tenslotte werd Kahar Muzakkar medio mei 1954 ernstig ziek en enige weken later werd zijn vrouw Corry [1]) gevangengenomen, maar de T.I.I. was daarmede niet verslagen.

35. De Negara Islam Indonesia in Atjeh

Wij hebben in het tweede hoofdstuk Atjeh verlaten, nadat Daud Beureuh, tengevolge van Sajid Ali's mislukte putsch binnen de Pusa, alle macht aan zich had kunnen trekken. Practisch gesproken was Atjeh een autonoom gebied, ja, eigenlijk een sterk federale Negara geworden. De bepalingen voor republikeins Indonesië waren dan ook alleen maar for-

1) Deze zou mededelingen hebben gedaan, dat haar echtgenoot was overleden.

meel voor Atjeh van kracht. Het is duidelijk, dat, waar de Republiek zelve tot einde 1949 om haar naakte bestaan vocht, zij al lang tevreden was met de weerstand welke Daud Beureuh als republikeins militair gouverneur aan mogelijke Nederlandse aspiraties in de richting van dat deel van het republikeinse grondgebied zou bieden.

Hoe zwak de band tussen Atjeh en de Republiek was blijkt ook wel uit het feit, dat na de tweede politionele actie de Republikeinse noodregering onder mr. Sjafrudin Prawiranegara liever in de omgeving van de Minangkabau bleef rondzwerven, dan dat zij haar zetel in het nog onbezette Atjeh vestigde. Wel werd dit land in augustus 1949, door mr. Sjafrudin bezocht, doch de ontvangst was nogal koel en de republikeinse militaire gouverneur Daud Beureuh stelde eisen, waaraan men alleen door de omstandigheden gedwongen tegemoet kwam. Als reden van die eisen in autonome richting werd de politieke, economische en culturele ontwikkeling van Atjeh, alsmede de ethnologische en religieuse verschillen met de Christelijke Tapanuliërs en Bataks genoemd. Die eisen kwamen dan ook practisch neer op algehele autonomie, niet alleen op religieus, maar zeer zeker ook op economisch gebied. In dit verband is het nuttig hier nogmaals te memoreren, dat de Ulama-klasse – althans dat deel dat de leiding in de Pusa bezat – zeer veel van de gunstige economische positie van de Uléebalangers had overgenomen, waaronder niet alleen grondbezit behoorde, maar vooral ook de zo uitermate winstgevende handel op Malaka, buiten het deviezenfonds van de Nederlanders of Republikeinen om!

Mr. Prawiranegara gaf op alle punten toe en Atjeh werd dus in augustus 1949 de jure een autonome provincie van de Republiek, hetgeen zij overigens de facto reeds sinds jaren was. Maar hier nu gebeurde weer een van die zonderlinge voorvallen, waar de Westerse mens moeilijk de portée van kan begrijpen. Nadat mr. Sjafrudin Prawiranegara aldus de bestaande toestand in Atjeh alleen meer fiateerde om niet ook in dit nog vrije deel der Republiek moeilijkheden en afvalligen te kweken, zond de Centrale Regering, welke, zoals men weet, op last van de Veiligheidsraad weer te Djokja zetelde, hem een telegram, waarin zijn maatregelen feitelijk gedesavoueerd werden. Het is te begrijpen, dat zulks een grote deinig in Pusakringen veroorzaakte, die hierin het begin van een rechtstreekse aanval op de autonome status van Atjeh en daarmede tevens op de eigen machtspositie binnen die provincie zagen. De overwegingen van de republikeinse regering zouden volgens een regerings-verklaring niet slechts juridisch-formeel zijn, doch tevens een afkeuring van een zodanige provinciale verdeling van Sumatra inhouden.[1])

1) Deze zou, behalve Atjeh, ook Tanuli en de hopelijk spoedig geliquideerde deelstaat Oost-Sumatra moeten inhouden.

In een besluit van de President, zo luidde de regeringsverklaring, was o.a. bepaald, dat de vice-premier om stappen met wetskracht te kunnen ondernemen de goedkeuring verkregen moest hebben van een adviserende raad die toen wegens omstandigheden nog niet gevormd was. Daarom werd zijn oprichting van de provincie Atjeh als niet wettig beschouwd. De opschudding in de P.U.S.A. verminderde pas, toen de regering mededeelde middels een telegram van het ministerie van binnenlandse zaken, dat de provincie Atjeh „de facto" voortgang kon vinden.
Het is echter de vraag, in hoeverre de Centrale Regering te Djokja de bevoegdheden tot desavouering van Prawiranegara's optreden bezat. Zij had op 18 dec. 1948 haar bevoegdheden zeer bepaald aan mr. Sjafrudin gemandateerd, en deze had het mandaat nog niet teruggegeven!

Na deze ongelukkige démarge wist Daud Beureuh wel zo ongeveer, wat hij van de Djokja-Regering, nadat de souvereiniteit aan haar zou zijn overgedragen, te verwachten zou hebben. Trouwens, al direct na de Souvereiniteitsoverdracht lieten de unificerende acties van de V.S.I. - later R.I. - inderdaad op dit punt weinig te gissen over. Daud Beureuh c.s. begonnen dan ook een steeds heftiger campagne tegen „vreemde Indonesiërs" en „Kafir Indonesiërs" te voeren, hetgeen weer reacties van de bestuursambtenaren van de Regering uitlokte. Het staat wel vast, dat de ambtenaren van de Centrale Regering de onteigende Uléebalangers steeds meer in hun eisen ging steunen en zij bewezen door deze politiek weer eens, dat *een van buiten Atjeh komend gezag slechts op de landadel kan steunen.* Op het Pusa-congres van 23 tot 27 december 1950 werd tenslotte de campagne tot behoud van de autonome provincie Atjeh in vaste vorm gegoten. De Regering in Djakarta trok zich hier echter hoegenaamd niets van aan; integendeel, overeenkomstig haar politiek elders ging zij lijnrecht tegen de plannen van de Pusa in. In begin 1951 creëerde zij dan ook de provincie Noord-Sumatra, bestaande uit Atjeh, Tapanuli en de voormalige deelstaat Oost-Sumatra. Hierin zou Atjeh een alles behalve autonome residentie worden!
Deze ontwikkeling was zeker niet zonder gevaar, daar de Pusa de meeste belangrijke posten in leger, politie en het ambtenarencorps bezet hield. Men krijgt de indruk, dat de Centrale Regering wel wat erg zeker van haar zaak was, waartoe de recente successen met betrekking tot de liquidatie van de deelstaten en de beëindiging van de Ambon-affaire wel het een en ander zullen hebben bijgedragen. Typerend voor deze houding is het feit, dat de regering vanuit Medan haar brieven aan de „resident-coördinator" van Atjeh adresseerde, nog voordat Daud Beureuh's ontslag als Gouverneur van Atjeh een feit was, alsook vóór Atjeh officieel

als residentie van Noord-Sumatra was ingelijfd. Daud Beureuh liet deze brieven ongeopend retour zenden...
Toen Atjeh's positie wettelijk werd gewijzigd werd Daud Beureuh naar Djakarta overgeplaatst, waar hij een positie bij een der ministeries zou krijgen, terwijl Danubroto, een Javaan, als resident-coördinator van Atjeh werd benoemd. Daud Beureuh weigerde echter aan deze opdracht van de regering gevolg te geven en verzocht ontslag uit 's lands dienst, hetgeen hem met verdachte spoed werd toegestaan.
Spoedig begonnen de spanningen zich toe te spitsen. De nieuwe resident poogde loyale Atjehers, veelal uit de Uléebalang-klasse en niet Atjehers in allerlei, op door de Pusa-leden ingenomen posities te schuiven. De Uléebalang-klasse van haar kant vatte hierdoor nieuwe moed en kwam tot de oprichting van een vereniging, de „Badan Keïnsjafan Rakjat" (B.K.R.), onder leiding van Teuku Mohammed Ali Samlagang. Haar streven was gericht op de opheffing van de Madjelis Penimbang, vervanging van het ambtenarencorps en het houden van algemene verkiezingen. De regering vond vooral de eisen van de Uléebalang in verband met hun geroofde goederen „heel matig", omdat zij slechts zo veel grond terug verlangde, „als nodig was om in hun levensonderhoud te voorzien". Inderdaad, dit klinkt zeer gematigd, maar wij moeten niet uit het oog verliezen, dat indien de Pusa-macht gebroken werd doordat haar leden uit de bestuurs-, rechtspraak- en politiefuncties gezet zouden worden, de Uléebalang *daarna* toch de gehele sociale revolutie van 1946 vrij gemakkelijk ongedaan zou hebben kunnen maken. Sociologisch gesproken blijft de vage overeenkomst van de ontwikkeling in Atjeh met die in geheel Indonesië bestaan, waarbij de Pusa de rol van republikeinen, de Uléebalang die van de feodaal-federalisten en de Centrale Republikeinse Regering die van het Nederlands-Indische gouvernement speelde. Ook de verdere ontwikkeling kan daar sociologisch enigszins mede vergeleken worden, want op dit punt aangekomen moest het iedere waarnemer toch duidelijk zijn, dat er „een verdere ontwikkeling" zou plaats vinden. Men kon zich echter niet aan de indruk onttrekken, dat de republikeinse regering te Djakarta de situatie niet bijzonder klaar inzag, hetgeen zij later zou toeschrijven aan een „gebrek aan Atjehkenners". Het merkwaardige is, dat de unificerende regering de andersoortigheid van Atjeh en zijn bevolking door zulk een verklaring indirect toegaf! De ware reden zal men meer in het psychologische vlak moeten zoeken: een sterk unificerende regering *kon* eenvoudig de ware situatie niet zien, omdat daarmede haar eigen bestaans-basis als éénheidsstaat – in de beperkte betekenis van het woord – onder haar zou worden weggeslagen, zoals ook de Nederlanders de juiste positie van de republikeinse nationalisten vóór en ook nog na 17 augustus 1945 niet konden

zien, daar zij dan wel genoodzaakt waren, het gehele bestaande systeem „lock, stock and barrel" over boord te gooien. Het is in beide gevallen een reeds lang geleden door Prof. Dr. Sigmund Freud beschreven psychologische blindheid, op hetzelfde niveau liggend als de misprestatie, de „opzettelijke" vergissing, het misgrijpen, het vergeten van namen en indrukken, kortom in het gehele complex van de zogenaamde onbegrijpelijke fouten als gevolg van de invloed van het onderbewuste in ons dagelijkse leven.
Slechts indien men zich realiseert, welk een geweldige invloed de Islam in Atjeh bezit, kan men zich een voorstelling maken van de krachten welke door de zich toespitsende tegenstellingen van de Pusa ten opzichte van de „wereldlijke" republikeinse regering ophoopten. Indien Daud Beureuh de Javaanse regerings-ambtenaren reeds in 1951 als „Kafirs" (ongelovigen) bestempelde, dan had dit méér betekenis dan alleen een poging hen in een ongunstig daglicht te stellen, méér dan alleen een streven om de eigen positie te verstevigen en daardoor de eigen sterke economische positie te handhaven. De regering te Djakarta bleef *te* lang overtuigd, dat het alleen om de bestendiging van de voordelen van de sociale revolutie ging en zij zag niet klaar in, dat haar *eigen sociale revolutie* vanaf 17 augustus 1945 en de Islamitische van Daud Beureuh eenzelfde sociale ondergrond bezaten. Door zich tegenover de Pusa te stellen, gedroeg zij zich min of meer als demos, mokolé, of kolonialistisch, fascistisch, of hoe men de verschillende verschijningsvormen van eenzelfde verschijnsel ook wenst te noemen. Het enige, wat dan ook moet verbazen is, dat Daud Beureuh nog jaren lang wachtte met zijn opstand. Waarom? Was het een organisatorische kwestie? Ik meen van niet; een opstand is immers irrationeel en zeker een godsdienstige. Wachtte de Republiek in augustus 1945 op haar organisatie? Het lijkt mij eerder waarschijnlijk, dat Daud Beureuh al het mogelijke heeft gedaan zijn opvattingen over de Islamitische staat zo lang mogelijk met die van de Republiek in overeenstemming te houden. Een belofte in deze zin schijnt hij eens persoonlijk aan vice-president Hatta gedaan te hebben. Wij zullen in hem niet de onverantwoordelijke machtswellusteling moeten zien, die de Islam slechts als politieke dekmantel gebruikt. Zolang de Republiek geleid werd door een Islamiet en door de Masjumi, kon hij zich inhouden, omdat de mogelijkheid tot een spoedige verbetering eigenlijk steeds daar was. Men vergete niet, dat in de ogen van een man als Daud Beureuh, een verbetering altijd een nauwere naleving van de Islamitische plichtenleer inhield.
Op 26 april 1951 was het kabinet van Dr. Sukiman Wirjosandjojo, Islamiet en voorzitter van de Masjumi, opgetreden. Op 23 maart 1952 was dit kabinet opgevolgd door dat van Mr. Wilopo, eveneens een Masjumi-

man. Van deze figuren kon Daud Beureuh redelijkerwijs verwachten, dat zij de Islamitische plichtenleer voor zover practisch te verwezenlijken, zouden nakomen en een opstand tegen dit gezag zou dus niet overeenkomstig de Islamitische opvattingen zijn geweest.
Maar op 17 oktober 1952 had zich een tot dan toe nimmer op de voorgrond getreden bourgeoisie-beweging van *niet specifiek Islamitische herkomst* krachtig geroerd, waardoor rood in een gevaarlijke positie tussen Islamitisch groen en burger-groen bekneld raakte. De oude revolutionnaire geest, geleid door het politieke genie van Sukarno, was echter nog juist krachtig genoeg om Islamieten en bourgeoisie te neutraliseren, het kabinet te wippen en op 1 augustus 1953 een rode regering te vormen. Hiermede werd voor Daud Beureuh de teerling geworpen.
Het schijnt, dat hij reeds verschillende malen zonder succes door koeriers van Kartosuwirjo over aansluiting bij de N.I.I. was benaderd, maar nu meende hij dan toch, uit klare geloofsovertuiging, te kunnen accepteren. En dit is ook wel begrijpelijk. Was de nieuwe premier mr. Ali Sastroamidjojo misschien niet zulk een onacceptabele figuur voor de Islamieten, een man als mr. Moh. Jamin in de speciale positie van Minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschap, hoe intelligent ook, of wellicht juist daarom, was toch niet goed aanvaardbaar. Men bedenke wel, dat geen enkel lid van de Masjumi aan de regering deelnam en de Islamieten dus vertegenwoordigd werden via de P.S.I.I. à la Abikusno Tjokrosujoso. Een man als Isa Anshary, voorzitter van de Masjumi in West-Java, noemde samenwerking met de aan de P.K.I. geaffilieerde groeperingen openlijk „haram" [1]) voor de waarachtige Islamiet en men kan niet tot in het oneindige voortgaan met te beweren, dat zulke mededelingen slechts voor propaganda-doeleinden worden gelanceerd. Integendeel, ware Islamieten meenden het!
Begin september 1953 werd het duidelijk, dat er iets broeide. De binnenkomende rapporten waren van dien aard dat Njakumar, de politiecoördinator voor Atjeh, reeds op 10 september alle belangrijke openbare gebouwen lieten bewaken. Dan, op 21 september 1953, werd in Atjeh de aansluiting bij de Negara Islam Indonesië geproclameerd. De Imam Kartosuwirjo benoemde Daud Beureuh tot zijn gouverneur, en de strijd tegen de kafir-regering, de prang sabil, werd onmiddellijk ingezet. Men kon moeilijk beweren, dat de opstand als een verrassing voor de regering kwam, maar zij was wel een schok. Een verrassing was zij evenwel voor het publiek, dat bijna even slecht voorgelicht werd als in de koloniale tijd. Spoedig zou de geweldige omvang van het gebeuren blijken. Op 11 september had de politie te Pankalan Bandan reeds een illegaal vuurwapentransport per autobus ontdekt. Op 16 september was de militaire

1) Op godsdienstige gronden verboden.

post te Kuala Simpang beschoten. Op 19 september kreeg men zelfs een vrij compleet plan voor een aanval op Kota Radja in handen, terwijl op 20 september de opstand algemeen werd. Op talrijke plaatsen werd de groen-witte of soms enkel groene vlag met de halve maan en ster gehesen, vele telefoonlijnen doorgesneden, treinrails weggebroken en overvallen gepleegd. Pamfletten werden verspreid waaruit bleek, dat er behalve de aansluiting bij de Negara Islam Indonesia ook een samenvoeging van de weermacht had plaats gevonden; ook in Atjeh zou zij Tentara Islam Indonesia heten en wel divisie Tje'Ditoro. Atjeh werd het V'de militaire territorium van de N.I.I. (Noord-Sumatra was het I'ste mil. terr. van de Republiek). Deserties van de T.N.I. naar de T.I.I. hadden op betrekkelijk grote schaal plaats, zoals die van een Ibrahim Salek in Sidikalang, waarvan de gehele compagnie – op 31 niet-Atjeh'ers na – overliep. Ook bij de politie en het bestuur werd gedeserteerd; de regenten van Langsa en Takengon verdwenen reeds de eerste dag van de opstand. De trouw gebleven politieposten te Peureula, Alor Gading, Langsa, Sigli, Idi, Meulaboh en Alor Pidi werden reeds de 20ste geattaqueerd, terwijl ook een grote aanval op Loh Semawée werd ingezet. De situatie werd hier zo kritiek, dat honderden republikeinen met de „Renong" en „Serembang" naar Medan evacueerden. Ook met de evacuatie van de Europeanen werd spoedig begonnen.
Gelijktijdig had een grote actie van de T.I.I. op Java plaats, vooral tegen Lelesen Tjiwideh gericht, terwijl het in het Tjandjurse eveneens warm toeging. Deze actie begon reeds 15 september en er zijn wel aanwijzingen, dat een eerdere proclamatie tot aansluiting bij de N.I.I. in het voornemen heeft gelegen. In dit verband wordt wel eens beweerd, dat de grote sportfeesten te Medan (P.O.N. III), welke 10 september aanvingen, reden tot het uitstel zijn geweest, hetgeen mij twijfelachtig voorkomt. Slechts Daud Beureuh of zijn actieve helpers uit die dagen als Hasan Ali, voormalig lid van het Hoofdparket te Kota-Radja of de patih van Bindjai zullen in deze het antwoord weten. Maar de persisterende berichten, dat er tijdens de P.O.N. een poging was gedaan President Sukarno te ontvoeren, wijst niet op veel consideratie.
Op 27 september, nog geen week na de officiële aansluiting bij de Negara Islam Indonesia was bijna geheel Atjeh in handen van de opstandelingen. Op de belangrijke oostkust van Atjeh hielden de regeringstroepen zich slechts staande rond Kota-Radja in het Noorden en in Langsa in het Zuiden en zelfs hier werd men voortdurend bestookt. De opstandelingen bestonden het zelfs, om op 24 september een Alri-schip, dat wapens voor Kota-Radja landde, aan te vallen! Groot Atjeh had zich onder de voortvarende leiding van de voormalige fungerende assistent-coördinator Teuku Sulaiman Daud in zijn geheel bij de N.I.I. aangesloten. In geheel

Centraal Atjeh hield slechts het garnizoen in Kuta Tjané stand. Op de veel minder belangrijke Westkust van Atjeh bleven slechts Meulaboh en Tapatuan in handen van de regering.

Onder dergelijke omstandigheden leek de herovering van Atjeh een vrijwel hopeloze opgave. Deze weinig benijdenswaardige taak viel te beurt aan kolonel Simbolon, territoriaal commandant van terr. I, Bukit Barisan, en er zit een zekere ironie in het feit, dat deze man zich voor „groen" verklaard had in de 17 oktober (1952) controverse. Niettemin vatte hij het probleem krachtig aan en had hij spoedig meer succes dan men had durven hopen.

Het was nogal vermakelijk de reacties in de hoofdstad Djakarta te bestuderen. De Nederlanders vertoonden een nauw verholen leedvermaak; de communisten gaven de Nederlanders de schuld, de Masjumi wierp de schuld op de rode regering en de regering zelve wilde van geen compromis weten, alvorens „het brandende huis geblust was". Met deze opvatting drukten zij weer eigenlijk precies de voetstappen van de voormalige Nederlands Indische regering met betrekking tot de 17 augustus (1945)-revolutie!

Maar in strategisch opzicht nam de regering een zeer wijs besluit, hetgeen men echter in zijn internationale aspecten zien moet. Immers, van welke kant – economisch, militair-strategisch, historisch – men de zaak ook bekeek, Indonesië anno 1953 lag ongetwijfeld binnen de Amerikaanse machtssfeer en in de grote, wereld omspannende strijd tussen de U.S.S.R. en de U.S.A. ,had laatstgenoemd land juist een enorme campagne gevoerd om de Islamitische staten vast aan zich te binden. Deze actie had zeer zeker succes gehad, getuige de officiële verklaring van Inamullah Khan, de Secretaris-Generaal van de Wereld Moslim Conferentie op 27 september 1953, een week na de actie van Daud Beureuh. Deze verklaring kwam er nauwkeurig op neer, dat de Islamieten zich achter het Westen zouden scharen en iedere rode actie veroordeelden. Kartosuwirjo pikte de toegeworpen kans onmiddellijk op en liet een door hemzelf getekend pamflet verspreiden, hetwelk hij o.a. naar alle ambassades in Djakarta zond. „It becomes undoubtedly clear in which measure the Gouvernement of the Republic of Indonesia and several R.I.-topfigures are – more or less – important instruments of international communism", schreef hij. En ook Daud Beureuh's voorlichtingsdienst, de „Medan Djibad" bespeelde dit zelfde thema. Als gevolg van de gewijzigde houding van de Islamitische wereld waren juist geheime onderhandelingen tussen Amerika en Pakistan over wapenleveranties en andere uitgebreide militaire bijstand begonnen. Dit betekende een falen van Nehrus' „Derde Machts"- en neutraliteitspolitiek en zelfs min of meer een bedreiging van India, dat nog altijd op het gevaarlijke

Kasmir-conflict met Pakistan broedde. Indien men dan ook de strategische positie van Oost-Pakistan in het min of meer vijandige India beziet en men is dan het flirten van Kartosuwirjo met Amerika indachtig, dan kan de strategische positie van een Amerika gunstig gezind Atjeh niemand ontgaan. Indien men daarbij bedenkt, dat in de andere nabuurlanden, met name Burma en Malakka, in 1953 een acuut gevaar voor een communistische machtsovername bestond, terwijl Siam's strategische waarde bij een Chinees ingrijpen in Indo-China nihil zou worden, dan kon men langzamerhand de onprettige gewaarwording krijgen, dat het omstreden Atjeh wel eens een strategische sleutelpositie van de eerste orde kon blijken te zijn. Indien ik dan ook constateer, dat de Indonesische regering tot een wijze strategie besloot, dan doel ik daarmede op haar resolute poging te voorkomen, dat het Atjeh-probleem een internationaal karakter zou kunnen aannemen. En zij deed dit, door eerst de kusten, de grote wegen en de belangrijkste plaatsen te bezetten. Dit was misschien wel niet de snelste wijze om de verzetskern te breken, doch de gehele strijd kon daardoor worden teruggebracht tot een actie van „roerige benden in het binnenland". Dit was dan ook de opdracht, welke kolonel Simbolon kreeg en welke hij betrekkelijk snel wist te volbrengen. Het tegenoffensief van de regeringstroepen werd begin oktober in dit kader volvoerd. Op 3 oktober werd vanuit Kota-Radja het plaatsje Seulimeum bereikt en vanuit Langsa het op ongeveer 20 km afstand gelegen gehucht Bajeunen. Meureudu werd in zware gevechten op 10 oktober heroverd. Op 20 oktober werden Blakadjeren en Biruën bezet, terwijl Takengon eerst op 24 november door Adji heroverd werd in een als tangbeweging vanuit Blankedjeren en Biruën uitgevoerde operatie. Troepenversterkingen gingen eveneens naar de Westkust. Men zegt niet teveel, indien men constateert, dat de Atjeh-kwestie einde november 1953 reeds tot eenzelfde proportie was teruggebracht als de D.I. in West-Java. Alle grote plaatsen en de verbindingswegen waren weer in handen van de regering, ofschoon felle aanvallen daarop nog regelmatig plaatsvonden. Maar van een vrij gebied met open verbindingen met het buitenland was reeds geen sprake meer, waardoor bijvoorbeeld de wapensmokkel vanuit Singapore aanzienlijk terug liep. Maar vooral, er was niet meer een regelmatig gebied van de Negara Islam Indonesia aan te wijzen, waardoor het gevaar voor officiële buitenlandse inmenging al wel zeer gering geworden was. De spectaculaire militaire successen, welke de opstand de eerste tijd genoot, alsook de positieve resultaten van de regeringstroepen in de maanden oktober en november, werden daarna uitzondering; het werd weer een slepende affaire, juist zoals op Java en juist zoals op Zuid-Celebes.
In politiek opzicht was men met de benoeming van Mr. S. M. Amin

tot Gouverneur van Noord-Sumatra minder gelukkig. Deze voormalige advocaat te Kuta Radja stond bekend om zijn capaciteiten en zijn gematigde nationalisme, maar in de tijd, dat hij bij het officiële Nederlandse voorlichtingsblad „Renjuluk Ra'jat" werkte, had hij zich de vijandschap van de opstandige beweging tijdens de Japanse opmars op de hals gehaald en dit was dus min of meer dezelfde organisatie, die zich thans bij de N.I.I. had aangesloten. Op 20 oktober aanvaardde hij zijn nieuwe functie. „De Mestika" betwijfelde reeds, of dit nu wel zulk een succesvolle methode was om de moeilijkheden aldaar op te lossen. Ook de „Mimbar Umum" liet een soortgelijk geluid horen. „Van de ministers horen wij slechts stoere woorden als: „Geweld moet met geweld worden gekeerd"", schreef zij, terwijl deze Noord-Sumatraanse courant tevens haar verwondering erover uitsprak, waarom Kahar Muzakkar *wèl* en Daud Beureuh *niet* een kans kreeg zich op eervolle voorwaarden over te geven.
Een van de redenen was ongetwijfeld, dat de regering te Djakarta niet met schone handen tegenover het guerillaprobleem in Zuid-Celebes stond, maar ook internationale overwegingen speelden waarschijnlijk een rol. Internationaal was Zuid-Celebes nauwelijks een gevaar, maar Atjeh wèl. Tekenend is, dat President Sukarno op 14 oktober te Bone (Zuid-Celebes) verklaarde, dat Kartosuwirjo hulp aan de U.S.A. zou hebben gevraagd. Wat had hij aan te bieden? Atjeh toch zeker en niet het strategisch onbelangrijke Zuid-Celebes. Tekenend is ook, dat Kartosuwirjo na de opstand in Atjeh, wel „spreken" wilde met de Republiek, doch alleen op basis van „staat tegenover staat".
De in 1953 sterk toegenomen betekenis van de beweging, welke wij dan nog altijd vaag „D.I." noemen, is niet te ontkennen en dat, terwijl zij juist op West-Java, haar bakermat, langzamerhand aan kracht inboette. De T.I.I.-acties aldaar werden steeds zwakker, steeds meer kinderen werden gebruikt, die – het is waar – door hun blindheid voor het gevaar, uiterst lastig te elimineren waren. In Zuid-Sumatra en zelfs hier en daar op Borneo stak de D.I. het hoofd op, alles nog maar van zeer plaatselijke aard, maar vol betekenis in het groter verband. En deze acties zullen niet ophouden, totdat de staat Indonesië haar geëigende vorm gevonden heeft, welke dan ook.

HOOFDSTUK VIII

HET RODE MONSTERVERBOD TUSSEN P.N.I. EN P.K.I.

36. De Thermidorse reactie en de P.N.I.

De Indonesische revolutie was een marhaenistische revolutie, rood en links georiënteerd. Zij had tot tweemaal toe een aanval van extreem links moeten verduren, de eerste van Tan Malaka en zijn Eenheidsfront, de tweede van Musu's P.K.I., en zij was beiden te boven gekomen. Maar op 27 december 1949 werd de Souvereiniteitsoverdracht bekrachtigd en thans deed zich een oud probleem in nieuwe gedaante voor. Het ging weer om het onderscheid tussen de nationale en de sociale revolutie. Het is duidelijk, dat de machtsgrepen van Tan Malaka en Musu – indien zij geslaagd zouden zijn – tevens een accentuering van het sociale element in de revolutie betekend had. Dit punt had men trouwens reeds bij herhaling belicht, doch niemand had dat zo principieel gesteld als drs. Moh. Hatta, aan de vooravond van de communistische opstand. In zijn rede van 2 september 1948, gericht tot het werkcomité van het K.N.I.P. viel hij de tendenz, om alle heil van de Sovjet-Unie te verwachten aldus aan:

Voor de communisten vertegenwoordigt Rusland de basis, waarop gewerkt moet worden om het (vrijheids-)ideaal te verwezenlijken... en daarom zullen de belangen van de Sovjet-Unie uitgaan boven alle anderen... inclusief de belangen van onderworpen volken, zoals in 1935 en de daarnavolgende jaren geschiedde. (Hatta doelde op de Dimitrov-doctrine). ...Doch het standpunt van de Nationalist is anders. Hij wordt in de eerste plaats bezig gehouden door de vraag, hoe de onafhankelijkheid van zijn volk bereikt kan worden in de kortst mogelijke tijd...

De moeilijkheden welke wij in het binnenland ontmoeten, worden ver-

groot tengevolge van een neiging welke onze strijd voortdurend vertoond heeft. Ik refereer, aldus Hatta, aan de neiging waardoor geen onderscheid wordt gemaakt tussen een nationale revolutie en een sociale revolutie. Het feit, dat wij in het huidige stadium met onze nationale revolutie bezig zijn, wordt vaak over het hoofd gezien... zelfs zij, die vroeger uitspraken van Marx en Mao Tse Tung aanhaalden, herinneren ons aan het feit, dat we het stadium van nationale revolutie nog niet voorbij zijn...

Natuurlijk zat in de gehele marhaenistische revolutie in hoge mate het element van een sociale revolutie, hetgeen uiteraard Hatta beter bekend was dan wie dan ook. Hatta's rede was voor binnenlands gebruik bestemd; men kon met het woord nationale revolutie *alle* partijen verenigen, zelfs de communisten tot op zekere hoogte. Het woord „sociale" revolutie brengt onmiddellijk de ideologie in het geding en wèg is de eenheid. Bovendien betekent het accent op *nationaal,* dat men desnoods sociale wensen laat varen om de nationale vrijheid te verkrijgen. De Souvereiniteitsoverdracht als gevolg van de R.T.C. was zulk een concessie ten behoeve van het nationalisme. Daarin werd een dergelijke serie scherp omlijnde financiëel-economische voorwaarden opgenomen, dat – zo de marhaenistische Republiek zich aan de bepalingen zou houden – zij in één draai „rechts" en „groen" zou zijn. En uit internationaal prestige moest zij zich voorlopig wel aan de R.T.C. houden!

Deze „draai" speelde de groene en rechtse Masjumi sterk in de kaart. Ook is het niet te verwonderen dat vele vooraanstaande republikeinen, moe van de revolutie, van oordeel waren, dat er nu maar eens een groene, rechtse reconstructieperiode moest komen. De Koreaanse oorlog, waardoor de economische toestand in het grondstoffen-producerende Indonesië aanzienlijk vooruit ging, werkte deze tendenz in de hand. Er werden schatten verdiend en voor het eerst kregen ook de Indonesiërs hiervan hun deel. Waarom zou men de revolutie voor het sociaal-economische doel voortzetten? De Merdeka was er immers reeds?

Deze opvattingen, hoe logisch ook, vonden toch verzet. In de eerste plaats verzetten zich de voormalige volgelingen van wijlen Tan Malaka. Zij hadden de regering in 1948 gesteund gedurende de strijd met de P.K.I. en zij waren dientengevolge weer in ere hersteld. Maar aan dat eerherstel op zichzelf hadden zij niet genoeg; zij zochten hun politieke invloed te herwinnen.

Ook de communisten tekenden verzet aan. De communistische partij was nimmer buiten de wet gesteld, evenmin als de Sobsi (vakbond) en met de Souvereiniteitsoverdracht verscheen Alimin weer aan het hoofd van de officiële P.K.I., alsof er niets gebeurd was. Ja, de extreemlinksen hadden in sommige opzichten de wind mee en wel voornamelijk

doordat thans de arbeids-problemen op de gerehabiliteerde Nederlandse ondernemingen en fabrieken kon losbarsten.
Zoals bekend, had de Souvereiniteitsoverdracht plaats gevonden aan de Verenigde Staten van Indonesië (R.I.S.). De Republiek (R.I.) was als deelstaat blijven bestaan, met Sukarno en Hatta als symbolische hoofden. De „acting" president Assaath kreeg dan ook de titel van Waarnemend President en Hakim werd de Waarnemend Premier. Terwijl dus in het R.I.S.-kabinet Hatta ook de facto de scepter zwaaide, had de R.I. een socialistisch kabinet, bestaande uit 3 P.S.I.'ers, 3 P.N.I.'ers, 3 leden van de Masjumi, en nog wat ministers van kleine partijen en partijlozen. De communisten voelden zich in deze R.I. alles behalve thuis en hun activiteiten waren duidelijk verplaatst naar streken, welke onder Nederlands bewind hadden gestaan. De enige vermeldenswaardige rode activiteit binnen de R.I. vond begin juni 1950 in het Solose plaats. Daar waren ambtenaren van de Mangkunegara naar Tirtomojo getogen om volgens eeuwenoud ritueel de afgedragen klederen van de vorst in de rivier te doen afvoeren naar zee. Met een dergelijk feodaal ritueel konden de communisten zich niet verenigen. 's Avonds werden de ambtenaren te Trawongan met stenen bekogeld en later te Bukoretno wederom. Zij vluchtten naar het huis aan de Wedana, dat onmiddellijk werd aangevallen en slechts het snelle optreden van de Solose politie kon erger voorkomen.
Het feit dat de communisten in de R.I.-gebieden niet bijzonder actief durfden te zijn, nam evenwel niet weg, dat zij grote liefde voor de R.I. toonden en uit propagandistische overwegingen heftig tegen de R.I.S. en derzelfde regering tekeer gingen. Toen op 15 augustus 1950 dan ook werd aangekondigd dat over twee dagen de R.I.S. weer zou worden omgezet in een R.I. schreeuwden zij moord en brand en verklaarden, dat zulk een R.I. slechts een ander jasje voor de R.I.S. was.
Hoe sterk de P.K.I. reeds spoedig na de Souvereiniteitsoverdracht weer was, moge blijken uit de deelname van een Sobsi-delegatie, die uitsluitend uit P.K.I.'ers onder leiding van Sukandijono bestond, welke – naar men fluisterde – door de regering gesubsidieerd werd. Maar deze versterkte positie, zo kort na de mislukte opstand, zou spoedig een nog veel interessanter relief verkrijgen. Dit kwam, doordat de Partai Nationaal Indonesia (P.N.I.) in de knel dreigde te geraken.
De intellectuele leden van de P.N.I. hadden immer een belangrijk aandeel in de leiding van de vrijheidsstrijd van de „R.I.-oude stijl" gehad, doch na de Souvereiniteitsoverdracht dreigden zij bekneld te raken tussen de toenemende macht van de Masjumi en de toenemende invloed van de communistisch gedomineerde Sobsi. Haar enige bestaans-mogelijkheid lag in een soort voortzetting van de revolutie. Ofschoon nimmer

zo scherp geformuleerd, betekende het, dat zij thans de *sociale* revolutie zou beginnen, welke men vanwege de strijd om de *nationale* revolutie zolang had uitgesteld.
De tweede phase was bereikt! Vanuit een marhaenistisch standpunt was deze revolutionaire theorie in het geheel geen opportunisme. Het is echter wel zeker, dat niet alleen deze zuivere marhaenistische opvattingen een rol speelden, maar ook het normale verlangen, weer met een klinkend partijprogramma voor de dag te kunnen komen. Welnu, dit lukte prachtig! Afschaffing van de Nederlands-Indonesische Unie, wijziging van de R.T.C.-overeenkomst, inlijving van West-Irian, een neutrale positie tussen Oost en West en de Unitaristische Republiek waren thans de pakkende leuzen!
Niet alle P.N.I.'ers waren het echter met de gang van zaken eens. Zo splitsten zich op 24 juli 1950 een deel af en noemde zich P.N.I. Merdeka om begin november 1950 haar naam in Partai Rakjat National te wijzigen. De grote meerderheid van de P.N.I. bleef echter trouw. Sidik Djojosukarto, de man die het oude programma in het nieuwe jasje gestoken had, werd haar Algemene Voorzitter. Reeds begin september kondigde Sidik aan, dat de P.N.I. met de beide grote vakverenigingen, de Sobsi en de Sarbupri zou samenwerken om het marhaenistische ideaal te bereiken. In de praktijk betekende deze politiek een samengaan met de communisten, aangezien vooral de Sobsi sterk communistisch gedomineerd was. Hoe uitermate belangrijk deze samenwerking voor de communisten zou kunnen worden, blijkt uit het feit, dat President Sukarno, nog altijd de invloedrijkste politicus in Indonesië, het programma van de P.N.I. ten volle steunde!
Maar ook versmaadde de P.N.I. de steun der voormalige Eenheidsfronters niet, zodat binnen een jaar na de Souvereiniteitsoverdracht een toestand was ontstaan, waarbij de rode elementen: Marhaenisten, Communisten en voormalige Eenheidsfronters samenwerkten om de nationale revolutie door een sociale te doen volgen! Het is bijzonder interessant te zien, dat Sukarno dit keer de revolutionaire zijde koos, terwijl hij in de afgelopen jaren tot tweemaal toe de rol van een Mirabeau gedurende de Franse en een Kerensky gedurende de Russische Revolutie gespeeld had! Mirabeau en Kerensky waren gevallen, Sukarno echter niet...
Vaak is beweerd, dat Hatta tegen de revolutionaire koers gekant was. Zulks zou – uit practische overwegingen – begrijpelijk zijn, maar de poging van Sukarno om weer een revolutionair momentum ten behoeve van een wijziging in de socio te verkrijgen, was ongetwijfeld geheel overeenkomstig Hatta's eigen theorieën. Trouwens, ook de linkervleugel van de Masjumi was daar niet afkerig van, mits zulks maar geen

samenwerking met de communisten inhield. Dit is de grondgedachte van de samenwerking van dr. Sukiman, leider der linkervleugel van de Masjumi met de P.N.I. in het kabinet van 26 april 1951.
Voorlopig ontging de samenwerking tussen de P.N.I., de voormalige Eenheidsfronters en de P.K.I., de buitenwereld nog enigszins, temeer daar de onderdelen van het rode monsterverbond elkaar nog al eens te lijf gingen. Zo fluisterde men dat vooral Sukarno de invloed van de scherpzinnige mr. Moh. Jamin wilde elimineren en hij hem daartoe een baantje in de staats-wapencommissie en in de Irian-delegatie gaf. Men verwachtte algemeen, dat de Irian-conferentie mislukken zou en het leek sommigen nuttig de naam Jamin aan zulk een échèc te verbinden. Jamin op zijn beurt, moest dus wel desnoods tegen iedere prijs, een succes van de missie zien te maken. Dit is dan de achtergrond, waartegen men zijn bij aankomst te Schiphol, geuitte bedreiging tegen de in Indonesië vertoevende Nederlanders moet zien. Had de jonge Simatupang daar te Bandung niet zo'n groot succes mee behaald? Maar deze maal mocht het in het geheel niet baten, want de Nederlanders gaven niet toe.

Op 20 maart 1951 viel het kabinet Natsir (Masjumi), omdat het geen kans zag een bevredigende oplossing rond de motie Hadikusono – inzake een door de Masjumi voorgestane decentralisatie via de daerah-raden – te bewerkstelligen. Het was het prerogatief van President Sukarno, de nieuwe kabinetsformateur aan te wijzen en nu bleek zijn voorkeur: Sartono van de P.N.I. werd op 28 maart aangezocht. Op 30 maart reeds verscheen het officieel programma van de P.K.I. dat nauwkeurig met Sartono's voorgenomen plannen overeen bleek te komen. Het is nuttig, dit programma in extenso aan de vergetelheid te ontrukken:
R.T.C. nietig verklaren; de instelling van een democratische volksregering; de voorlopige constitutie in een democratische grondwet wijzigen; de volks-democratie verwezenlijken; de politieke gevangenen bevrijden; de Staat van Oorlog en Beleg opheffen; het recht van staken toekennen; een zuivere zelfstandigheidspolitiek in de internationale arena innemen; het verbod van de atoombom steunen; de terugtrekking van de buitenlandse troepen uit Azië en Indonesië (Irian!) eisen; de Amerikaanse agressie in Korea veroordelen; de strijd van het Marokkaanse volk steunen; de herbewapening van Japan en Duitsland tegengaan; een volks defensie-systeem opbouwen; de begroting voor militaire doeleinden verminderen; de nationalisatie van de belangrijkste ondernemingen; het groot grondbezit (particuliere landerijen!) opheffen; de arbeiders een behoorlijk leven garanderen; de leerplicht instellen; technische scholen stichten; anti corruptie politiek voeren!

Onder de gegeven omstandigheden was het niet te verwonderen, dat de benoeming van Sartono tot kabinetsformateur achter de schermen een hevige reactie van Engeland en Amerika tengevolge had, want indien de betrekkelijk kleine P.N.I. een regering zou vormen, was de steun van de Badan Perumtjawaratan Partai-partai [1]) onvermijdelijk, of m.a.w. deze kabinets-formateur zou genoodzaakt zijn de weg te openen voor de communisten! De druk op het Paleis-Merdeka stond – vanzelfsprekend – onder leiding van Merle Cochran, de Amerikaanse Ambassadeur. Ofschoon deze man vanwege zijn rol in de vrijheidsstrijd een zeer grote invloed in hoge republikeinse kringen bezat, kwam het nu toch tot een conflict. Wel gaf Sukarno voorlopig toe en gaf Sartono zijn mandaat terug, doch Cochran werd persona non grata en zou het niet zo lang meer in Indonesië maken.
Tenslotte werd op 24 april Sukiman van de Masjumi als formateur aangezocht, die een kabinet samenstelde, hetwelk men het beste met de Rooms-Rode coalitie in Nederland zou kunnen vergelijken. 5 Zetels gingen naar de P.N.I. en 5 naar de Masjumi, terwijl het geheel „versterkt" werd door onafhankelijken, waaronder mr. Moh. Jamin! Deze moest echter 14 juni reeds aftreden, aangezien hij de hand had gehad in de vrijlating van een groot aantal politieke gevangenen, waaronder Chairul Saleh, die wegens agitatie in het Bantamse door de regering Natsir gearresteerd en te Nusa Kembangan opgesloten was. Het bleek dat Jamin de hand gehad had in de bevrijding van 950 van de 17.000 politieke gevangenen, terwijl er voor einde juni nog 2122 gevangenen in vrijheid zouden worden gesteld.
Nu de P.N.I. regeringspartij geworden was, moest zij snel bijdraaien. Er kon thans geen sprake zijn, dat zij haar programma punt,n.l. opheffing van de Staat van Oorlog en Beleg (S.O.B.) kon nakomen, omdat zulks vooral Kartosuwirjo's D.I. in de kaart zou spelen! En Jamin bevrijdde wel een groot aantal gevangenen, maar geen leden van de communistische partij! Dit alles dus in lijnrechte tegenstelling met het gemeenschappelijk programma van P.K.I. en P.N.I.
Natuurlijk *nam* de P.K.I. dit niet en al spoedig broeide er iets. Communisten en crypto-communisten zouden een poging willen wagen, Sukarno en vooral Hatta uit de weg te ruimen, omdat deze door hun persoonlijk prestige de rode vleugel teveel in de hand zouden hebben, en zij konden zodoende de sociale revolutie te zeer in hun eigen geest doen uitvoeren. Premier Sukiman gaf daarop de territoriale commandanten blanco volmachten om de te verwachten onregelmatigheden de kop in te drukken. De militaire commandanten maakten van de hen toegewezen

1) De Marxistische partijen in de Volksvertegenwoordiging, (P.K.I. Subsi, Sarbupri en Front Buruh).

bevoegdheden een veel ruimer gebruik, dan door Sukiman bedoeld was, want niet enkel arresteerden zij in de loop van augustus een groot aantal communisten, doch tevens lieten zij al te vurige Mohammedanen oppakken! In Djakarta werden liefst 16 parlementsleden behorende tot de P.K.I., Sobsi, Sarbupri en het Front Buruh gearresteerd!
Er was hiermede een vrijwel operette-achtige politieke toestand in Indonesië ontstaan. Rood en groen, die tezamen een regering vormden, werden door extreem-rood en extreem-groen gelijktijdig aangevallen. Zij hielden beiden vast aan de S.O.B.-bepalingen, terwijl haar leden in het parlement om afschaffing verzochten, rood ten behoeve van de Sobsi-activiteit, groen ten behoeve van Kartosuwirjo's D.I.!
Typerend ook is de rede van President Sukarno van 10 november 1951, waarin hij de Chinezen waarschuwde, geen steun aan een *radicale* revolutie te geven. Hij herinnerde hen aan de moordpartijen op Chinezen gedurende de extremistische uitbarstingen in het verleden: aan Tangerang, Kebumen en zo veel andere plaatsen. Het was allang geen geheim, dat na de successen van Mao Tse Tung in China de Chinees-communistische activiteit in Indonesië toegenomen was. Communistisch China, in een oorlog op Korea verwikkeld, had onderwijl gaarne een volwaardige burgeroorlog in het grondstoffenrijke Indonesië ontketend. Zover kwam het echter niet, want een heel bijzonder persoon maakte tenslotte een einde aan de groen-rode coalitie!
Deze persoon was mr. Achmad Subardjo, de man, die zulk een grote rol gespeeld had in de Maeda-politiek. Marxist, doch aanhanger van Tan Malaka en niet van de P.K.I., had hij de machtstoename van de P.K.I. en geaffilieerde vakorganisaties met wantrouwen gade geslagen. Hij geloofde, dat een voortzetting van de sociale revolutie in rode zin noodzakelijk was, doch begreep, dat zulks wel eens in een P.K.I.-dictatuur kon eindigen. Indonesië moest in de allereerste plaats sterk zijn, alleen dan kon het een communistische opstand als de Chinezen in Malaka te zien gaven, voorkomen of onderdrukken. En er scheen maar één land, waar men voldoende wapens – gratis nog wel – van kon betrekken, zonder de P.K.I. in de kaart te spelen: de U.S.A.! Bovendien kon men met die wapens de groene D.I. te lijf, hetgeen de marxist Subardjo eveneens aangenaam was. En deze Subardjo was weer gerezen tot de rang van Minister van Buitenlandse Zaken! Vóór iemand goed en wel begrepen had, wat er gebeuren ging, stond zijn handtekening onder de Mutual Security Act met de U.S.A.! De Marxist, die eerst met het fascistische Japan had gekonkeld, tekende nu een verdrag met het kapitalistische Amerika om de P.K.I. te dwarsbomen; het is niet moeilijk de langzamerhand 25 jaar oude tegenstelling tussen Tan Malaka en Alimin in deze daad terug te zien!

De ondertekening van de Mutual Security Act had de val van het kabinet Sukiman tengevolge. Het werd opgevolgd door het rechtse kabinet Wilopo, waarin de Sultan Hamengkubuwono IX de portefeuille van defensie kreeg. De P.N.I. nam niet langer meer deel aan dit kabinet. In haar plaats kwam de P.S.I. van Sjahrir. Thans hadden in ieder geval de groene groeperingen elkaar gevonden. Doch nu sloot de P.N.I. zich weer nauwer bij de communisten en crypto-communisten aan! Het propagandistische Leitmotiv werd steeds sterker anti-Nederlands. Was niet juist de overeenkomst van de R.T.C. de oorzaak, dat het economische leven nog „koloniaal" was? Keer op keer werd deze leuze herhaald: Slechts een voortzetten van de grote revolutie kan Indonesië waarlijk bevrijden! En als oppositiepartij viel deze propaganda aanzienlijk makkelijker te voeren dan als regeringspartij!

Het groene kabinet Wilopo trad de 23ste maart 1952 op. Het belangrijkste feit op de achtergrond was wel, dat de dreigende 3de wereldoorlog uitbleef en in Korea een impasse bereikt werd, welke op de duur niet zozeer gevaarlijk als gruwelijk vervelend werd. De kapitalistische wereld reageerde op deze ontwikkeling door een algehele prijsdaling, welke in de eerste plaats de grondstoffen producerende landen trof. Indonesië werd hard getroffen en wel vooral in haar rubber-opbrengst. De economische achteruitgang had tengevolge, dat de Indonesiërs zich begonnen te bezinnen over hun reële positie in het economische leven van hun land. De eerste jaren van de politieke Merdeka waren – onder invloed van de Korea-hausse – economisch dermate florissant geweest, dat men feitelijk tevreden was met de bestaande toestand en men was daardoor tot een welwillende houding tegenover het buitenlandse kapitaal verleid. Ja, de mening kon post vatten, dat al die rijkdom vanaf 1950, voor een niet gering deel was toe te schrijven aan de politieke Merdeka!
Maar in 1952 ontwaakten vele Indonesiërs uit deze heerlijke droom. En de harde realiteit leerde al spoedig, dat in een dalende markt de Indonesiërs niet tegen de goed georganiseerde buitenlandse bedrijven waren opgewassen. Indien men zich strak aan de regels van het spel hield, dan leek de kans om ooit een „eigen" economisch apparaat op te bouwen, wel nihil. Hierin hadden de Indonesiërs ongetwijfeld gelijk. Indien men een serie wettelijke voorschriften maakt en men houdt zich hieraan, dan zal de combinatie „kapitaal plus kennis" niet te overtreffen zijn. In Indonesië was het kapitaal en de kennis in handen van de buitenlanders en wilde men een Indonesisch gedomineerde economie daarvoor in de plaats verkrijgen, dan diende men de buitenlandse bedrijven voorzichtig van hun basis te beroven. Die basis is de rechts-

zekerheid. Alleen indien men in het gehele land weer een revolutionnaire sfeer zou kunnen opwekken, zou men kunnen hopen deze basis te vernietigen, want de communistische adviezen van confiscatie zonder vergoeding konden uit practische overwegingen nog niet serieus worden genomen.

Men kan de noodzaak van een rode ontwikkeling ook langs droge economische wegen verklaren. Kernpunt in het betoog wordt dan de omstandigheid, dat Indonesië immer debiteurenland is geweest, met Europa en de U.S.A., het Westen, als crediteuren. Formeel is de betalingsbalans van een debiteurenland in evenwicht; het is immers een *balans*, maar materieel behoeft zulks geenszins het geval te zijn. In de formele betalingsbalans van een debiteurenland paraisseert steeds een aanzienlijke post rente over geïnvesteerd kapitaal. Daarnaast paraisseert meestal nog een post afbetalingen van investaties, wil het debiteuren-land zich tenminste ooit van zijn schuldenlast bevrijden. Een debiteuren-land zal dus in principe een exportoverschot moeten kweken, hetzij in de vorm van goederen, hetzij in de vorm van diensten. Ook Indonesië had, als debiteuren-land, in de dagen vóór de Japanse invasie een groot export-overschot, doch gezien de politieke structuur was voor haar de mogelijkheid, om ooit van de schulden af te komen, uiterst gering, daar de houding van Nederland, toentertijd een uitgesproken crediteuren-land, naar steeds toenemende investaties tendeerde.

Een debiteurenland kan de financiële last der rente-betalingen intern op twee wijzen regelen:

Ten eerste: de interne productiefactoren van het debiteuren-land zijn zo gunstig, dat de druk der rente te verantwoorden is en het geïnvesteerde kapitaal dan ook gemakkelijk kan worden afgelost. Het klassieke voorbeeld zijn de U.S.A. van vóór 1914, waar arbeidsprestaties, bodemgesteldheid en bodemschatten zeer gunstig lagen.

Ten tweede: de rente-last drukt de arbeidsbeloning en uit de aldus ontstane meerwinst worden de rente en de kapitaals-aflossing gefinancierd. Aldus was de positie van vrijwel alle tropische koloniën.

Door het geweld van de Japanse invasie en de vrijheidsstrijd was Indonesië echter zijn export-overschot kwijtgeraakt, maar niettemin eiste de Ronde Tafel Conferentie betaling van de kapitaals-rente. Iedere eerstejaars student in de economie had kunnen uitleggen, dat het voor een debiteurenland practisch onmogelijk is, rente op kapitaal te voldoen, indien de handels- en dienstenbalans een ongunstig saldo aanwijzen. Indien zo'n tour de force toch geëist wordt, dan zijn er drie oplossingen.

Ten eerste: buitenlandse hulpverlening in de geest van het Marshallplan.

Ten tweede: druk op de arbeidsbeloning.

Ten derde: ongebreidelde inflatie, hetgeen neerkomt op druk op de houders van nominaal geld.
Uiteraard werd de tweede oplossing door alle Nederlandse ondernemers aanbevolen en ook door Schacht, de Duitse financiële expert, door Indonesië ter consult geroepen. Maar de arbeid in Indonesië werd al niet best betaald en het was psychologisch niet goed mogelijk om zulke maatregelen na de succesvolle revolutie uit te voeren. Daar buitenlandse hulp op grote schaal uitbleef, begon de inflatie haar onvermijdelijke spiraal met haar ellendige nasleep van onderbetaalde ambtenaren, corruptie en zwarte handel.
Het is merkwaardig, dat Indonesië, dat zich niets aan de geest van de politieke overeenkomsten gelegen liet liggen, de financieel-economische verplichtingen redelijk wel nakwam. Maar de gevolgen werden steeds duidelijker en speelden die krachten in de kaart, welke de bestaande economische orde wilden aantasten. De atmosfeer werd wel zeer gunstig voor rode acties. Ja, men kan veilig beweren, dat een aantasting van het buitenlands kapitaal en daarmede van de financiële verplichtingen het enige alternatief biedt voor soberheid en heel hard werken, zij het ook, dat de oplossing van tijdelijke aard is.
Men kan in economische termen verklaren, wat vaak in politiek jargon wordt geuit, maar als men zich van de grootte-orde van de in geding zijnde sociologische, politieke en economische factoren bewust is, dan is het niet gemakkelijk een prettige oplossing te zien. Een oplossing komt er op de lange termijn altijd: hetzij omdat het land zich stabiliseert op een veel lager niveau dan waarop het in 1950 begon, hetzij dat een zeer hardhandig regiem een grasgroen tijdperk inluidt, onverschillig of dat nu à la Stalin of à la Kemal Ataturk zal zijn.
Voor de P.N.I. stonden er ook partijbelangen op het spel, want nog steeds kon zij slechts in een rode atmosfeer hopen, weer vat op de massa te krijgen. Met de verkiezingen in het uitzicht werd zulk een politiek dagelijks noodzakelijker. Deze rode agitatie, welke vooral in het parlement tot uiting kwam, beperkte zich niet tot het bestuur en de buitenlandse bedrijven; zij begon ook het leger steeds meer in de debatten te betrekken. Eigenlijk was dit niet meer dan logisch, want het leger kon vanwege de nog steeds voortdurende Staat van Oorlog en Beleg een enorme invloed uitoefenen op plaatselijke toestanden.

37. De 17-oktober affaire

Het leger was geruime tijd bezig geweest een algehele reorganisatie door te voeren. Weliswaar had men reeds veel bereikt, maar de zeer ambitieuze leiders vonden de behaalde resultaten nog geenszins vol-

doende. In twee jaar tijd had men van de ordeloze guerilla-troepen, die nimmer iets anders dan brandstichtingen, beschietingen en berovingen hadden leren organiseren, garnizoenstroepen en anti-guerilla's weten te vormen. Men moet zich de overgang van een alles voor prijs verklarende guerilla naar de gezags-vertegenwoordigende soldaat in een rijke stad eens overdenken om te beseffen, welke enorme mentale spanningen daarbij te overwinnen waren! De voortvarende Chef staf van de gecombineerde wapens, Generaal-Majoor Simatupang (een Christen Batak, slechts 31 jaar oud), de Chef staf Landmacht kolonel Nasution en de Territoriaal bevelhebber van West-Java, kolonel A. E. Kawilarang, waren de belangrijkste militaire figuren in Indonesië, zowel wat hun kennis, functie als militair verleden aanging. Zij waren alle drie opgeleid in de officiersopleiding 1940 van het K.N.I.L., welke hiermede wel enigszins met het Wampoa-instituut in China vergeleken kan worden.[1]) Het waren in de eerste plaats deze voormalige K.N.I.L.-mensen, die een straf georganiseerd leger wensten te scheppen, hetwelk met politiek niet van doen zou hebben. Daartoe moest men echter de erfenis van de onafhankelijkheidsstrijd kwijt. Immers, uit die tijd stamde de politieke militairen, zoals Generaal Sudirman er een geweest was; meer politicus dan militair. Hijzelf was eind januari 1950 gestorven en verbluffend snel in het vergeetboek geraakt, maar zijn revolutionaire geestesbroeders zaten nog op talloze posten. Met deze militairen konden zowel de extreem-rode als groene politici naar hartelust konkelen, hetgeen de voorstanders van een a-politiek kern-leger een doorn in het oog was. De legerleiding had gehoopt met hulp van de Nederlandse Militaire Missie en de Amerikaanse materiële steun onder de Mutual Security Act snel tot hun doel te kunnen geraken, maar de weigering van de P.N.I. om de M.S.A. te honoreren was reeds de eerste grote streep door hun rekening geweest. De tweede tegenvaller was, dat de richtlijnen van de reorganisatie voortijdig bekend werden. In 1950 was de Compad (Commissie Penjalinggaraän Angkatan Darat) opgericht, om de integratie van T.N.I., K.N.I.L., Laskars en Bewakingstroepen vlot te doen verlopen. Deze commissie werd omgevormd tot de P.A.D. (Pembangunan Angkatan Darat) die de navolgende categoriën uit het leger wilde verwijderen:

Categorie A. Pensioengerechtigden. Deze zouden 1 oktober 1952 met groot verlof gaan en 1 juni 1953 met pensioen. Het ging hier voornamelijk om oud-K.N.I.L.'ers.

Categorie B. Physiek ongeschikten. Zij zouden 3 jaar vol salaris behouden en daarna een onderstand ontvangen.

1) Waar Chang Kay Check en zijn officierencorps werd opgeleid.

Categorie C II. Moreel ongeschikten. Deze zouden 1 jaar vol salaris genieten.

Categorie C III. Vrijwillige afvloeiing, met uitzondering van Artsen en Apothekers.

In dit kader verwachtte men, dat 40.000 militairen ontslagen zouden worden, 10.000 gepensionneerd en 30.000 hun ontslag zouden nemen, m.a.w. dat het leger 80.000 ongewenste individuën kwijt zou raken! Oppervlakkig gezien lijkt dit een drastische maatregel, maar bedenken wij wel, dat er na de onafhankelijkheidsstrijd nog geen demobilisatie had plaats gevonden! De reorganisatie zou dan ook wel geaccepteerd zijn, indien men Categorie C II niet zou hebben ingevoegd.

Wie zou de morele ongeschiktheid beoordelen en wat zou maatstafgevend zijn? De politici begrepen spoedig, dat men de politieke en revolutionaire guerilla officieren onder deze categorie wenste te liquideren en zij begonnen in het parlement obstructie te voeren, waaraan de legerleiding zich hoe langer hoe meer ergerde. En daar kwam nog iets bij! Een straf georganiseerd leger is wel allerminst geschikt om een sociaal-revolutionair element in het land te bevorderen. Integendeel! Zulke legers plegen zeer spoedig een bolwerk van conservatisme te worden, hetgeen men in revolutionaire kringen nog altijd „koloniale neigingen" noemde.

In verband met het bestaan van de S.O.B. was de houding van een a-politiek kernleger op politiek gebied toch belangrijk. De elementen, die de vorming van het kernleger in handen hadden, waren inderdaad nauwelijks geschikt de revolutionairen veel vertrouwen in te boezemen. Men kon de Sultan van Djokja, Minister van Defensie, wel in een *nationale* revolutie plaatsen, maar het vergde inderdaad wel erg veel van de fantasie, hem een rol in de *sociale* revolutie toe te denken. De Sultan onderhield nauwe relaties met Sjahrir, wiens P.S.I. eveneens in het kabinet vertegenwoordigd was. Sjahrir was van zijn Nederlandse vrouw gescheiden, en was hertrouwd met een dame uit des Sultan's naaste omgeving. Bovendien zat er op de zeer belangrijke post van Secretaris-Generaal van het Ministerie van Defensie mr. Ali Budiardjo, die zich korte tijd later eveneens met de hofkringen van Djokja zou parenteren, namelijk door de zuster van Mevr. Sjahrir te huwen. Bedenkt men daarbij, dat het militaire driemanschap Simatupang-Nasution-Kawilarang uit de buitengewesten stamde, terwijl de eerste en laatstgenoemde Christenen waren, dan doorziet men spoedig, dat de papieren van de oude Javaanse revolutie-garde bijzonder laag gewaardeerd moesten worden.

De ontwikkeling stond Sukarno geenszins aan. De Sultan had grote invloed in Midden-Java, Sjahrir in West-Java en op de Buitengewesten.

Indien een dergelijke combinatie door een straf georganiseerd kernleger gesteund werd, zou het spoedig met de sociale revolutie gedaan zijn en dan zou Sukarno's invloed wel eens aanzienlijk kunnen tanen!
Met de verkiezingen in zicht, waarbij men toch reeds op de sterke tegenstand van de zijde der Masjumi moest rekenen, leek dit alles zeer ongewenst. Het was Sukarno reeds lang bekend, dat verschillende hoge officieren het geenszins eens waren met het drijven van de „constructieve" groep rond de Sultan. Reeds op 12 juli 1952 was een bijeenkomst geconvoceerd, waarop ook Bambang Supeno verschenen was. Er was daar ernstig meningsverschil ontstaan en de 13de juli had Bambang Supeno een groepje gelijkgezinde militairen rond zich verzameld en hadden zij een brief aan de Chef Staf gericht, waaruit wantrouwen in diens beleid sprak. De Chef Staf, kolonel Nasution, had daarop Bambang Supeno ontslagen!
Er werd over de reorganisatie in het leger ook zo het een en ander in het parlement gezegd. Men trachtte de Staf in een ongunstig daglicht te plaatsen door de pijnlijke kwestie van het ss. „Tasikmalaja" van de Juan Ismailcoy., waarbij majoor Pamurakardjo betrokken was geweest, voor het voetlicht der openbaarheid te brengen. De oppositie maakte handig gebruik van de stemming tegen de Christelijke elementen in het leger, die onder de uiterst rechtse Masjumi-leden en de opkomende Nadahtul Ulama heerste. De Nederlandse Militaire Missie werd erbij betrokken, welker aanwezigheid voor rood het „bewijs" was, dat het kernleger „koloniaal" zou zijn. Men eiste de terugtrekking van de N.M.M. Daar de aanwezigheid van de N.M.M. de roden in de kaart speelde, bood Nederland zelf aan de N.M.M. terug te trekken. „Merdeka", de P.N.I. krant van Diah, plaatste op 3 oktober 1952 een hoofdartikel, waarin het beweerde, dat de T.N.I. niets meer kon leren van het Nederlandse leger, dat nog nimmer een overwinning had behaald. Andere bronnen wezen op het gevaar, dat de politiek van de N.M.M. er op gericht was, de guerilla-methode onmogelijk te maken, omdat dit tenslotte de enige methode was gebleken, waarmede men de Nederlanders had weten te verslaan. Tenslotte bracht Baharuddin een ontwerp-motie ter tafel, welke een motie van wantrouwen tegen de Minister van Defensie inhield.
Deze motie achtte men evenwel toch te riskant, maar de P.N.I. achtte zich wel sterk genoeg, een verdekte motie van wantrouwen tegen de legerleiding te lanceren. Zij hield in, dat er een Staats-Commissie gevormd zou worden tot wijziging in de legerleiding. Dit was de motie-Sophian. Ofschoon men nog van verschillende zijde de P.N.I. trachtte te raden, de motie in te trekken omdat er zeer goed een kabinets crisis uit zou kunnen voortvloeien, zette de P.N.I. met steun van Sukarno

door. De motie werd de 16e oktober 1952 in stemming gebracht, en met 91 tegen 54 stemmen aangenomen! Behalve de P.N.I. hadden de Islamitische P.S.S.I., de P.K.I. en de orthodoxe Islamieten vóór gestemd en hiermede aan de Sultan een wel zeer ernstige klap toegebracht. Maar in de namiddag scheen er weer eens iets te broeien in Djakarta. Het leger was de parlementaire bemoeienissen met haar inwendige reorganisatie zat en had besloten op te treden. Onder leiding van Ali Budiardjo, Nasution en dr. Mustopo ging men aan de slag om op 17 oktober een optocht tegen het niet gekozen parlement te organiseren. Ofschoon Sukarno tijdig lucht kreeg van de actie, kon zij niet meer worden gestopt.
De volgende dag trok een grote groep demonstranten naar het parlementsgebouw en sloeg daar het meubilair kort en klein. Het parlement ging van schrik op récès. Onderwijl organiseerde Nasution, tesamen met overste Parman, majoor Kosasih en kolonel Wijono een militaire demonstratie, waarbij de kanonnen op het parlementsgebouw en op het Paleis van Sukarno werden gericht! In de stad werden demonstratieve veiligheids-maatregelen getroffen, welke intussen bedoeld waren, de macht der legerautoriteiten te tonen.
Aankomst en vertrek van buitenlandse schepen en vliegtuigen werden verhinderd, de telegrafische verbindingen verbroken, de pers gebreideld en zes parlementsleden gearresteerd.
Inmiddels had Premier Wilopo medegedeeld, dat de regering naar aanleiding van de motie-Sophian zou aftreden, doch het leger ging hiermede niet accoord. Het leger was van oordeel, dat het parlement niet bevoegd was, rechtstreeks over de aan de orde zijnde leger-reorganisatie te oordelen en de motie-Sophian moest men derhalve naast zich neerleggen. Het leger richtte zich met een petitie tot President Sukarno, dewelke de navolgende punten omvatte:

1. De ontbinding van het parlement, waarna ten spoedigste algemene verkiezingen zouden moeten worden gehouden.
2. Het kabinet-Wilopo diende aan te blijven.
3. Indien het kabinet-Wilopo niet aan zou blijven, zou er een presidentieel kabinet dienen op te treden onder leiding van drs. Moh. Hatta.
4. De arrestatie van zesentwintig parlementsleden, die zich aan corruptie en D.I.-activiteiten hadden schuldig gemaakt zou moeten worden bekrachtigd.

Deze z.g. 17-oktober-verklaring was door 15 territoriale commandanten of onder-commandanten getekend en wel door: kolonel A. H. Nasution, Chef staf landmacht; overste Sutoko, kolonel Simbolan; overste Kosasih, kolonel Kawilarang; overste Moh. Bachrum; overste Suwondho van

de Brawidjaja-divisie in Oost-Java; kolonel Gatot Subroto en de oversten Sukondo, Suprapto, Parman, Surjosurarso, Askari, Abdul Azis Saleh en Sumantri.
Na enig gemanoeuvreer wist Sukarno, als politicus zijn tegenstanders verre de baas, het zover te krijgen, dat de officieren hun eis inzake de arrestaties introkken. Daar het parlement uit zichzelf op récès was gegaan en het kabinet-Wilopo besloot, niet af te treden, geschiedde er feitelijk niets. Maar één enkele blik op de ondertekenaars van de petitie was voor Sukarno voldoende geweest om zich te realiseren, waar zich de groene elementen van het leger bevonden. De rode thans vast aan zich te binden was Sukarno's eerste daad! Maar het politieke touwtrekken, dat het gevolg van de 17-oktober kwestie zou zijn, mogen ons de ogen niet doen sluiten voor een geheel andere zijde van de tweespalt.
Politiek ging het tussen de Sultan en Sjahrir enerzijds en Sukarno anderzijds. Maar wij mogen niet vergeten, dat niet uitsluitend en alleen persoonlijke ambities een rol speelden. Binnen het kader van een algemene sociale revolutie verschijnt de Sultan ongetwijfeld als de reactieve factor. De verwezenlijking van zijn opvatting omtrent een leger zou leiden tot een leger met een kleine kern van beroepssoldaten, waarbegrippen als traditie, reconstructie en discipline zouden wortel schieten. Traditie staat lijnrecht tegenover revolutie! *Was des Sultans opvatting omtrent het te vormen leger de juiste? Het is nu juist deze vraag, welke in de hitte der politieke twisten nimmer duidelijk is gesteld.* Te gemakkelijk noemde men de opvattingen van de 17-oktober-groep „constructief". Maar wat is het doel van een leger? Het doel van het K.N.I.L. was in de allereerste plaats de Indonesiërs er onder te houden. Daartoe was een klein, gedisciplineerd beroepsleger de aangewezen weg. Maar zulk een leger had bewezen volkomen ongeschikt te zijn in de strijd tegen een buitenlandse vijand. En het doel van een Indonesisch leger zou toch in de allereerste plaats gericht moeten zijn op de verdediging van het vaderland tegen een buitenlandse vijand! Voor zulk een taak zou een revolutionair volksleger wel eens aanzienlijk beter geschikt kunnen zijn. Men dient in zijn overwegingen op te nemen, dat geen enkele legermacht ter wereld in staat is, vijandelijke landingen in Indonesië tegen te gaan. De honderden eilanden, de duizenden mijlen vlakke kustlijn, omspoeld door trage zeeën, de enorme uitgestrektheid en het bijzonder verschil in bevolkings-dichtheid doen iedere poging tot landen welhaast bij voorbaat slagen! Een landing kan men uitsluitend voorkomen door de beheersing der Indonesische wateren! Maar Indonesië kan niet hopen in de komende halve eeuw een industrie op te bouwen, welke groot genoeg is om een modern zee- en luchtwapen tot ruggesteun te dienen, want een zee- en luchtoorlog is een kwestie van de

allerhoogste techniek. Gegeven deze punten kan men een eventuelen vijand alleen maar afschrikken door de wetenschap, dat na een landing een langdurige guerilla gevoerd zal worden. *Indonesië heeft geen ander dan een guerilla-wapen en het zal de komende halve eeuw ook geen ander wapen kunnen opbouwen*! In dit licht is een „constructief" leger, doortrokken met de gebruikelijke geest van zulk een instrument, zeker veel minder gewenst. Men kan dus de tegenstellingen tussen de Sultan en Sukarno ook afwegen in de zin van: moet er een leger voor binnenlands- of buitenlands gebruik komen. Een leger voor binnenlands gebruik geeft de indruk van een kaste-leger, ten behoeve van een demos of mokolé, die zich met behulp van een leger handhaaft. Ongetwijfeld werkt zulk een proces de vorming een een straffer georganiseerd staatsbestel in de hand, doch is het einde niet, dat de Nederlandse „upper ten" eenvoudig door een Indonesische vervangen wordt, terwijl het volk voortgaat in de eeuwenoude tredmolen te lopen? De voortzetting van de nationale in de sociale revolutie wilde juist dat volk van een demos, een mokolé bevrijden en de tegenstelling tussen de Sultan en Sukarno dreigde dan ook te worden als tussen twee onverenigbare sociologische opvattingen als tussen die van Nietzsche en Marx, ofschoon noch de Sultan, noch Sukarno zich dit misschien bewust zijn geweest. Het was de tegenstelling van groen en rood, welke boven kwam. In het zog van de 17-oktober kwestie laten zich dan ook al spoedig allerhande feodaal-federale geluiden horen. Men voelde dat er een kentering was ontstaan in de inwendige krachtsverhoudingen, welke uiteindelijk de vorm van het nieuwe Indonesië zouden moeten bepalen.

Na de 17e oktober 1952 ontwikkelde zich de tegenstelling tussen de Sultan en Sukarno tot een touwtrekken om de militaire territoria. De kansen voor Sukarno lagen niet zo ongunstig als de territoriale verdeling op basis van de ondertekenaars van de 17 oktober-petitie zou vermoeden. Immers, deze was slechts getekend door de territoriale commandanten of hun gemachtigden, lieden dus, die reeds hoog geklommen waren en wier positie in een klein maar straf gedisciplineerd leger nog slechts beter kon worden. Maar daarnaast waren er vele officieren, die hun kansen en invloed zagen minderen, nu de staf te Djakarta steeds meer centraal orders en maatregelen ging uitvaardigen, ook betreffende onderwerpen, welke vroeger geheel en al in handen van de locale commandanten was geweest. Dan was er een tegenstelling tussen de goed georganiseerde Siliwangi-divisie, in West-Java, onder leiding van Kawilarang en de in Oost-Java gelegerde Brawidjaja-divisie. De Siliwangi-divisie was in 1946 onder druk van de moeilijkheden met Tan Malaka's Eenheidsfront en de door Japanners opgeleide Peta-officieren tot stand gekomen, om Sjahrir een tegenwicht tegen deze hem ongunstig gezinde

elementen te geven. Zij was opgericht door de kolonels Nasution, Simatupang, Didi Kartasasmita en Hidajat, allemaal officieren, die nog een Nederlands-Indisch militair verleden hadden. Het is slechts logisch, dat de revolutionnaire Brawidjaja-„rank and file" gemakkelijk in een anti-Siliwangi-stemming gebracht kon worden.
Sukarno zond dan ook een door hem vertrouwde hoofdofficier, Bambang Supeno, in gezelschap van de kolonels Sungkono en Sahud, benevens overste Sapari en de grote volksmenner „Bung" Tomo naar Surabaia. Bambang Supeno had een hoogst belangrijke brief van Sukarno bij zich voor de Chef staf van de Brawidjaja-divisie, overste Sudirman, waarin Sukarno in zijn functie van Opperbevelhebber van land-, zee- en luchtstrijdkrachten de overste machtigde, zijn eigen territoriale commandant, overste dr. Suwondho, af te zetten. Op 21 oktober werd Suwondho als gevolg van deze actie op non-actief gesteld! De betreffende dagorder werd om kwart voor twaalf voor Radio-R.I. afgelezen, nadat de gehele ochtend besprekingen waren gaande geweest tussen Bambang Supeno en de andere afgezanten van Sukarno, die men thans voor de schijn „een delegatie van de Generale Staf" noemde. Om de schijn nog echter te doen lijken, ging Suwondho's ontslag in op 30 september, alsof dus de 17-oktober kwestie daar niets mede te maken had. De Minister van Defensie, Sultan Hamenku Buwono IX alsmede de Chef Staf landmacht Nasution waren des duivels, daar Sukarno door deze manoeuvre de hierarchische weg verlaten had en zich rechtstreeks tot ondergeschikte bevelhebbers had gericht; overigens een typische rode methode!
Het belangrijkste streven van de 17 oktober groep werd nu de betreffende brief van Sukarno aan Overste Sudirman in handen te krijgen, of er althans een foto-copie van te maken. Hiermede hoopte men dan een sterk wapen tegen de invloed van Sukarno in handen te krijgen. Maar dit lukte niet. Integendeel, Sukarno's actie verspreidde zich over andere delen van Indonesië. Als territoriaal Commandant op Borneo zat kolonel Sadikin, waarvan men wist, dat hij de ideeën der 17 oktober groep gunstig gezind was. Hij had echter geweigerd de petitie te ondertekenen en bleef zich voorzichtig afzijdig houden, hetgeen onder de gegeven omstandigheden heel verstandig was.
Op Celebes stond de territoriale Commandant Gatot Subroto geheel achter de 17 oktober-petitie. Begin november was hij op reis gegaan om ook elders in zijn territorium de officieren gunstig voor de 17 oktober-beweging te stemmen. Op 13 en 14 november hield hij in dit kader nogal krasse redevoeringen in Menado. Maar van zijn afwezigheid had Sukarno gebruik gemaakt, zijn Chef Staf, overste Warouw, die in Makassar gebleven was, te approcheren. Overste Warouw was reeds als

guerilla-leider naar Zuid-Celebes gezonden en had daar de deelstaat Oost-Indonesië helpen liquideren. Deze revolutionnaire figuur stond geheel achter Sukarno. Op de 16e november gaf Warouw een verklaring uit, waarin hij aankondigde, het militair gezag van kolonel Gatot Subroto over te nemen! De consternatie was allerwege groot. Gatot Subroto vloog onmiddellijk terug naar Makassar, doch hem werd bij aankomst huisarrest opgelegd. Hierop wilde de Sultan in zijn kwaliteit van Min. van Defensie, tezamen met kolonel Nasution naar Makassar vliegen, doch Sukarno verbood zulks.
Er begon zich een gevaarlijke situatie te ontwikkelen, waarbij een burgeroorlog niet tot de onmogelijkheden behoorde. Indien Sukarno zo rechtstreeks inging tegen de Minister van Defensie en de Chef Staf, zou men de 17 oktober putsch wel eens met echt kruit kunnen herhalen! Drs. Moh. Hatta begon zich nu actief in het geval te mengen, waardoor de tegenstelling tussen hem en Sukarno aan het licht begon te treden. Tengevolge van zijn optreden begon Sukarno water in de wijn te doen. Warouw zou slechts waarnemend commandant worden in afwachting van de benoeming van een ander. Hiervoor trachtte men kolonel Sadikin, als „neutraal" persoon, te benoemen. Ofschoon deze benoeming begin januari inderdaad van kracht werd, werd zij desalniettemin niet uitgevoerd, omdat op 2 januari 1953 de Sultan aftrad, waardoor Sukarno's positie zodanig versterkt werd, dat hij Warouw in Zuid-Celebes durfde te handhaven.
Warouw's coupe had in Zuid-Celebes tengevolge, dat hij als territoriaal Commandant rechtstreeks tegenover zijn vroegere guerilla-makker Kahar Muzzakar kwam te staan. Men was nog midden in de overigens weinig bliksem-achtige operatie Halilintang, welke door Warouw in theorie werd doorgezet. In werkelijkheid werd er niet gevochten, doch trachtte Warouw zijn wankele positie te versterken door op korte termijn tot een compromis met Kahar Muzzakar te geraken, hetgeen echter mislukte, ofschoon zich enkele guerilla-groepen wel achter Warouw schaarden.
Gatot Subroto toonde zich een rustige gevangene en deed weinig pogingen, de troebelen in Djakarta te doorkruisen. Vermoedelijk achtte hij zijn eigen positie het gunstigst, indien hij zich als politiek slachtoffer gedroeg. Hij deelde dan ook gekscherend aan de pers mede, dat hij de „Partai Korban Politik", de partij van de slachtoffers van de politiek, zou oprichten. Maar hij was toch niet zo a-politiek, of hij kon verschillende compagnieën tot ongehoorzaamheid aan Warouw c.s. brengen. Moeilijkheden en zelfs gevechten tussen verschillende T.N.I.-bataljons waren daar het gevolg weer van, dat alles zeer in het voordeel van de opstandelingenleider Kahar Muzzakar.

Ook in Zuid-Sumatra gelukte het Sukarno, de territoriale Commandant, overste Kosasih, te wippen. Medio november was Sukarno naar Zuid-Sumatra getogen en reeds op 23 november had overste Kretarto de macht overgenomen. Hij werd bijgestaan door Majoor Jusuf en de kapiteins Burgowo en Daud, doch geen van deze militairen waren nu juist van het portuur, nodig om de functie van territoriaal commandant uit te oefenen. Sukarno wist echter „bij wijze van compromis", de reeds gepensionneerde Bambang Utujo in Zuid-Sumatra benoemd te krijgen.
Overzien wij de toestand in de militaire territoria, dan bleek, dat na zes weken strijd 3 van de 7 gebieden pro-Sukarno waren geworden, terwijl één een neutraal standpunt innam. Dat was niet voldoende en Sukarno begreep, dat hij met de andere territoriale commando's nimmer succes zou kunnen boeken, indien zij zich gedekt wisten door de Chef Staf landmacht en de Minister van Defensie. Zijn campagne ging zich daarom op deze beide functionarissen richten. De positie van de Chef Staf, Abdul Azis Nasution werd spoedig onhoudbaar. Hij had zich in de ogen van het parlement gecompromiteerd en nu de 17 oktober-groep niet sterk genoeg gebleken was om hun wensen door te zetten, dreigde een kabinets-crisis, indien geen zoenoffer gebracht werd. Er werd ijverig naar een compromis-figuur gezocht, daar men de centrale functie van Chef Staf Landmacht niet meer aan een partijdige figuur wilde toevertrouwen. Eerst viel de keus op Hidayjat, doch uiteindelijk werd Bambang Sugeng gekozen. Op 8 december 1952 werd Nasution officieel op wachtgeld gesteld. Tevens vielen er enige lagere officieren, maar toen men overste Sutoko – de sous chef – eveneens wilde ontslaan, weigerde Bambang Sugeng de functie van Chef Staf te aanvaarden. Na veel heen en weer gepraat werd hij de 19e december geïnstalleerd, maar op 3 januari 1953 vroeg hij alweer ontslag, i.v.m. de mislukte overplaatsing van Sadikin naar Celebes, hetgeen allemaal maar buiten hem om geschiedde. Hierop begon Bambang Utojo in Zuid-Sumatra te dreigen! 9 januari verklaarde hij, dat het aftreden van Bambang Sugeng onlusten ten gevolge zou hebben. En dus werd Sadikin niet overgeplaatst en trad Bambang Sugeng niet af!
Dit machtsspelletje zou zich nog vele malen in allerlei combinaties herhalen. Inmiddels mogen wij de ogen niet sluiten voor de aanzienlijke successen, welke Sukarno bereikt had. De motie-Sophian, men zal het zich herinneren, was gericht op het instellen van een parlements-commissie om de macht van de groep van de Sultan en Sjahrir in het leger te breken. Daarop brak de 17 oktober affaire uit, doch enkele maanden na deze demonstratie was de Sultan zijn Portefeuille van Defensie kwijt, was mr. Ali Budiardjo, de secretaris-generaal van Defensie ontslagen,

(10 april), was de Chef Staf Nasution vervangen, waren 3 territoriale commandanten vervangen en waren verschillende lagere anti-Sukarno figuren weg gerangeerd.
Sukarno was reeds aan de winnende hand.

38. There is no yourneys end.....

Een Revolutie is rood! Toen het groene kabinet Wilopo de wet op autoritatieve wijze liet nakomen door onwettige grond occupaties met geweld ongedaan te maken, toonden de revolutionairen hun kracht. Ergens werd een schot gelost; een landarbeider stierf en de kwestie Tandjung Morawa was geboren! Op 2 juni 1953 bood het kabinet Wilopo zijn ontslag aan. Er werden vier kabinetsformateurs aangewezen: Rum, Mukarto, Burhanuddin en Wongsonegoro. Van te voren stond vast, dat slechts een rood kabinet onder de P.N.I. de steun van „Het Paleis" zou krijgen en na 56 dagen van crisis kwam er zulk een kabinet. De P.K.I. was daarin wel niet vertegenwoordigd, maar haar steun in het parlement was voor de regerings partij een absolute noodzaak. Figuren als mr. Iwa Kusumasumantri, die de Fraksi Progressief had opgericht en mr. Moh. Jamin, die zich partijloos achtte, doch die beiden in het zog van Tan Malaka op 3 juli 1946 naar de macht hadden gegrepen, waren wèl tegenwoordig, evenals de Islamitische Nahdatul Ulama, in de persoon van Zainul Arifin, de 2e vice-premier. De steun van deze Islamitische beweging duidde op het gezamelijke belang, dat men meende te hebben in de val van de 17 oktober-groep en wel vooral in de Christelijke elementen als Simatupang en Kawilarang. Ook de portefeuilles van Godsdienst en Agrarische Zaken kwamen in handen van de Nahdatul Ulama. Daar de reden, waarom de N.U. zitting in het kabinet had, algemeen bekend was, terwijl men haar grote invloed onder de bevolking nog helemaal niet vermoedde; nam men wel aan, dat zij slechts als facade dienst moest doen om althans tegenover de buitenwereld de schijn hoog te houden, dat de rode ontwikkeling de steun van Islamieten genoot. Door het samengaan van de P.N.I. en vele splinterpartijen als P.I.R., N.U., Fraksi Progessief, P.R.N., P.S.I.I., S.K.I., B.T.I., P.B. en Parindra, terwijl men in het parlement veelal de steun kreeg van de P.K.I. en Sukarni's Partai Murbah, begon voor het oog der wereld de politieke ontwikkeling in Indonesië zich in twee uitgesproken vijandige kampen te ontwikkelen. Enerzijds het rode kamp en anderzijds de Masjumi, Parkindo, Partai Katolik en Sjahrir's P.S.I., het groene kamp. Maar zo simpel was het niet. Er vormden zich vier militante machtscentra, n.l. „Het Paleis", de P.K.I., de 17 oktober-groep

en de Dar-ul-Islam, welker tegenstellingen niet voldoende in de parlementaire splitsing tussen rood en groen tot uiting kwam. Er trad niet meer een machtsstrijd tussen enkele buitengewone figuren op, maar het werd een platvoerse strijd tussen „kliekjes". De tijd, dat Tan Malaka tegenover Sukarno-Hatta-Sjahrir stond of Mussu-Sjarifuddin tegenover Sukarno-Hatta-Tan Malaka, was voorbij. Er waren te weinig grote figuren ongeschonden uit de felle politieke strijd der laatste jaren te voorschijn gekomen.

De P.S.I. had nog zulk een figuur in Sjahrir en de P.K.I. in Alimin. Sjahrir hield zich echter achteraf, terwijl Alimin opzettelijk naar achteren werd geschoven. De P.K.I. voer wèl bij de gang van zaken; niets kan haar ontwikkeling ongunstiger beïnvloeden dan een hernieuwde persoonlijke uitdaging aan Sukarno. Op 6, 7 en 8 oktober 1953 hield de P.K.I. een congres over dit netelige onderwerp. Het leek gewenst, de eerste-rangs figuren te verwijderen en met jongere krachten de steun aan Sukarno's rode politiek te blijven schenken. De P.K.I.'ers wisten, dat de marhaenisten bevreesd waren voor de toename van de invloed van Rood-China. Alimin had vele jaren bij Mao Tse Tung doorgebracht en de tweede man van de P.K.I., Tang Ling Djie, was zelf een Chinees. Koers varen op Rood-China zou ongetwijfeld een zeer ongunstige reactie in Indonesische kringen opwekken. Men begon China terecht te vrezen, vooral nadat het zich in de Koreaanse oorlog een eersterangs militaire macht had getoond. Door een pro-chinese politiek zou de P.K.I. de weerstand van alle partijen, zowel als van het „Paleis" oproepen en zulks was wel zeer ongewenst, juist op het moment dat men door samenwerking met de P.N.I. op velerlei terrein aan invloed won en Indonesië bovendien buiten het geallieerde blok kon houden. Tan Ling Djie werd uit het Centrale Comité der P.K.I. gezet. Voortaan zou dat lichaam als volgt zijn samengesteld: 1. Achmadsumadi, 2. Adjotorap, 3. Aidit, 4. Alimin, 5. Bachtaruddin, 6. Djotosudjono, 7. Lukman, 8. Njoto, 9. Peris Perdede, 10. Sakirman, 11. Sudisman, 12. Wikana, 13. Zaelani. Alimin werd zelfs buiten het Politbureau gehouden, welks samenstelling aldus werd: 1. Aidit, 2. Lukman, 3. Njoto, 4. Sudisman, 5. Sakirman. Als altijd werden de namen in alphabetische volgorde gegeven, doch het werd spoedig duidelijk, dat Aidit het hierarchieke hoofd was, terwijl Lukman tot Algemeen Secretaris werd benoemd. Alimin was voor de tweede maal gewipt...

De voornaamste politieke uitingen van het kabinet was een felle anti-Nederlandse agitatie en een voortzetting van de strijd tegen de 17 oktober-groep. Dit werk werd geleid door de Minister van Defensie, mr. Iwa Kusuma Sumantri, die herhaaldelijk probeerde, de „constructieve" groep in het leger kapot te maken. Toen zulks hem niet lukte, trachtte

hij eerst het opstakel op te ruimen. Dit opstakel werd gevormd door Simatupang, Chef Staf van de gecombineerde strijdkrachten. Ieder bevel van de Minister van Defensie, dat tot doel had de 17 oktober-groep uit het zadel te lichten, werd door Simatupang geretourneerd, met de mededeling, dat de Staat van Oorlog en Beleg de uitvoering van de maatregel niet toeliet. Opheffing van de S.O.B. zou de Masjumi en D.I. in de kaart spelen en het alternatief was derhalve, de functie van Chef Staf op te heffen! Ten gevolge hiervan ontstond weer een heftig politiek touwtrekken, totdat tenslotte Kawilarang boutweg verklaarde, dat de voorgenomen stappen „onlusten" zouden veroorzaken. Iwa was een goed verstaander... Met een drievoudige Islamitische opstand (West-Java, Atjeh en Zuid-Celebes) omhanden, kon hij zulks niet riskeren en de zaak ging de „ijskast" in.
Onderwijl ging de economische positie van Indonesië hard achteruit, tengevolge waarvan steeds meer Indonesiërs met lede ogen naar de nog steeds welvarende Nederlandse bezittingen gingen kijken. Geen sterveling kan ontkennen, dat hier een grote en felbegeerde prijs lag. Een voortzetten van de sociale revolutie kon echter in zulk een sfeer alleen maar de rustig wachtende communisten in de kaart spelen en dat was zeker niet Sukarno's bedoeling, evenmin als die van de P.N.I., terwijl de verwarring, welke het gevolg was van de onmogelijkheid om ook maar één programma consequent door te voeren, weer andere krachten opriep, waar men evenmin op gesteld was. Zo werd de rode agitatie tegen de Sultan gevolgd door een tendenz om weer tot een federale structuur te geraken, welke tendenz door sommige Islamieten en alle feodalen gesteund wordt.

For you and I, for us revolutionars, there is no yourneys end! begroette Nehru President Sukarno, toen hij begin 1950 Indonesië bezocht. Zal dus Indonesië dit beeld blijven bieden? Een beeld van opstanden en afsplitsingen en hereniging? Van politieke instabiliteit en materiële nood? Het beeld van voortschrijdende revolutie, van permanente revolutie welhaast? Voorlopig misschien wel, maar dat neme men niet zo somber als de aan politieke verstarring leidende Europeanen zulks plegen op te vatten, want de Indonesiche Staat is nog steeds op zoek naar zijn vorm. Het is ook geenszins gezegd, dat haar uiteindelijke vorm gelijk zal zijn aan het voormalige Nederlands-Indië in haar oppervlakte of Islamitische in haar ideologie. Zoals Pakistan zich afscheurde, zo kan Atjeh zich afscheuren en in Borneo, Malakka en Timor liggen mogelijkheden tot aansluitingen. Zelfs het communisme zou Indonesië niet achter een bamboegordijn kunnen brengen en de woelingen zouden voortgaan. Wapens en „ideologieën" kan men langs de duizenden mijlen

lange kustlijn altijd wel importeren. De ene stroming zal de andere opvolgen, zoals het reeds talloze eeuwen is gegaan.

There is no yourneys end!

Atjeh en de Oorlog met Japan; Dr. A. J. Piekaar, W. van Hoeve, den Haag '49.
The Birth of Indonesia; David Wehl: Allen & Unwin; London '48.
The Dutch-Indonesian Conflict; J. Leimena '49.
Nationalism and Revolution in Indonesia; George M. Kahin, Cornell University '50.
The New World of South East Asia; L. A. Mills and Associates, University of Minnesota Press '49.
Hecht Verbonden in Lief en Leed; Elsevier; A'dam '46.
Gesch. van Indonesië; H. J. de Graaf, den Haag, W. van Hoeve '49.
Indonesia in Crisis; R. Kennedy and P. M. Kattenburg; Foreign Press Association, New York '48.
The Indonesian Story; C. Wolf; New York '48.
Indonesië Nu; Dr. M. van Blankenstein; van Hoeve; 's-Gravenhage '53.
The Meeting of East & West; F. S. C. Northrop Macmillan; New York '46.
Om de Vrijheid; D. M. G. Koch; Pembangungan; Djakarta '50.
Mens en Vrijheid in Indonesië; C. A. O. van Nieuwenhuyze; '49.
Our Fight; Sjahrir; Djakarta '45.
Indonesische Overpeinzingen; Sjahrazad '46.
Post-war Governments in the Far East; F. Cole & J. H. Hollowell; Gainesville, Fla., '47.
Overzicht van de Nationalistische Beweging in Indonesië ('30–'40); van Hoeve, Den Haag '52 (dissertatie).
Ned. Indië en Japan. Hun betrekkingen in 1940–1941; London '45; H. J. van Mook.
Ned. Indië onder de Japanse Bezetting; H. J. van Mook; London '44.
Stakes of Democracy in South East Asia; H. J. van Mook; London '50.
De Indonesische Tragedie. Het Treurspel der Gemiste Kansen; J. de Kadt, Amsterdam '49.
Structural History of the East Indies; J. H. F. Umbgrove; Cambridge, 1949.
Verspreide Geschriften; Moh. Hatta; Djakarta '52.
Een Revolutie op Drift; F. Goedhart, Amsterdam, '54.
The Psychological Aspects of the Indonesian Problem; Prof. Wulffing Palthe, '49.
De Wordingsgeschiedenis van de Souvereiniteitsoverdracht; Smit; E. J. Brill; Leiden, '51.
Indonesian Struggle; I. Chaudry; Lahore, '50.
Souvereiniteitsoverdracht van Indonesië; G. A. M. J. Ruys de Beerenbrouck; '50.

Van dezelfde schrijver verscheen reeds:

DILEMMA IN ZUID OOST AZIË

een anthropo-geographische interpretatie van de Chinese penetratie in Zuid Oost Azië.
Wordt het oude China de nieuwe heerser van Azië? Een ieder, die de achtergronden van de massale Chinese emigratie naar Siam, Singapore of Indonesië wil kennen is dit een onontbeerlijk boek.

E. J. Brill - Leiden - 1955
Gunung Agung - Djakarta